3768

Henri Queffélec

FURTUNĂ la Douarnenez

Romancier breton, profund cunoscător al universului marin Henri Queffélec știe să recompună cu har – în fiecare din cărțil sale – imaginea pe cît de tulburătoare pe atît de veridică vieții oamenilor mării, cu trăirile și nu puținele încercări impuse de aspra lor existență.

GLOBUS

EDITURA UNIVERS

Lei 14

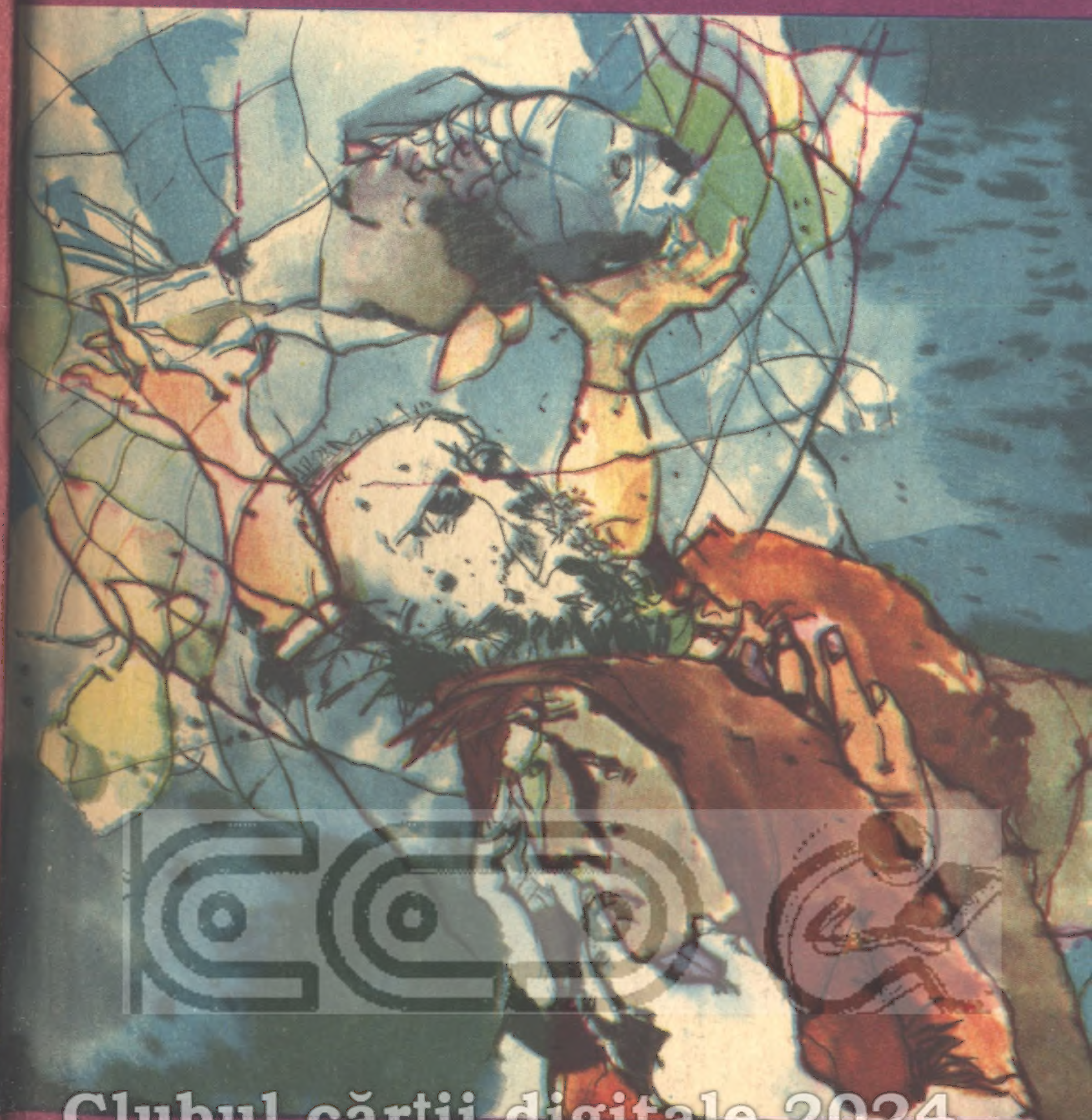
HENRI QUEFFÉLEC

FURTUNĂ LA DOUARNENEZ

1982

HENRI QUEFFÉLEC

Furtună LA DOUARNENEZ

Colecția GLOBUS / Editura Univers

8
CG
HENRI QUEFFÉLEC
Furtună
LA DOUARNENEZ
1982

HENRI QUEFFÉLEC

Furtună LA DOUARNENEZ

Colecția GLOBUS / Editura Univers

370

Henri Queffélec

FURTUNĂ la Douarnenez

Romancier breton, profund cunoscător al universului marin Henri Queffélec știe să recompună cu har – în fiecare din cărțile sale – imaginea pe cît de tulburătoare pe atît de veridică a vieții oamenilor mării, cu trăirile și nu puținele încercări impuse de aspra lor existență.

GLOBUS

EDITURA UNIVERS

Lei 14

COPERTA COLECŢIEI: ION STATE
Grafica: Nicolae Sârbu. Ilustraţia: Damó István.

Henri Queffélec
Tempête sur Douarnenez

GLOBUS

Henri Queffélec

FURTUNĂ la Douarnenez

Traducere şi note de
ELSA GROZEA

EDITURA UNIVERS
Bucureşti

1982

PARTEA ÎNTÎI

I

TOATE ACESTEA s-au petrecut înainte de apariția taxiurilor pentru Marna[1], a ciorapilor de culoarea pielii, a turnului Eiffel și chiar înainte de Fachoda[2], s-au petrecut prin anul în care o balenă s-a tot plimbat trei zile prin golful Sein, dispărînd apoi pe nesimțite. Chifla de cinci centime costa cinci centime, ouăle se vindeau treisprezece la duzină, iar jandarmii purtau mustăți groase ; dar să nu vă închipuiți că viața era mai puțin aspră. Cînd șproturile ciupeau bine, se întîmpla ca pescarii să-i adune de-a lungul cheului în grămăjoare din care oricine se înfrupta pe degeaba. După niște năvoade aruncate mult mai des și mai cu spor decît în zilele noastre, mulțime de gură-cască

---

[1] Este vorba de taxiurile pariziene rechiziționate de către generalul Gallieni pentru a transporta trupe de întărire pe Marna, în primul război mondial (septembrie 1914).

[2] Veche denumire a localității Kodok (Sudan), unde Franța a suferit un eșec în urma căruia — după ultimatumul britanic — a fost nevoită să evacueze orașul.

dădea năvală pe plajă, cu găleţi şi traiste, adunînd straşnică recoltă de plevuşcă „ameţită" şi supusă. Dar mai cu seamă în iunie şi iulie, cîtă măreţie oferea privirilor — de pe înălţimile golfului peste care se rostogolea galbenul balon al soarelui — noianul acela de vele ale căror forme şi nuanţe capricioase împrumutau ambarcaţiilor o personalitate suavă şi stîngace ! S-ar fi zis că prima dimineaţă a omenirii se reîntrupa, zori după zori, în timp ce depărtările lăsau să se întrevadă — prin contrast cu marea generoasă — atîtea cruzimi poleite... Dar, ce mai ! Lunile de doliu erau şi pe-atunci tot luni de doliu. Şi, înainte de a fi pitoreşti, bărcile deveniseră fragile. În nopţile cu furtună, mînia valurilor avea aceeaşi neaşteptată şi nedezminţită viclenie. Cutare velă în formă de foarfece, care încîntase pe unii acuarelişti naivi, se pierduse ca atîtea altele în abisurile de unde nu se reîntorc niciodată amatorii de ilustrate.

Louis avea cinci ani cînd, într-o seară, îşi auzi tatăl spunînd : „Începi să semeni a voinic ; mîine, după pescuit, o să-ţi arăt cum vîsleşte un bărbat în pupa bărcii". Vorbe izvorîte dintr-un gînd bun, dar mai era nevoie, pentru a le rosti, să fie şi foarte sigur de ziua de mîine ! Tatăl lui Louis a plecat la pescuit, dar nu s-a mai întors. Nici măcar peste cîteva zile, cu picioarele înainte şi cu pielea albă asemenea cămăşii de nuntă. Nu s-a mai întors niciodată. Ca şi ceilalţi trei tovarăşi ai săi.

Iar acum, la începutul amurgurilor de toamnă, bogătanii cei veseli în tunicile lor roşii se aşezau la mesele faimoasei cafenele *Le Globe*, aflată în partea de sus a oraşului, pentru a-şi stropi cu băutură ispràvile vînătoreşti. Prea mulţi nu erau ei la număr. Abia ceva mai numeroşi decît grupul *Amis*, negustori sau reprezentanţi roşcovani, purtători de pălării „melon", care se strîngeau la un chiolhan monstru — patru feluri de mîncări cu carne — la ora treisprezece şi treisprezece, în fiece vinere mare. Iar dacă vreun bărbat sau vreo femeie erau văzuţi smulgînd din trupul stîncilor, cu o lamă de cuţit veche, cine ştie ce scoici, hăpăindu-le pe loc, asta nu însemna că scoicile din vremea aceea aveau vreo savoare deosebită pe care noi n-am mai putea-o cunoaşte...

II

Iată-l deci pe Louis orfan de tată. Una la mînă. Iar peste cîteva zile, după o noapte de vise groaznice, bîntuite de naufragii şi linţolii, mama avorta.

Lucrurile se complicau. Doctor în redingotă. Reţete. Nu veţi mai putea avea copii. Dar de vreme ce sînteţi văduvă, nu aveţi a vă plînge.

Şi de ce s-ar fi plîns ? Un văr de departe de-al bărbatului, unul dintre cei care pescuiau cu priponul — avea un picior de lemn, cîştiga puţin — şi care o găsea pe gustul lui, îşi zise că o femeie ca asta nu-ţi mai dădea şi grija unor viitoare guri de hrănit, astfel că o

ceru de nevastă. Ea acceptă. Drept omagiu adus dispărutului, credea femeia. „Dovadă că mi-am iubit bărbatul este că iau un al doilea", explica ea socrilor dintîi.

Cum vîslește un bărbat în pupa bărcii a descoperit Louis singur-singurel pe șalupa unuia sau altuia, în schimbul unor dosuri de palmă încasate cu duzina sau a unor lovituri în cap, date cu vîsla. Nimic altceva. Omul care pescuia cu priponul și care nu se atingea de el, cu toate că ar fi meritat uneori o chelfăneală, nu-i făcea nici vaporașe tăiate în plută, din cele pe care pescarii le dăruiesc băieților lor, și nici nu se ocupa de educația lui.

De la o zi de spălat rufe la rîu, de unde nu vroise să plece, deși ploua cu găleata, mama s-a ales cu o bronșită care s-a înrăutățit. Și fiindcă tatăl vitreg îi învinuia pe medici pentru gangrena care-i infectase rana de la picior, făcînd necesară amputarea, el se duse prea tîrziu după doctor, după omul în redingotă. Iar mama își dădu sfîrșitul. Louis împlinea atunci doisprezece ani. Își făcuse prima împărtășanie și, cu toate că făcea parte din corul de copii al bisericii, nu pricepea deloc cum de se naștea Christos la Crăciun și murea la Paște în vîrstă de treizeci și trei de ani. Nedumerire pe care nu o împărtășea însă nimănui... Oricum, iată-l orfan de mamă. Două la mînă...

Omul cu pripon nu mai așteptă cîtuși de puțin și-l băgă mus. Nici tovarășii de bord nu așteptară mai mult cu tradiționalele renghiuri, pe care i le jucară, unele alese chiar de ei.

La doisprezece ani, Louis se și pilise o dată, cu cidru, ca un bărbat adevărat, iar „îmbăierile" forțate nici nu le mai punea la socoteală (ceea ce nu-l împiedica să nu aibă totuși habar de înot). Asta era viața ! Perhirin, cel mai vesel și mai brutal dintre călăii săi, nu spusese oare că și el fusese mus, că văzuse cîte și mai cîte ? În vremea aceea, vasul de pescuit se dusese odată să caute pradă spre Etel. În porturi, patronul și marinarii aveau grijă să coboare, încredințînd bordul vasului tînărului Perhirin care trebuia să-i care pe băieți la cheu cu șalupa, apoi să se întoarcă să-i aducă înapoi. Bineînțeles că, fiind foarte tînăr, avea somn bun și nu auzea cînd ceilalți fluierau după el pe uscat. De aceea, îl și legaseră cu o sfoară de cîinele aflat la bord, un soi de dog, care-și adulmeca stăpînii, astfel că înainte ca aceștia să fi fluierat îl tîra pe băietan pe punte. Dar iată că, într-o zi, îi venise băiatului nefericitul gînd să se dezlege de cîine, chiar înainte de a adormi ; odată clipa venită, cîinele sărise în apă, în timp ce Perhirin își continua somnul. Peste o oră, curelele de piele își spuseră cuvîntul. Vai, vai, vai ! Ce mai oratori !

Magueur, ei bine, da, cîrtea împotriva marinei. Nu se putea împăca defel cu ceea ce numise el „nedreptatea" din „vremea" lui. Urcat în arboradă, uitase să se asigure și căzuse de pe vergă în mare ; după ce îl pescuiseră, îl aruncaseră în fundul calei, în tovărășia șobolanilor, și nu mai primise decît pîine uscată și apă... Iar la picioare, lanțuri. Tocmai el, care

se aştepta să capete o raţie suplimentară de tafia [1].

Asta era viaţa. Micul Marzin îl trăgea pe sfoară pe micul Perhirin şi pe găliganul de Magueur, care, la rîndul lor... Se vorbea, fireşte, despre un pui al soţiei lui Villeneuve, destul de norocos, încît să cadă din arboradă pe punte chiar la picioarele împărătesei, căzătură de pe urma căreia rămăsese infirm ; numai că „ăi de sus" i-au luat soarta în mîini : a devenit un fel de mare amiral ! Nătărău ăl de s-ar fi încumetat să viseze la asemenea baftă ! Ai să vezi tu, Louis, afurisitule, dacă au orbul găinilor căpitanii şi cu ce plăteşti dacă nu te dai fuga-fuga jos din hamac, cînd secundul apare strigînd : „Pregătire de luptă !". Iar dacă eşti trimis să dai o raită pe la Kerguelen, te-ai pricopsit şi cu fericire şi cu scorbut ! Cei care navighează pe vase comerciale aduc papagali şi maimuţe — cel puţin aşa se spune —,dar nu te apuca să încerci o treabă ca asta, dacă te afli la bordul vreunui torpilor !

Mathieu Bourhis, pescarul cu pripon şi cu picior de lemn, se recăsătorise după şase luni de văduvie. Un bărbat pe care l-a vrut o femeie cuminte trebuie să fie o partidă bună, nu ? Iată-l pe Louis — nici treisprezece ani împliniţi — dăruit cu mamă şi tată vitregi. Asta-i viaţa. Uneori, destinul păşeşte drept, alteori, în tirbuşon. Acasă, căci aşa spunea to-

[1] Băutură alcoolică obţinută din melasă. Raţia zilnică distribuită marinarilor era de 1/16 l.

tuşi, cei doi se purtau cu el corect. Nu era decît Louis Marzin, chiriaşul acelei perechi, dar ei nu-l făceau să simtă asta.

III

Urmînd sfaturile camarazilor săi, Louis se grăbi să intre în armată înainte de recrutare. Marinar în serviciul statului şi fire de încăpăţînat ! În timp ce păşea pe poarta cazărmii celui de-al doilea depozit, la Plomodiern, pe contraforturile capului Ménez-Hom [1], în mica fermă a familiei Le Meur se năştea fetiţa Maria-Louise-Renée. Zaiafet la fermă, zaiafet la depozit. Meniul zilei apăru într-un articol din *Dépêche de Brest*, grijă de toate cele avînd comisarul de clasa întîi Lannurien. Prînzul recruţilor cuprindea volovan cu sos „financière", biftec, cartofi prăjiţi, prăjitură cu rom şi stafide, vin alb şi roşu. Un bairam de arhiduce ! Trăiască Franţa ! Trăiască Republica !

Anii următori au fost, nu o dată, cît pe ce să-i facă festa, mai cu seamă cînd cu avaria aceea care imobilizase în imersiune, pe nişte dune din adîncuri, în timp ce făcea manevre de rutină, un submarin din Cherbourg, abia ieşit din şantier. A trăit atunci un ceas de spaimă, într-o chichineaţă urît mirositoare. După un timp, tocmai cînd gîndurile cam înce-

[1] Punct culminant al Muntelui Negru, deasupra golfului Douarnenez.

puseră să o apuce razna, mașinăria a luat-o din loc și a urcat la suprafață. De data asta scăpase !

Într-o seară de beție, Louis îl lăsase fără doi dinți pe un tip din poliția navală. Ceea ce i-a adus micului caporal de marină o degradare și o muștruluială zdravănă din partea comandantului, care l-a făcut „bun de nimic !". Bun de nimic, bun de nimic, totuși să nu exagerăm : cînd Franța a declarat război Puterilor Centrale, autoritățile, departe de a lăsa în pace un om care avea să-și încheie stagiul militar, îl trimiseră să afle glorie în bătălia de la Dardanele.

Jean-François Le Meur, tatăl micuței Maria și al altor cîtorva copii, se îndrepta spre Hauts-de-Meuse.

Ce ne duc și ne tot duc...
O, frumoasele vagoane

Iar în ce privește existența numelui său pe rol, nici o tărăgănare. Într-un pîlc de brazi (nu-s mulți copaci dintr-ăștia în Bretagne), patrula lui a dat peste una germană și, după numai cîteva clipe, cele două trupe au trecut la un schimb de focuri ; Jean-François Le Meur se tupilase, ca să tragă, în spatele unui brad cam prea subțiratec. Și astfel primi un glonte chiar în piept.

Regimentul din Sambre-et-Meuse
Mărșăluiește întruna și strigă Libertate
Libertate !

Splendide muzici militare însoțiseră pe marinari pe țărmurile Greciei. Iar amiralul Guépratte, ăsta șef, nu ca cel al englezilor, demonstra personal cum trebuie înfruntată primejdia. Obuz în dreapta, obuz în stînga, și Guépratte la mijloc — curelușa căștii, de curelușa căștii sub bărbie — salutînd. Navele explodau, ciocnindu-se de minele submarine, dar Guépratte tot viu era, iar oamenii țineau piept dușmanului. „Adio, bravi camarazi ! Peste un ceas, în faldurile stindardului, vă veți acoperi de o nouă glorie... Muzica !"

Biruința ne croiește vad, cîntînd,
Libertatea ne îndrumă pașii...

Louis naufragie o dată, de două ori. După o rană, o decorație, apoi o criză de dizenterie și din nou în Franța unde, repus pe picioare, fu ambarcat pe un năvodar, înarmat pentru lupta submarină. Și a început atunci o perioadă de raite pe apă, un timp socotit drăgălaș și pașnic dacă priveai totul din afară — hrană la oră fixă, aleasă și caldă, pregătită de bucătarul unui restaurant cu faimă — da, domnule —, dar înăuntru totul era monoton și jalnic. Nimeni nu vedea, nu știa, nu aștepta nimic. Se învîrteau, virau, se lansau într-o escapadă, apoi încă într-una și chiar într-o a treia cînd, deodată, zzzz, o torpilă tresăltînd pe valuri trecu la cîțiva metri de bord. De unde venea oare jivina cea spurcată ? Amurgul se lăsa învins, o noapte opacă îi călca pe urme. Comandantul, un prim-ministru, opri

mașinăria. Nimeni nu are voie să vorbească, să-și sufle nasul, să fumeze o țigară. Toată lumea ascultă. Marea invizibilă și murmurînd pare să colcăie de submarine inamice care, și ele, pîndesc în tăcere...

Într-o seară, vrînd să scape de vremea urîtă, năvodarul se refugie în golful Morgat, aproape de falezele Kadorc'h. Bărci pescărești ajunseră în dragul port Douarnenez. Plaje albe, mușcate de flux, zîmbeau între capuri... Era ceasul în care o călugăriță a Sfîntului Spirit, sora Matilda, poruncea adunarea copilelor — încălțați-vă și să plecăm. Gata înainte de colegele ei, Maria Le Meur s-a așezat pe dună și privește spre necuprinsul Lieu de Grève, unde șarjează o cavalerie verde-albăstruie, iar o ambarcație micuță și stranie lunecă rușinată cu fața la Île Vierge. Scoate fum și totuși e minusculă. Se pare că nu e civilă și totuși pare neagră...

IV

Într-o parte, muntele rotund, cu pietriș tapisat de iarbă-neagră, împunge cerul. În cealaltă — o pantă șerpuitoare, cu grozamă, cu fînețe, cu lăstărișuri și pășuni, după care tot pămîntul se povîrnește, iar dincolo de o fantezistă zăbrelire de culturi se întinde golful lung și neted, cu deschideri spre larg... Foarte aproape, o fermă cu anexe sărăcăcioase, patru vaci costelive, o iapă chioară, o grădiniță cu

cartofi, cîteva pogoane de landă și grîu negru — în depărtare jur împrejur, un peisaj gigantic, bogat în oameni, aventuri și vise, bogat în biserici și singurătăți atrăgătoare.

Am fost în mai multe bătălii...

cîntă cele două fetițe care pregătesc coarda pentru joacă. Maria sare, sare întruna.

„Un, doi, o dublă !" strigă ele. Și cîntecul se deapănă :

Făr' să fiu nici pic rănit...
„Un, doi, unul, unul !"
În Rusia, ca și-n Spania...
„Un, doi, unul, unul !"
Căci Cerul m-a păzit...
„Un, doi..."

Fluierul se face auzit o dată. Sora Matilda curmă recreațiile „individuale", și toată școala aceea de fete se așază în rînd, de la mucoasele care nu știu nici scrie, nici citi și vin aici pentru a le lăsa pe mame libere, pînă la cele mari, frumos pieptănate, care își ajută de pe acum, în chip deosebit, „învățătoarea". La un semnal, totul se pune în mișcare, iar la încă unul, țîșnește strigătul colectiv al unui cîntec în care, într-o pădure, se află un arbore, în arbore o creangă, pe creangă un cuib, în cuib o pasăre...

Maria cîntă ca toate celelalte, dar și visează puțintel. E fericită. Tatăl a fost ucis pe front, dar trupul lui nu odihnește în pămînt breton,

iar mama spune în fiecare seară că-i greu să-ți pierzi bărbatul, dar și mai greu să nu te poți ruga pe mormîntul lui, că asta i se pare, într-un fel, ciudat — temeiuri puternice orînduiesc însă curgerea lucrurilor. În copac e o creangă, iar pe creangă un cuib — într-o școală Maria, într-un peisaj o fermă — în depărtare e-un război, în război sînt morți..

Prea sfîntă Născătoare, te roagă pentru noi
Și adu-ne-ndurarea divinului tău fiu.

Lîngă Domnul se află buna noastră Doamnă, fără doar și poate, așa cum între tablă și catedra maicii Matilda se află harta mare a unei Franțe roșii cu nume de orașe scrise în albastru, culoarea brebenocului. Domnul nu se poate înșela. După școală urmează tot școală. După dictarea în care este vorba de vaci, „nemaipomenite — mîndria stăpînului — cu coapsele brune și pline și frumoase și unduind în lumini asemenea unor tapiserii“, vine mulsul de seară pe care-l face Maria, mulsul unor animale pipernicite, slăbănoage, murdare. Cînd oamenii au bani puțini, vitele lor nu au cum semăna cu cele din dictări. E cît se poate de firesc.

Bunica stătea pe banca *tossen*, în fața patului cu două etaje și perdele trase. Din umbră nu i se vedea deloc ochiul alb. Maria îi săruta fața prelungă, cu bărbia întoarsă în sus. Bătrîna respira mărunt, potrivit ritmului acelei inimi misterioase lovite de aceeași suferință ca și inima episcopului. O fisură la

aortă ; cuvinte ca acestea ar fi fost în stare să înspăimînte, dar de vreme ce monseniorul de Quimper putea fi întîlnit mereu, lucrurile își urmau calea mai departe.

— Spune-mi o poveste, bunicuțo, o rugă Maria care, la fermă, își regăsea — simplu ca bună ziua — vorbirea bretonă.

— Nu acum. Peste cîteva clipe, cînd vom fi în pat...

În celălalt capăt al culoarului, croit între cele două șiruri de cufere, în odaia în care era smîntînit laptele, dormeau mama și surorile. Băieții sforăiau sus, laolaltă cu funiile de hașmă. Fetița se sălta în patul ei... Trebuia vorbit în șoaptă, să nu se trezească mama.

— Povestește-mi-o pe cea cu Roulic...

— Dar ți-am mai spus-o !

— Am uitat-o.

— Dacă uiți, ce rost mai are să mă ostenesc...

— Nu trebuie să fii rea, bunico, nu trebuie...

— Bine, bine... A fost odată o regină frumoasă... frumoasă... tare, tare frumoasă. Avea întotdeauna rochii mîndre, o pălărie tot așa, cu pene mari și pantofi frumoși. Bărbatul ei o iubea mult. Lume de soi, ce mai ! Și iată că într-un rînd, chiar de ziua soației sale, și fiindcă tocmai cîștigase bani mulți...

Ca să n-o fure somnul, Maria se silește să stea culcată pe spate. Cu auzul ușor încordat, ascultă. Dar ades, la foarte scurt timp, nu mai aude decît un murmur de care se desprinde, coborînd în somnie.

Alteori bunica hotărăşte că trebuie spus un lung şir de rugăciuni. Trei *Tatăl nostru* şi trei *Ave Maria* anume rostite pentru ca războiul să se sfîrşească. Alte cinci pentru odihna tatălui şi pentru ca trupul lui să ajungă în cimitirul din Plomodiern. Cînd şi cînd se strecoară în ceremonial o vagă meditaţie rostită cu glas tare. Lucruri improvizate de bunica : „Doamne îţi cer...“ şi „Doamne, nu-ţi cer să...“, iar la capătul acestor rugi personale Maria trebuia neapărat să încheie cu : „Amin“.

Copila nu prea înţelege cînd şi de ce trebuie să intervină, dar bunicii asta îi face plăcere. Şi e de ajuns.

După ce Maria s-a supus şirului lung şi încîlcit de rugăciuni, bunica se lasă întrebată cu mai multă bunăvoinţă ca de obicei.

— Cînd ai pierdut-o pe fata ta dintîi, avea cu adevărat faţa albă ? I-ai închis ochii ? Bunico, eşti sigură-sigură că nu mai vedea chiar nimic ?

Părintele spune că pentru a deveni preot sau călugăriţă trebuie să simţi o chemare :

— Bunico, explică-mi ce înseamnă asta.

— Trebuie să simţi o chemare... Ei bine... asta înseamnă că trebuie să simţi o chemare ! Neapărat. Şi nimic altceva.

— Nu eşti drăguţă, nu vrei să spui...

Ca să nu dezamăgească atîta bună-credinţă, bătrîna îşi chinuie creierii :

— Ei bine... uite, eşti liniştită... de pildă coşi sau aduni cartofi... apoi, dintr-odată, auzi un glas care-ţi spune : „Vei fi călugăriţă...“

— Dar glasul cum e ? Dacă se mai află cineva lîngă mine pe cîmp, îl aude şi el ?

— Ştiu şi eu, mititico, ştiu şi eu ?

— Ba da, ştii, cum să nu ştii. O, bunico, nu eşti drăguţă...

Maria e cea mai bună elevă din şcoală. Uneori, munca de la fermă o plictiseşte. Fraţii ar lua-o peste picior, iar mama ar ţipa dacă ar afla asta, dar ea îşi îngăduie să creadă că bunica, în tăcere — o tăcere părtaşă — o simte şi-i de partea ei.

Tabla din clasă, creta, penarul, rigla, guma, atîtea obiecte trebuitoare, frumoase, esenţiale. Pe cînd paiele înnoroite din grajd !... Băltoacele de urină şi gunoi de grajd, duse de ploaie în faţa porţii mari !...

La jumătatea pantei, familia stăpîneşte un cîmp, mărginit de povîrnişuri mari, peste care urcă ulmi şi stejari sănătoşi. În locul acesta încărcat de taine vine Maria să sfredelească tăcerile. Faimosul glas se va face oare auzit ? Nu. Trece Gustave. Călăreşte iapa fără şa, bălăngănindu-şi la rasul pămîntului saboţii despicaţi, din belşug căptuşiţi cu paie ; fluieră un cîntec-rugăciune. S-ar zice că huleşte prin chiar mijlocirea Domnului. Totuşi, după ce s-a îndepărtat cu tot tărăboiul lui, ce decor pentru eveniment !

Maria îi vorbeşte despre vocaţia religioasă celei mai vîrstnice dintre călugăriţe, maicii Hélène, care poartă ochelari cu ramă de fier. Sora Hélène îi cere Mariei să repete spusele, apoi rîde şi o mîngîie pe păr. Maria nu trebuie să se mai frămînte. Divina chemare nu vine,

cum s-ar crede, chiar atît de ușor. Micuța Maria trebuie să-l iubească mai departe pe Dumnezeu, să fie o fată serioasă, o mamă minunată din cele de care este atîta nevoie... Maria se simte jignită — dar și vag ușurată. Ar face oare schimb cu Françoise Kernéis, pe care măicuțele o și răsfață ca pe o „aleasă a Domnului“ — o biată fată care, la lecție, nu ridică niciodată mîna, care plînge dacă băieții o îmbrîncesc și care într-o duminecă, în plină liturghie, cînd se rostea Crezul, a căzut din bancă în nesimțire, aproape fără viață ?

Să nu piardă totuși nădejdea că poate, într-o bună zi, va îmbrăca fuste din acelea unduitoare în faldurile cărora mătăniile clinchetesc asemenea unui lănțug și va pune pe cap boneta aceea înaripată, scrobită, și mantia albă și grea, nici că va ține tainic și intim sfat cu toate crucile care apar întîmplător pe drumurile de țară, nici că va face parte din prea vestita procesiune care, în ultima duminecă de august, pășește pe colina de la Sainte-Anne la Palud, înălțînd prapuri, bărci, moaște. Dar pînă acum Maria se mulțumește să-și urmeze frații pînă la drumul mare, să se așeze alături de ei pe taluz și să privească la trecătorii și trăsurile trase de cai care au fericirea să meargă într-acolo...

Pînă una-alta, și în lipsa unui rol mai important, poate merge pe jos la sărbătoarea Sfintei Ana, pentru că, odată cu vîrsta, picioarele au căpătat puteri și are dreptul să treacă în rîndul celor care se roagă, cîntă și privesc. Asta i se și întîmplă Mariei și celor trei feciori

Le Meur care, avînd în desagă o pîine de trei kilograme, clătite, mere și o bucată de slănină, pornesc, în sfîrșit, fericiți și asudați în unica lor drumeție...

Cîțiva monseniori sfințesc mulțimea pe care, la drept vorbind, nu o interesează decît unul dintre ei : monseniorul de Quimper, episcop adevărat, care-i confirmase într-o zi, în bisericile lor parohiale, pe foarte mulți dintre cei de față. Chip grav și puțin trist. El era cel cu trup bîntuit de aceeași adîncă suferință ca și bunica Mariei, rană cu neputință de tămăduit, lovitură cerească. În fața lui, femeile îngenuncheau, își plecau privirile, își dezvăluiau păcatele și, după ce schița semnul crucii, se ridicau vindecate. Ele contemplau silueta înaltă și cu mișcări lente, panglicile care coborau de la mitră în lungul odăjdiilor aurite, gestul larg, purificator plutind peste o altă parte de pămînt și de mulțime...

Va îngenunchea ori nu va îngenunchea... Instinctiv, Louis — nu prea mîndru de persoana lui — și-a scos șapca în clipa cînd a trecut potirul cu sfînta împărtășanie și stă așa, cu capul descoperit, privind cum se apropie episcopul de Quimper... Ei bine, nu, nu va îngenunchea. Doar e bărbat ! Nu un simplu învățăcel în ale marinăriei ! Religia nu are treabă decît cu mucoșii ori cu femeile. Infernul cui, ce fel de infern ? Povești ce nu mai pot fi îndrugate unuia care a văzut un cuirasat sărind în aer în Dardanele și care a ajuns să știe ce puțin înseamnă viața unui bărbat sau

împotrivirile unei sclifosite. Truda, munca pe brînci, banul cîștigat din greu, asta există. Restul sînt prostii !

V

Cu-atîți cazarmagii zeloși,
Pe nave-i ca la pușcărie...
Văleu, zeloși, zeloși, zeloși,
Ne-ar pune pielea pe frînghie !...

O *Sambre-et-Meuse*, cu vigoare executată de o orchestră bogată în alămuri și, de preferință, muzica echipajelor flotei (pe locul doi ca valoare, ei drăcie, din Franța și din lume) nu putea să-l lase rece pe Louis. Mai cu seamă la reluarea temei dintîi după :

Seara se culcau pe tare.
Ranița sub cap — și-atît.

Asemenea băieți erau bărbați sadea, despre asta nu mai încăpea vorbă. Dar spuse verde, lucrurile ar sta cam așa : la Douarnenez băieții aceia ar fi fost trecuți în rîndurile comuniștilor.

Văleu, zeloși, zeloși, zeloși,
Ne-ar pune pielea pe frînghie !...

Louis auzise vorbindu-se despre revoltele de pe Marea Neagră, iar la Brest îl văzuse cu ochii lui pe Guépratte, pe Guépratte al său

— omul capabil să treacă vijelios prin ploaia de ghiulele sau printre stîncile de la Tas de Pois —, neînstare să-i domolească pe marinari. Și nu pentru că, dintr-o dată, n-ar mai fi fost iubit, nu pentru că, în ținuta mare, de sărbătoare, ca rupt din catalog, ar fi părut cumva caraghios, dar făcea parte din amintiri, atîta tot ! Acum de o revoluție era vorba, nu de recitit ilustrate !

Să faci revoluție la Brest, iată un lucru pe care Louis nu-l putea încă pricepe. Camarazii lui susțineau că guvernul avea să reînceapă războiul și să trimită împotriva rușilor tot restul oamenilor — cum să dai crezare unor asemenea idei zălude ? Război războiului cît le-o fi voia, dar să nu se spună că, pentru moment, războiul nu s-a terminat. Să zicem că generalii n-au inimă duioasă, dar, întîi și-ntîi, nu ei hotărăsc ; și-apoi, cînd țara, victorioasă ori nu, a îndurat asemenea sîngerare, ei sînt totuși nevoiți să strige : „Pauză !"

— De ce nu te demobilizează atunci, pentru numele lui Dumnezeu ?!

— Din cauza ta și a altora, ce vrei ! Dacă ați avea mai puțini gărgăuni, aș fi și prins miuța de macrouri, de la unsprezece noiembrie încoace, în loc să-mi vină dracii aici... la Brest !

Și sosi vremea întoarcerilor acasă. Cu cei douăzeci și opt de ani ai lui și cu întreg bagajul de război și marină, netrebuitoare de-aici înainte, cel puțin așa se părea, Louis nu-și găsea locul. Omul cu picior de lemn, cel care pescuia cu priponul, murise... iar nevasta

se remăritase ! Își cîntări atunci singurătatea. Găsi o cămăruță la o „văduvă de război", care avea de hrănit patru copii, și, fără să se omoare prea mult cu firea, căută să se îmbarce... Economiile și le depusese la Casa de Economii...

În spatele casei mele se află-o pădurice... (bis)

Iar nebunia-de-după-furtună îl cuprinse repede în vîrtejul ei. Și atunci, mai bine femei, rachiu și la naiba cu economiile, cu însurătoarea, trăiască rochiile scurte și distracțiile.

Asta ținu unu, doi, trei ani. Și mai mult. Cu ochii lui negri alungiți și păru-i des, cu vorbirea-i deschisă și usturătoare, chipeșul băiat dobora inimă după inimă. Unei femei îi urma alta, fără cea mai mică osteneală.

De la... bîlci venind acasă...
Allah, allah, allah, allah allah !
De la... bîlci venind acasă...
De la bîlciul din Saint-Cloud !...

Gata cu baionetele, cu valurile de asalt, cu grenadele submarine, simple „gustări" menite să ațîțe dorința ! Bărbații nu mai ucideau bărbați, lumea era frumoasă și largă, marea și țărmurile cîntau, clipoceau, rîdeau în lumină. Bosforul, Dardanelele, Salonicul, Gallipoli, sărmane denumiri evocatoare de fum, de elixir calmant, de camarazi trași ca-n țeapă în sîrmele ghimpate ale cîte unei faleze, de ofițer ridicînd sabia. Față de atîta glorie ofilită

și de atîtea mărunte mizerii, cîtă densă realitate, cîtă ospitalitate tot densă în brizele neașteptate și fugare, în filonul de cuarț, în albăstriul Ménez-Hom, neted ca un pește ! Cîtă viguroasă prospețime și cîtă omenire pe țărmul acesta de apus ! Între la Pointe du Van și Tréboul se cuprinde tărîmul energiei virile prin excelență. Turiștii nu mai au ochi decît pentru Morgat, pentru Ris, pentru Lieu-de-Grève, pentru plajele ospitaliere festonate de apa mării, dar un pescar... ei bine, un pescar e în măsură să simtă cu adevărat ținutul acesta mare, monoton și sălbatic...

Izbindu-se de reciful care îl sfîșie și îl seacă, valul pălește. Apoi se lățește, se despică și împroașcă firișoare mînioase, cu răsuciri de țipar, care vin să moară pe piatră... Pentru o clipă, reciful se preschimbă în coș de pește împodobit cu striații albe. Dar prelingerea se subție. În timp ce alt val se ridică peste pînza mării, stînca șiroindă strălucește asemenea unei coline în aprilie...

Pentru ochii celui care se reîntoarce de la pescuit, jocurile acestea marine capătă prețul unei complicități calme. Voi face ca tine. Trebuie să te lași în voia forțelor firii...

Dar Louis adună amărăciune multă. Prea tare se asemănau femeile. Ușor de cucerit, bune, mincinoase. La naiba cu însurătoarea, un bărbat nu-și pune lațul de gît — și totuși... Deîndată ce o femeie îi ține piept, Louis se străduiește să o biruie ; deîndată ce i s-a supus... i se face lehamite de ea...

Prostii... Iubirile trupeşti nu pot umple o viaţă. După ceasuri de muncă primejdioasă, trebuie să mai fie şi altceva decît femei şi pă-hărele. Toată deşteptăciunea care se adună în cap se va dovedi oare la urma-urmelor de pri-sos ?

Oratorilor parizieni şi flecarilor Louis nu le acordă încredere. Rusia, Rusia... Oare Douar-nenez nu preţuieşte mai mult ? Secera şi cio-canul, simbolul acesta frumos, este lipsit de politeţe. Ce se întîmplă cu năvoadele şi cu vîr-şele noastre ? Sîntem oare mai puţin interesanţi decît nişte mecanici sau nişte săditori de ceapă ?

Dar tocmai pentru că-şi iubeşte prea mult Douarnenez-ul natal, Louis încetează să se mai împotrivească şuvoiului. Camarazii care trăiesc aici în case şi odăi asemănătoare, sub aceleaşi burniţe şi furtuni, sub acelaşi soare, avînd în fundul paharelor aceleaşi scînteieri gata să ţîşnească nu pot fi nici derbedei, nici nătărăi. De vreme ce votează pentru comunism, iar ad-versarii lor vorbesc comunismul de rău, sus comunismul ! Trăiască şi Rusia Sovietelor, asta vrînd să însemne şi Douarnenez-ul pescarilor douarnenişti ! Totul merge bine. Totul se desfăşoară într-o rînduială desăvîrşită, aşa cum valul fluxului se izbeşte de falezele de la Beuzec, aşa cum vîntul care se lasă într-o vă-găună acolo rămîne. Aşa a coborît şi Douar-nenez în comunism. Marea este a pescarilor ! Bărcile, soarele, refluxul, bancurile de peşti şi scoicile, toate sînt numai şi numai ale pescari-lor ! Conservarea sardelei în ulei îi priveşte pe

ei şi nu pe domnii cu guler tare ale căror cu-coane nu încredinţează slujnicelor decît — nici mai mult nici mai puţin — vasul de noapte cu măruntaiele peştelui. De treabă măruntaie, în care prima pisică venită ştie găsi straşnic ospăţ !

Hai la lupta cea mare,
Rob cu rob să ne unim...

În timp ce bărbaţii năvălesc în sala împo-dobită cu steaguri roşii, dintr-o stradelă apare un alt cortegiu. Aprinse, încordate — femeile. Şi ele cîntă. Însă cu alte cuvinte :

Flanchec primarul nostru,
Flanchec e-al nostru rege !... (bis)

Dar a proslăvi pe note de cîntare biseri-cească un erou gata-gata să fie asasinat de burghezi poate semăna a batjocură antireligi-oasă ; totuşi, prudenţă ! Cuconiţele şi domni-şoarele de la fabrica de conserve nu ţin defel să desfiinţeze bătrîna religie, bun prilej pentru gîtlejurile lor să cînte arii antrenante şi deloc complicate. Demoniac ar fi cel care ar spune că, zbierîndu-şi parodiile, nu iau în rîs deopo-trivă pe şefii comunişti şi biserica — dacă nu şi mai mult ! Dar sînt femei !...

— Haide, Maria, ce mai aştepţi ? Haide odată !

O cumătră cu bonetă înaripată lasă braţul suratei care şchioapătă, încinsă şi despletită, dar cu glas de stentor, şi se agaţă de fată.

Maria se desprinde din strînsoare și se dă înapoi.

— Haide-hai, ce ! Nu ești și tu muncitoare ca toate celelalte ?

Maria își pleacă grumazul. Inima îi bate nebunește. Ca în ziua în care pescarul acela tînăr i-a dat, în coada ce se făcuse la cinematograf, o sărutare furișă. Cărei dorințe să i se supună ? Să apuce un braț, la întîmplare, să meargă înainte, să strige, să manifesteze ca toată lumea ? Sau să fugă de șuvoi ?... Și, dintr-odată, o șterge.

— Maria, Maria ! Nu ți-e rușine ?

Ba da, îi este rușine, dar fuge și chiar din ce în ce mai tare.

VI

Președintele Republicii și doamna sa numiseră copiii tutelați ai națiunii și aduseseră la Plomodiern trupul lui Jean-François, fără ca familia să aibă a scoate din pungă vreun bănuț. Și urmase pompă religioasă și militară, steaguri, discursuri, glas de trompete, iar un domn din protipendada politică îi strînsese mamei mîna, zicîndu-i că Franța nu va uita niciodată. Iepei chioare îi urmase un jugan cu măruntaie slabe, care nu slujea la cine știe ce. Vacile noi nu dădeau mai mult lapte decît înaintașele lor. Carne proaspătă se mînca de patru ori pe an, dar strămoșii, bărbați și femei în putere, nu fuseseră defel mari mîncători de

carne, dar iată că — și asta era mai grav — tutelatele națiunii trebuiau să întindă subțire untul pe pîine, și ea tot puțină. Pentru trei băieți, doar două costume din pînză : nu se duceau cu toții la aceeași slujbă, pentru că fiecare trebuia să se arate în biserică și în piață îmbrăcat cum se cuvine...

Într-o bună zi, poștașul aduse o scrisoare de la mătușa Catherine și de la unchiul René. După ce dădeau vești bune despre ei, după ce mai pomeneau cîte ceva de prețuri, de viață, de greutățile familiei Le Meur în privința întreținerii tinerilor din sînul ei, douarneniștii se ofereau să o ia la dînșii, pentru cît va fi nevoie, pe fina lor Maria. Ei, care nu avuseseră copii, se gîndeau că prezența fetei le-ar face bine în acel început de bătrînețe. Și, mai știi ? Poate că Maria avea să găsească de lucru la Douarnenez, poate că nu avea să mai plece de-acolo ?

Asemenea scrisoare avea însemnătatea ei ! Mama coborî în tîrg să ceară sfatul bunelor măicuțe. Oare putea fi lăsată să plece, cu inima împăcată, la Douarnenez — oraș de pierzanie, cu dancinguri și piane mecanice, cu bărbați și chiar cu femei ! care își băteau joc de biserică — o fetiță cuminte ca Maria ?

Sora Hélène și sora Mathilde apelară, la rîndul lor, la înțelepciunea și autoritatea superioarei. Bătrîna Marie de Jésus citi și reciti scrisoarea într-un murmur, apăsînd pe anume cuvinte...

— Oameni de treabă, spuse ea. Sînt credincioși ?

— Sora mea e drept-credincioasă, iar cumnatul meu... cumnatul meu nu-i un om rău. Nu și-a nefericit nevasta, dar prea bine tot n-a fost totul, de vreme ce n-au avut copii !
— Nu-i împotriva religiei ?
— O, nu... Nicidecum !
— Las-o pe Maria să plece dacă vrea ! Mitica va fi o pildă bună. O va ajuta ea pe mătușă să-l readucă pe unchi la credință... Încredere, încredere în Domnul ! Aveți o copilă înzestrată cu principii sănătoase...
Mama nu se împotrivea, dar asta nu înseamnă că privea cu mai puțină groază o plecare la Douarnenez. Încetișor, cu vorbe încîlcite, făcu aluzie la succesele de pînă atunci ale fetei — oare nu i s-ar fi putut face rost și Mariei de vreun post, acolo, de învățătoare ?
Maica Marie de Jésus își pironi privirile pătrunzătoare într-ale țărăncii. Să fie cu băgare de seamă ! Există două feluri de învățătoare. La stat ? Asta însemna Școala Normală de la Quimper și o absorbție de doctrine antireligioase : nu i se putea cere unei călugărițe adevărate să povățuiască urmarea unei asemenea căi ! Predarea liberă ? Asta da. Dar nimeni nu trebuia să se agațe de iluzii. Predarea liberă însemna un fel de apostolat ; asta cerea din partea membrilor săi dezinteres și spirit de sacrificiu, nu era la îndemîna oricui. Maria trebuia să știe dintru început că nu putea conta pe bani mulți și că nici să se mărite nu-i va fi dat...
Deloc convinsă, mama Le Meur tăcea. Nepricepîndu-se — nici în bretonă, nici în franceză — să-și îmbrace ideea în veșmîntul unei fraze, așteptă un minut, suspină, apoi ieși... În timp ce venea pe cărare, și ocolind băltoacele, își întorcea gîndul pe toate fețele. Quimper, Quimper. Pentru ce și-ar fi păstrat mai bine Maria credința la Douarnenez decît la Quimper ? Superiorii învățătorilor din școlile de stat erau îndeobște, se știa bine, oameni răi care ar fi vrut să ucidă ideile cele bune, dar nu ei erau mari și tari în Bretagne, iar la Paris exista un președinte al Republicii cu doamna sa care însemna mult mai mult. Maria, cu principiile ei, era în stare să le țină piept ! Nu era proastă, nu se dădea ușor bătută — o adevărată bretonă ! Și toată lumea știa că învățătoarele din școlile de stat cîștigau bănuți frumoși. Bunica cea cu albeață la ochi, dusă de pe lume, ar fi spus negreșit că un creștin nu se gîndește la bani, dar cînd o viață întreagă te-ai spetit să scormonești pămîntul secătuit al Ménez-Hom-ului și cînd niciodată n-ai putut avea un cal falnic, fără îndoială că bunul Dumnezeu nu te-ar mai opri să te gîndești la ei.
— Ești liberă, Maria. Fă cum crezi, repetă mama și, ca din întîmplare, îi veneau gînduri de împotrivire în legătură cu plecarea fetei la Douarnenez, la saltul acela imediat în necunoscut, în orașul mare cu lumini noptatice strălucitoare, oraș atît de adesea contemplat de departe și niciodată vizitat, care o ademenea pe tînăra fată. Un post în învățămîntul public era interesant ; exista și o pensie substanțială...

— O să mă întorc repede, spuse Maria într-un sfîrşit. Mă duc să văd şi mă-ntorc să-ţi cer sfatul.

— Fă cum crezi. Dar dac-apuci să pleci, nu mai vii...

Maria căuta zadarnic sprijin la fraţi şi la surori, căci mama îi dăscălise descriindu-le Douarnenez-ul ca pe o cetate blestemată în care, la tot pasul, te împiedici de beţivi, în care pescarii ies la pescuit în vinerea mare, în care femeile se sulemenesc avînd veşnic pe buze vorba de duh a lui Cambronne[1] şi refrene groaznice. Greu de spus, dar dacă Maria voia să plece la Douarnenez asta însemna că se afla, neîndoios, sub vraja păcatului!

Într-o dimineaţă, în timp ce încărca bălegar, Gustave i-a spus Mariei că-i fată de trotuar. Ea se plînse mamei, care o ascultă o clipă, apoi îşi văzu mai departe de treabă, în linişte.

— Bine, dar eu sînt o fată cinstită! a strigat Maria. Nu are nimeni dreptul să se poarte aşa cu mine!

Şi privirile i s-au adîncit într-ale mamei; dar în afundul acestora pîlpîia un licăr zeflemitor...

Maria se duse la preotul satului care, după multă vorbă, îi încuviinţă hotărîrea. Era mai mult ca sigur că nu toate fetele cinstite cădeau la Douarnenez în dezmăţ. Haida-de! Cînd

---

[1] Aluzie la răspunsul şucar pe care vicontele Pierre Cambronne (general francez, rănit la Waterloo) l-ar fi dat cu prilejul somării sale de către englezi.

nişte rude propun singure, înainte de a fi rugate, să o primească pe tînăra fată, nu-i lucru de lăsat! Şi-apoi ferma nu mai hrăneşte pe toţi, mama, căreia din nefericire preotul nu se simţea în drept să-i facă morală, n-ar prea avea dreptul să se văicărească.

A doua zi, domnul Trellu îşi birui sila şi urcă la alde Le Meur. Mama îl lăsă să vorbească. Dar cînd el îşi luă pălăria să plece, ea îi spuse că nu-şi zoreşte nicicum fiica, Maria era liberă!... Numai că peste un minut se şi duse fuga la cîmp. Cînd îi auzi pasul, Maria, care lega vreascuri, îşi înălţă capul.

— Va să zică, acum te duci să le spui ce se-ntîmplă în casă...

Şi jap, jap, două palme. După care, cea care izbucni în lacrimi fu tot mama, nu Maria... Cîte necazuri îndură omul! Oare cu ce păcătuise în faţa Providenţei de trebuia să aibă printre copiii ei o fată care o silea să-i dea palme?!

Maria simţi că trebuie să plece imediat, altfel n-ar mai fi făcut-o niciodată.

Preotul îi dădu bani de drum, bunele măicuţe îi împrumutară un geamantan, iar în seara următoare se pregăti, în văzul şi auzul tuturor. La primul cîntat al cocoşului fu în picioare, mama la fel, aducîndu-i pîine, unt, cîrnaţi şi îmbiind-o cu glas scăzut să le ia la drum. Maria crezu într-o împăcare... Dar peste o jumătate de oră, cînd sosi clipa despărţirii, nimeni nu se mai afla lîngă ea. Fraţii şi surorile nu se sculaseră încă. Mama mulgea vacile... Geamantanul îi atîrna greu în mînă; se îndreptă

spre grajdul de vite. Urina vacilor clipocea în paiele negre, pe sub încălțările de duminecă ale Mariei. Și cu cîtă osîrdie le lustruise! Aveau să arate groaznic de murdare la sfîrșitul călătoriei! Ce-o să creadă oamenii aceia de la oraș despre o asemenea neglijență?

Se opri în prag, pe piatra tocită, peste care se învechiseră, lipite, petice de bălegar. Dinspre afundul întunecos răzbătea o foșnire vătuită, blîndă, urmată de zgomotul mărunt pe care îl isca țîșnirea laptelui muls. Un foșnet de paie. O găleată clinchetește ușor... Să intre, să nu intre? Pornind atît de iute spre grajd, mama voise desigur să-și arate obida. Mai avea rost să se umilească, să-și mînjească încălțările, ca să înfrunte apoi cuvinte aspre, o sărutare mincinoasă... ori o palmă?... În pofida tulburării pe care o încerca auzind zgomotele obișnuite ale mulsului (poate pentru ultima oară), Maria nu se clinti.

— Atunci, mamă, la revedere, eu mă duc, spuse Maria cu glas gîtuit.

— Bine, bine, la revedere.

— Și îmbrățișază-i pe toți.

— Bine, bine...

Atît, nimic altceva.

VII

Pe una dintre străduțele care înaintau spre port locuia mătușa Catherine și unchiul René. Prezența tuturor se făcea simțită întruna — mereu-mereu cîntecul copiilor, țipetele pruncilor, mirosul pătrunzător al prăjelilor năboind pe coșuri, prin ferestrele deschise, străbătînd podele, pereți, plafoane. La ora unu din noapte te trezeai brusc, tresărind, parcă plin de vînătăi după scărmăneala pe care un vecin i-o dădea nevestei, iar urechile ți se umpleau de alergările, urmăririle și galopadele amoroase a vreo zece pisici... Asta era orașul. Pe coastele Ménez-Hom-ului, ferma cea mai apropiată, ținută de doi octogenari surzi, se găsea la mai bine de un kilometru. În afară de cazul în care ai fi locuit chiar pe cheu, pe malul mării, lîngă vapoare, cum să devii de pe o zi pe alta mai douarnenist?

Tot sîmburele orașului se găsește aici, în pîlcul acesta de case lipite de port, un fel de campament unde, după o expediție pornită întru căutarea peștilor din adîncul mării, bărbații se întorc lîngă copiii și nevestele lor. Marea! Marea! Ambarcațiile, niciodată ostenite, așteaptă mereu. Amarate la cheu sau cu ancora aruncată în nisip, împrumută mișcările valului, mute, sigure. Nu există periferie pe tărîmul mării! Centrul orașului se leagă de imensitatea lumii printr-un contact imediat și puternic. Refluxul — care lasă pe uscat corăbiile de pe cheu, încremenindu-le pentru o vreme într-o poziție artificial înțepenită în proptele asemenea păstorilor din lande urcați pe cataligele lor — nu înseamnă părăsire. Marea nu se retrage dincolo de diguri. Ci păzește mai departe portul. Pietrele și nisipul, umede, sînt mînjite de gunoaiele marine. Și ar mai

fi izul acela care urcă și dăinuie de neînvins, esențial, izul fad și ușor grețos al mîlului și al peștelui putred... Cum să găsești vreo pată, vreo fisură în bunul prieteșug dintre port și mare ? E de datoria nărilor omului să i se supună și să-l aprecieze, o datorie pe care ele știu să o îndeplinească.

Așezată puțintel pieziș față de stradă, căsuța cu obloanele maronii și tencuială de un albastru-șters, înghesuită între un magazin cu articole de pescuit și o tutungerie-băcănie-clătitărie, afundată în comunitatea de zgomote și mirosuri specifice Douarnenez-ului, își avea acolo un loc al ei.

La parter, un vestibul. La stînga, spre stradă, locuința lui Eugène Picot — patruzeci și cinci de ani, marinar-pescar, divorțat, fire închisă, obiceiuri normale, se pilește o dată (cel mult de două ori) pe lună. Spre curticică, doamna Abgrall — șaptezeci și doi de ani, poartă bonete ca la Crozon, locuiește cu un bebeluș de paisprezece luni, care crește greu, căci Dédé este al Charlottei, croitoreasă cu lucru acasă, care stă puțin mai sus pe aceeași stradă și care crește singură alți doi copii. Plicticos lucru să faci copii care nu poartă numele tatălui lor, dar ce vreți, Charlotte nu știe să refuze !... Pe dreapta — cele două uși și încăperi ale familiei Guennégués, oameni cu carte de vizită :

DOMNUL ȘI DOAMNA GUENNÉGUÈS
navigator comercial pensionar
crucea de război, medalie militară

Prietenii aceștia de vază ai unchiului și ai mătușii nu au avut niciodată copii. Lumea-i prost alcătuită, declară o dată pe lună doamna Guennégués vorbind cu bunica Abgrall, care nu-i dorește Charlottei un al patrulea plod ! Iar domnul Guennégués, după ce-și răsucește mustățile galice, ridică din umeri.

În fundul vestibulului, scara cotită, cu o măciulie mare din lemn lustruit înfiptă în capătul de jos al rampei. Pe perete, un cartonaș cenușiu purtînd inscripția :

RUGĂM SĂ VĂ SCOATEȚI SABOȚII !

Mîna de militar a unchiului René a trasat majusculele acelea albastre, fără nici o mînjitură. Douăzeci și cinci de ani în armata colonială. Cu răsplata, la capătul lor, a gradului de sergent. („Era cît pe ce să mă facă sublocotenent, dar am pierdut bătălia *in extremibus*".) După cei ai urcat treptele înguste, înalte și scîrțîitoare, și ai ieșit în vestibulul de la etaj, privirile îți întîlnesc portretul mare, îngălbenit, al unchiului René în uniformă, cu chipiu și decorații. Sub el, o șapcă din pînză albă. La dreapta și la stînga, foișoare de pînză în mărăciniș, cu drapelul francez în vîrful unui catarg, iar unchiul René, îmbrăcat în alb, ține de braț un ofițer voinic. Indigene grăsulii, zdrențăroase, privesc la cei doi bărbați...

Unchiul și mătușa, proprietarii căsuței, și-au oprit pentru ei cele patru încăperi de la etaj, în cuprinsul cărora și-au rînduit, egal, colecția de amintiri.

Mariei i se oferă camera care dă spre stradă. Nicicînd n-a avut atît de mult pentru ea singură ! Un lavabo de țară, cu oglindă care se poate răsturna și în care te vezi ca într-o fîntînă ; o găleată și o cană albă emailată ; o mănușă de baie și un prosop ; două scaune de paie și o măsuță ; un garderob și un încîntător pătuț de fier, suplu, virginal. Mai sînt și măștile chinezești din lut roșu, cu mustăți mari, de pe pereți. Seara, cînd lumina electrică este aprinsă, căpățînile acelea nesuferite parc-ar fi vii. Holbează niște ochi !...

— Am voie să le dau jos ?

— Să nu faci una ca asta ! Unchiul s-ar înfuria ! E-atît de mîndru de omuleții lui !

Maria învață să calce rufe, să mături, să frigă sardele, după metodele Salaun. Învață să joace cărți, jocul de dame, domino, belotă — chiar și jocul de-a vaca, cu care familia Guennégues a venit din Côte-du-Nord — și, cînd este cazul, își dă seama că trebuie să piardă ca să nu-și supere unchiul. Știe că trebuie să-și ia mutrișoara pe jumătate-admirativă, pe jumătate-șireată și rafinată cînd oamenii își istorisesc întîmplările. Iar cînd ei se avîntă în presupuneri ca : „Dacă aș fi ministru al Marinei, i-aș trimite acasă pe toți ofițerii care au rău de mare... Ce-ar putea să-mi facă perceptorul dacă n-aș vrea să-mi plătesc impozitele ?...“, ea știe să păstreze o tăcere umilă...

Afară, tumultul orașului, dezordine, libertate. Șuvoirea aceea de oameni, cîntecele care izbucnesc, totul sperie prin cutezanță ; dar ce viață, ce mișcare, cîtă bucurie ! Furtuna n-are

decît să învolbureze marea, să o înfoaie în talazuri uriașe, să zdrențuiască șindrila de pe case, să smulgă bărcile de la ancoră, să rupă firele telefonice, să urle și să șuiere o noapte întreagă, să nu contenească nici în ziua următoare, că tot nu poate domoli tînăra vigoare a sălbăticiei douarneniste. În zarva aceasta de operetă, farul continuă să sfîșie întunericul, iar la cel dintîi senin de după ivirea zorilor, nu un oraș convalescent își întredeschide pleoapele, ci o cetate nervoasă și plină de vervă, care se dezmeticește, cîntărește stricăciunile, se pregătește pentru noi elanuri.

Avea dreptate mama să se teamă de oraș, să nu aibă încredere în el. Dar numai în parte. Iar cînd îndepărtatele lumini ale Douarnenezului clipeau într-o uriașă colcăire, nici Maria nu greșea simțindu-le ispita. Era altceva decît iluminarea trecătoare adusă de circ. Acolo trăiau, se adunau și se îngrămădeau oameni și familii cu toate zbaterile și visele lor...

Sînt acolo băieți înalți care și-ar putea sprijini strachina cu fiertură pe capul tău, băieți cu chip prelung, cu ochi albaștri, mers drept și vioi, sînt alții voinici, dar scurți, îndesați, ca soiul acela de mere vîrtoase roș-albe, pe care nu-i poți clătina, poartă plumb în saboți și au șolduri ce se leagănă ca o șalupă, mai sînt și... Cum să-i rînduiești pe toți inșii acelei mulțimi de temut ? Fetițelor, feriți-vă de lup ! Dar în afară de cazul în care vreo furtună i-ar face să piară în floarea vieții sau în care o prealegată prietenie cu rubiniul le-ar vătăma

trăsăturile, cei mai mulți se vor preschimba în bătrîni dintr-aceia plăpînzi, care se instalează pe cîte o bancă odată cu întîiele raze ale soarelui sau care, cu mîinile vîrîte în buzunare, aduși puțin de spate, cu bărbia întrucîtva lăsată, pășesc mărunt de-a lungul portului. Catargele sumețite ale marilor thoniere[1] se îndreaptă spre ei asemenea unor blajine capete de cai și, uneori, fără să-și dea seama, ei le ating cu mîna, simțindu-le și încuviințîndu-le puterea. Iar privirile lor, șirete și iuți, sînt, de asemenea, de cele mai multe ori, simple, pure...

Lumea Femeii are și mai multă greutate. Marioare-slujnicuțe cu picioare ca bețele, ori slăbănoage fără sîni și cu pielea mult prea albă, micuțe și vioaie lucrătoare la fabrica de sardele, cu șosete, cu bonete pe vîrful capului, cu un refren pe buze, fete-mame cu fruntea înnorată de griji, ori urîțele care nu se lasă în voia iubirii și urîțele care se lasă, ori sărăcuțe-sărăcuțe, bătrînele-bătrînele, sută la sută naive sau cinstitele-cu-de-a-sila și cinstitele-oricum — o gloată dezlănțuită și foșnitoare, în care Maria urma să se avînte și să-și aleagă modele. Zi de zi alt spectacol. O rază de soare, o mîhnire sau o bucurie, o eșarfă înnodată mai frumos, un pieptăn trecut repede prin păr, un efect de contrast lîngă altă prietenă, mai mult nici nu trebuie ca să cobori sau să urci cîteva trepte și să treci într-o altă categorie.

---

[1] În limbaj pescăresc-marinăresc, ambarcațiuni specializate în pescuirea thonului.

O șuvoire de tinere fete fericite, puștoaice, durdulii, cu ochii neîncețoșați, cu farmec molipsitor, cu saboți verzi, haină albastră, umbrelă roșie. Să tot treci în coloana lor. Dar cînd vii de la Plomodiern, să fie oare cu putință ? Cum să te dezbari de stîngăcia țărănească, de preaștiutul „aer nătîng" despre care aceleași domnișoare vorbesc atît de mult ?

Cînd tatăl a plecat pe front, în '914, mama îi trimitea vești, la timpul potrivit, rugîndu-le pe maici să scrie. Dar cînd trebuie să-i răspundă Mariei, de ce nu face la fel ? În fiecare săptămînă Maria îi trimite o scrisoare lungă, plină de amănunte, ca să o distreze, pe ea și familia, acolo sus într-al lor Ménez-Hom, în timp ce poștașul cel mic și îndesat, și jovial, care vine pe strada lor și a cărui vorbă favorită sună așa : „E, totuși, vreme frumoasă" (cînd e furtună, se mulțumește cu : „Cred că se îndreaptă vremea"), nu aduce niciodată nimic.

„...Săptămîna viitoare o să văd dacă pot intra la uzină. Unchiul René cunoaște foarte bine un contramaistru la *Malléjac*, iar doamna Guennéguès, o persoană care lucrează la *Celton*..."

Nici un răspuns.

„...Ieri am fost cu mătușa Catherine să luăm cafeaua cu lapte de ora patru la doamna Gélébart. Se pare că nu va fi prea ușor pentru mine să intru în serviciu la birou. Se cer examene importante. S-ar zice că certificatul meu de studii nu-i mulțumitor. Ca muncitoare aș

avea mai multe șanse, dar necazul că nu-i de lucru mereu. Ce zici ?“

La Ménez-Hom, tăcere.

„...Mi se pare că pînă la urmă o să intru ca muncitoare la *Celton*, deîndată ce va fi peste mult. Mătușa Catherine îmi spune să nu mă frămînt, că o s-o scoatem într-un fel la capăt, că nu strică să mă bucur de anii mei, dar că nici să mă cocoloșesc nu-i cazul. Oricum, trebuie să muncesc.“

Aceeași tăcere.

„...Am stat de vorbă cu unchiul René și mi-am dat seama că înțelege totul așa cum se cuvine. Odată tot trebuie să începi, mi-a zis el. Dar a rîs cînd am spus că vreau să-mi plătesc șederea la ei. Ia te uită la milionara asta !, i-a spus el mătușii, și s-a dus după prietenul lui, domnul Guennégués, ca să mă ia peste picior. Toată lumea m-a luat în rîs. Nu-i nimic dacă o să plătesc o pensiune. O să fac în așa fel încît să primească. Se pare că, uneori, cînd pică multe sardele, ajungi să scoți patruzeci, cincizeci de franci pe zi.“

Dar tot nimic.

„...Am început lucrul alaltăieri. Miroase urît și stăm mult în picioare, dar am colege bune și cred că o să mă obișnuiesc. S-ar părea că lucrez bine. Uite așa am devenit sardelăreasă. Se spune că sardelele *Celton* fac ocolul lumii. Ar fi nostim să mănînce chinezii sardele care mi-au trecut mie prin mînă ! Vorbesc prostii ! Nu găsești că fiica ta are o meserie ciudată ?“

Nici un răspuns.

„...Am o foarte bună prietenă de vîrsta mea, Gabriela, Gaby cum i se zice. Cu ea m-am dus la poștă să trimit eșarfa pentru Soize, cumpărată cu primii mei bănuți. Numai de i-ar plăcea ! Rău mi-ar părea să nu fi ales ce trebuie...“

Nimic, mai puțin chiar decît nimic. Nici chiar Soize, care n-a uitat cum se ține un condei în mînă, nu catadicsește să-și spună părerea despre eșarfă, nici dacă va binevoi s-o poarte vreodată.

Pînă la urmă, e greu. Și ce aproape pare Ménez-Hom ! Mai-mai că s-ar putea face schimb de semnale luminoase ! E greu, prea greu, iar unchiul și mătușa socot la fel. Și ei au scris, dar nu au primit răspuns. Ar fi plecat cu dragă inimă mătușa pînă la Plomodiern, să pună rînduială în treburile astea, dar Maria se împotrivește...

Să nu se creadă, totuși, că tăcerea îndărătnică a familiei nu slujește chiar la nimic. Îndărătnicului i se plătește cu îndărătnicie. Voi, cei din Ménez-Hom, vă închipuiți că pe micuța Maria o vor ispiti plăcerile de la oraș și că o să dea de bucluc — ei bine, o să vi se arate, căpățînoșilor, că n-ați cunoscut-o niciodată ! Sînt, ca și voi, o Le Meur !

PARTEA A DOUA

I

O,O,O !... OPRIŢI ! Opriţi !... Autocarul, cu putere azvîrlit spre dreapta, apoi redresat spre stînga, se poticni de crengi şi se opri. Şoferul apăsă pe mînerul uşii, care se deschise pe loc. Şi, înainte ca el să fi sărit de pe scaunul lui, peste valize, cîţiva oameni apucaseră să şi ţîşnească afară, în drum.

Vai de ei ! Da' noi ce era să păţim ! Şi ei. Uite-aşa, stai liniştit, nu-ţi trece nimic prin gînd şi, deodată, ei drăcie !... „De n-ar fi morţi !"

Oamenii se repeziră spre un Citröen mic care, cu vreo treizeci de metri în urmă, nimerise într-un şanţ, după ce mai întîi săpase urme în drum cu roţile lui drepte. Înăuntru, nici o mişcare. Nu mai erau pînă la el decît zece metri, nouă, opt, şapte...

— Banditilor ! Nemernicilor !

Cu fruntea mînjită de roşu, ca un actor prost, un bărbat înalt ieşi în sfîrşit dinăuntru.

— Criminalilor ! Secăturilor !

Tremura, se împleticea.

— Unul ca ăsta, bun de înjunghiat vitele la abator, se bagă să conducă un autocar ?!...

-- Sînteţi rănit cumva ?

— Fireşte că sînt rănit ! Şi camaradul meu este. Un as al războiului din '914 ! Roger Piriou, marele pilot !... Criminalilor ! Da' nu las eu lucrurile aşa ! Haide, Roger, ieşi de-acolo !

Şoferul se apropia. Zărindu-l, bărbatul cu pricina fu cît pe ce să-i dea drumul amicului său, lăsînd să-i scape un „Asta-i bună, Raymond !" aproape voios.

— Domnul Etienne ! îl recunoscu şoferul, iar numitul domn Etienne îşi aşeză palmele mari pe umerii aceluia.

— Ce te-a apucat, dragul meu, omori lumea ?

— Iertare, iertare, domnule Etienne, ţineam dreapta, dar dumneavoastră veneaţi ca un bolid...

— Ei, lasă, fii cuminte, doar nu-i ruşine să cazi în greşeală...

— Bine, dar eu...

Călătorilor nu le venea să creadă. Nici un mort înainte, nici o încăierare după. Două-trei cuvinte cam tari, şi nici măcar asta... Explicaţia era cît se poate de simplă : domnul Etienne le Goff era primarul Trémahouecului, la zece kilometri spre stînga, iar domnul Raymond Méhouas, elector în acelaşi loc. Şi-atunci ? Pe de o parte îţi sînt primar, pe de alta îmi eşti elector. Ei, fir-ar să fie, e nemaipomenit !

Oamenii șușoteau. Primo tempo : ce istorie ciudată ! Secundo tempo : nu mai ciudată decît restul. De vreme ce automobilele, în loc să se evite frumușel și să nu fure din șosea, se apucă să se tamponeze sau să se sperie unele pe altele, trebuie să accepți orice. Cine ar fi zis că dopul acela chel și chinuit de ticuri pilotase avioane în războiul din '914 ? Nimeni, nu-i așa ? Și totuși !...

Un comis voiajor își și dăduse jos bicicleta de pe acoperișul autocarului și plecase să aducă un portărel. Mașina mare, albastră, își lepăda omenirea. Era atît de frumos afară ! Așezată pe taluz, cu fața spre întinderea cîmpiei, o tînără mamă alăpta, în timp ce niște puști organizau o partidă de-a capra. Călugărițele se rugau prefirîndu-și mătăniile. Bine atîrnată de brațul soțului, femeia însărcinată privea la țăndările unui geam Securit. Țărănci greoaie șopoteau în bretonă că micuțul tren departamental nu te-ar fi vîrît niciodată într-o asemenea belea și că automobilele rămîn o născocire a diavolului.

Raymond și domnul Etienne își dăruiseră țigări. Așezați pe vine, calmi, precum arbitrul unei partide de popice, Raymond scosese din buzunar un metru pliant și măsura distanțele. Un grup de cunoscători privea și discuta... Ultimii măceși înfloreau în tufe mari, cuminți, printre stejarii slăbănogi. Cu ciorchinii ei galbeni o livadă răspîndea miresme de cais și piersic. Niște aușei, nevăzute păsărele, cutremurau frunzișul.

O dimineață fericită că există pe lume și un accident de automobil care se încheie doar cu cîteva zgîrieturi e lucru ce se cuvine udat. Doi militari din armata colonială, care se afundaseră în natură, se întorceau de la o fermă cu cîteva litrișoare de cidru. „Ia te uită ce băieți isteți ! Unde ai găsit asta, fiule ? Ia lămurește-mă și pe mine !“ Patru sau cinci marinari ziceau că s-ar duce, așa, cu toții, să caute vin roșu, dar pentru ce atîta osteneală cînd, în urma militarilor, începuseră să apară copii cu vin, zece centime sticla, și aveau să mai aducă, vorba ceea, după poftă...

Portărelul, un bărbos mic de statură, cu pălărie panama și moletiere, îi asculta și pe unii și pe alții cu vădita dorință de a nu nemulțumi pe nimeni și își nota cu creionul, pe un prăpădit de carnețel, observații, cifre : „Zonă de șosea sub gazon... Cît ziceam noi pentru zona sub gazon ?...“ Nici că se grăbea omul, se vedea cît de colo că-și cîștiga viața făcînd asemenea treburi păcătoase. Mai repede, domnule portărel, călătorii și-au pierdut răbdarea și, dacă se mai lungește mult comedia, nu mai răspund de prostiile pe care or să le facă marinarii și militarii. O să-mi spuneți că mai sînt de față un maistru secund și un sergent reangajat, dar ia priviți-i pe cei doi bieți subofițeri cum caută să se piardă în decor. O săptămînă e prea destul pentru instrucția soldaților ! Duminica, repaus ! Doar nu-s pe un vas sau într-o cazarmă !

Cîțiva marinari așezau sticlele goale pe creasta povîrnișului, apoi după ce se trăgea o

linie de cealaltă parte a drumului, se distrau să le doboare cu pietre albe luate dintr-o grămadă de pietriș. Cînd și cînd, în toiul rîsetelor, se spărgea cîte o sticlă — dar o mai așezau o dată cu fundul în sus, iar asta alcătuia încă o țintă vrednică de luat în seamă. Descumpănite, înspăimîntate, țărăncile cele greoaie preferaseră să urce în autocar, urmate de femeia gravidă și de călugărițe. Groaznic e tineretul ăsta ! Să spargi sticle ! Băieți de treabă, care au tată și mamă. Da' n-ai ce-i face, asta e !...

Și mătușa Albertei, care le aștepta la Audierne ! O oră întîrziere ! Maria și prietena ei pășeau cu capetele plecate, nu mai știau ce să-și spună și aveau grijă să nu se apropie de marinarii aceia nerușinați. Un vlăjgan țîșni drept în fața Mariei — ochi mari, negri, față curată, aer hotărît și puțin amenințător.

— Nu ți-e sete ?

— Nu, nu mi-e sete !

Fata îi răspunsese rece, prompt, dar el nu crîcnise, nu clipise, nu se da în lături nici măcar un pas și o privea. Un zîmbet palid, trufaș și batjocoritor i se desenă pe buzele roșii... Nu mai era un bărbat foarte tînăr. Albul ochilor pornea ușor spre vinețiu, iar tîmplele îi albeau... Fetei i se făcuse frică. Strîngea brațul Albertei și căuta zadarnic un răspuns.

Se băgă în vorbă celălalt bărbat, care-l însoțea — un flăcău rotofei, cu ochi albaștri, cu fața bucălată, cu garoafă la butonieră și țigaretă după ureche :

— Ce-i cu tine, Louis, tot mai pescuiești cu undița ?

Louis își strîmbă într-un anume fel buzele. Apoi, ducînd două degete la cozorocul negru al șepcii, se răsuci pe călcîie.

Gata cu monotonia ! Văzduhul se umplu de vigoare. Cer albastru, mireasmă de drobiță, dulci și calme contururi de ogoare mici, încinse de taluzuri... Din curtea unei ferme invizibile, pierdută în străfundurile satului preaplin de tihna duminicală, răzbătu glas de cocoș. Peste coama unui deal se prelinse zvon de clopote, ding-dang, urmîndu-și calea, să se facă auzit și aiurea...

Fetele tăceau. Nici nu se mai încumetau să-și reia mersul stîngaci...

— Urcați-vă în autocar ! Să urce toată lumea !

Invitația le luă de pe inimă povara și se grăbiră într-acolo. În spatele Albertei, Maria își puse piciorul pe treaptă, cînd deodată se simți ridicată și strînsă de două brațe, în timp ce la ureche îi răsună rîs de bărbat.

— Ce faci, ce faci ! striga ea, mai puțin nemulțumită, mai puțin speriată decît ar fi vrut.

— Mucles ! Dau o mînă de ajutor ! Rău ar fi de nu s-ar da voie !

Și, ușurel, o așeză în mașină.

— Chiar de nu s-ar da voie, tot ai face-o, glumiră militarii. Rușinată, Maria se îndreptă spre fundul autobuzului, unde se vîrî într-un grup de femei rămase în picioare.

— S-a urcat toată lumea ? întrebă Raymond.

Chipul fetișcanei roșcovane reapăru în oglinda retrovizoare ; se pregătea să ceară voie să vomite. Șoferul deschise portiera.

— Raymond ! Raymond ! Trage și tu un pic de speranță !

Doi marinari soseau cu pași de gimnaști. Raymond îi luă la rost de ochii lumii, ei rîseră, îi oferiră o țigară pe care el o primi. INTERZIS FUMATUL FIE ȘI O „CELTICĂ"...

Doamna Mazéas aștepta cuminte la stația autocarului ; zărind-o că se apropie de cele două fete, Louis și tovarășul său de drum se făcură nevăzuți. Cu atît mai rău sau cu atît mai bine. Dejunul avu loc într-o odăiță bucătărie-sufragerie cu vedere spre un port încremenit, tot numai catarge golașe, greemente și țipete de pescăruși. Mătușa, care văzuse multe în viața ei, era calmă. „Fetelor, trebuie să mîncați. După omletă, avem doar scoici și biscuiți ! Și trebuie să vă plimbați, fetelor ! Spălatul vaselor e treabă pentru bătrîne !"

Maria și Alberte își tîrîie espadrilele. Se țin de braț și afișează siguranță de sine, dar buna lor dispoziție se oțetește, fără ca măcar să-și dea seama. Se tachinează pe un ton aspru. Alberte o bănuie pe Maria că-i fug gîndurile la bărbatul din autocar, iar Maria simte bănuiala și se irită fiindcă-i întemeiată. Afișe promițătoare izbesc privirile — un corsar țîșnește din perete, gol pînă la brîu, cu o fîșie de pînză încingîndu-i fruntea și vînturînd prin aer un topor de abordaj, un visător cu păr negru înlănțuie o blondină cu mijloc de viespe în fața unei orchestre de jazz, toată numai chimvale. BĂCĂNIE MERCERIE MARFĂ DE ROUEN VADUVA LE COZ. Refluxul își poartă lin, pe toboganul său lichid, pescărușii.

CADIOU SERVICII AUTOCAR PENTRU LA POINTE DU RAZ AUTOCARE SPECIALE PENTRU CĂSĂTORII ȘI ALTE SĂRBĂTORI. Pescari bătrîni, stingheriți parcă de calmul duminicii, se duc și vin de-a lungul cheului, în saboții lor legănători.

În loc să se îndrepte spre plajă, fetele au intrat într-o stradelă ; se deschise ușa unei prăvălii și, ca într-un film bine făcut, iată-i : Louis cu tovarășul său. Maria roșește, se simte caraghioasă în bluzița-i roz de mătase vegetală și cu fustă albastru-deschis prea strîmtă — lucruri care înseamnă pentru ea ținuta numărul unu — lîngă flăcăul care, dimineață, o cuprinsese în brațe. Cu cîte femei, și chiar mult mai frumoase, n-o fi făcut la fel !

— Pe noi ne-or căuta așa ? Doi cu două ! Asta-i nostim !

Maria o trage repede-repede pe Alberte și o silește să facă un ocol. Îi aude rîzînd. Iar după ce au trecut, Louis fredonează :

Furnicile merg în șir,
E-o plăcere să le vezi...

II

Agitația caracteristică pescuitului pe timp frumos se revărsa peste străzile și cheurile porturilor Douarnenez și Tréboul. Cerul și marea înveșmîntate în culori proaspete făgăduiau zile de spor și lumină. Istmuri stîncoase

cu nas acvilin, faleze, dune ondulate, prelungi plaje albe — totul strălucea, plesnea de tinerețe. Cu un an în urmă, la același nivel al mării, ochiul nu putea să nu descopere astfel, la piciorul aceluiași cheu, aspectul vesel al unui fond de nisip gălbui, înțesat de carcase și rămășițe, care au fost cîndva crabi mari și conserve grele, oglindire a îndemînării și puterii oamenilor ! Ceva se schimbase ! Lumea intrase, cu pas sprințar, și mai adînc în frumusețe.

În rada mare, pipăind de pe acum largul întins al mării, trei vase de pescuit thoni se află la ancoră, cu velele întinse, gata de plecare. Priviți-le bine, cu toții, căci n-o să le mai vedeți curînd în deplina lor frumusețe, proaspăt dotate cu toate greementele și stindardele ! Nu lipsește nici un cîrlig de undiță, nici un kilogram de gheață. Fiecare om își cunoaște îndatoririle și, aproximativ, partea ce-i va reveni. Întărind frățietatea cu zdravene pahare de vin roșu, echipajele se foiesc fără nici un rost. Nu mai este decît o chestiune de ceasuri și de sentiment. Drum bun, bravilor stăpîni ai mării învolburate !

Alte vase, în jur de zece, își zoreau pregătirile. Peste pervazele ferestrelor, pe frînghiile aruncate de pe o parte pe alta a străzii sau întinse de-a lungul zidurilor atîrnau mantale de ploaie fleșcăite, chiloți galben-deschis transparenți, cîrpiți cu petice bej și portocalii, bluzoane de pînză groasă, pălării de marinar, impermeabile. Pîlcuri de bărbați albaștri-roșii, anume barînd șoseaua pentru a-și arăta mai

limpede solidaritatea, coborau spre port cu stelaje pentru sticle, cu butoiașe de rom, cu pachete de zahăr, cu pîini de șase kilograme, mai mult decît rumenite. Un șchiop care nu pleca împingea un cărut în care se vedea, răsucită, o velă de corabie care pleca. În jet neîntrerupt, ghețăria scotea bare lungi, o presă le spărgea, iar o camionetă, aflată într-un du-te-vino obișnuit, aducea la cheu toată măruntirea aceea, chiar în fața corăbiilor. În timpul refluxului, de-a lungul pîntecelor lor, dau zor cei cu vopsitul și cu gudronarea. Odată porniți în larg, gata cu toate astea, nu-i așa, băieți ?

Cînd vor sosi prealăudații thoni, portul Douarnenez îi va întîmpina surîzînd ! Pînă una-alta, prada nu lipsea. Sardeluța și macroul mărunt bîntuiau destul prin partea locului. Flotila era aproape completă și peste cît trebuia. Apa, de un albastru cald, densă și ductilă, fremătîndă în golful larg, adăpostea milioane și milioane de pești veniți, cu blînda lor formă prelungă și cu uleioasa lor căldură, să pună ordine aici, în vechile probleme gregare ale speciilor lor...

Ora unsprezece dimineața. Louis, plecat înainte de ivirea zorilor, urcă strada și veșmintele îi sînt ude, dar de fiecare braț îi atîrnă cîte un coș plin. La Jeannie șchioapa, al cărei BAR DE L'ESPÉRANCE este în același timp bistroul și biroul vasului THÉRÈSE MASSON, s-a băut păhărelul de rom și au fost împărțiți banii, totul este gata pentru a doua zi. Un fel de oboseală grea îi apasă pieptul, îi trage în jos

brațele, îi împovărează ceafa, ochii, dar un somn adînc, zgomotos, i-o va topi curînd, după ce va fi dat stomacului o supă bună, caldă, menită a pune în trup rînduială...

Cu o pîine de un kilogram și jumătate în mînă, țîșnește dintr-o stradelă o Maria albastră, fredonînd în lumina soarelui. Louis își lasă jos coșurile. Anume își desface larg brațele și picioarele, să-i taie calea.

„Ochi doar pentru ea ! Am ajuns, aici e capătul !... N-are rost să mergi mai departe... Inimioară de Louis, toată lumea coboară !"

Cu capul plecat, Maria se avîntă. Louis întinde brațele.

— Nu mă atinge cu mîinile dumitale murdare ! Nu poți mai întîi să te speli la pompă ?

— Să-mi spăl mîinile pentru ducesă ?... Mai are caș la gură, cîștigă cincizeci de centime pe zi și vrea să dea porunci lumii ?

— Am douăzeci și doi de ani și cîștig douăzeci de franci pe zi. Nu-mi plac nerușinații.

— Ia mai zi o dată !

— Nerușinații !

Își ridică pumnul asupra ei, și începe să rîdă.

— Așa ceva îndrăznește să insulte un bărbat, nici nu știe ce-i aia un bărbat ! Haide, șterge-o, nu vreau să ciufulesc permanentul ducesei !... O fată din Douarnenez căreia nu-i place mirosul sardelei...

Maria ar vrea să plece ; șovăie. El profită ca să se apropie de ea.

— Te înspăimînt, nu-i așa ? N-ai văzut des de-alde mine, nu-i așa ?

Un răstimp de tăcere. Apoi, pe tonul cu care ar repeta o lecție prost învățată, declară :

— Și de ce mi-ar fi teamă de dumneata ? Ești ca și ceilalți. Nici mai bun, nici mai rău.

— Ești sigură ?

— De sigură sînt foarte sigură !

— Habar n-ai de nimic ! Ia privește la părul meu !

Îl măsoară, mai mult ca să-și facă datoria, știe însă prea bine că tînăr foarte nu mai este. Privirile i se plimbă peste obrajii arși de soarele marin, peste bărbia aspriță de țepii ei negri, peste fruntea granitică și gîtul vînjos asemenea unui trunchi de copac. Își cufundă luminile ochilor într-ale lui...

— Nu mai ai douăzeci de ani, spune ea fără să gîndească și, pe dată, îi atinge brațul cu mîna. Te-am întristat cumva ?

— Întristat ? i-o întoarce el ridicînd de jos cele două coșuri. Întristat ? Se vede cît de colo că nu mă cunoști !

— Așa e, nu te cunosc...

— Nu știai că, în ce mă privește, frîng femeile în două ! Uite-așa ! Mai multe femei plîng din cauza mea decît sînt calcani în golful Douarnenez !

Maria pufnește în rîs :

— În golful Marsiliei !

— Nu, fir-ar să fie, în golful Douarnenez ! E nostimă dumneaei, nimic nu crede din ce-i spui !

Maria mai pufnește o dată, el clatină din cap :

— Ei bine, să știi că am fost un mare muieratic. N-ai poftă să mă crezi ? N-ai decît. Oricum, ești pusă în gardă...

Tonul cu care au fost rostite ultimele cuvinte o tulbură, dar ea tot rîde. Se simte așa de fericită, din cap pînă-n picioare. O fată din Plomodiern atrage atenția unui bărbat chipeș și chiar știe cum să-i vorbească...

— Dar n-am terminat ! Adu-mi o farfurie de la maică-ta, să-ți dau sardele ! Este sau nu că trebuie să guști din peștele meu ?

Ea spune că vrea să plătească, el o sperie cu palma. Și-apoi, peștele lui nu are preț ! E cel mai bun din tot golful ! Noroc la sardele ca la femei — numai una și una ! Maria aleargă să aducă farfuria.

III

După ce Louis s-ar fi drăgostit cu această Maria, ar fi venit desigur plictisul ; dar, văzînd și făcînd. Mîine nu însemna astăzi. Pește mult și o iubire, colea, vroia să însemne că totul merge bine.

I-ar fi plăcut poate, mai degrabă, să ciupească una mai puțin tînără și mai puțin sentimentală, dar, la naiba, asemenea lucruri nu se fac la comandă. Și, pentru întîia oară, nu se mai grăbea.

Și tot pentru întîia oară, el, care socotea femela legată de mîini și de picioare, ușor de mînuit, se îndoia acum de norocul lui. Pentru ce ? Îmbătrînea, își pierdea dibăcia ? Sau poate că Maria, născută la Plomodiern și ancorată în ideile ei, se arăta a fi mai greu de atacat decît o douarnenistă veritabilă ?

Fumînd țigară după țigară, frămîntîndu-și mintea în timp ce pescuia, în decorul hulei și al jafului marin, hotărî că pornise totuși pe calea îmbătrînirii. Faptul că o înălța pe Maria pe un piedestal era cea mai bună dovadă. Pentru un afemeiat nu există vînat greu, iar cînd apare vreo piedică rostul acesteia este să sporească plăcerea ! Maria era, fir-ar să fie, greu de sedus, motiv în plus să treacă la treabă. Și fiindcă tot avea să îmbătrînească într-o bună zi, atunci cel puțin să-i fie dat să încheie cu o cucerire frumoasă !

I se înfățișă drept un personaj misterios, veritabilă căpetenie a mișcării comuniste locale, ales și lăsat în mijlocul maselor de către băieți care își cunoșteau menirea, marii conducători din Paris. Ce lovitură ! Nici un pescar, nici un comerciant din Douarnenez nu-i bănuia rolul. Izbucni în rîs. De-ar ști lumea ! Dintr-odată o prinse pe Maria de mînă.

— Nici tu nu știai nimic.

— Da, habar n-aveam.

— Vezi ! Îți dai deci seama !

Continua să atace :

— Te întrebi, poate, de ce îți istorisesc toate astea... (Zicea bine omul, fiindcă într-adevăr se întreba)... eu care nu i-am spus ni-

mânui nimic... Nici nu s-ar cădea, astea sînt povești bune de dus la moarte oameni de treabă... Ei bine, cred că domnișoara m-a prins bine în capcană...

Îi făcu cu ochiul și îi dădu un bobîrnac. Fata zîmbi... Treaba era ca și făcută. Nu numai că Maria credea toată povestea, dar nici nu avea să sufle nimănui vreo vorbă.

Vasul *Rouannez ar mor* începuse pescuitul, *Franchic* urma să plece, iar *Capricorne, Jeune Louise* și *Stella Matutina* aveau să-l urmeze neîntîrziat. Un marinar de pe *Jeune Louise* se arsese pe picioare cu benzină în timp ce gudrona, dar avusese bunul gînd să se arunce în apă și, cu ajutorul tincturii de iod și al „romului cu negru pe etichetă", tot se putea duce cu ceilalți. Dacă thonul alb se bizuia pe el să-i lase timp s-o șteargă, ei bine se înșela!

Albastrul tihnit al mării și al cerului, împrumutînd țărmurilor tenta cenușiu-violetă a spinării de pește, creînd mii de peisaje de o imediată frumusețe, continua să fie realitate. Marea bretonă exista. O mare fără cochetării fade, întinsă, harnică, roditoare. De-a lungul pistelor ei nevăzute șuvoiau populații imense. Golful suna a plin. Intrați în port după peștii ammodytes[1] care urcau brusc brăzdînd fața apei, micuții „chinchar", veniți să se sinucidă în cîrligele fără momeală ale puștilor neobosiți, închipuiau excedentul rezervelor marine, naivul cadou-reclamă al speciilor nobile.

---

[1] Pește lung și subțire din apele Atlanticului.

Bună treabă pentru cei cinci copii ai proprietăresei lui Louis — Jeanne, Suzanne, René, Marc, Jean-Marie — care își găteau singuri și prost, luîndu-se la întrecere cine mănîncă mai mult. Se făceau pariuri, erau proclamate recorduri — de temut, dar nu imposibil de doborît. Bună treabă pentru băcănia lui Guyonneau, care prindea cheag. Bună treabă pentru pisici, copleșite de atîtea măruntaie proaspete, de branhii gustoase. Bună treabă pentru Louis, fericit că poate echilibra, printr-o generozitate gălăgioasă, ceea ce comportarea lui vădea nemulțumitor în alte domenii.

Partidul organiza o adunare publică, ultima înainte de lunile negre, cu o conferință a unui parizian. Louis o luă cu el pe Maria. Cu toate că începuse campania de pescuire a thonului, sala era plină ca în noiembrie ; cei însărcinați cu mobilizarea făcuseră cuvenitele treburi. Auditoriul era în mare parte alcătuit din femei, care începură printr-o prelungită *Internațională*. Lumea rîdea, se agita, era fericită că forma o mulțime, că-i sîcîia pe burghezi, că venea să învețe ceva. Primele cuvinte ale tovarășului parizian creară o liniște încordată. Rusia. Leningradul. Tractoarele. Bazinul Donețului. Ochii se făceau mari, gurile se căscau : tovarășul vorbea ca un as, trebuiau să învețe de la el ! Lumea își dregea glasul, scuipa pe jos, fără să-și ia ochii de la el. Rușii, popor adevărat ! Despre cîte mii de tractoare vorbea oare tovarășul ? Chiar atîtea ! Ei bine, bătrîne...

Totuşi, în mai puţin de o jumătate de oră, Rusia, ruşii, furnalele înalte, industria grea, Stahanov, Volga, Stalingradul, Dnieprostroi-ul, totul li se învălmăşea în minte. În afară de cîţiva înfierbîntaţi, femeile nu mai ascultau, iar Maria slobozi un căscat, îndată imitat de vecinele ei. Un pescar bătrîn, instalat în fundul sălii, la capătul unei bănci, îşi înşfăcă bastoanele şi ieşi. Un membru din birou scrise ceva repede pe un petic de hîrtie şi îl puse, ca şi cum nimic nu s-ar fi întîmplat, peste hîrtiile oratorului: „Lasă cincinalul şi vorbeşte-ne despre pescarii din U.R.S.S.". Tovarăşul păru să nu observe biletul; mai aruncă cinci, şase fraze încărcate de huilă albă şi de tone de oţel, îşi suflă zgomotos nasul, apoi dintr-o dată:

— Tovarăşi, toate acestea nu-s decît un capitol din efortul gigantic săvîrşit de poporul sovietic. Sînt nerăbdător să abordez un altul care — am temeiuri serioase pentru a vă spune aceasta — îi interesează mult pe tovarăşii răspunzători de politica economică, şi anume capitolul pescuitului.

Biroul aplaudă frenetic, cu privirile pironite în sală, care — la rîndul ei— aplaudă cu aceeaşi înfocare.

— Mai este nevoie să vă reamintesc ce însemna pe vremea ţarului viaţa unui pescar rus? Munceşte, tătuţule, munceşte pe brînci, crapă, o să-ţi lăsăm oasele şi capul, nu te prăpădeşti, sigur că nu, tătuţule! Altfel cum ar fi putut marele duce Alexei să-i ofere fileuri

de limbă-de-mare Sofiei-Paulina, marea-ducesă?

— Straşnică lovitură! murmură Louis, vrînd să-şi joace mai departe rolul în faţa Mariei. Toată lumea rîdea. Mai mulţi răcneau că nici din Douarnenez nu lipseau marii-duci, dar tăcură pentru a îngădui oratorului să spună în continuare lucruri interesante. Discreţia fu grabnic răsplătită: parizianul, ridicînd tonul, ajunse la doctrina sovietică în materie de pescuit. Lovi tare cu pumnul în masă şi, tot urlînd, scandă cuvintele magice: „MAREA SĂ FIE A PESCARILOR!" O furtună de aplauze fu răspunsul. Membrii biroului băteau din palme ca surzii, aruncînd cu aere triumfătoare priviri prin sală, spre cutare ori cutare tovarăş...

Iar în noapte, sub cerul spuzit de stele albastre care culegeau rarele lumini cufundate în adîncurile golfului, aştepta marea, cu toate ungherele ei prielnice pescuitului, cu toţi peştii ei turtiţi ori rotunzi, cu scoicile ei. Tivit de crevete amorţite care pîndeau clarul de lună şi fosforescenţele ei, fluxul împresura corăbiile alungite pe nisip... Cu mişcări întortocheate, de cal trupeş, lumea se ridica. Adunarea se apropia de sfîrşit. După ce se umpluseră de entuziasm, pe săturate, oamenii se îndreptau cuminţi către paturile lor, fără să mai despice în patru mustrările de cuget ce li s-ar fi putut naşte în suflete. MAREA SĂ FIE A PESCARILOR, asta era straşnic de adevărat!

Şi în timp ce oratorul muştruluieşte, în odaia lui de hotel, pe responsabilii locali, vi-

novați că neglijează educația politică a maselor și că pun prea tare accentul pe situația din Douarnenez, un țipar pătrunde cu lacomă bucurie într-o vîrșă ancorată în apropiere de Pierre Profonde. Un homar țîșnește dintr-o gaură prea mică, lăsîndu-și acolo un cleşte. Un banc de şproturi, cu reflexele distruse din pricina apei călduțe, își uitaseră de ei prin băltoace în loc să urmeze refluxul, dar iată-i regăsind largul și adîncurile. Marea crește, iar limba-i uriașă saltă, încet-încet, straturile de varec ridicate ca niște ramuri de palmieri.

IV

Aflînd de idila dintre Louis și Maria, unchiul și mătușa nu-și ascunseră îngrijorarea. Numai că-și cunoșteau nepoata de mai mulți ani, o socoteau înțeleaptă și nu le plăcea să facă pe dojenitorii. Cu atît mai mult cu cît la toate fata avea răspunsuri bune. Iar dacă ar fi adus-o la exasperare, ea ar fi izbucnit în rîs și le-ar fi spus: „Nu pot să vă explic. O să vedeți".

Nici Alberte nu avea habar de grandiosul plan. „Ah, își spunea Maria, ești un membru de seamă al partidului comunist? Comunistul numărul unu al Douarnenez-ului? Atunci am nevoie de sufletul tău! Înțeleg pentru ce bunica mea cu albeață la ochi suferea de aceeași boală ca și episcopul de Quimper și pentru ce mă punea să zic *Tatăl nostru* și *Ave Maria*.

Totul se explică. În timp ce admiram luminile orașului, nu mă lăsam doar în voia unui capriciu. Un glas mă chema aici, anume. Trebuie să văd de bărbatul ăsta, care mi s-a vîrît pe gît, să-l împac cu Dumnezeu..."

Primele știri privind recolta de thon îndrituiau euforia ce se datora soarelui și vremii calme. Se zicea că bărcile găsiseră peștele mai în sud decît anul trecut. Și încă în bancuri compacte. Primele unități ale convoiului aveau să se întoarcă, probabil, în vreo două săptămîini și atunci avea să fie de lucru pentru toată lumea. Oricine avea voie să facă presupuneri privind un sezon nemaipomenit...

Un iaht prelung, alb, cu catarg gigantic, *Palmerston II*, ancoră dincoace de diguri. Trei marinari cu berete albe, pe ale căror tricouri bleumarin sta scris cu litere mari numele vasului lor, își dădeau ifose sprijiniți de bastingaj. *Yess, veri houèl*[1]. Iar mai mulți tot bodogăneau că bretonii și englezii nu erau făcuți să se înțeleagă. În portul Alexandria, în '918 (în chiar seara armistițiului!) ce scărmăneală și dintr-o parte și dintr-alta!

Dar, la naiba, să nu exagerăm. Englezii, da, erau marinari adevărați. Nu încurcau farul roșu cu farul verde. Și făceau mai multe parale decît îndrăciții aceia de nemți care parcă se sminteau. O barcă întîlnise un cargou la Hamburg, pavilion cu cruce îmbîrligată fluturînd în vînt. Fir-ar să fie! Pavilionul alor noștri

[1] Transcrierea fonetică (franceză) — aparținînd autorului — a binecunoscutei expresii engleze.

fusese dat jos, se găsea în mîinile nevestei patronului care trebuia să-l ducă la spălat, altfel le-am fi arătat noi nătărăilor că flăcăii de pe coasta bretonă aveau un pavilion de zece ori mai frumos decît al lor !

Armoric-Ciné dădea o istorie cu gangsteri și *Topaze*. Prețuri obișnuite : 8 f., 7. f., 6 f., 5 f., 4 f., 3 f., 2 f. Reducere cincizeci la sută pentru militari. Numele filmului *Topaze* nu era pe placul Mariei, dar Louis făcu în așa fel încît să o ducă cu vorba... Celibatarii de la *Thérèse Masson,* care toată săptămîna pescuiseră o cantitate record și ale căror degete frigeau de cît frămîntaseră gologanii și bancnotele, hotărîseră să tragă laolaltă, sîmbătă seara, căci fiecare singur n-avea haz, un chef nemaipomenit. Ei bine, dacă Maria accepta să-l însoțească pe Louis sîmbătă seara la Armoric-Ciné, dovedindu-i astfel că ținea la compania și la gusturile lui, însemna că Louis putea fi într-adevăr cuminte. Da, doamnă. Eu îți dau ție, tu îmi dai mie.

Două locuri la balcon, două, pentru Louis și prietena sa. Nu era scris nicăieri că doar înstăriții își puteau oferi locuri mai confortabile ! Bomboane, droșcă și caramele ! Mulțime sus, mulțime jos. Zbierau, rîdeau, se înghionteau — un puști fluiera, un prunc dormea în brațele mamei, doi marinari boboci făceau avioane de hîrtie. Sală bună, ce mai... O fată repezi un flăcăiaș făcîndu-l prost crescut, o familie insultă pe un altul, un cîine lătră, după care ceva ca o menajerie își dezvălui prezența. Moment ales de direcțiune pentru a împroșca

sala cu un duș menit sufletului : o melodie americană ; se făcu liniște. „Moon... Soon... Mine... Sunshine..." Urmă alta, ascultată cu mai puțină evlavie. Deodată, însă, fîșiitul binecunoscut... O lumină dulce se chinuia să cucerească ecranul. Fără să-și întoarcă spre cabină capul, cineva strigă : „Stingeți !" Parterul rîse în hohote... Se făcu întuneric, pe ecran se plimba aceeași dulce lumină, iar un ștrengar, vîrîndu-și două degete în gură, slobozi un fluierat strașnic, care iscă imitatori.

Blînd-moleșită de ambianță, Maria se și sprijinea de umărul lui Louis, fără ca acesta să i-o fi cerut ; dar el îi luase o mînă într-ale lui. Nu avea poftă să cuteze mai mult în timp ce, în imagini mari, li se desfășura pe dinainte povestea. Sînt un industriaș lipsit de scrupule. Angajez gangsteri care să distrugă casele concurente. Sus mîinile, Jeff ! Ei, Paddy, cînd ești surd te expui unor mici inconveniente ! Arde-l pe șofer, arde-l și pe ajutorul lui, fleoșc în castroanele cu lapte. În prim-plan se răstoarnă un castron, un fluviu de lapte invadează ecranul, publicul capătă destul pentru gologanii dați ! Dar iată că personajele pozitive se organizează, apare o echipă nespus de simpatică alcătuită din copii, negri, polițiști, îndrăgostiți, filantropi. Loviturile lor de pumni și-au regăsit vigoarea ; sînt purtătorii de cicatrici la bărbie, ei se aruncă de-acum în încăierări. Sala jubilează. Jandarmii, îmbrăcați ca niște șoferi de autocare și ale căror revolvere seamănă cu niște puști, desfășoară o activitate furibundă. Parterul îi încurajează cu strigăte.

La dracu ! Scapă trădătorul ! Ah mizerabilul ! Fir-ar să fie... Îl strînge cu ușa pe Douglas, iar ăsta-i dezarmat ! Nu te lăsa, totuși, băiete, vîră-i pumnul în gură ! Ha, ha, ha, ha ! Se rostogolește un vas ! La asta nu te așteptai, spurcăciune ! Uite și la Douglas, care se desface din frînghie ! Dă-i bătaie, dă-i bătaie, leagă-l fedeleș ! O muzică săltăreață se revarsă peste ecranul unde echipa celor buni, modestă, cu ochii înrourați, se așază tocmai să facă o fotografie de familie. Douglas, din nou, frumos pieptănat, o sărută pe Fanny pe gură. Ei, camarade, mai lasă puțintel și altora ! Cuvîntul SFÎRȘIT apăru în timp ce muzica frîngea digurile, topindu-și vuietul în aplauzele sălii. Lumea văzuse un film frumos. Luminile slabe se reaprinseră. Grupurile discutau cu însuflețire, pantofi și saboți rindeluiau podeaua. Direcțiunea nu-și bătuse, așadar, joc de poporul din Douarnenez. O adevărată sîmbătă seară ! În zgomotul scaunelor de lemn rabatabile ridicate în sus și al prenumelor strigate în gura mare, întreg parterul ieși să înnoade flirturi, să bea un păhărel ori să se destindă. Ce zici, Zèphe, cum șerpuia cu camionul pe drumul cel prost ! Și cum i-a învinețit Douglas ochiul !

Cei de la balcon, unde precumpăneau bărbații cu gulere tari și femeile cu pălării, vădeau anume discreție ; dar erau și ei fericiți. Parterul reacționase cum se cuvenea. În fond, poporul nu-i rău — trebuie să i se dea filme bune, asta trebuie !... Louis „făcea bilanțul". Povești de-astea cu gangsteri erau berechet în Douarnenez, zău așa ! Și scăderea cantității

de thoni anul trecut ? Și concedierile de la Sabourdin ? Și peștii plați ? Și macrourile dolofane ?

În noaptea fără ceață, farurile funcționau, toate, din plin. Din faleza de nord a capului Chèvre, o stîncă ieșită mult în afară, de două veacuri chiar, se desprinse și căzu, strivind, în prăbușirea ei, un șoarece de pădure, ferigi și mărăcini. Un bîtlan, în trecere prin insula Beniguet, auzi, venind dinspre o baltă, clipocitul iscat de o caracatiță, și slobozi un strigăt.

Maria, nespus de fericită, nu răspunse. Ar fi dorit, pur și simplu, ca o sonerie pițigăiată să umple strada, chemînd mulțimea...

„Casa de filme X... prezintă..." Aplauze salută tremurul prietenos al literelor. *„Topaze... După celebra piesă a lui Marcel Pagnol..."* Unii citesc cu glas tare și zăbovesc asupra cuvîntului „celebra", adjectiv care umple de mîndrie pe fiecare. Este așa de plăcut să stai în întuneric și să vezi că ți se asigură calitatea distracției, să simți că împărtășești aceeași bucurie cu alte mulțimi grupate în aceeași tăcere, și ele tot cu ochii îndreptați spre o pînză albă, în atîtea alte orașe ale țării — Brest, Paris, Quimper, Audierne, Pont l'Abbé, Pont-Aven, Le Mans, La Roche-Migennes... *„Cu Louis Jouvet... Pauley... Pierre Larquey..."* Numele se succedau asemenea unor străluminări de far.

Faptul că un bărbat se putea numi *Topaze*, așa cum unui cîine i s-ar zice rubin, iar unui vas de plăcere *Emeraude* sau *Turquoise*, stingherea și intriga toată sala. Un domn Topaze

presupunea un tată și o mamă Topaze. „Bună ziua, domnule Topaze", ce nostim ! Dar în fața ochilor minții se și impunea imaginea unei săli de clasă și amintiri din școală. Se rîdea, se aplauda, fără noimă — numai că se întîmpla ca rîsul să încremenească pe buze cînd în fața mulțimii se contura chipul profesorului, demonic prin însăși impasibilitatea sa. A fost nevoie de gluma omului bogat și fără cinste, care nu poate fi fericit, pentru că-i va lipsi întotdeauna stima propriei conștiințe... ! spre a putea domoli buna dispoziție. Colegul lui Topaze semăna ca două picături de apă cu un anume slujbaș dintr-un birou de administrație maritimă și părea, prin realitatea prezenței sale, că s-ar vrea încrustat pe pînză. Ce om de ispravă ! Oricui i-ar fi plăcut să-l aibă în familie ! Ar fi fost unchiul celibatar, bătrînul văr care-și spală singur ciorapii...

Louis nu slăbea deloc mîna Mariei. Urmărea cu greu filmul, dar i se spusese că era un film contra burghezilor și pîndea clipa în care totul avea să se clarifice. Lîngă el, Maria se chircea în sine. Găsea glumele prea brutale, iar Topaze continua să o înspăimînte...

Într-un fel, ea reacționa oarecum înaintea sălii, căci a doua jumătate a filmului puse la încercare nervii publicului. În jalnicul tip care se preschimba într-un netrebnic, sub apăsarea evenimentelor, și în bărbatul energic, avut, decorat, care pînă la urmă nu era decît un nemernic, mulți ar fi trebuit și putut recunoaște pe cutare ori cutare, dar sentimentele de prietenie se eternizau în inconștient : respect față de averea dobîndită, respect față de oamenii gravi. Întunericul le era prielnic. Cei mai mulți trebuiau să lupte cu sine, în bezna aceea solemnă, pentru a admite că nici munca, nici meritele nu aduc avuție, ci speculațiile și, de preferință, cele mai puțin cinstite. Dar nu trebuia să-ți bați joc chiar de toate. La naiba, există și lucruri bune ! Începînd cu viața însăși.

Un calcan luneca pe dinaintea plajei Toulinguet, unde marea se retrăgea încet. Un banc de pești ammodytes, urmat de merlangi, la rîndul lor urmăriți de delfini albi, se refugiau spre mal, ascunzîndu-se în nisip. Un cargou grecesc trecea pe la Raz de Sein...

În loc să rîdă, sala învăța — voia să învețe. Se ivi un moment în care, de sus pînă jos, de la „fazanii" de opt franci pînă la militarii de un franc, sala fu zguduită de un rîs furtunos, ridicînd în sus spectatorii, smulgîndu-i de pe scaune, făcîndu-i să se ciocnească unii de alții : izbucnise expresia : „pisoar public pe rotile". „Celebritatea", garantată cu cîteva clipe în urmă de ecran pornea pe drum bun. Ce distracție, ce distracție ! Auzi, „pisoar pe rotile". Mari ași autorii ăștia de filme ! O vreme se mai auziră rîsete... apoi din nou se înstăpîni calmul neliniștitor...

Viața din Douarnenez dănțuia în capul Mariei ca o barcă smintită ; o urmăreau fraze și imagini din ultimul film. Ea, care voia să vîneze un suflet, se simțea acum descumpănită, o biată fetiță care avea nevoie să se sprijine

de puterea unui bărbat. Îl ținea pe Louis al ei de braț, lăsîndu-l să tune și să fulgere împotriva dușmanilor poporului. Niște ochi de pisică sticliră în noapte, o conductă de apă bolborosea în pămînt, un bețiv încălțat cu saboți umbla rotit pe mijlocul șoselei. În depărtare, un refren fredonat de glasuri sacadate, joase :

De n-ar fi fost să ne cunoaștem,
Nicicînd inima mea... nicicînd buzele mele...

Dintr-o casă răzbătu un sforăit.

— În ce privește cinstea, spunea Louis, pot merge cu capul sus...

Fără îndoială, dar asta nu-i împiedică pe profitori să fie în număr mare printre șefi, ceea ce nu duce la nimic bun. *Topaze escroc, Topaze escroc.*

„...Iar a doua zi, cînd nu mai era beat, i-am înapoiat portofelul..."

Maria nu voia ca Louis s-o conducă pînă acasă, dar în timp ce-și strîngeau mîna, iar el încerca cu stîngăcie să și-o lipească de trup, ea îl sărută pe gură și asta îi zăpăci pe amîndoi.

— Maria ! strigă el.

Dar ea se depărta în fugă.

„Bună întorsătură", își zise Louis, nu însă pe deplin mulțumit.

V

Încă o săptămînă își croi drum în vremea cea frumoasă, și corăbiile ieșiră în larg, și undițele și năvoadele se cufundară în hulă. Iar bancurile de pești, ca și cum ar fi tînjit după ceasul acesta toată duminica lor, urcară la suprafață într-o largă mișunare. Sardelele, macrourile se năpusteau în momeli, năvăleau pe icrele-momeală, nimereau în plasă, intrau în cîrlige, se înecau ori abandonau agitate marile spații verzi-albăstrii, pentru a executa pe scîndura punților dansul morții, numărul lor fugar...

Louis și Maria se întîlneau în văzul lumii și aproape zilnic. Locul ales era portul însuși, adevărată Canebière [1] a orașului Douarnenez. Se sprijineau cu coatele de balustradă, întorcîndu-se cu fața cînd spre șalupe și larga deschidere a golfului, cînd spre desfacerile de mărfuri și vălmășagul lin al circulației. Nu-și vorbeau. Contemplau spectacolul — spectacolul acesta în care și ei însemnau elemente. Erau după trudă — unul pe mare, celălalt în uzină — și se simțeau bine, așa inactivi, ca într-o convalescență, pe esplanada aceea vitală, punctul de plecare al tuturor aventurilor. Iar mirosul de pește mort, împotriva căruia în van lupta briza, îi învăluia în undele sale cuprinzătoare.

---

[1] Canebière : unul dintre cele mai însuflețite bulevarde ale Marsiliei.

Primele informații primite cu privire la pescuitul thonului fuseseră adeverite de știri foarte noi. Thonul alb „mușca“, iar cei cu șalupele se arătau mulțumiți. Nava *Jeune-Louise* fusese nevoită să vină la țărm și să debarce la Quiberon un marinar cu criză de apendicită, iar asta a însemnat vreme pierdută și muncă mai multă pentru zece inși decît pentru unsprezece, dar ce-are a face, există și necazuri mai mari. Păcat însă că *Mutin, Fouquier-Tinville* și *Notre-Dame des Flots,* care încheiaseră primul pescuit, descărcaseră la Concarneau, fiindcă li se păruse că cei de-aici ofereau prețuri mai bune.

Gourmelon și Goasduff, cei doi înfocați de pe *Thérèse Masson,* îl rugară stăruitor pe Louis să vină cu ei, vineri seara, la o ședință secretă de Partid. Era cunoscut drept chefliu, dar și bun camarad.

Pe culoar, un tovarăș avea sarcina să-i îndrume pe cei veniți și să nu dea voie denunțătorilor. Sala era mică. Pe pereți, tablourile lui Victor Hugo, Jean Jaurès, Cachin, Marty și inscripții pe panglici roșii : „Proletari din toate țările, uniți-vă !“, „Tovarășe, nu uita cotizația !“, „Socialiști, fiți alături de noi !“, „Război războiului !“, „Iar eu vă spun : veni-va o zi în care poporul își va sfărîma lanțurile !“ Un pian negru, plante verzi și, la cele două capete ale unei mese elipsoidale acoperite cu o pînză tivită cu ciucuri, cîte o scrumieră mare, „recuperată“ de pe un transatlantic.

Fuseseră convocați cincizeci de oameni ; la ora nouă, nu se aflau pe scaunele de fier decît

cincisprezece ; la nouă și jumătate doar douăzeci.

Secretarul, un institutor suplinitor, citește cu glas monocord proiectul de hotărîre al ședinței precedente, apoi cîteva pagini consacrate ordinei de zi. Alegeri legislative, dispoziții pentru membrii de partid... Sosește un tînăr. Un tip cam de un metru nouăzeci, care gîfîie. Beat ? Ori nu ?... Toate popoarele lumii sînt recunoscătoare Uniunii Sovietice. Exemplul și doctrina se află în Rusia... Un ascultător cască, un altul încuviințează din cap. Președintele, un patron-pescar cu mustață, Fernand chelul, cel care a pocit fețele a trei spărgători de grevă, explică. În ce privește alegerile legislative, ei bine, el nu vrea să insiste. Reprezintă un lucru încă depărtat. Dar în privința dispozițiilor date de șefii cei mari, este sigur că tovarășii au tot interesul să li se spună : Ceea ce a dat forță clerului a fost faptul că multă vreme s-au aflat în rîndurile lui oameni de treabă — poate se mai găsesc și acum. Așa că nu trebuie să ne lăsăm striviți, ce naiba ! Ei spun despre noi că sîntem descompuși, leneși, buni de nimic — știu și eu ? Să dovedim că toate astea nu-s decît scorneli... Să dovedim că nu-i adevărat, ce mai încolo și încoace ! Să fim buni muncitori, buni pescari, buni marinari. Să nu se poată lipsi de noi... Să fie siliți să spună că printre noi nu se află otrepe și bețivi...“

Un marinar de pe vasul *Archange Gabriel* sare ca ars. Pe dispozițiile șefilor el, unul, nu dă doi bani. Tovarășii de la bordul vasului *Mutin* sau *Fouquier-Tinville,* sau *Notre-Dame*

des Flots i-au lăsat pe patroni să descarce la Concarneau, în loc să se întoarcă la portul de ataş, şi ăsta-i lucru grav. El are doi copii şi-i creşte greu. Fabrica îi făgăduise să-i angajeze nevasta la umplerea cutiilor de thon, dar de vreme ce thon nu exista, nici de femei care să facă treaba asta nu era nevoie. Şi cum să îngăduie ca unii tovarăşi să maltrateze alţi tovarăşi ? Iar cînd se apucă să învinuiască pe unii tovarăşi, el nu se referă numai la cei aflaţi pe cele trei şalupe douarneniste, ci la toţi cei prezenţi în portul Concarneau, pescari, muncitoare, civili... E o treabă murdară şi, dacă se vor mai întîmpla asemenea lucruri, el îşi va rupe carnetul de partid.

Fernand chelul se întoarce spre secretar, căruia îi încredinţează grija de a răspunde. Institutorul zîmbeşte. În ce priveşte aspectul tehnic al problemei, îşi declină competenţa. În ce priveşte însă aspectul ei politic... schiţează un gest larg... totul este mult prea limpede. Poveste veche. Slăbiciunea proletariatului vine de la aceea că se lasă divizat. Există netrebnici de socialişti care nu-s pentru unitatea de acţiune, să nu mai insistăm, e mult prea jalnic, dar mai există şi toate rivalităţile pur locale şi profesionale care redobîndesc noi forţe, cînd de fapt toată lumea ar trebui, neapărat, să se descotorosească de ele. Să admitem că, în împrejurarea dată, camarazii din Concarneau ar avea de ce să-i dojenească pe douarnenişti... Dar aceştia nu sînt oare la fel de vinovaţi faţă de alţi tovarăşi mai îndepărtaţi, faţă de băieţii din Saint-Denis şi din Fenestrange, pe care au

uitat să-i susţină cu prilejul ultimei mişcări care a avut drept scop cererea unor condiţii mai bune de lucru ?

„Şi aş mai putea continua, dar nu merită..." încheie secretarul, cu molcomă ironie, rînduindu-şi hîrtiile. Tăcere prelungită. Cu toţii, chiar şi tînărul chefliu, se simt vinovaţi. Băieţii din Saint-Denis şi Fenestrange sînt desigur tovarăşi — dealtfel, printre muncitorii din Saint-Denis există un contingent puternic de bretoni —, numai că, fir-ar să fie, ei sînt departe şi nu te poţi ocupa de toţi tovarăşii. Fireşte că solidaritatea cu mişcările proletare ar trebui să iasă la lumină de fiecare dată, dar tot atît de adevărat este că şi mîine, ca şi astăzi, se va acţiona la fel, punînd Douarnenez-ul în centrul lumii !...

Şi-apoi, n-ai decît să vezi dacă Douarnenez nu se află în centrul lumii. Poate că cei din Guilvinec sau din Saint-Denis gîndesc altcumva, noi însă avem în problema asta păreri personale. Dar trebuie să recunoaştem ce este : situaţia privilegiată a portului nostru, aciuat într-un colţişor de golf care slujeşte de minune peştilor să-şi depună icrele. Un fel de coteţ chiar sub fereastră, ce mai ! Cu o mînă iei sardeaua, cu alta o pui în tigaie ! La adăpost de vîntul ce suflă dinspre nord-vest şi sud-vest, cu o insulă Tristan care face gratis pe digul şi cu limanul Pouldavid care îţi oferă un locşor tihnit să-ţi construieşti bărcile. De cum soseşte primăvara, încă din ultimele zile de iarnă, găseşti aici locurile cele mai călduţe, asta e. Un cer cum doar aici poţi admira —

odraslă hărăzită cu sprinteneala specific douarnenistă —, un cer ce se detașează deasupra unei mări fără de asemănare și a unui lanț de țărmuri sănătoase și vesele, cu plaje pentru curse de automobile și faleze ca niște cetăți întărite, de unde poți vedea bancurile de pești plimbîndu-se și alergînd în apele verzi ca verdele măslinei și al mărului nepîrguit. Apoi, dominînd totul, un munte cuminte, Ménez-Hom, un vechi camarad foarte folositor navigației... Dovada cea mai bună, dragule, privește la șuvoiul de turiști care ne curg pe cap vara, mai abitir decît bancurile de sardele, deși am împuțit bine falezele cu cărucioare de gunoi, ca să-i facem să înțeleagă că nu avem nevoie de ei. Totuși, vin trîntorii și se holbează și rămîn cu gura căscată descoperindu-ne portul și golful, ce peisaj frumos, spun ei, ce meleag nemaipomenit și ce lumină, ei bine ăsta-i culcușul nostru, aici dormim în fiecare zi, iar cînd punem mîna pe o pensulă nu o muiem în acuarelă, ci ne vopsim coca sau gudronăm. Să spunem lucrurilor pe nume : Douarnenez este ceva pe lumea asta !

Marinarul de pe *Archange Gabriel* ripostează pe neașteptate :

— Dar cînd noi a trebuit să depunem *rolurile de echipaj*[1] anul trecut și cînd am avut o lună proastă de tot, ce-au făcut pentru noi băieții din Saint-Denis și din Fenestrange, cu ce

[1] Rol : listă nominală a echipajului unei nave, document principal fără de care nu se poate naviga legal.

ne-au ajutat ? Ne-au trimis vreo coajă de pîine ? Nimic ! Nici măcar o telegramă de încurajare !

Secretarul jubilă :

— Ai reacționat exact așa cum am spus adineauri că nu trebuie reacționat. Așa-i că am pus degetul pe rană ? Solidaritate, îți repet, trebuie solidaritate. Gîndește-te la toți tovarășii — la cei de-aici, firește, nu-ți fac vină, dar și la cei din altă parte, din Rusia sovietică, fiindcă ei sînt un exemplu, și-au făcut revoluția, și la cei din America de Nord, sau America de Sud, sau Africa, la toți cei care au nevoie de tine, așa cum tu ai nevoie de ei, și în rîndurile cărora trebuie să te afli. Care este imnul partidului ? *Internaționala* sau un imn douarnenist ? Este *Internaționala*, ce naiba, încearcă să nu mai uiți asta.

Un murmur aprobator pluti peste asistență, fericiți cu toții că erau criticați prin altă persoană, dar *Archange Gabriel* nu avea de gînd să se dea bătut. Indiferent ce-ar fi spus secretarul, băieții de pe *Mutin, Fouquier-Tinville* și *Notre-Dame des Flots* rămîneau niște trădători ; mai erau apoi și cei care nu prea se sinchiseau de cum erau plătite femeile tovarășilor lor. Dacă totuși comuniștii pierduseră primăria din Douarnenez, așa le trebuia și era lucru firesc.

Fernand chelul bătu zdravăn cu pumnul în masă :

— Ascultă, Jean, de nu ești mulțumit, poți trece în tabăra ailaltă ! Nu tu o să-ți rupi carnetul de partid, noi o să...

Secretarul vru să întrerupă, se iscă zarvă. Fernand chelul zicea că o să-i dea un șut în fund lui *Archange Gabriel*, care se declara un comunist tot atît de bun ca și el, dar care nu voia decît revoluție pe loc; secretarul îl implora să tacă și dădea dreptate și unuia și celuilalt. Louis înjura pe chefliul de un metru nouăzeci, Gourmelon și Goasduff făceau același lucru cu doi amici care îl susțineau pe *Archange Gabriel*, tovarășul cîine-de-pază deschisese ușa strigînd „Tăcere, ce naiba!", că doar nu trebuiau alertate împrejurimile. Apoi lucrurile părură să intre pe făgașul lor. *Archange Gabriel* spuse pînă la urmă că respectă disciplina, Fernand chelul că nu se îndoia de bună-credința camaradului său, iar secretarul intonă un imn de laude în numele dinamismului elementelor locale, care nu voiau să fie oi de-ale lui Panurge [1]...

— Ia spune, Louis, mîine vii cu noi?

Noaptea înstelată mirosea a pește mort.

Louis izbucni în rîs:

— Ași, nu se poate, acum tovarășii nu trebuie să mai chefuiască, așa a spus secretarul.

Gourmelon și Goasduff rîseră și ei.

— Lasă, afurisitule, că un chef în plus sau în minus n-are ce să strice unui bărbat! Nu te poți numi bețiv doar fiindcă-i dai vinului roșu bună seara.

— *Mad éo, mad éo*, nu-ți mai răci gura de pomană... Mîine seară fac o rundă de propagandă.

---

[1] Personaj din „Pantagruel" de François Rabelais.

În glas i se simțea ironia; cei doi îi făcură cu ochiul și-i urară succes.

O sîmbătă călduroasă și plină. O lume împărțită pe grupuri mari, calme. Și pămîntul, și marea ieșiseră nevătămate dintr-o negură sură pe care azurul o risipise. O zi aflată la îmbinarea dintre primăvară și vară, cu grații de fecioară și împliniri de femeie. O apă de un violet intens, vălurită de crețuri mărunte, cu faleze detașîndu-se negre în partea de jos, cenușii ca peștele și albastre-roșii mai sus, și cu plaje prelungi, gălbui. Păcat că în arena aceasta într-adevăr imaculată nici un thonier, maimarele vaselor de pescuit, nu se vedea lunecînd drept, cu tangoanele libere, spre a-și confrunta îndrăznețele culori cu cele ale universului... Doar portul, el trăia, într-adevăr, vibra la unison cu odihnitorul răgaz dăruit de soare. Ca un candid mare pavoaz, atîrnînd de catargul barcazelor zvelte, năvoadele albastre și brune, — care chinuiseră atîta pește fin — departe de a sugera imagini ale vicleniei și morții, cîntau în lumină îndemînarea mîinilor de femeie care le țesuseră, calda coeziune a echipajelor, juvenila simplitate a bărbaților. Hainele de lucru, roase și coșcovite de ploaie, sarea valurilor, bătutul rufelor cu maiul, totul izbucnea. într-o muzică plină. Pînă și celui mai mic petic lumina în revărsare îi împrumuta parcă o aură de vrajă. Toate nuanțele se logodeau — cele mai șterse cu cele mai vii, albastrul mat al brebenocului și maroniul mohorît cu roșul incendiar; totul fraterniza, sporovăia, căpăta glas în liniștita uimire a dimineții.

Barcazele nu ieşeau. Pînă luni, oamenii erau în pauză. Şi atunci, reparaţii pe vasele de pescuit, hoinăreală de-a lungul portului. Şi zăbavă prin bistrouri...

Fabricile de conserve dădeau zor. Trebuia să se lucreze repede, iar femeile se enervau pentru că făceau eforturi, pentru că se vedeau cîştigînd bani şi pentru că-i ştiau pe bărbaţi liberi. La patronii Mesmeur, unde lucra Maria — BUNELE SARDELE DE OCEAN — voinica Phrasie asuda încă din prima clipă a unei zile de unsprezece ore, tremurînd pentru François al ei, pilangiu nu glumă ; şi mai erau acolo bătrîna Marie-Jeanne, care avea să-i plătească hornarului dresul unei maşini de gătit, Marie-Louise şchioapa, care voia să cumpere încălţări copiilor, micuţa Antoanette, o şmecheră cu ochi candizi, care vorbea de chefuri — cînd una, cînd alta, uite-aşa, o pereche de ciorapi de aţă, plata luminii, o chirie în restanţă, o măsea de minte care se mişcă. Numai de n-ar intra Prosper în ultimii bani... aş putea da copiilor „carne dulce" şi atunci mîine, la prînzul de douăsprezece, toată familia s-ar putea aşeza în faţa unei pulpe de viţel, ca la nuntă. Iar eu ar trebui să-mi fac rost de un schimb de pat. Şi eu. Şi eu... Pe măsură ce timpul se scurgea, grăbind venirea serii, confidenţele, scăpate în grabă şi cu glas scăzut, pentru a înşela vigilenţa mamei-Sardea, căpătau un ton mai dramatic. Beţivul care se spurcă noaptea. Beţivul care nu stă liniştit. Beţivul care a cotonogit pe nu ştiu cine...

Maria vorbea cel mai puţin, dar destule o întîlniseră cu Louis al *ei* şi glumeau pe seama amorului *ei*. Phii ! Un Ramon Novaro al Douarnenez-ului !

Haideţi, doamnelor, mai repede, mai repede... Vezi bine că ne grăbim, sfrijitule... Aşteaptă sortatoarea, aşteaptă, aşteaptă... Da' noi n-aşteptăm de-atîtea ori ?... De ce tot mîrîie Jules ăsta ? I-o fi punînd Charlotte, nevastă-sa, coarne ?...

La opt şi zece, cu gologani multişori în buzunar şi cu sentimentul de a fi pregătit sardele pentru tot globul, Maria părăsea fabrica. De la ora cinci dimineaţa, saboţii a sute de fete şi femei bocăneau pe pavajul douarnenist, păşind drept, siguri pe ei. Trebuia făcută supa. Pentru bărbaţi, pentru copii. Şi rufele... Şi cumpărăturile... Mirosul de peşte o urmărea tot timpul pe Maria, aşa că se spălă îndelung — îţi dai cu colonie, de scoli şi morţii din groapă, bodogănea mătuşa —, înghiţi o farfurie de supă, doi cartofi, ronţăi un biscuit şi, la drum ! Ziua se stingea, îşi revărsa măreţia — cîtă este trebuie să se profite de ea — pe străzile şi stradelele năpădite de : o discuţie dintre nişte soţi, „Aţi ascultat pe Maurice Crimotel de la radio Paris", *Poc, poc arbitrul*, ticăitul unei maşini de cusut mirosuri de prăjeli. Un bebeluş îşi slobozea strigătele. O rîndunică se contura pe cerul albastru.

Louis, încăpăţînat, arţăgos, se păzise toată ziua de vinul roşu. Apă de la robinet, doar atîta băuse. „Aşa cucereşti femeile, băiete", le spunea el, flegmatic, zeflemitorilor. Se apropie

în grabă de Maria, care întoarse capul și, stîngaci, își strînseră mîna.

Găsiră un autocar care-i putea duce la plaja Tréboul, de unde pe drumuri și cărări mai depărtate de țărm ajunseră la capul Leydé. Lumina zilei își prelungea încîntătorul ei declin. Pămîntul, marea, florile și iarba cîmpurilor, făgașele și pietricelele, cerul dimpreună cu un tril de pasăre și un strigăt de femeie — totul avea o duioșie robustă, strălucire, părea fericit că trăiește. Golful devenea și mai larg, și mai adînc, iar marginile i se topeau în neguri vaporoase care le ocroteau gingășia. Nici o barcă pe apă, netedă ca aria înainte de seceriș, ca terenul de fotbal înainte de repriză. Nici o creastă de val, nici o urmă de hulă. O pojghiță de un albastru ca sardeaua se coagula pe întinderea lacului, mare evanghelică pe care ar fi putut păși Christos.

Bărbatul și fata se țineau de braț și schimbau cuvinte puține — mai trebuia trecută o barieră, pornind pe o scurtătură. O fericire mare și în același timp o deznădejde se cuibăriseră în sufletul Mariei — sigură că iubește și trăiește — descoperind cum îndrăzneala planului ei crește. Să convertească un comunist de căpetenie? Sărmană smintită! Doar dragostea îi îndruma pașii și astăzi și mîine, doar dragostea putea da un temei plimbării acesteia vesperale, ciudată și primejdioasă. Louis nu era un copil, nu era un elev, ci un bărbat, cel puțin egal cu ea. Pășea alături și-i dădea brațul ca un adevărat logodnic de ea ales, nu ca un vinovat readus pe calea cea bună...

Louis trăia, la rîndul lui, o sfîșiere lăuntrică asemănătoare. Diafana dulceață a clipei care îi încîntau trupul și sufletul, deopotrivă de aspre, îi apărea totuși ca o trădare. Întîmplă-se ce s-o întîmpla. O fată sau o femeie trebuie luată repede. Fără timpi morți. Nevoia de a simți alături o prezență... copilării! Dragostea înseamnă, pur și simplu, minunata, deplina și substanțiala neliniște a actului carnal. Pentru ce atîta zăbavă? Cînd ești bărbat și, mai mult, cînd te numești Marzin, muieratic de mîna-ntîi, duci de nas și păsările mici, și floricelele...

Ajunseră la limba de pămînt ce înainta în mare. În stînga, țărmul, repede închis de un alt cap, desena o prăpastie abruptă în care fremăta ușor o apă domoală și mată, cînd și cînd scuturată de un tremur care o izbea de stînci. Le ceasul acela, golful învăluit în crepuscul dădea impresia unei puteri înțelepte și calme. Albastrul de sardea se întuneca, trecea prin nuanțele cîinelui-de-mare [1] și ale prunei vinetii, dar spațiul nu pierduse nimic din autentica-i amploare și, în continuare vaporoase, împrejurimile Morgat-ului nu se cufundaseră în mister. Un pescăruș trecea încet legănîndu-se ca un vas de cursă lungă.

— Poate că ar trebui să ne așezăm, zise Louis, speriat că vorbește ca un marinar începător. „Trîntește-te jos“, asta ar fi trebuit să spună, nimic mai mult. Și locul și clipa erau potrivite pentru o istorioară pe care un bărbat

[1] Rechin de talie mică, albastru-cenușiu.

şi o femeie să şi-o spună unul altuia, iar Maria, obosită după o săptămînă de lucru, nu avea să opună nici o rezistenţă. Poate că i se vor închide pleoapele şi dintr-odată, în braţele iubitului, avea să se cufunde în somn, legănată de loviturile surde ale mării izbindu-se de stînci. SFÎRŞIT. Astfel s-ar încheia, dimpreună, o aventură şi o zi.

Maria se desprinse de braţul lui şi îşi netezi părul.

— Altă dată, acum e prea tîrziu.

— Prea tîrziu ?

Undeva în depărtarea cenuşie se aprindea farul de la Kadorc'h, semn că se lăsa noaptea. Pe loc, în stînga, insula Tristan răspunse aprinzîndu-şi-l pe al ei. În regiunile Raz, Brest, Ouessant şi Penmarch străluceau probabil toate farurile, adică Stiff, Minou, Armen, Eckmühl — lumini orbitoare, subţiratice ca pensula, încremenite : este marele joc organizat în fiecare seară de către pămînt, pentru a stîrni atenţia navigatorilor. Cerul, floare de nu-mă-uita ofilită, fără soare, fără stele, cobora grăbit. Peste doar cîteva minute putea fi atins cu mîna.

— Prea tîrziu ? repetă el cu un glas pe care şi-l încărca de subînţelesuri. Dar Maria îi şi întorsese spatele, depărtîndu-se prin bălării. Neruşinata ! Se ţinea drept fata şi călca repede. Ar fi trebuit s-o înşface cu braţele şi s-o frîngă în două...

— Maria ! ?

Îşi vedea de drum fără să-i răspundă ; apoi, după o clipă de şovăială, Louis fu prea fericit s-o ajungă din urmă şi s-o însoţească în tăcere. O luă de braţ şi, fiindcă tremura, nu-şi dădu seama că şi pe ea o cuprinsese un tremur...

Rătăciseră puţin cînd, brusc, dădură de o pantă unde drumul se sfîşia în şase-şapte cărări albicioase, ce porneau la vale, printre pinteni argiloşi înveliţi în ierburi scunde. Aici, sus, pămîntul fusese netezit, răşluit, măturat, iar acolo, în mijlocul spaţiului curăţit, trosnea şi scînteia un foc de grozamă şi arbuşti spinoşi, de care vedea o bătrînă cu bonetă de Tréboul. Drept este că a doua zi era sărbătoarea Sfîntului Petru şi nu existau temeiuri să se facă mai puţin pentru patronul pescarilor decît pentru sfîntul Ion. Se opriră şi, strîngîndu-se şi mai tare de braţ, contemplară flăcările. Bătrîna nu-i luă în seamă. Fiecare cu ale sale. Încet, metodic, ea îşi vedea de bucătăria ei, frîngea crenguţe şi punea lemne pe foc, cu gesturi molcome şi cumpănite, de parcă ar fi sărat o mîncare...

Se pomeniră la marginea unei vîlcele micuţe, unde se găsea fîntîna Sfîntului Petru. Din drum desluşeau vag împrejmuirea de granit şi zăreau pîlpîirea candelei care, instinctiv, îi atrase. La piciorul statuii din lemn, acum şocolatie la culoare de atîta venerare publică, o flăcăruie ardea într-un pahar cu untdelemn, iar plăpînda-i lumină tremura lîngă o apă şi nişte muşchi firav ; un buchet de gladiole fără culoare fusese introdus într-o cutie de culoare deschisă care îşi dezvăluia clar originea : BOMBOANE PIERROT GOURMAND.

Maria își făcu semnul crucii și murmură :
— Ai zice că aici locuiește cineva.
— Cineva care nu are nevoie de loc mult !
— Mai taci !
Louis se simți jignit de această punere la punct. Fîntîna Sfîntului Petru era, în aceeași măsură, și a lui și a Mariei, așa că, de face și el o glumă, asta nu privește pe nimeni. Simți nevoia să aibă el întîietatea.
— Ascultă acum lucrurile despre care nu ți-am vorbit, dar la care, cu toate astea, trebuie să cugeți... Nu pot să mă-nsor ! Nu, pe naiba, cum sînt acum nu pot să mă-nsor !... Cînd am împlinit șapte ani, tatăl meu s-a înecat, iar mama a luat pe-un altul... Așa că m-am pomenit cu tată vitreg, ce mai !... La doisprezece ani, bun, mama a murit de o bronșită, iar tatăl vitreg mi-a luat mamă vitregă... La doisprezece ani, ce belea : tată vitreg, mamă vitregă... După toate astea, cum să se mai însoare un bărbat ?
Și rîse prelungit.
— Cînd mă gîndesc, zise Maria, că nu o dată am avut neobrăzarea să mă simt nenorocită ! N-ai avut noroc, dragul meu Louis !
Îi puse mîna pe umăr.
— Dar n-am fost nefericit, și nici acum nu sînt, să nu-ți închipui cumva ! Există oameni pentru toate cele... Așa cum există caracatițe, broaște rîioase, cîini-de-mare... o fi un temei pentru toate.
— Ei lasă, nu-ndruga prostii ! Ești mai chipeș decît vietățile astea scîrboase !

— Mai chipeș decît un cîine-de-mare ? Mai chipeș decît o broască rîioasă ? Ia te uită, n-aș fi crezut ! Atunci, sărută-mă, de vreme ce sînt chipeș ! Profită ! Trebuie să profiți ! Și eu vreau să profit...
Și se apleacă brusc. Luminița candelei pîlpîi, Maria își întinse brațele înainte.
— Nu... În nici un caz nu aici, lîngă Sfîntul Petru !
— Să nu ne sărutăm lîngă Sfîntul Petru ? Patronul pescarilor ? Doar nu ne găsim într-o biserică, fir-ar să fie !
Și o atrage cu forța, și-o lipește de trup și o sărută. Cu femeile nu trebuie să te porți altfel decît așa, brutal. Își afundă mîinile în părul negru ca într-o comoară legendară. Un bărzăune îi atinge ușor obrazul, un miros de apă de colonie îi dezmiardă nările, degetele își croiesc drum prin masa caldă și uscată care îi umple palma, luminița din candela patronului pescarilor se zbate nebunește, un cîine lătră, Maria respiră gîfîit, haide Louis ce aștepți ? Stele mărunte se uită la tine...
Nătărăule ! Ai ținut în brațe fata, dar o conduci mai departe pe drum și, fără să vă grăbiți, strîns alături, coborîți spre plaja Tréboul, încîntîndu-vă de toate nimicurile cărora le dați preț și pe care vi le oferiți în tăcere — parfumul negru al pinilor înalți, țîrîitul monoton al primului greiere ieșit în noapte, un licurici, o adiere înmiresmată de mimoze, o melodie de dans care se revarsă dintr-o fereastră luminată... O, și mai spui că ești șiret !

*

Louis nu se recunoştea. Să fi fost de vină apa aceea de robinet? Înainte de fiertura de la douăsprezece şi un sfert, dădu pe gît, unul după altul, patru păhărele de rom. Pastilele Seraiului pentru pescari.

Duminica ţîşni parcă mai frumoasă. Spălat de noapte, aşa cum o plajă este spălată de apa mării, cerul îşi lepădă grăbit negurile şi mîngîierile jilave ale aurorei, pentru a se înveşmînta cu orbitoarea haină de azur.

Soarele, de care Ménez-Hom se despărţise în tăcere, revărsa peste golf, peste casele portului, sclipiri diamantine...

Cele o sută de mii de probleme urgente din ajun nu-şi aflaseră cheia ori făcuseră loc altora; cea care cumpărase încălţări copiilor vedea că şorţul de lucru nu-i mai era bun; cea care cumpărase butelia de butagaz nu ştia cum să facă să-şi plătească băcănia; şi uite-aşa, cînd una, cînd alta şi mereu-mereu altceva. O jartieră, un săpun de toaletă, un carton de bigudiuri, un kilogram de unt. Gologanii, care se lăsau greu aduşi în casă, se îmbulzeau cînd era vorba de plecat aiurea.

Vremea era frumoasă, apele cerului inundau strada, lumea strălucea ca o grădină, era o plăcere să scotoceşti, să faci jaf, nu altceva, în luminosul magazin de solduri. Cît de îmbietor o fi făgetul din Tréboul şi plantaţia lui de pini! Cu cîtă bucurie s-ar instala poporul douarnenist în marginea de sus a plajelor sale — viermuitoare masă de spectatori desculţi contemplînd pe îndelete imaginea cinematografică a golfului duminical.

Pentru Maria, ceasurile au luat-o razna; nu se mai poate supune raţiunii. Mă duc la plimbare cu Louis, mă duc la plimbare cu Louis. Să-mi iau cartea de rugăciuni. Mănuşile. Bănuţi pentru chetă... Un litru de untdelemn, ouă, trei kilograme de cartofi... Să pun pipa unchiului în faţa farfuriei lui, sticla de Dubonnet pe comodă.

— Ia spune, Herveline, cum îţi merge?

— Mă doare tare gîtul... e groaznic, groaznic, groaznic...

Dang, dang, dang, clopotele bat din răsputeri în dimineaţa asta. Dang, dang, dang, dang, dang, micul tuberculos din faţă se uită pe fereastră „Bună ziua, Yfic"... „Bună ziua!" Mă duc la plimbare cu Louis.

Micuţa de la *Eco* şi-a schimbat coafura. Uite-o pe Alberte! „Haide, urcă." Şi, după o îmbrăţişare, altă îmbrăţişare. „Ieri m-am gîndit la tine! — Cît eşti de drăguţă !— Să nu faci prostii cu Louis al tău! — Vorbeşti ca mătuşă-mea..."

Vremea cea frumoasă pluteşte cu aceeaşi grea solemnitate ca şi un vultur pe deasupra marelui golf. O briză tare blîndă naşte pe faţa apei haşuri uşoare, ai zice un cîmp albastru după arat, dar ici-colo suprafeţe nemişcate, ca de mătase moarată, uşor albicioase, peticesc marea. Ţărmurile plesnesc, toate, de forţă. Nici un thonier, nici o barcă, nici o şalupă, nici măcar o ambarcaţiune cu fund plat — nimic. Nimic altceva decît întinderea

apei, calmă și opacă, albastru acoperiș al adîncurilor brăzdate de bancurile de pești invizibili, faună fără număr în care, prin pășunile grase ale planctonului, cutreieră și se alungă tot soiul de specii.

Cu șapca trasă peste față, culcat pe pămînt, cu picioarele depărtate și mîinile sub cap, Louis moțăie in mijlocul tufelor de cimbrișor. În duminica asta de Sîn' Petru, oamenii care se plimbă n-or să vină pîn-aici. Nimeni, afară de o anume Maria, care are să-i dea socoteală. A naibii treabă ! Chiar ieri, la un ceas la care găinile s-au culcat, mititica asta a cutezat să se întoarcă nevătămată după ieșirea la plimbare cu lupul. Răbdare, răbdare ! Om trăi și-om vedea...

Maria s-a așezat în spatele a trei țărănci cu bonete de Pleyben, la rîndul lor așezate, și care și-au deschis umbrelele, ca să se apere de soare. Cu cartea pe genunchi, se străduiește să citească. E greu. Un timp poți să nu te gîndești la Louis, dar toate ți-l readuc în minte.

Jucundus, homo qui miseretur et commodat, disponet sermones suos...

Glasurile preoților și ale dascălilor, puțini la număr, nu au tărie. Pe deasupra pășunilor pîlpîie căldura uleios-cenușie și, aproape toată asistența, în șiruri fanteziste, s-a instalat, fără mofturi, la umbra taluzurilor. Plînsetul ascuțit al unui bebeluș acoperă răspunsul la un psalm intonat de corul femeilor grupate în jurul fîntînii. Se mai deslușesc doar frînturi *ria aeter... ditione ma...*, care luptă

împotriva scîrțîielilor provocate de arcurile unui cărucior de copil, apoi se aude o guralivă.

Se naște întrebarea pentru ce Louis are parapon pe vecerniile astea oficiale în aer liber, el care, de fapt, vrea să apere poporul.

...justitia ejus manet in saeculum saeculi...

Louis sforăie. În partea de sus a falezei nici țipenie de ființă omenească martoră a frumuseții peisajului, a rînduielilor din lume. Doar dacă ar profita de asta peștii, să iasă afară, să zboare pe deasupra mării ! Sardele, macrouri, ammodytes, lanceolatus, calcani, șproturi, chinchilas dați cu toții fuga, veniți să zburdați și să vă dați peste cap aici pe pajiștea cea nouă. Omul nu mai este el stăpînul, omul nu mai există. Înțelegeți-vă cu stîncile, cu florile...

Dar prilejul s-a și dus. Maria, odată vecerniile încheiate, se apropie, cu cartea-i groasă sub braț, iar privirile ei, în loc să îmbrățișeze largul golfului, înspre Morgat, unde a țîșnit, în sfîrșit, „molia" albă a unui iaht, sau să cuprindă povîrnișul pietros festonat de cărăruia vămii, se îndreaptă spre bărbatul care doarme. L-a auzit sforăind, schițează din mînă un gest mic, de parcă ar fi vrut să înștiințeze pe alți îndrăgostiți, veniți pe urmele ei, ce anume are de gînd să facă, și iat-o descălțîndu-se. Pe vîrful picioarelor, în șosete albastre, înaintează încetișor, încetișor, se așază în genunchi... Se sfiește să dea la o parte șapca de pe fața lui, se teme.

Îl mîngîie pe cap; Louis sforăie poticnit. Șapca lunecă. Un chip ușor încins, orbit de lumină, țîșnește în soare.

Totuși, cel care vorbește întîi e bărbatul:

— Ei, ți-ai grijit sufletul? Ți-ajunge acu' pe toată săptămîna?

Nu tocmai asta ar fi vrut ea să audă. („Ce mulțumit sînt Maria... Ce frumoasă ești, Maria".) Asprimea lui nu poate fi totuși lucru serios. Louis glumește, nu-i așa? Are mult tact!

— Nu te preface că-ți bați joc de ceea ce nu-nțelegi!

— Eu nu-nțeleg? *Oremus Deus qui nobis* și uite-așa, și uite-așa, nu-i asta latineasca preoțimii? Pe vremuri am cîntat în corul de copii al bisericii... da, fir-ar să fie! Și asta însemna ceva!

— De-atunci te-ai mai schimbat... din păcate.

— Se-nțelege că m-am schimbat. L-am frînt pe copilul din cor în două... în două. Și ce-a ieșit? Louis Marzin! Un bărbat!

Louis se ridică, ea sări; cu pantofii în mînă se simte caraghioasă și parcă dezarmată. O puștoaică. Se străduiește să stea pe vîrfurile degetelor, dar nu-i chip: uriașul a cuprins-o de umeri și o zgîlțîie.

— Stai binișor! Nu ți-e rușine?

— Rușine? Încă n-ai văzut nimic! Haide, fir-ar să fie, așază-te, ce naiba!

— N-am poftă. Ți-e gîndul la prostii.

— Așadar ți-e frică?

— Nu, nu mi-e frică!

Și se așază. Nu atît pentru a simula curajul, nici pentru a răspunde unei curiozități care o frige fără să-și dea seama, cît dintr-o resemnare în fața inevitabilului. Nu poți s-o ștergi întotdeauna. A iubi înseamnă să-ți accepți soarta...

Se privesc. Ochii le strălucesc în fețele pe care căldura le-a îmbujorat ușor. Ea și-a pus alături încălțările, geanta și cartea de rugăciuni, ar vrea să spună ceva, dar el o sîcîie cu un fir de iarbă. N-are vreme decît să-l dea la o parte și să rîdă prefăcut.

— Mă prind, frumoasă copilă, că nu știi ce-s tuleile!

Ce vorbe neroade. Totuși spusese „frumoasă copilă". Îl lasă să-i ia o mînă pe care el i-o plimbă peste barba foarte puțin crescută.

— Ce zici de asta? În fiece zi, la fel. Asta-i puterea bărbatului. O dai jos și ea crește la loc. Un bărbat e un lucru mare, nu mai încape-ndoială!

— Da, cînd nu-i băut!

— Da' ce, azi sînt băut?

— Așa-i, n-aș putea spune...

— Cu toate că m-am cinstit cu patru păhărele de rom...

Ea surîde:

— Mare scofală!

— Om vedea...

La poalele falezei începe marea, începe marele golf duminical în care se apropie, încet, un iaht ireal. Și Verrès, și Pierre Profonde, și insula Laber s-au lipit parcă de țărm. Nu

mai există nimic în afară de marea albastră și de minusculele ei piramide mișcătoare, de întinsele plăci moarate, uleioase și netezi. Nici o vîltoare, nici un val prelung și alb care să tivească vreo nevăzută stîncă... Nici o barcă. Astăzi bărbații se odihnesc și văd de ei, de propriile furtuni ori liniști. La o milă depărtare de plaja Kerloc'h, în „vechiul golf", dă tîrcoale un banc de sardele alcătuit din mai multe generații care poate că va deveni, în ziua următoare, o pradă interesantă. Niște barbuni, luați de curent, părăsesc marginea unei faleze de pietricele plate, iar apa învîrtejită îi duce, în cortegiul ei, sub un pod, pentru a-i azvîrli apoi într-un eleșteu tulbure...

S-au scurs două ore. Barbunii, după destule ocolișuri prin ierburișul unduios, se lasă din nou în voia apei clocotitoare care, de data aceasta, îi redăruie mării. Soarele este încă sus pe cer, golful cel mare e tot albastru. Dar lumina vie nu mai strivește iarba-neagră, și cimbrișorul nu mai turtește pietrăria și stîncăria ; în pofida încremenirii lor, masele și formele au viață, iar culorile regăsesc o voioșie caldă, copilărească, ușor melancolică. O nevăzută agitație cutremură spațiul. Iahtul ajunge la Morgat și la parizienii lui, se sprijină iarăși de coastă...

Louis și Maria au trecut prin fața plajei Tréboul, de pe care se retrăgea obișnuita omenire, și s-au așezat la o masă violet de cafedansant. Braț la braț pornesc apoi iarăși la drum. Din pricina Mariei, pe care ochii languroși și mai adînci o dor de lumina serii, pășesc amîndoi cu anumită încetineală. Ea se împiedică de pietricele. Geanta îi atîrnă la capătul unui braț neputincios. Cartea de rugăciuni îngroașă un buzunar al hainei lui Louis.

— ...uite-așa un bărbat și o femeie ajung să...

Maria iese din visul ei și își dă seama că el vorbește.

— ...trebuie să te știi descurca fără multe necazuri. Viața e aspră... Cînd dai de cîte o clipă bună nu trebuie s-o amîni.

În fața lor se înalță crucea mică și ruginită din mijlocul pieței.

— Nu vrei să ne mai așezăm puțin ? întreabă ea. Sînt ostenită, cred că o să dorm buștean.

Bărbatul rîde bolovănos.

— Se-nțelege !

Amîndoi se așază pe o treaptă de la poalele crucii. Louis ceva mai sus. Cu o singură mînă își răsucește o țigară, iar îndemînarea lui de ciung o uluiește. El se simte fericit și își spune întruna că a știut să se descurce. Mironosițele nu există decît în teorie. Un muieratic sadea vede numai dacă sînt brune sau blonde. Iar cei care l-ar porecli cumva cătană bătrînă sînt niște pizmuitori și niște mincinoși...

Uite, de pildă fata asta. La nevoie te poți distra cu ea cîteva zile. Nu mai mult. Și încă de la bun început ea nu trebuie să-și facă nici o iluzie în privința ierarhiei sexelor, ori să arate acest lucru. Ia privește la mutra asta

chinuită ! O țărancă, ce mai ! O douarnenistă s-ar dovedi ceva mai vajnică !

Cu țigara în colțul gurii, Louis schițează, pentru el, o strîmbătură, apoi, cu un gest indiferent, arată în spate, spre crucifix.

— La naiba cu religia ta, Maria-predică. N-a fost totuși solidă ca stejarul. Brad, și încă nu din cel mai strașnic ! Brad mic, puiete, un trunchiuleț fără de rădăcini !

Peste măsură de surprinsă, Maria îngaimă :

— Nu vorbi așa, Louis, nu-i adevărat ! Tu ai vrut !

Maria ar dori măcar să creadă că e sinceră...

— Eu am vrut, dar tu, ai vrut și tu, ce mai ! Pe unde-ți hălăduia religia ?

— Pe nicăieri, Louis... Pe nicăieri !

El o maimuțărește pe Maria imitîndu-i glasul și repetă :

— Pe nicăieri, Louis... Apoi izbucnește în rîs. Asta înseamnă că nu prea cîntărea cine știe ce. Dar nu zic de tine mai mult decît de o alta... decît de altele... Nu știți decît să faceți nazuri, să-i faceți pe băieți prost-crescuți, să le spuneți „nu ți-e rușine“ și „stai binișor“, iar pe urmă, în ultima clipă, sînteți toate la fel !

Maria plînge. Istovirea ei fizică și morală nu găsise altă cale. Ar fi fost de pus atîtea întrebări dar cuvintele dădeau parcă bir cu fugiții.

— Doar n-o să te apuci să plîngi și să spui că-ți pare rău, Maria... La naiba ! Ai făcut bine ce-ai făcut, iar eu am dreptate !

— Nu te mai recunosc cînd vorbești așa. Nu ești decît un mojic, un necinstit și un mincinos !

— Și mai ce ? Oare n-am gustat împreună cîteva clipe frumoase ?

Cîteva clipe frumoase împreună, la asta se rezumă uluitoarea întîlnire de pe faleză și revelația iubirii în plin soare — la terminarea vecerniilor, în cîmp deschis... Și totul i se învălmășea în minte, și i se părea că Dumnezeu fusese complice...

— Credeam că mă iubești.

El scuipă un fir de tutun.

— Aveai tu un fel al tău de a fi. Nu-mi făceai silă, se-nțelege ! Și mai voiam să văd ce se ascunde îndărătul religiei tale. Jurasem unui prieten de-al meu, pe nume Louis Marzin — nici vorbă să aibă ceva cu șefii comuniști, ți-am îndrugat prostii și ai înghițit totul ca un cîine-de-mare, sînt mare șef comunist așa cum tu ești călugăriță a Sfîntului Duh ; pescar de *pesket* asta sînt... — îi jurasem deci lui Louis Marzin că toate astea nu-nseamnă nimic. Și am cîștigat !

Într-o clipă, Maria și-a venit în fire. Se ridică de jos, îi arde lui Louis o palmă zdravănă și o ia la fugă.

Bărbatul se simte descumpănit, dar nu vrea să arate.

— Fir-ar să fie ! mormăie pe un ton de falsă veselie, mi-a tras-o și-o-nghit ! Da cum se face că stau aici și discut singur, ca un bătrînel, în loc să-i fug pe urme ? !

S-a auzit rostind el însuşi cuvîntul „bătrînel“... Scenariul pe care şi-l imagina prezenta variante, dar nicidecum nu se încheia astfel : să primească o palmă de la o femeie, să fie batjocorit în public.

— La naiba ! se înfurie Louis, strivind mucul de ţigară pe una din treptele crucii.

Gîfîie. Şi strigă, cu glas aproape rugător :

— Maria ! Ţi-ai uitat cartea de rugăciuni în buzunarul meu ! Maria, stai puţin ! Maria, întoarce-te !

PARTEA A TREIA

I

SE ÎNAPOIARĂ primele thoniere, astfel că de la poliţai pînă la factori, de la mezelari pînă la clătitărese, în mănăstiri şi hanuri, toată lumea se înfruptă din thonul alb şi prospăt al noului an.

O bună parte a oraşului coborî în port, unde năvăliseră cei dintîi turişti, pentru a vedea defilînd în căruţe trase de cai şi în camioane vînatul adîncurilor depărtate transportat astfel de la nave la fabrică. Peştii grei, aşezaţi drept, cu capul în jos, tixiţi unii într-alţii, păreau încă vii. Bărbaţii care capturaseră asemenea pradă... ei bine, erau fără îndoială... bărbaţi adevăraţi ! Şi vasele care-i purtau erau şi ele vase cu adevărat ! Iar Douarnenez, zămislitorul acestor vase şi al acestor bărbaţi, era Douarnenez, oraş fără de pereche, unic, preocupat odinioară doar de pescuirea sardelelor şi căruia nu-i lipsise decît strădania de a voi, pentru a se putea lansa şi în alte aventuri ! Monştrii aceia musculoşi ca nişte tauri — a căror carne roşie se supunea al naibii de bine aceloraşi metode de preparare ca şi

carnea — fuseseră scoși din mare de către energia douarnenistă, nu de cea a oamenilor din La Rochelle, Étel, Concarneau ! Căci, fiule, se cade să știi, o dată pentru totdeauna, că peștii cunosc portul Douarnenez și că au o slăbiciune pentru pescarii de-aici. Ce vrei, își spun în vîrșele lor țiparii-de-mare de la Capul Chèvre, avem cel puțin norocul să fim prinși de băieții din Douarnenez. Iar batalionul de calcani din Ravin de la Mort izbutește, de bine, de rău, să se refacă, după trecerea noastră și cînd socoate operația sigură așa cum mă vezi și cum te văd, nu e chiar foarte ruinat. Ce mai, explică trupelor lor marile căpetenii, *malamok*-ii înmatriculați DZ sînt făptașii loviturii. Și tot fundul mării murmură cu admirație „DZ... DZ..." Da, fiule.

Cît vin a curs prin bistrouri pentru sărbătorirea izbînzii primei ieșiri în larg și pentru a pregăti succesul celei de-a doua rămîne taina pescarului în Douarnenez. Călugării care fac lichioruri se feresc să dezvăluie cuiva ce ierburi folosesc, nu-i așa ? Prin urmare tăcem mîlc cînd e vorba să se știe în ce măsură ne umezim gîtlejurile între două pescuiri. Ajunge să spunem că docherii din Brest, care descarcă navele-cisternă cu vin de la Schiaffino, ne pot mulțumi pentru zelul cu care îi ferim de șomaj.

Pe la mijlocul săptămînii, fără vreo pricină aparentă, vînturile se burzuluiră și tot golful se albi. Hula se stîrni în violentul curent din Sein unde, la schimbările de maree, talazul deveni furibund. Curcubee începură a-și desfășura arcurile, averse în șiroaie mari, spațiate căzură dintr-o boltă albă ; apoi, de seara pînă dimineața natura se domoli. Vasele fuseseră cît pe ce să-și vadă vela-trinchet frîntă, velă care fusese desfășurată mai înainte pe briză favorabilă.

Spre a-și ascunde chiar față de sine însuși nemulțumirea și părerile de rău în privința Mariei, Louis muncea ca o brută. I se mai înmulțiseră acele „ei drăcie" și „fir-ar să fie !", scuipa în apă și pe punte în fiece clipă, iar cînd cineva încerca să-i potolească avîntul repeta pe un ton furios cîteva banalități : „Un bărbat e-un bărbat", „Un bărbat care nu muncește e-un incapabil" etc... la care nimeni nu încerca să-i dea răspuns. Și, în afară de luni — cînd, spre a se răzbuna pe femei, își servi o scurtă aventură cu o slujnicuță tare vulgară, cu obrazul drept brăzdat de cicatrice — ori de cîte ori se găsea pe uscat și fără treburi legate de vas, ardea de nerăbdare să se devoteze „cauzei". Fernand chelul se hotărî să încerce și îl luă ca adjunct. Louis se pricepea în hîrțoage și, după ce asuda peste măsură, vrînd să scoată din impas cîte un tovarăș, pînă la urmă tot cerea ajutor, fie lui Fernand chelul, fie lui Ambroise le Bars. Nu știa să rezolve cazurile de conștiință lipsite de însemnătate, ca cel al lui Lagadec, de pildă, marinar pe thonierul *Fleur de Bruyère*, care întreba dacă băiatul lui, ca băiat de ins înscris în partid, se cuvenea să-și facă prima împărtășanie anul următor. „Înțelegi, spunea Lagadec, nevasta e pentru. Eu, ca republican, zic

că trebuie întrebat omul — copilul, adică, ce mai ! Da' copilul ascultă de mamă, deci nu-i uşor. Şi atunci eu ce să fac ? Dacă spun : „Etienne, n-o să te duci la prima împărtăşanie, în loc să te trimit la biserică îţi plătesc o friptură şi-o să fie acelaşi lucru", ei bine, dacă spun asta, toată familia o să mă ia peste picior, o să mă socoată un tată rău şi un fanatic. Dar dacă spun : „Etienne, o să te duci la prima împărtăşanie ca toţi ceilalţi şi o să-ţi cumpăr poze", ei bine, chiar şi aşa o să fiu luat în rîs. Or să zică toţi că nu ştiu ce vreau, că-s comunist doar din gură, dar că în realitate nu există om mai cumsecade decît mine — o grămadă de lucruri urîte !...

„Într-o asemenea treabă Maria s-ar fi descurcat mai bine decît mine", îşi zicea Louis.

Trei tovarăşi tineri iscăliseră un angajament în marină. Înainte de a porni la a doilea depozit, Fernand chelul, înconjurat de vechi militanţi, dădu fiecăruia cîte o bancnotă, în numele pescarilor din Douarnenez, zicea el, „ca să petreacă şi ei ca tinerii", apoi le preciză consemnele. Începeţi prin a vă dovedi nişte marinari destoinici, străduiţi-vă să vă număraţi printre primii şi să primiţi un brevet, deveniţi caporali de marină şi urcaţi, urcaţi necontenit... Ceilalţi, care îşi simţeau suta de franci în buzunar şi care se şi vedeau comandînd un torpilor, jubilau... Destul pentru azi ? Nu, feriţi-vă de turnătorii care circulă printre grupuri spunînd : „Scîrboasă-i supa astăzi !" sau : „Mîine trebuie să-l pocnim pe militarul ăla zelos şi să-l azvîrlim în port". Căci — as-

ta-i una la mînă — marinarul e, în general, bine hrănit. Şi cum este nevoie de oameni pentru război, se veghează la îngrăşarea băiatului. Cantitate dublă de vin, castron de cartofi prăjiţi, gustare cu pateu, nu uită nimic porcii, ca să adoarmă voinţa echipajelor. Oricum, există pretutindeni tovarăşi aleşi, devotaţi cauzei, care primesc ordine şi care se dezvăluie cînd vor ei. Dacă va fi vreodată nevoie să declanşăm o campanie pentru un lucru sau contra altuia, vă dăm noi de veste. Atenţie la şmecherii care se revoltă individual, să nu fie cumva provocatori din rîndurile poliţiei..

Fură golite apoi cîteva litruţe de Muscadet. Vechii militanţi dezgropaseră tot arsenalul lor de amintiri grandioase — taifunul din timpul ancorării în portul Hong Kong, cu joncile[1] tixite de oameni alergînd prin vînt ca nişte tramvaie, pantera din golful Along, preoţii dintr-un restaurant din Cadix care cutezaseră să-şi facă rost de carafe cu vin şterpelindu-le de la marinarii de pe *Dupetit-Thouars* şi încăierarea ce se iscă... Într-un colţ, Fernand chelul îi implora pe băieţi să fie exemplu şi să rămînă necontenit credincioşi originii şi partidului lor.

Sîmbătă seara, Jean Cam, care debarcase în ajun, cu buzunarele doldora de gologani, veni să-i piseze pe Alexandre Masson, pe Gourmelon şi pe Goasduff — vechii săi camarazi de la

[1] Joncă : ambarcaţiune mică de lemn, rudimentară, cu mai multe catarge şi cu pînze.

pescuitul macroului — spre a ticlui o acțiune privitoare la tovarășul Louis. Îi merge prost, altceva ce poate fi. Trebuia să se facă ceva! Și se duseră să-l caute cu toții. Dacă simți nevoia să te pilești, îi ziseră ei, îți stăm la dispoziție, noi ne-am făcut — mai mult, mai puțin — plinul ieri sau sîmbăta trecută. Louis dădu din cap a împotrivire. Dacă avea ori nu nevoie să se pilească, asta era treaba lui și numai a lui. Iar dacă avea nevoie de așa ceva, era destul de mare să se descurce singur. Cînd un bărbat se pilește, pîntecele lui și nu al altora lucrează!

— Ei vezi, tocmai asta-i, relua Jean, așa ca să discute, se vede treaba că pîntecele tău nu funcționează bine. O pileală se face în grup. Cînd niște frați ca tine și ca mine se întîlnesc, nu se duc să se îmbete fiecare pe socoteala lui! Asemenea prilej trebuie binecuvîntat, fir-ar să fie! Poate că-ți vine poftă, zic și eu, să cînți în timp ce te pilești; ai avea atunci aerul unui bătrîn *tad coz*. Pe cînd așa, am ieși toți patru afară și ne-am lua de braț astupînd drumul. Ca și cu o plasă, ei drăcie! Așa trebuie să se cînte, iar de s-o găsi vreunii să se bage în treaba noastră, cel puțin sîntem patru! Sau dacă pe vreunul dintre noi nu-l mai țin picioarele (se-ntîmplă asta deseori), ar fi rău dacă ceilalți n-ar izbuti să-l ducă ei!

„Niște frați ca tine și ca mine“, spusese Jean Cam, și Louis se simți năpădit de o caldă fericire. Anii care-i despărțeau nu aveau importanță, Jean Cam rămăsese singurul prieten adevărat... Își tăinui emoția. Mărturisi că i se spuneau lucruri interesante și că dezertorii de la pescuitul thonului rosteau cu prea mare ușurință „frate“.

Jean Cam, poreclit Jean care rîde, nu era nici el om să se dea repede bătut. Le făcu lui Gourmelon și lui Goasduff cu ochiul.

— Ascultă, Louis dragă, dacă o pileală nu-ți zice nimic, uite o să-ți propun un lucru și mai bun: toți cei de față vin să mănînce supa de seară la moș Alexandru Cam, un pescar care s-a priceput în viața lui la pescuit. Or să fie acolo și surioarele mele, cele două logodite, cu bunii lor prieteni, dar și una nefăgăduită nimănui, frumoasă fată și ea, ce mai! O să stăm înghesuiți, de n-o să fie loc nici un briceag să strecurăm între coatele noastre, dar o să ne simțim bine! Iar dacă vreunul o să vrea vin spumos, scînteietor, ei bine, n-o să i se ia de sub nas.

În împrejurările date, asemenea petrecere i se părea lui Louis oarecum artificială. Iar protocolul, în privința unei vizite făcute într-o familie, stabilea, mda... că lucrurile erau în același timp simple și serioase.

— Ascultă, Jean... începu el blînd. Dar mînia se dovedi mai puternică... Da' la urma urmei ce mai vreți, fir-ar să fie! Și lovi cu pumnul în masă. Nu mă duc nicăieri, nu mă duc, lăsați oamenii în pace!

Gourmelon și Goasduff schițară cu mîna un gest prin care îi cereau lui Jean să nu răspundă și, cu mare grijă, încercară să-i arate lui Louis cît de neprietenesc îi era refuzul. Timp pierdut...

Vîntuleț dinspre est, soare cald, mare vie... Louis trecu pe dig, cu mîinile în buzunare și stînjenit de propria-i persoană. Și chiar mult mai puțin fante, cînd se gîndea că se plimba astfel ca s-o întîlnească pe Maria. Dar se plimba pentru că era liber, nu ? Și-apoi, într-un fel sau altul, într-o zi sau alta, oare nu s-ar fi putut ca, din întîmplare, să întîlnească femeiușca ? Într-un Douarnenez în care oamenii se tescuiau precum sardelele ? Un glăscior ironic îi repeta că-și bătea joc de lume. Louis cel aspru își reamintea că nu o dată chelul le slujise pentru întîlniri ! Iar digul îți îngăduie să vezi fără să fii văzut, în cazul în care Maria nu avea să reapară în locul fostelor iubiri !

Se strădui să-și ațintească privirile spre marea jucăușă — valurile ei se dispersau voioase printre blocurile de piatră ale insulei-dig — și spre un pescar tînăr, care se întorcea cu vîrșele lui, conducînd barca cu vîsla dinapoi. Te prefaci că privești marea ! Te gîndești la Maria ! Dar dacă ai rămas așa, neclintit, e pentru că speri ca ea să se apropie de tine pe nevestite !

Scormoni și iarăși scormoni, cu atenție bolnăvicioasă, valurile, pe care muchiile de granit le sfîșiau și le spintecau, precum cuțitul pîntecele unei păsări — perete verde-albăstrui sfîrtecat în petece de colb sumbru și de pietriș înspumat. Se plictisea cumplit. Marea... Ei bine, o vedea în fiecare zi, fir-ar să fie !

Se hotărî : o s-o șteargă de-acolo, o să cumpere o sticlă de vin roșu, o să se ducă în camera lui și o să se vîre în pat... Fugi, sărman fricos ce ești ! Purtarea ta îți dovedește, poate, că ocolești o întîlnire ; și tot ea îți mai poate dovedi că ești un tip ințepat. Oricum, de vrei sau ba, te-ai îndrăgostit de puștoaică.

Ei drăcie, asta nu ! Mă numesc Louis Marzin și o să-mi torn un pahar de vin roșu !... Sărmane holtei de patruzeci de ani, nu spera că o s-o scoți la capăt cu fanfaronade. Pește din apă știi să scoți, dar să-ți deslușești singur gîndurile... la asta nu te pricepi nici cît un mucos !

Ca și pe faleză, duminecă, Louis s-a lungit pe pat, cu picioarele depărtate, cu palmele sub ceafă. Pe fereastră pătrund vorbele unor femei care se declară pro sau contra unei anumite mărci de zahăr, prin peretele din dreapta se aud loviturile de ciocan ale lui Adrien care pingelește un pantof de-al maică-si, prin cel din stînga, ultimele scînceli ale unui prunc. Rumoarea din micuța băcănie Malléjac se face auzită de sub podea. De cînd au existat pe lume doi douarneniști n-a fost niciodată nevoie, în orașul ăsta, să te duci pînă la vecin ca să știi dacă a murit ; era de-ajuns să ciulești urechea.

Dintr-o grămadă de pietre de pe faleza Corsen, la vreo sută de metri de semafor, o năpîrcă mare, femelă, la pîndă încă de dimineață, a pornit lunecînd spre o broască rîioasă fascinată de ochii aceia încremeniți și de tîrîrea vîscoasă a vietății. Stă o clipă locului. Gîtul alb-gălbui al broaștei rîioase dobîndește, din cauza spaimei, o sensibilitate de biuretă, vi-

brează, se umflă, se dezumflă într-o mişcare continuă, care aţîţă năpîrca. Reptila îşi leagănă capul o dată, de două ori, ca într-o mişcare de lasou...

Oare ce-am făcut de a plecat şi de ce într-o săptămînă nu s-a întors ca un animal supus ? Am ofensat-o oare pe mutroasă, îndrugîndu-i minciuni pentru a o seduce mai repede ? Era poate de părere că masca nu trebuia smulsă imediat după victorie ? Să fi regretat tocmai faptul că nu sînt un mare şef comunist, ci doar un simplu pescar ?...

Să te vezi silit să-ţi pui, aşa, întrebări, ce nerozie, ce ruşine !

Capul năpîrcii zvîcneşte în jos. Prinsă cu gura toată de mijlocul trupului, iată broasca ridicată în aer, masă ridicolă, neînstare să desfacă cleştii lipicioşi care o strîng. Îşi încordează picioarele, dar ele întîlnesc golul. Încearcă să muşte, dar nimic nu se oferă muşcăturii... Totuşi năpîrca nu a ajuns încă la capătul trudei. Să anchilozezi, să înghiţi, să mistui o pradă atît de mare înseamnă lucru de primejdioasă migală. Între momentele de luptă cu victima s-ar impune răstimpuri de nirvană. Peste pietrele fierbinţi ricoşează razele soarelui, şi uleiul luminii fierbe pe deasupra falezelor...

Iar somnul îl năpădeşte pe Louis, îndobitocit de propriile gînduri. Strada şi portul se îndepărtează, nu mai există nici o Maria. Bărbatul sforăie. Şi, mai tîrziu, mecanic, se vîră în aşternut fără să-şi întrerupă somnul.

Cineva bate, bate mereu în uşă, pe urmă sirena unui vapor îi spintecă lin somnul şi, cu plăcere, se întoarce pe partea cealaltă. Proprietăreasa şi unul dintre puştii ei intră în cameră — o barcă albastră trage la ţărm —, ei înţeleg şi se retrag în vîrful picioarelor ; un delfin alb ţîşneşte în tăcere din adîncul mării, se răsuceşte în jurul lui şi se cufundă într-o uriaşă volbură de spumă...

Orele curg, somnul continuă să pătrundă valuri-valuri în trupul şi sufletul pescarului, descoperind acolo mii de plaje pe care nu le mai vizita. Noaptea şi-a instalat tabăra, apoi începe s-o ia la sănătoasa, iar cerul devine mai blînd, mai limpede ; primul pescăruş al dimineţii sloboade un ţipăt, peşti vin să zburde la suprafaţa apei, o colonie de scoici se desprinde dintr-un recif şi porneşte spre noi aventuri. Louis nu mai sforăie, dar respiraţia îi este calmă, doarme mai departe. În partea de răsărit a golfului, peste coline, răsare soarele. În cîteva minute, cerul se desfăşoară şi se netezeşte ca un cearşaf pe care îl calci. Azurul triumfă. Un porumbel gîngureşte, iar visul nu mai poate transpune sunetele — un peisaj marin rămîne în suspensie, la capătul capătului se înstăpîneşte uguitul porumbelului. Louis deschide ochii. În odaie — nu trăsese jaluzelele — ziua îl învăluie din toate părţile. Un uruit îndepărtat. În alte locuri, oraşul doarme. Doarme şi Maria. Ştrengăriţă afurisită, las' că mă dezbar eu de tine. Dacă e nevoie de forţă, ei bine... Un porumbel uguie.

II

O să tragă o pileală !... Luase hotărîrea la rece... Și încă una din cele straşnice, care nu se confundă cu altele, una la care, dacă e cazul, să te poți gîndi cu mîndrie.

La unsprezece dimineața, biruise un litru de vin roșu.

La dejun bău apă. Dădu o raită prin port, fără să meargă șerpuit cîtuși de puțin. Dacă se bucura atît de tare, era fiindcă se și gîndea la pileala următoare pe care avea de gînd s-o tragă și de la care nici papa, nici președintele republicii nu l-ar fi putut opri.

Către mijlocul după-amiezii bău trei pahare de vin alb, unul după altul, la *Grand Café de la Pêche*. Un bărbat e un bărbat. Și încă unul care nu mai mergea foarte drept, răsturna chiar scaunele, dar știa asta, deci nu era beat. Peste o oră avea să fie beat de-a binelea ; dar acum încă nu era, încă nu. A nu se face confuzie.

O dușcă de vin alb la *Chez les gars de Mauritanie*. Încă una la *À la descente des Langoustiers*. La *Au Marin breton*, alta. La *Aux Gars de la Marine*, două, căci acolo întîlnise un coleg care, de asemenea, căuta să se îmbete. La *Tonton Jules*, altă dușcă. Apoi, dădea pe gît pahare pentru a se îndrepta spre stradă. Rafale iscate subit îl aruncară spre dreapta, spre stînga, pe urmă chiar îl împiedicară să mai facă un pas. Era neplăcut, firește, și-apoi vîrtejul acela din cap, numai că, ei drăcie, nu mai încăpea nici o îndoială, toate astea semănau cu o pi-

leală. Popor al Franței și popor din Douarnenez, adevărați fii ai Republicii, adevărați prieteni ai libertății, Louis Marzin se pilește. Victoria ne deschide drum cîntînd. Păcat că Maria nu hoinărește prin sectorul ăsta, ar vedea ce-nseamnă un adevărat republican, un bărbat și jumătate.

Și-acum, o dușcă de-ncheiere.
Om da iar mîine cep din plin.
Străbuna, draga noastră bere,
Vom pune-o mai presus de vin...

Pe Louis îl însoțesc nu doar trei-patru mucoși, ci și două javre de cățel, una neagră, alta roșcată pătată cu alb. Chiar și pentru ei vorbește, cîntă. În viață altfel nu se poate, trebuie să muncești. Un bărbat care nu muncește n-ajunge nimic. Te salut, popor din Douarnenez, pe tine care trudești ca un sclav, minunatul soare al viitorului îți luminează calea.

Și-acum o dușcă de-ncheiere...

O dușcă de vin alb la *Mamm Goz*. O alta la *À la Sardine fraîche*. Ieșind din acest ultim bistrou, Louis se pomenește ca azvîrlit de un resort invizibil în cealaltă parte a străzii, iar în efortul de a nu se izbi de zid, își pierde șapca. O curajoasă șapcă de republican, una care a muncit din greu toată viața și care ar merita să vadă strălucind soarele viitorului. Se leagănă încet pe deasupra nefericitei, se leagănă în față, în spate, cu picioarele împreu-

nate. Ce mai, o problemă, iar cîinii şi mucoşii îl ascultă, cu un interes plin de gravitate, cum îşi expune motivele. Dacă nu te iau de jos, te pierd. Dacă te iau, mă prăbuşesc ! Ceea ce ar trebui ar fi ca un republican să-şi poată ridica şapca de jos fără să fie silit să cadă, dar ce să-i faci, copiii noştri vor avea parte de un asemenea progres, pe cînd noi, ăştia, trebuie mai întîi să facem revoluţia...

Fără să spună nimic, un pescar în trecere ia de jos şapca, o aşază peste părul lui Louis şi îşi vede de drum. Ăsta bărbat. Adevărat republican. Cu un asemenea tovarăş te-ai duce pînă la capătul lumii şi chiar mai departe.

Nimic mai bun pe lume nu-i
Ca un prieten de nădejde...

Nu uita asta, piciule. Şi voi, căţelandrilor. Un prieten bun nu se cumpără. Cînd îl găseşti, trebuie să şi pui mîna pe el. Un prieten bun, un prieten bun.

Eu, mai întîi, sînt prietenul vostru al tuturor, un prieten republican, unul care vede strălucind soarele viitorului. În flanc pe dreapta, înainte marş ! Să sărbătorim asta într-o patiserie. Ale noastre fie femeile care fumează şi prăjiturile cu cremă ! Mie nu-mi plac prăjiturile, dar un copil de republican trebuie să mănînce aşa ceva ! Smîntîna pentru burghezi, laptele smîntînit pentru proletari, asta era pe vremuri ! Şi culcuşul de puf pentru bogătani şi paiele pentru oamenii din popor ! Acum s-au schimbat toate ! Torpilori, atenţie la comanda mea ! Totu-i gata ? Da, domnule amiral ! Direcţia patiserie ! Toate bărcile după mine ! Fantastic, azi marea e tălăzuită !

Strada devenise grea, ca de granit şi nici că mai era chip să-i urce panta. Se simte întruna azvîrlit spre spate. Cu o viclenie pe care o socoteşte machiavelică, Louis ajunge la casele din dreapta, atinge un zid cu vîrful degetelor şi, încet-încet, înaintînd asemenea unui crab, ajunge la o vitrină, la o uşă. Haideţi, băieţaşilor, micii mei torpilori, intraţi cu mine să căutăm combustibil ! Şi voi, jăvruţelor ! Mînaţi parcă mai degrabă de un fatalism decît de plăcere, copiii şi animalele intră în prăvălioara în care Louis, făcînd un gest larg cu mîna, spune :

— Luaţi tot, amiralul plăteşte !

Zări vînzătoarea. Jos labele, ţînci şi cîini ! Onoare doamnelor ! Fetele din Douarnenez sînt cele mai frumoase din lume, ţineţi minte asta, să nu faceţi murdărie aici la domnişoara ! Afară ! Atît să speraţi : că vă dau carburanţi pentru drum... ! Şi apucă un platou lung pe care odihneau vreo treizeci de eclere gogonate, lucitoare, şi i-l puse în braţe unei roşcovane micuţe în halat albastru. Afară ! Micuţii se supuseră, dar se opriră în uşă, blocînd-o. Alţi copii dădură fuga şi ei. Prăjituri, o să le mîncăm mai tîrziu. Privirile li se îndreptau către Louis care, acolo înăuntru, îşi înmulţea temenelele şi încerca să netezească un pumn de bancnote. O silise pe vînzătoare să mănînce un baton de ciocolată. Ei, drăcie, ăştia pun

acum și clei pe bani! De toate fac, numai să sîcîie lumea!

La nouă și jumătate, Louis se mai ținea încă pe picioare. O ceață groasă îi învăluia memoria. Dealtfel, nici nu-l interesa să mai știe cîte pahare mici sau mari dăduse pe gît; de vreme ce era vorba de o beție strașnică, ce importanță mai putea avea restul. În picioare, în fața tejghelei coanei Abaléa, văduvă trupeșă, planturoasă, care ține un bistrou chiar în port, *Au retour de la pêche*, se zice un bistrou de vază, cu sifon pe fiecare masă și cu apă de tras la W.C.-uri, el se chinuie să explice pentru ce Louis Marzin, marinar pe *Thérèse Masson*, ca și născut în Douarnenez, supus din oficiu regulilor orașului, se abține să apară în *Bar de l'Espérance*, singurul stabiliment oficial al vasului său. Drept este că Jeannie, șchioapa, nu-i fată rea. Doar cam tristă. Să fie ăsta un cusur? Nu-i lucru sigur, dar cînd bărbatul a tras cîteva pahare, mai bine să se ascundă. Nu zice nimic, dar face pe mirata. Atunci, ei drăcie, ai și tu demnitate. Bistrourile nu duc lipsă de seri în care se chefuiește. Așa că intri în altă parte. Ca de-o pildă la văduva Abaléa — face cu ochiul — o femeie care știe ce-i viața... Mulțumit de discursul său încîlcit, Louis se clatină puțin, în timp ce scrumul lung al țigării se desprinde în tăcere.

— Dar dumneata nu ești beat, declară pe un ton energic negustoreasa, cu gîndurile în altă parte. Cerceii îi scînteiază printre bu-

clele mari, castanii. Cască: ești doar ceva mai vesel...

Louis se cramponează rîzînd de o coloană subțire, gălbuie, al cărei contact îl simte sub palme.

— Ceva mai vesel? Pe naiba... Plin, plin ca o vită. Și trist... trist...

Văduva își mai înăbușă un căscat.

— Cine se uită la dumneata n-ar crede. Merge prost pescuitul?

— Ei, pescuitul, pescuitul, nu doar el există pe lumea asta, ce naiba! Oricum, nu pescuitul e de vină... Femeile!

Cîrciumărița își ridică fruntea lată și palidă, ale cărei tîmple începuseră să pleșuvească, iar ochii ei negri, mult prea pătrunzători, ațintesc chipul bărbatului. Îi face un semn slujnicei așezate chiar lîngă ea.

— Ce-o fi avînd cu femeile? Ascultă aici, Suzette, face mai mult decît revista aia a ta, *Marie-Claire*. Lecția vine la domiciliu.

O grăsană scundă, cu forme incerte — sau dimpotrivă — își înalță capul și-l privește pe Louis cu ochi urduroși, pe jumătate închiși, ca ai unei pisici. Apoi, cu dispreț, își scutură claia de păr ars de permanent. Cu glas răgușit de băutură, se declară foarte învățată.

Mîna viguroasă a lui Louis, care n-a auzit, cosește aerul:

— Femeile nu-s cinstite.

— Cu atît mai bine pentru tine, chefliu blestemat, își aruncă vorbele negustoreasa, și cele două femei izbucnesc în rîs. Știm noi cine ești.

Starea de beție a lui Louis are un moment de împotrivire. Să confunzi o vorbă mare cu poveşti de amor trupesc... şi să fii silit să ascultți aşa ceva !

— Nu discut ce credeți voi. Femeile n-au o o purtare corectă, firească. Femeile-s (schițează un gest vag)... şi-apoi, în acelaşi timp, în acelaşi timp ele-s (alt gest vag)... pe cînd bărbații-s foarte sinceri... Nu-nțeleg, nu-nțeleg, nu-nțeleg...

În fundul sălii, lipite de perete, două broaşte țestoase mari, brune, cu pete de culoare deschisă şi cu reflexe albăstrii, îşi răspund dintr-o parte şi alta ale ramei negre-catran care încătuşează un bătrîn cu cap prelung, subțire. Barbă albă, guler răsfrînt, piept acoperit de medalii, admirați-l, bețivanilor, pe Jean Furic, patronul vasului *Benedicat vos*, thonierul care a încărcat la Guadelupa şi cele două broaşte țestoase. Tot colțul acela este, de fapt, zona distinsă a bistroului. Acolo se aşază la mese duminica seara, pentru o belotă ori alt joc de cărți, fără strigăte, numai tați de familie.

Şi, dintr-o dată, sectorul se agită. Un ironic imită de mai multe ori, în falset : „Nu-nțeleg, nu-nțeleg !“, pentru ca la urmă să explodeze : „Cînd o să înțelegi, ne anunți. Decît să stinghereşti lumea, vezi-ți, mai bine, de drum !“

Ochii lui Louis se aprind. Mai sigur decît o sticlă de amoniac, cearta alungă aburii beției. A vorbit un bărbat. Unul care-i vrea răul. Unul dintre cei care au depărtat de el pe nevinovata Maria. Cu glas netulburat întreabă

dacă înspre partea broaştelor țestoase „există nemulțumiți“ şi, cu mers ciudat de sigur, se îndreaptă spre fundul sălii. Cînd spune. „Nu-nțeleg“, alții îi răspund la fel — am putea deci să ne lămurim ? Mormăie pentru sine : „Cine mai e măg... ăla ?“

— Uită-te mai întîi la tine ! După aceea ai să te poți uita la Jules Sévellec, cantonierul !

— A, un cantonier !

Un „format mic“, cu umeri înguşti, s-a ridicat de la masa lui, are ochi căprui şi mustață în furculiță, frunte îngustă şi lucitoare. Din precauție, îşi scoate de la mînă ceasul pe care îl dă unui camarad.

Cîrciumărița a văzut gestul. Pe la spate, cu brațele-i masive, femeia cuprinde mijlocul lui Louis. Nu are nevoie de scandal. O cafenea aşa de bine ținută ! Oare bărbații nu se pot certa fără să se bată ?

— Eşti un puturos spurcat ! urlă Louis către adversarul său, care are ceva de discutat cu unghiile roşii, ascuțite ale Suzettei. Şi, vesel, cu înfocare, deschide încă o dată vechiul dosar. Cînd e vorba să pui pe roate un lucru uşor, muşterii cîți vrei ! Da' la greu, nici urmă de domnişor ! Pe alde Sévellec nu-l vezi niciodată prin Raz de Sein, cu lopata sau hîrlețul, deşi prin locurile alea, hîrtoape cu nemiluita ! O să zică Sévellec că netezirea căilor marine nu-i sectorul lui, dar prin bistrourile pescarilor ştie să vină, tiptil-tiptil, să joace cărți.

— Pînă una-alta o să-ți pocesc mutra, bețivanule !

— Iar eu o să-ți închid fleanca !

Dintr-un singur pumn peste gură, cantonierul a trimis-o la plimbare pe Suzette, iar acum îi arde din zbor cîrciumăriței lovituri pe brațe, silind-o să-i dea drumul lui Louis. Cei doi bărbați se măsoară din priviri, în timp ce femeile se smiorcăie și, dintr-o singură mișcare, se înșfacă lăsîndu-se unul într-altul cu toată greutatea. Fiecare vrea să-și culce jos vrăjmașul, să-l încalece cît mai bine, să-i tragă în mutră așa cum știe el. Amîndoi gîfîie, se scutură ca niște pușculițe vechi ; în jurul lor amicii cantonierului, cu cărțile de joc în mînă, încearcă să facă gol, dar luptătorii străbat teren, mesele valsează, scaunele se răstoarnă. Totuși, femeile și-au venit în fire. Coana Abaléa aleargă cu un sifon iar Suzette, care-și tamponează gura cu o batistă, face chiar mai mult : împinge cu piciorul un scaun, cît mai aproape de încăierare, luptătorii se împiedică de el și se rostogolesc. Nu și-au slăbit strînsoarea și, pe cimentul ud, continuă să se bată, dar oferă cîrciumăriței o țintă minunată. Și țîșt, cîte un jet de sifon în ochi, pe gît, pe mîini. S-au lăsat în genunchi și ai zice că vor să se gîtuie, care pe care ; totuși, puterea le scade. Din păr, din sprîncene, din gene se scurge sifon și își simt cămășile lipite de trup. Degetele, umede, se desfac din încleștare.

Prietenii cantonierului folosesc prilejul, intervin în sfîrșit, îi despart și-i ridică pe încăierați. Din principiu, Louis se mai năpustește o dată, dar se produce o învălmășeală deplină, iar grupul Sévellec dă fuga pe cheu.

— Mergem să-i aducem pe jandarmi.

— Dacă-și închipuie că jandarmii or să se miște pentru atîta lucru, se înșală, murmură văduva care, la lumina unei lămpi, examinează gura Suzettei. Atîta pagubă ! Tu ești o fată bună, o să-mi aduc mereu aminte de lovitura cu scaunul. Și-i dă o pălmuță amicală peste obraz.

— Tot eu sînt cel în cîștig, se grozăvește Louis, din nou în fața tejghelei. Și, pe loc, toată beția din timpul zilei repune stăpînire pe el, astfel că, încetișor-încetișor, începe iarăși să se clatine.

Văduva Abaléa, cu mîinile-i vînjoase în șoldurile-i pe aceeași măsură, se înfurie. Halal învingător ! Ud leoarcă, haina și cămașa sfîșiate, o vînătaie pe frunte, părul șuvițe-șuvițe ! Oricum, Suzette, bărbații sînt cu toții niște nătărăi !

Louis bate cu pumnul în tejghea, mai-mai să se julească. La dracu' n-are el de încasat observații, mai cu seamă de la o crîșmăriță ! El e clientul, el comandă și acum vrea să fie servit !

— Toată lumea pe punte ! Vin alb în pahar mare ! Auzi, coană Abaléa ?

Văduva dă din cap a împotrivire.

— Nu-i servesc pe necuviincioși. N-o să te servesc, ba chiar o să te dau afară !

— Aș !

— O fac îndată !

— Aș !

Și, aplecîndu-se, Louis scoate o sticlă din firida ei, o duce la gură și trage o dușcă zdravănă. Gîfîie, încearcă să cînte :

și, conștient că nu mai are glas, se prăbușește pe un scaun.

— Ei drăcie, sînt plin! Silit să stau locului... încotro mi-or fi pornit picioarele?

Patroana îi face Suzettei cu ochiul. Se apropie de Louis pe la spate și-i izbește un pumn în frunte, de-l amețește. Apoi una îl apucă de cap, cealaltă de picioare și, cu siguranța unei îndelungate experiențe, încep să-l transporte. O să-l azvîrle pe chefliul ăsta! Să-și doarmă somnul de după beție pe cheu sau aiurea!

Totuși, ajungînd la ușă, văduva se oprește. Privirile îi zăbovesc asupra bietului cap al bărbatului și zice că nu poate arunca așa ceva afară. E ud leoarcă, ar putea să răcească.

— Există un Dumnezeu al chefliilor, șuieră Suzette, care adaugă: Oricum, hotărîți-vă, că-i greu.

— Pune-l pe masă, Suzette.

Dintr-o mișcare îl ridică și îl culcă pe masă. Iar văduva, mîngîindu-l ca-ntr-o doară pe-un obraz, zise că tare ar mai vrea să-l aibă în față pe faimosul Dumnezeu al chefliilor, dat fiind că voinicul ei, Abaléa, băutor strașnic, a făcut ce-a făcut și s-a înecat într-o mare calmă, la cîțiva metri de mal, pe cînd se întorcea de la vîrșele lui. Înainte de-a pleca își băuse cele două sticle de rubiniu și-l lovise damblaua în apă!

— Vînjos bărbat era, zise Suzette.

— Vînjos ori ba, chestia asta cu Dumnezeul bețivilor nu-i decît o scorneală. Și nici de ăsta nu s-ar putea zice că-i vreun sfrijit. E-un vînjos, fără doar și poate! Și nici bețivan nu e! Îl știe lumea. Cînd și cînd cîte-o pileală, da' nu-i nărav... Pileala-i însă strașnică! Și-apoi, prea-i plac muierile, asta-i sigur. La urma urmei, dumnealor n-au decît să-și apere pielea în loc să alerge după el!

Tăcere.

— Bietul băiat! scapă totuși văduva.

— I-auzi! N-ați mai terminat? Uitați-vă mai bine la el. Porc adevărat, ce mai!

— Taci, nerușinato! Am avut de-a face cu bărbații înaintea ta... și mai abitir decît tine... deși al meu nu m-a răsfățat... Dar... dacă-ți spun eu... bărbații... sînt bărbați... și fac mai multe parale decît femeile! Cînd discută, au o noimă în tot ce spun.

Suzette rîde parșiv.

— Găsiți că-i vreo scofală de capul bărbaților numai fiindcă au ce au? Prostii.

— Taci! Taci odată cînd îți spun! Dacă un nemernic ți-a trîntit un copil și nu te-a mai vrut, asta nu înseamnă că-s toți pe-un calapod! P-ăsta l-ai auzit ce zicea înainte de încăierare? „Femeile nu-s cinstite". Așa că vezi! Asta înseamnă ceva. O fi avînd vreo tîrîtură care i-a făcut zile fripte! De-aia s-o fi și lăsat să ajungă într-așa un hal!

— Aveți patruzeci și opt de ani și poftim cum vorbiți! O fi avut chef să se culce cu vreo femeie de treabă, iar aia n-o fi vrut, ce mai!

— Ți s-a făcut cumva de încasat vreo palmă? N-am patruzeci și opt de ani, am patru-

zeci și doi. Iar tu, treizeci și patru, da' parc-ai fi și împlinit patruzeci ! Pe cînd eu n-arăt nici de treișcinci !

— Da' lunile de alăptare ?!...

— Lunile de alăptare... poate... Femeile frumoase sînt, fără îndoială, cele ca mine, nu ca tine ! Iar bărbații știu ei ce știu !... Haide, nu mai sta așa proțăpită. Îl ducem în camera mea. Și să taci, dacă nu vrei să-ți dau palma făgăduită !

Mai întîi, Louis fu culcat pe podea, cu un scăunel sub cap. Pe dată și începu să sforăie. Cele două femei așezară pe jos o saltea, apoi îl dezbrăcară ca pe un cadavru, fără să-și permită nici o remarcă, și-i puseră o cămașă de noapte largă, femeiască. Îl urcară în pat. Cu bustul drept, sprijinit în două perne, aducea cu un bunicuț bolnav și, văzîndu-l așa, cîrciumărița schiță un zîmbet. Dar pe loc își pungi buzele.

— Vezi să fii curată, spune ea cu glas scăzut.

Traseră obloanele de lemn ale sălii și, la stăruințele energice ale stăpînei, slujnica se retrase în odăița ei. Văduva scoase mînerul ușii, stinse luminile în afară de becul de la tejghea și, visătoare, începu să coasă la hainele lui Louis nasturii săriți în timpul încăierării. Ca să-și ia răsplata, îl scotoci prin buzunare. Portofelul mare și ros conținea un plic murdar, cu mai multe fotografii. Un soldat. Un marinar cu capul descoperit. Un cîine cu o beretă marinărească pe cap. Un grup de pescari în spatele unor coșuri cu sardele. Femei

și iarăși femei. O brunetă cu ochi negri, frunte netedă, buze prietenoase, și pielea încîntător de fină.

*

Încetișor, poticnit, molcomul val noptatic urcă. Un șopot — apa dezmiardă pietrele ușor inegale și deformate pe care niște muncitori, cîndva, le-au grămădit aici și le-au plămădit cu un ciment, ce făcea priză directă, alcătuind, astfel, pe vecie, cheul portului. Stele... cu miile. Între cer și pămînt, la capătul digului, un far. Alte cîteva în rada mare. O șalupă, solid ancorată de țărm, scîrțîie și trezește un pescăruș care dormea pe apă. Într-o albă deschidere de aripi, pasărea se înalță în adîncul beznei, asemenea unui arhanghel și scoate un țipăt care mai puțin pare să fie al ei decît al nopții portuare și al deplinei resemnări ce stăpînește lucrurile nevăzute...

Un pîrîit se prelungește în timp. Din lințoliul în care își ascuțea dinții, un șobolan o șterge și, de spaimă, dispare în cea dintîi gaură întîlnită în cale. Sistemul de greutăți și contragreutăți scrîșnise în declanșarea-i regulată. Orologiul bisericii din Poullan avea să bată ora trei din noapte.

O necuprinsă și ușoară înfiorare dezmiardă fața mării. Un val minuscul, care se pregătește să urce mai sus decît întregul grup al celor dinaintea lui, își pierde avîntul și ținta. În noaptea aceasta, de-a lungul cheului de granit, mareea nu va crește mai mult. Există în lumea mare și alte valuri decît cele din portul

Douarnenez și aceeași căpetenie de seamă le orînduiește asalturile, înfrîngerile. Gigantice întinderi marine își frîng brusc drumeția... Milioane de mașini schimbă direcția curenților, mîngîioasele sinuozități ale vîltorilor... La o milă de dig, un bușon care într-o săptămînă i-a luat-o înainte pămîntului cu două mile și jumătate, dansează în cerc, mereu-mereu. În apropierea lui, masă neorganizată pe care furtunile n-au putut-o frînge, stagnează un pat de alge laminaria și alge brune smulse în timpul nopții de Anul nou unei stînci din Fromveur. Bancuri de pești își schimbă direcția în straturile adîncului. Și întrucît marea se frămîntă mult în jurul lui, un calcan, pînă atunci prudent, se năpustește. În prada moartă, pe care gîtlejul lui o soarbe, stătuse ascuns un cîrlig de undiță, care se prinde în carnea gîtului lacom și, drept răspuns la eforturile făcute de vietate pentru a se desprinde, i-o sfîșie și mai tare. Mai mult întărîtat de mirosurile și de agitația pricinuită de schimbarea mareei decît de foame, un calcan s-a spînzurat. Coada-i cumplită, care a rănit și a ucis, mai zvîcnește de cîteva ori înainte de a fi devenit doar o liană moale și inofensivă.

În paturile lor de mijloc, sub pilotele lor pufoase, stacojii, pescarii din Douarnenez se întorc pe partea cealaltă. În vine și artere, sîngele ascultă chemarea unor mesaje misterioase și se pregătește pentru starea de veghe. Sforăiturile și-au pierdut din tăria avută la începutul nopții, par să nu mai preîntîmpine somnul, ci, dimpotrivă, sînt remorcate de el...

Ora trei și douăzeci. Dintre stele, care poate pălesc, țîșnește, pare-se, o străluminare. Șopotul valurilor izbindu-se de pietrele cheului și-a mai pierdut din putere, de-aici înainte urechea omului nu-l mai poate culege. Doar păsările și peștii ar putea-o face... Întunericul se umple de zgomote : fîlfîit de aripi și strigăte de pescăruși, piuit de rîndunici, un foșnet de briză...

Ora trei și douăzeci și nouă. Cel dintîi pescar din Douarnenez se trezește, cu mintea încă nelimpede. Viitorul reflux îi dansează de pe-acum în trup și, fără grabă, dar cu hotărîre, iese din patul larg care se leagănă. Ca să nu scoale pe nimeni, nu aprinde lumina, se îmbracă pe întuneric. Un întuneric adînc ca și abisul mărilor — aceste uriașe păduri de apă neguroasă prin care aleargă pești nenumărați.

Ora trei și treizeci, treizeci și unu, treizeci și două. Prin casele și în odăile lor, marinari și patroni au sărit în picioare, unul după altul. Un celibatar trage transperantele descoperind cenușiul cerului unde, asemenea peștilor ammodytes, stelele se afundă încet-încet în „nisipurile" lor.

În port, răgazul dintre flux și reflux e pe sfîrșite. Bărcile se mișcă tot mai tare.

Ora trei și treizeci și cinci. Ultimul marinar care se trezește din somn este Louis Marzin. Beția nu a întîrziat decît cu cinci minute mesajele lumii. După ce și-au încheiat menirea, micii vestitori se retrag... Un clopot de alarmă îi bate întruna la tîmple : marea e-n reflux, în reflux, în reflux. Dar clopotul acela de alarmă e greoi și vîscos. Vrea să se ridice, are impre-

sia că execută un looping și că s-a legat de pat cu capul în jos. Fir-ar să fie, oare ce se-ntîmplă ?... Și cămașa asta de noapte caraghioasă, cu mîneci scurte, de două ori cît el... Cu capul sprijinit în perne, cugetă, cînd din nou clopotul de alarmă străpunge cu tărie ceața : marea e-n reflux, în reflux, în reflux...

Toate mahmurelile, toate sunetele s-ar dovedi neputincioase. Ei drăcie, murmură sau gîndește el, trebuie să mă mai și scol, marea nu-i așteaptă pe bărbați. Hîc ! Trage de el, hîc se ridică — se prinde de pat și are impresia că acesta se răstoarnă cu picioarele în sus — hîc ! se sprijină cu picioarele de podea... nu-l trîntește. Ce mai, de strălucit nu se simte strălucit. Ba chiar dimpotrivă ! Dar, să vezi drăcie, un lucru-i sigur : peste cinci minute va fi ieșit din camera asta, și va fi stăpîn pe dimineața deplină a golfului, unde barca zboară, va fi stăpîn peste toată prospețimea vîntului iscat de viteză la ora aceea între fundul ambarcației și crîsnicul de pescuit, redevenind bărbat.

Dinspre podea urcă un glas :

— Doar nu ești smintit să te scoli în miez de noapte ?

— Cine vorbește așa ? E pe-aici vreo femeie ?

— Oh bărbații ăștia, ce nerecunoscători, de nimic nu-și amintesc !

În cîteva cuvinte precise, văduva Abaléa îi explică cele întîmplate. Urît se mai îmbătase în ajun ! În ce stare rușinoasă ajunsese ! De

n-ar fi fost ea, vai și amar ! Ea se așteaptă să-i mulțumească plin de sfiiciune, dar are parte doar de un potop de înjurături. Nimeni n-are dreptul să sechestreze pe cineva ! Ar putea chiar s-o tîrască prin tribunale ! El trebuie să muncească, fir-ar să fie, și dacă n-apucă să se îmbrace în cinci secunde, barca o să plece fără el, dar cum să se îmbrace de vreme ce toate lucrurile lui pentru mare se află în casa cealaltă ! Mii de tunete blestemate, doar n-o să pescuiască în straiele de duminecă ? Nu din zgîrcenie, cînd onoarea ți-e în joc nu te mai uiți la nimic, dar tocmai pentru că, ei drăcia dracului, în afară de faptul că așa ți-e mai cald și nu ți-e la-ndemînă, te respecți și nu te duci la pescuit cu camarazii tăi în veșminte de duminecă ! Ce haz s-ar mai face în port ! Femeile și-ar bate joc de Louis, așa cum înainte își băteau de Etienne Saout, filfizonul acela deloc în stare să aducă în barca lui vreun pește !

De cîteva clipe, văduva, care a dormit în jupon, s-a sculat, și-a tras șosetele. A aprins lumina, cască, se scarpină în cap :

— Nu urla în halul ăsta ! Îți dăm noi bulendre. Ești de-o măsură cu Felix. Niște nerecunoscători, să-i bagi pe toți într-o oală ! Dă-ți repede cu apă pe față, ți-aduc îndată ce-ți trebuie !

N-are decît să tot bodogăne Louis împotriva femeilor, nu trece mult și e îmbrăcat. Haine aproape noi. Puțintel prea largi, dar cu o crestătură în plus la cingătoare, merge. Și ce cizme frumoase, amintind pîntecele trandafiriu al somonului !

— Dacă aşa cum eşti acum, n-o să-ţi umpli barca, nu ştiu ce să zic! adaugă ea, binevoitoare; dar bărbatul scutură din cap furios. Iar cînd ea îi oferă o ceaşcă mare de cafea neagră — atenţie pe care el o preţuieşte în sinea lui — zicîndu-i: Bea asta! S-a păstrat caldă în termos! el se strîmbă în tăcere.

Pune cana pe masă, se şterge la gură cu dosul palmei, apoi se îndreaptă spre uşă, mut, masiv. Femeia trage ivărul şi pune la loc mînerul.

— Ei drăcie, numai grăbit să nu fie omul cînd trebuie să iasă din dugheana ta!

Femeia deschide. Fără să-i mulţumească, fără la revedere, Louis trece pe lîngă ea ca un lucru pe lîngă un alt lucru, cu ochii privind ţintă şi se pierde în dimineaţa din care noaptea se evaporă. Văzduhul miroase puţintel a peşte mort. Pe bărcile ce nu se desluşesc încă bine, se aud paşi, izbituri, glasuri, rîsete. Ceva cade în apă. Nişte vîsle se ciocnesc, la intervale matematice, de tacheţii lor. Un motor dă rateuri.

Cu părere de rău văduva închide uşa de la care scoate din nou mînerul. Bărbaţii... ce mai, degeaba... Cîtă frumuseţe în portul acesta înainte de ivirea zorilor, port înviorat numai şi numai de pregătirile, de mişcările *lor*.

Totuşi, ce ţopîrlan...

Minte. Putea spune, oare, că tot ce făcuse izvorîse doar din bunătate sufletească? Bărbatul îi plăcea şi-atîta tot...

Puf, puf, puf, o ambarcaţie demarează ca să plece la pescuit.

Femeia simte deodată că o podidesc lacrimile, dar pînă la urmă îşi zice singură că-i o neroadă... Şi se culcă mai departe pe salteaua ei.

III

Nimic mai adevărat ca o navă cu tangajul ei şi ca marea care se sfîşie. Băieţii l-au întîmpinat cu hohote de rîs: „Ai cîştigat lozul cel mare!“, „Nu ştiam că-i zi de bairam!“, „Ţi-e cam larg smochingul!“... Oricum, hainele de pescuit sînt haine de pescuit, ei drăcie! Dar... Etienne a făcut un semn, curmînd gluma.

Nu-l leagă nici un contract definitiv; după sezonul de pescuit, se poate desprinde, îi poate lăsa! După un barcaz, poate fi vorba de o ambarcaţie de pescuit languste, sau una de thoni — ce alegi la întîmplare şi ce găseşti — dar acum e pentru a treia oară că s-a reîntors pe aceeaşi navă şi a luat parte la începuturile într-ale marinăriei ale vasului *Thérèse Masson*. Ori asta înseamnă ceva! Totuşi se poate şi mai bine: la urma urmei şi chiar înainte de toate există nava. Ca atare şi nu ca o adunătură de lemnişoare. Are un nume, un trup, un suflet, tot ce trebuie. Este un lucru curat, puternic, rapid, trece peste tot. Chiar şi astăzi el se află pe o navă, trage în piept aerul largului şi trăieşte clipă de clipă ultima clipă a lumii. Se apropie de bastingajul scurt, privind la apa

netedă, la subțirile ei unduiri care se frîng de-a lungul dunelor monotone ale hulei. Asta înseamnă mare în repaos. Unde și iarăși unde, o tresăltare puternică, tăcută și continuă, o constantă și calmă înnoire a suprafeței...

I se face din nou foame, mahmureala s-a dus... Recolta de pește se dovedea minunată, astfel că peștele proaspăt, din straturile de sus — mort înecat în mare, ca și vitejii din conserve —, sardeaua de culoare deschisă cu solzi în cădere, sardeaua răspînditoare de culori : albastru, verde, violet, alb, se adună grămezi-grămezi pe fundul bărcilor. Năvoadele, grele ca niște lingouri de fontă ; trebuie să te opintești cînd le ridici, fără să strîngi totuși prea tare de plasă, spre a le aduce intacte și a nu vătăma peștele. Nedrămuită și plină de bucurie trudă ! Marea colabora cu oamenii și le recunoștea aspra întîietate. Ideile omului, plăsmuitorul unor atît de minunate corăbii și al motoarelor rapide, punînd la punct tipul acesta de captură elegantă, triumfau peste pămînt și apă. Pescarii din Douarnenez erau cei mai buni din lume. Spre ei năboiau, cu mai mult zor chiar decît animalele de fermă, făpturi sălbatice, mute, invizibile în vizuinile lor uriașe. Nici o dimensiune comună între oameni și peștii aceia cu siluete frumoase, atrași de ouăle altei rase și cu icre urît mirositoare.

Cînd vorbești de navă și de mare, trebuie să te gîndești în plus la oameni și la solidaritatea lor profundă, iată ce-i trece prin minte lui Louis în timp ce *Thérèse Masson,* urmată la mică distanță de *P'tit Jacques* și de *P'tit Républicain,* părăsește golful Dinant și trece pe lîngă Capul Chèvre, în siajul lui *Charivari* și al lui *Yannik.* Soarele săgetează vertical apa sură. Nori mari, albi, iviți înspre Raz de Sein, își tîrăsc pîntecele în dunga zării. Ce-ai făcut ieri ? Dar tu... Și tu... Lasă gluma ! Chiar așa ? Ești un trombonist...

Doar lui Alexandre, al cărui chip aduce cu cel al lui Jean — aceeași inocență fără de măsură, aceiași ochi albaștri surîzători, numai că obrazul lui are tuleie mai multe — se hotărăște Louis să-i istorisească, pe scurt, cum i s-a scurs duminica. A tras singur-singurel o pileală, de acord, asta nu-i frumos, dar înainte ca celălalt să-i zică frate vitreg, se cade să-i cunoască mai întîi motivele pentru care a făcut așa. Nu a fost o pileală din cele obișnuite și nu vrea să-și aducă în sprijin faptul că are ani ceva mai mulți decît el. Iată despre ce este vorba : cînd și cînd, femeile joacă bărbaților renghiuri urîte și atunci bărbații trebuie să-și scoată pîrleala. Or, singur faci lucrul ăsta mai repede și mai cu spor.

— Tu spui asta ! protestează celălalt. O pileală de unul singur ! Uite, vezi, nu-nțeleg. Mă depășește !

Să dea mai multe explicații ? La ce bun ? Și ar fi oare Louis în stare s-o facă ? Își potrivește deasupra frunții viziera soioasă și unduită a șepcii negre și întoarce capul pentru a-și feri ochii de reflexele razelor ce străpung marea. Pe apa calmă, doar cînd și cînd vălurită de pornirile molcome ale hulei, evoluează nava

lungă și buccie, al cărei avînt hotărît despică valul fără să piardă o secundă, ondulîndu-se și înaintînd asemenea unuia dintre rechinii aceia cu spini care înoată la suprafață, plesnind viguros apa cu tot ce are și sculptînd valurile, la rîndul lor născătoare de valuri ce se mistuie la nesfîrșit în mare. *Thérèse Masson* navighează pe coama platoului Locronan și trece în largul vestitei coaste de vest, pe care lumina puternică o face să pară rectilinie. Ici, colo, albele reliefuri ale fluxului schițează creasta vreunui promontoriu, sapă cîte un golfuleț sălbatic. Astea stînci ! Se înțelege pentru ce bancurile de sardele au plăcerea să pătrundă pe acolo în împărăția lor. Louis Marzin e un bărbat ! Prin beția trasă duminecă el ucisese un sentiment ridicol, iar prin rezistența dovedită luni, propria-i beție. Să fi pornit pe calea îmbătrînirii ? Cîtă vreme vor exista în portul Douarnenez bărci menite să-l ducă în locurile bune de pescuit, acolo unde inteligența și vînjoșia bărbaților stăpînesc pești fără de număr, el va rămîne tînăr ! Din răsputeri și cît mai departe cu putință, Louis scuipă în mare.

Vasul se îndreaptă spre blîndele înserări ale țărmului cu parfum de miere și vin roșu, dar și cu miazmă de pește mort, spre casele și orașele în care triumfă energicii. Pierzi una, găsești zece. În persoana lui Louis holteiul, care lasă în tribord falezele unde a avut o femeie și pornește la asaltarea digurilor, își vor impune legea, totodată, poporul și sexul bărbătesc.

— Poftim sardeaua ! Poftim sardeaua proaspătă, uite-o cum vine. Ia-ți, maică, dreptul ; tot ce-i aici e pentru madam Abaléa !

Louis își bate joc de îngrămădirea aceea de pescari în veșminte ude, tineri și bătrîni, care au dat năvală la tejghea, toarnă pe gît pahare de vin roșu, își lichidează datoriile, plătesc lefuri și cîntăresc viitorul. În cîteva clipe, Louis s-a și strecurat în față de tot.

— Prinde-l !

— Doar n-o să lași să curgă apă de sardele în vinul fîrtaților ! glumește ea, pentru a nu-și pierde cumpătul. N-ar vrea ca mușteriii permanenți să-și închipuie că există „ceva" între ea și noul venit, dar neașteptata prezență a lui Louis o tulbură. Ce imprudență comisese cu o seară înainte !

Pune, distrată, coșul sub casă, trîntește un pahar în fața lui Louis și începe să-l servească, dar, întrucît mîna îi tremură, se oprește.

— Strașnic pescuit, nu-i așa ? Și *Méchant Yvon* și *Belle Hélène* au sosit încărcate.

— Noi, la fel, se-nțelege ! Pirați sadea !... Tare frumos a fost... Frumos... Frumos ca... ca tine, ce mai !

Cîțiva pescari bat cu monezi în tejghea, cerînd plata ; ea binecuvîntează momentul. Dar nu-l scapă din ochi pe Louis. Și, cum el o agață tocmai atunci pe Suzette, ca să-i arate paharul pe trei sferturi gol, ea îi strigă că nu-i vorba de vreo uitare. Ieri... Să nu mai vorbim... Astăzi, către ora șapte, este așteptat la supă, o să aibă ea prilejul să-i toarne de băut așa cum trebuie.

— În cinstea cui să mănînc supa? Şi rîde în hohote.
— Ca să-ţi ispăşeşti chiolhanul!...
— Ce-ai spus, cucoană ?!
Louis rîde bolovănos, cu răutate. Văduva îşi pierde cumpătul. Îl simte în stare să dezvăluie totul : şi că a dormit în odaia din spate, şi că a îmbrăcat hainele lui Felix. Nimeni din cei de faţă n-are de ce afla toate astea !
— Pleacă de-acolo, ei drăcie ! N-am timp acu'... Mai adineauri...
— Nu pricep, mîrîie el.
Se plimbă în sus şi-n jos pe cheu, cu mîinile în buzunare şi plin de-o veselie ciudoasă. *Saint-Joseph,* thonierul lui Jean, se află acolo, bine înfipt între bechiile lui — frumos exemplar. Are lume la bord. Se pregătesc de ieşire în larg. „Vai, Jean, o să te spun mamei tale !" — „Vai, Louis, fă cum vrei, fă cum vrei, domnule rector !"... Glume îndreptate împotriva angrosiştilor şi a fabricanţilor de conserve, cu unii ; glume, în dialect breton, împotriva turiştilor, cu alţii. Privirilor admirative aruncate de o femeie în şort Louis le răspunde scoţînd limba, iar mai tîrziu îi împiedică pe englezi să fotografieze un mus. El cocoşul, voinicul, apărătorul portului Douarnenez ! Lăzi cu peşte de mare vîrfuite ca nişte piese de domino, cele de dedesubt de-a curmezişul celor de deasupra şi tot aşa, aşteaptă maşina — sînt în ele roşii rînduniei de mare, merlangi, batogi, dorade, un întreg popor dus pe cea lume, împănat cu bucăţele de gheaţă şi din care se scurg, de-a valma, sîngele, apa dulce şi apa de mare. Între

cheu şi un hangar mic, pescari vînjoşi transportă întruna coşuri brune cu crabi indiferenţi şi cîrlige de pescuit prost îmbucate, un vălmăşag de trandafiriu şi roşu, de carcase şi labe. De o oră şi mai bine; marea a început să se retragă, astfel că pe nisipul mocirlos apar deşeurile marine : lapţi de peşte, măruntaie, capete, cozi şi tot cimitirul de peşti vătămaţi ce-au trebuit să fie azvîrliţi în apă, începînd cu calcanii mari cu burţi albe, doborîţi ca nişte asasini, pînă la sardelele mărunte şi moi, vînzolite de valuri. Crabii cei mici, nişte şmecheri pe care nimic nu-i sperie, forfotesc. Şi încă de pe acum, cu mîndrie, deplin văzduhul răspîndeşte mirosul de zile mari. Un port de pescari, preacinstiţi cetăţeni parizieni, pute a peşte.
Louis trage în piept aerul dens, în care mireasma largului se contopeşte cu izurile putreziciunilor, şi contemplă marea aceasta pe care se va duce iarăşi să continue jaful. Bancurile de peşti nu ştiu ce-i aşteaptă, nu au primit decît primele lovituri de bardă. Louis se sprijină de balustradă — asta îi reînvie amintirea proaspătă a altor zile în care se sprijinea la fel. Du-te la naiba, leliţă. Dacă a dat ea cu piciorul unui voinic ca el, înseamnă că n-a fost decît o gîsculiţă, e limpede... Şi-apoi cine-a avut cele mai mîndre femei din port !
Dezvelind în faţa cheului o plajă de un albastru-închis, cu noroi nisipos ciuruit de gropi pline de apă şi şănţuleţe puturoase, marea, tot în reflux, pune pe uscat o mulţime de vase proptite sau culcate — machete exacte şi greoaie —, precum şi un talmeş-balmeş de lan-

ţuri, ancore, parîme. Iată portul, în toată realitatea lui umilă şi profundă...

Împopoţonată cu cercei, cu părul răsucit în bigudiuri proaspăt puse, văduva, pudrată pînă pe sîni, s-a pus la patru ace ; o îmbinare de negru şi mov, care îl face pe Louis să ţiţîie admirativ. Totuşi, cocoşul din Douarnenez trăieşte o stare neplăcută. Încă o femeie care-l vrea... El susţine că a venit doar ca să înapoieze lucrurile şi să-şi ia costumul, dar zadarnic : supa de ceapă răspîndeşte aburi pe masa din sufrageria menită împrejurărilor deosebite, o încăpere folosită de cel mult patru ori pe an.

„Patroana bistroului *Belle Hélène* şi a celui numit *Méchant Yvon* nu-i de mine“, declară el. Dar trupeşa femeie îl priveşte sălbatic. „O patroană de bistro aparţine tuturor.“

Şervete albe, împăturite în forma unei mitre episcopale, bucăţi de pîine într-un coş special, solniţă şi rîşniţă de cafea, borcan de muştar cu capac şi linguriţă de lemn, suport pentru castron şi pentru sticle, doar un necioplit de ultimă speţă ar putea dispreţui un efort atît de mare. Louis ia loc la masă, schiţînd un rictus de condamnat la moarte, apoi rosteşte răspicat :

— Parc-am fi la hotel ! De frumos e frumos !

Văduva rîde silit. Cu o îndrăzneală care şi pe ea o uimeşte şi cu un glas în care strădania de a seduce se împotriveşte neştersului accent breton, femeia decretează ;

— Spune un cuvînt şi ai să fii stăpin, aici !

— Un pescuitor de sardele ! Fiul sărmanului meu tată şi al sărmanei mele mame ! Ce cuvînt trebuie să rostesc, frumoaso ?

— Mi-e sete, de vreme ce altul nu ştii. Hai, dă-ncoace paharul !

Pe Louis îl obsedează o imagine, îşi pleacă privirile. Întîmplă-se ce s-o întîmpla ! Ca la pescuit !... Să-ţi faci sînge rău pentru o mutrişoară de femeie, vai, vai, vai ! O bucăţică de vreme, colea cu văduva Abaléa, că n-o fi foc, dar să ştie şi o anume fandosită mică un lucru : să ştie că nu era de neînlocuit.

Trebuie să te aştepti la ironiile fandosítei (un bărbat terminat, silit să aibă de-a face cu bătrîne), la care se poate ridica totuşi din umeri. Coana Abaléa nu-i o bătrînă. Nu are de ce să-ţi fie ruşine dacă eşti văzut cu ea. Dimpotrivă. Şi chiar ruşine de ţi-ar fi, tot s-ar putea spune : „Cu atît mai bine !“, „Bună treabă !“ sau : „Ai mers de bunăvoie cu mine ! Ei bine, probabil că eu nu dădeam prea multe parale pe tine de vreme ce te-am înlocuit cu o bătrînă neruşinată. Toate femeile sînt la fel. Nici nu-i nevoie să fie tinere. Mare scofală ! Cînd e la o adică, o şterg !“

Supa grasă abureşte în farfurii, aromindă şi anume făcută să fie hrănitoare, în timp ce zgomotul şi mirosul de la prăjitul sardelelor pe care Suzette le întoarce în tigaie năvălesc prin uşă. Pe căminul din imitaţie de marmură scoici din Noua Caledonie strălucesc, asemenea unor trupuri în penumbra lor, iar un peşte

japonez săgetează, ca o cometă, calmul acvariului. În spatele lui Louis se află un gramofon și un bufet breton sculptat ca o biserică. Pe sub fața de masă își poate odihni palma pe masa stil Henric al II-lea. Bunăstarea și bogăția sînt totuși plăcute.

Fumul sardelelor dă năvală. Sardelele lui Louis, mii de tunete, ale lui Etienne, Alexandre, Philippe, ale unui întreg vas mînuit de bărbați. Văduva în negru-mov, învăluită în ceața aceea virilă, își explică stările sufletești. Să nu se creadă că-i o ființă generoasă. Se vorbește că „văduva Abaléa e foarte milostivă“, ei bine, nimic mai puțin adevărat. Nu-i răsfață decît pe cei care-i sînt dragi. Dacă o măicuță de treabă vine cu cheta, firește că-i dă cîțiva bănuți, dar un bețiv nu trebuie să uite prea multă vreme să-i plătească paharele băute, sau vreun echipaj să-și încheie cu ea socotelile... Altminteri n-ar mai vrea să știe de ei. Bună, dar nu fraieră. Să fie întrebată Suzette. E o chestie de credință, Dumnezeu există și el nu vrea ca cinstea să fie dată uitării. Nimeni nu se mai gîndește acum la el, de aceea toată lumea e atît de rea. Bine am face să nu uităm asta. Chestie de raporturi între o cîrciumăriță și, mai exact, între o văduvă și niște pescari prea iuți etc...

„Ce pisăloagă“, își zice Louis, a cărui închipuire ațîțată de fum așază pe scaunul din fața lui o siluetă subțire cu mișcări tinerești. Cu atît mai rău — ba nu, cu atît mai bine, și-a și spus el. Nouă să ni se cuvină mesele bogate,

neroadele n-au decît să se întoarcă la mazărea și la tocana lor de cartofi.

Dezmățul verbal continuă, trădînd tulburarea stăpînei. Cel ce se prinsese ieri într-un chiolhan nemaipomenit fusese credincios postului său dimineață și trudise din greu pe mare, fără nazuri, fără trîndăveală. Văduva îi admiră pe bărbați. Mai ales pe cei vajnici. Bărbatu-i bărbat. Dar în ale fanteziei, femeia are totuși întîietate. Prin fumul acela în care triumflă mirosul puternic al peștilor mici, albaștri, prinși în largul mării de către bărbați, Louis sloboade un surîs : vorbitoarea aceasta emoționată are înțelepciunea ei. Merită să împarți cu ea pîinea, vinul, ciorba și sardelele. Încă o clipă și micile cadavre prăjite, descăpățînate, șiroind a unt încins, maroniu, vor cădea moale în farfurie. Nouă ni se cuvin toate bunele adrese ale văduvelor, care-i înțeleg pe bărbați, nouă ni se cuvin restaurantele pentru oameni de vază !

IV

Lumina zilei și bocănitul unor saboți răzbătu vesel prin deschizăturile jaluzelelor. Dangăte de clopot, sunete înfrățite ca flori de cîmp într-un buchet coboară spre port. Dincolo de perete, glasul acela de un calm stîngaci — mătușa care îi înșiră unchiului, înainte de a se scula, lista cumpărăturilor de dimineață.

Încă o săptămînă și poate că toată fericirea asta nu va mai fi...

Ieri, în timpul pauzei, Alberte și Maria s-au dus pe cheul bătut de soare și aproape pustiu.

— Să nu-ți fi trîntit cumva un plod... a spus Alberte, cea pricepută în toate. Răspunsul :

— Chiar de prima oară !

Dar pe dată i-o și întoarce :

— Vai, biata de tine, ce prostii vorbești ! luîndu-i astfel orice nădejde.

Ce întîmplare ! Și asta numai fiindcă într-o după-amiază pe o faleză, în timp ce soarele incendia și ierburile, și pietrele...

Dar nu. E vorba de un lucru serios, grav, esențial. În nașterea unui copil trebuie salutată singura concluzie temeinică a unor asemenea clipe.

Un copil care să semene tatălui. Care să și aibă în priviri lumina aceea batjocoritoare și tristă. Care să devină un bărbat priceput la femei și un pescar curajos. Avînd pe la tîmple păr din acela blond-albăstriu, semn al unei vieți trăite în voinicie, plină de experiențe și întîlniri...

Nu jocul îi mînase pașii, nici naiva dorință a unei revelații fizice, nici chiar devotamentul față de o cauză. A seduce un șef comunist, a-l converti la religie din plăcere, asta merge în romanele pentru cuconetul din lumea suspusă ; ea însă, cînd povestea a început să se închege, a dat repede deoparte orice calcule.

Pe faleză, soarele urgisea totul cu razele-i fierbinți, călcai pe dogoare, iar marea contopea în frumusețea spațiului ei duminical, lipsit de bărci, vraja tăcută a valurilor în clarul de lună și cea a arăturilor strivite de orbitoarea lumină, iar puțin mai devreme, nu departe de fîntînă, vecerniile se desfășurau cu atîta măreție blîndă și solemnă familiaritate... — o zi ca aceea nu se aseamănă cu nici o alta.

Fata aceea care se îndrepta, de-a lungul drumului galben în care se împleteau rădăcini, spre bărbatul adormit colo, cu șapca lăsată peste ochi, fata aceea își avea locul ei în univers. Îndrăgostită, venea spre cel pe care îl iubea. Nimic mai limpede, mai logic. Soarele străbătuse peste jumătate din drumul său și, de dimineață, din ajun pînă seara, îndrăgostita nu-și mai privise preadragul, era timpul să se grăbească spre el, iar inima îi tresălta în piept de bucurie...

— Și-apoi, poate că... dac-aș avea un copil...

Alberte o împiedică pe Maria să-și taie drum spre altă nădejde :

— Dacă ai avea un copil, mătușa te-ar da afară, ai fi silită să te-ntorci la maică-ta !

— Mătușa ! E bună, tare bună. Dealtfel, ea s-a iubit cu unchiul René înainte de căsătorie. Fiindcă era prea bună, atîta tot..

— A, da... Nu-i cunoști însă pe bărbați. Să nu crezi că un copil o să-l facă să se uite mai mult la tine. Ba chiar poate să spună că ai vrut să pui lăbuța pe el... S-a distrat cu tine, nu mai ești bună de nimic.

Cînd vorbeşte astfel, Alberte are fără îndoială dreptate. Maria regretă că a cedat atunci unui răutăcios spirit de ironie.

— De unde ştii toate astea, tu care n-ai avut niciodată de-a face cu un bărbat ?

— Dar tu, răspunde Alberte simplu, ea care ar putea să o biciuie cu vorbe foarte aspre, cum de nu ştii toate astea, tu care stai în Douarnenez şi lucrezi într-o uzină ?

Alaltăieri, chiar şi ieri dimineaţă, micuţa Maria, care se hrănea cu speranţa caldă că venirea unui copil ar putea pune rînduială în toate, îl ruga totuşi pe Dumnezeu şi pe Fecioara ca acest copil să nu-i sălăşluiască încă în trup. Răscolită de cuvintele Albertei, astăzi cînd descoperă în fosta-i nădejde o iluzie fără noimă, cu ce fervoare s-ar cuveni să-şi îndrepte către Cer aceeaşi rugă ! Rămîne însă mută, neînstare să rostească formule ce nu i-ar ieşi din inimă.

Smintită. Sărmană smintită. Un copil, fără recîştigarea bărbatului pierdut, ar însemna o catastrofă. La Plomodiern nu i-ar fi cu putinţă să se întoarcă. Să rămînă la Douarnenez, de asemenea, unchiul n-ar suporta nicicum prezenţa unui copil fără tată. Ar trebui să se ducă la Paris, la Quimper sau la Brest, să găsească un serviciu de chelneriţă. Două guri de hrănit dintr-o simbrie de femeie. O existenţă plină de griji şi renunţări, poate pînă la ultima zi a vieţii... N-ar mai exista tihna aceea proaspătă a dimineţii — patul cald, bocănitul saboţilor de dincolo de jaluzele, murmurul glasului ştiut dincolo de peretele subţire...

*

Năvoadele au fost aruncate în apă, semnalate de flotoarele de plută pe care hula le ridică şi le coboară, dar care nu-şi schimbă locul. Marea are peşte mult. Etienne face semn că năvoadele încep să se îngreuneze. Mult mai numeroşi astăzi, pescăruşii tot vin şi se duc între cer şi mare, o vreme numai bună de zburat şi de cutreierat văzduhul, o vreme de stat cu picioarele afundate în apa densă. Adie o briză caldă. Şănţuită de fisuri sterpe de un galben-lînos şi de promontorii sfîrtecate, precedată de recife negre pe care cormoranii stau neclintiţi, o faleză cenuşiu-alburie se desfăşoară într-acolo, fără case, fără copaci. Şi o frumoasă vară bretonă abureşte pe deasupra.

În toate azimuturile există bărci, se navighează, se manevrează. Cu cîrma dreaptă pentru a corecta deviaţia, o gabară încărcată ochi aleargă ca un bulumac pe un tren, cu briza şi curentul în favoarea ei, în timp ce un barcaz de pescuit thoni, rege printre vasele de pescuit, cu tangoanele libere şi cu toate pînzele sus, urcă în vînt cu viteză redusă, cu etrava încinsă de un brîu spumegînd. Alte două thoniere, lente, drepte, minuscule, brăzdează îndepărtatele meleaguri ale orizontului îndreptîndu-se unul spre celălalt de o parte şi de alta a unei trîmbe de fum slobozit de un vapor invizibil. Şi, ici-colo, pretutindeni pe întinsul mării, se răspîndesc vase fără menire distinctă, croindu-şi drumuri drepte şi, poate, adunînd prăzi marine.

Dar pescuitul serios îl asigurau acum ambarcațiile cu care se „vînează“ sardele, ambarcații subțiri și lungi, însoțite de anexele lor fragile. Merlangul, rîndunica roșie de mare, zarganul, macroul mic și mare, dar și alții, mulți alții !... Grupate în trei formații, ai căror membri păstrează între ei distanțe mari, navele sug fără milă pașnica mare bretonă, asemenea unor lipitori albastre, verzi sau negre. Ademenite de icrele depuse, ca în vechime corăbierii de glasul sirenelor, bancuri de pești din forfotitoare ape vecine s-au cățărat în jurul lor. Bulele de aer au împestrițat marea ca niște mlădițe de narcise. Are loc o frămîntare, o învălmășire. O foșnitoare foială amintind de ogorul cu ovăz cutreierat de vînt înainte de furtună, cu tulpini încovoiate pe porțiuni mari de lan datorită unduirilor pe deasupra trecătoare, iar toate impulsurile acestea se reproduc aici fără număr, tăcut și brusc talmeș-balmeș de urcușuri, scoborîșuri, schimbări de direcție...

Etienne Masson s-a oprit din mestecat tutun și face socoteli. Peștele nu se vinde bine. Asemenea cugetare nu-i de colea. Are în echipaj un băiat, de treabă și pescar vestit, care ar fi în stare să arunce sardelele în mare, doar ca să mai urce prețurile ; îi mai are pe Goasduff și pe Gourmelon, comuniști, neîntrecuți în muncă, dar și teribil de atenți la toate. Prefăcîndu-se a nu-și da seama de nimic, patronul i-a izolat pe cei doi cu Creignou, tăcutul de pe anexa care se leagănă la vreo sută de metri...

Poftim. Astăzi sardeaua dă năvală, iar fabricile absorb cît se poate de mult. Oamenii care încasează pentru cantități mari de pește au de ce să se bucure... Preferă să nu se gîndească prea adînc la faptul că ar trebui să li se dea mai mult. O mișcare cu scop revendicativ, acum cînd marea e asemănătoare unui ogor pîrguit care își cheamă secerătorul, li s-ar părea o crimă împotriva lor înșile, împotriva familiilor lor, o insultă adusă sardelei și mării...

Dar tu, Etienne, tu cu bărbuța și cu observațiile tale, parcă faci altceva ? Și tu cedezi în fața fatalismului. Și tu îți spui : „Să luăm ce se găsește, gologani și pește...“ Și-atunci ?

Nu prea bine așezat lîngă bastingaj, Louis așteaptă clipa de efort. Scrîșnind din dinți, se încheie la un nasture al bluzonului, atingînd aproape mîinile musului, băiat de cincisprezece ani, un metru șaizeci, pistruiat tare, pe care-l învață amănunțit cum să-și răsucească o țigară. Mai întîi o probă fără tutun, cu frunzulițe de alge. Iei frunza... Alexandre îl supraveghează, fredonînd :

Revăd pălăriile sombrero
Și mantilele...

dar aerul său tacticos ascunde îngrijorare. Ieri după-amiază îl simțise înseninat, voios, dimineață însă, din nou prost dispus ! Nici chip să poți sta cu el de vorbă ! Lecția cu răsucitul țigării, un fel de păcăleală ! Vrea să-și arate

dispreţul faţă de ăi mari. La mijloc trebuie să fie vreo femeie. Un tip ca Louis, inteligent, bun prieten, cinstit, priceput în ale peştelui, un fel de cumnat ideal... De s-o aşeza vreodată la casa lui, nevasta o să aibă un bărbat nemaipomenit alături de care să înfrunte cîinoşenia vieţii şi cunoaşterea oamenilor... un bărbat ce nu mai poate fi înşelat... contrariul lui Alexandre Masson !

Numără pînă la trei...

— Nu merge ?

— Cine zice asta ? Merge bine.

La babord şi la tribord zboară pescăruşi ; păsările părăsesc marea în schimbul cerului, unde se rotesc vioaie, cu ochi neliniştiţi, veghind apele şi scoţînd scurte ţipete plîngăcioase. Etienne îşi duce o mînă la frunte şi, în soare, priveşte la ambarcaţiile învecinate, la catargele lor mici, la şalupe, flotoare de plută, forme trupeşe purtînd berete sau caschete, intuieşte totul — şi o întrebare şi o aşteptare. Sinceritatea timpului bun e neîndoielnică. Nici un vălătuc de ceaţă nu răsare din adîncurile orizontului, nici o boare nu întunecă lumina. Vremea cea frumoasă continuă, egală, ca şi ţîrîitul unui greiere.

— N-ar fi mai bine, întreabă Alexandre, să pună o femeie puţină rînduială în toate astea ?

Aplecat spre Louis, chipul tovarăşului, atît de asemănător cu cel al adevăratului prieten, apare foarte rotund. Bărbie moale, obraji dolofani, ochi bulbucaţi albaştri, gură mică ; în totul, nici cea mai palidă urmă de răutate. Nici în nasul solid, îngroşat spre vîrf. O bilă. Rumenită de soarele marin. Louis îşi ridică acul în tăcere.

— Nu-ţi mai plac femeile ?

Ar avea poftă să-i răspundă brutal, dar chipul acesta de o îngrijorare calmă îl opreşte... Îi aruncă o privire uricioasă şi scuipă în apă.

Alexandre are tocmai de gînd să-şi reînnoiască tentativa, cînd un glas izbucneşte :

— Porci-de-mare !

Patronul a strigat, fără să-şi piardă cumpătul. Nu e vorba de o vietate însingurată care, prin şiretlicuri, ar putea fi trimisă întruna de la echipă la echipă — bune au fost renghiurile jucate cîndva unor pescari din Audierne, care pescuiau cu afurisitul lor de năvod mobil ! —, ci de o blestemată de ceată, o grămadă încă nedesluşită. Bună treabă de s-ar buluci cu toţii în năvod !... Într-o meserie adevărată trebuie întotdeauna să existe şi pisălogi... ori nu-i vorba de meserie adevărată !

Etienne taie văzduhul cu braţul, un semnal pentru băieţii din anexă, apoi declară celor care îl înconjoară :

— Porcii-de-mare sînt şi ei ca orice peşti !

Încă departe, în larg, aleargă nişte delfini, în două escadre paralele, apropiate. Pe sub apă, zdrobesc, masacrează, devorează, astfel că această şarjă, cu puternice efecte asemănătoare cu ale unui brăzdar care se răsuceşte şi sfărîmă bulgării de pămînt, nu înseamnă altceva decît o şedinţă de îmbuibare. Dar ce, pescarii nu se găsesc şi ei în aceeaşi-situaţie ? Că doar n-o să se apuce, bunăoară, să-i dojenească pe delfini pentru că le plac prea mult sardelele !

Au gusturi alese camarazii ăștia mari ! Și, la zece secunde, un matelot, fără să-și întrerupă manevra, își înalță ori întoarce capul și admiră. Un entuziasm nemaipomenit sporește viteza delfinilor, ca și cum ar avea intenția să bată cine știe ce recorduri. Marea fierbe în jurul și în dîra lor ca o piscină răscolită de înoturi și plonjoane, iar frenezia aceasta de circ marin se urcă uneori la capul cîte unui puiandru : atunci, un „hidroavion" negru țîșnește din apă, îi trece chiar pe deasupra și se prăbușește într-o puternică explozie de spumă, pe creasta unor valuri care se năruie.

*

Pe faleză Louis o primise cu un respingător : „Ei, gata cu mătăniile ?" Dar bărbații sînt bărbați. Familiaritatea aceasta grosolană nu dovedea nimic — nici chiar atunci cînd zisese : „Habar n-ai ce-s alea tuleie !" Marile ceasuri ale existenței curg foarte repede ; și nu le repetăm niciodată, ele nu sînt cinematograf... Perfecțiunea nu aparține acestei lumi, iar femeile așteaptă prea mult de la bărbați... Pe treptele crucifixului de la Tréboul, cînd Louis avea ce avea cu mofturile muierești, nu greșea. Bărbații au mai mult curaj și sînt mai direcți. Se pot înșela — și se înșală —, dar acționează, în timp ce femeile așteaptă.

Încă de la cea de-a doua întîlnire a lor, o prevenise : că era un muieratic, că multe femei plînseseră din cauza lui... Ea rîsese — așa îi primise avertismentul. Și, desigur, poate că

Louis se pregătise să treacă la fapte. Făcea pe cocoșul, ca să zăpăcească o micuță Maria din Plomodiern... Își făcuse doar jocul. Ea era cea care n-ar fi trebuit să se lase prinsă-n laț ! Cîtă duritate față de ea însăși, ca femeie, de lăsase să-i scape în acea neroadă izbucnire în rîs : „Celelalte sînt niște prostănace. Eu îs șireată, nu mă tem de nimic !"

„Micuță Maria, n-ai decît ce-ai meritat !"

Fără îndoială. Și nu se sfiește să repete cuvintele acestea în care sălășluiește nemiloasa înțelepciune a răutății lumii. N-a fost o excepție ! Ca atîtea altele, a căutat și a fost biruită ! Ba chiar într-un chip mai fără de onoare decît multe, căci nu toate femeile își închipuie — ba dimpotrivă — că se comportă, cînd se aruncă în dragoste, ca niște ființe de elită, menite unui destin excepțional.

„Micuță Maria, n-ai decît ce-ai meritat..."

Răutatea lumii nu rezumă totuși astfel toată povestea. „Ei, gata cu mătăniile ?" Prețuia el mai mult decît multe dintre vorbele sale. Era vrednic de iubire. Și uneori...

Pe faleza aceea, unde ea se îndrepta spre el (el dormea, ea s-ar fi putut retrage pe nesimțite), pe faleza aceea, deasupra golfului imens, se odihniseră unul în brațele celuilalt. Ea îi împărtășise uimirea. Cum de se uitase la ea, care nu era frumoasă, el care cunoscuse atîtea femei ! Și, îndelung, drept răspuns, el o mîngîiase pe obraz. Degetele-i groase, înțepate de atîtea cîrlige de undiță, tăbăcite de atîta soare marin, de năvoade și vîsle, îi atingeau obrajii, fără zăboviri, cu precizie și dintr-o dată ușoare

ca ale unui violonist — imaginea aceasta o urmărea. Şi în timp ce se împăcase cu gîndul că nu trebuia să mai aştepte nimic, el începuse a vorbi — glasu-i puternic, puţin strident şi prea bărbătesc, se făcuse atunci mai slab, mai melodios, un glas ca cele de după furtuni, briză tîrzie, vara pe cheu, un glas străbătut de o şopotire :

„Taci, Maria. Eşti foarte frumoasă. Asta se vede dintru început, fiindcă eşti tînără ; da' nu-i doar vîrsta de vină. Eşti proaspătă, curată, fără de-ntinare ca lăuntrul unei scoici ; acum şi aici mă simt ca şi cînd aş dormi lîngă o fîntînă. Nu-mi mai fuge gîndul la portul nostru murdar, ci la o frumoasă apă albă, ştii, mai frumoasă decît apa Saint-Pierre, o fîntînă dintr-acelea care ţin şi-un ac pe-oglinda lor. Ochii, părul tău, toate astea sînt noi, vaporoase, nu-nţeleg de ce nu te-am cunoscut mai devreme, dar zău că aici, lîngă tine, nu-mi mai ştiu vîrsta. Douăzeci de ani, douăzeci şi doi ? Optsprezece ? Eşti foarte frumoasă, Maria, foarte frumoasă..."

Păstrează pentru ea toate cuvintele acestea, nu vrea să le dezvăluie nimănui. Nici unei prietene... Ele nu au curs şuvoi — cortegiu de cuvinte şi gînduri oferite de o memorie prietenă —, s-au ivit şi poticniri, tăceri, dar au fost totuşi spuse în şir de către unul şi acelaşi bărbat. Asta contează. Primul (poate şi ultimul ?) care o strînsese în braţe...

„...o frumoasă apă albă, una dintre acelea care ţin şi-un ac pe oglinda lor..."

Putea avea încredere într-un bărbat care făcuse pe marele politician doar ca să o seducă mai lesne ?... Un amăgitor nu-i niciodată chiar un amăgitor sadea. Iar cînd rostea toate vorbele acelea frumoase, nimic nu-l mai silea să se prefacă...

Nicicînd nu fusese mai sincer. Maree de echinocţiu, fericirea i se retrăgea din inimă în reflux, dezvelind în depărtări lungi plaje albe. Bărbatul acesta nu se cunoştea încă pe sine. Nu cunoştea adîncurile puterii sale de a iubi, se credea o fiinţă dăruită plăcerilor simple şi dure, care ştie ce vrea şi care vorbeşte tare, dar de fapt ascundea un ins slab şi un visător... Fără îndoială că, la cîteva ore după aceea, Louis s-a dovedit a fi un individ odios. Prin cuvinte se îndîrjise în a întina, sfîşia şi distruge în aşa măsură totul, încît revolta năpădise sufletul fetei. Toate cele îndrugate într-un chip respingător pe treptele crucii de la Tréboul izvorîseră poate doar din furia stîngace de a-şi fi trădat faţă de sine şi faţă de o femeie propria puritate, blîndeţea lui atît de tainic ferite. Nu toate alcătuirile de cuvinte sînt cioplite din aceeaşi piatră ! Cu alcătuirile acestea nu revii totdeauna asupra altor alcătuiri ! Micuţa Maria din Plomodiern îl învăţase pe un bărbat să fie fericit.... Cînd privea odinioară la îndepărtatele lumini ale oraşului, nu greşise deloc dorindu-şi să pătrundă într-o bună zi în această ciudată comunitate, în cetatea, atît de veştejită de către unii din cauza peştelui, a mizeriei şi a plăcerilor de-acolo. Prea fusese aspră mama, în dimineaţa ple-

cării, cînd se dusese în grajd pentru a evita să-și ia rămas-bun. Căci în sufletul bărbaților repeziți, în aparență orgolioși și dezmățați, împotriva cărora se înciudau țăranii, se ascundeau rezerve de inocență. Cel puțin într-al unuia dintre ei — cel mai rău și cel mai bun !...

V

— Ascultă, Louis, o să amînăm treaba pentru mîine, de vreme ce ancora o ridic poimîine.

— Care treabă ?

— Masa la bătrîni ! Și-apoi, știi...

— Da, da. Or să fie acolo și fete frumoase...

Rîd cu toții stînjeniți. Bocănind în pămînt cu piciorul lui de lemn, trecea François Kervern, totdeauna proaspăt ras de cînd nu mai pescuia, urmat de prepelicarul său care le linse glèznele. „Salut, salut", își spuseră unii altora.

— Ascultă Jean, cum poți să ai ca surori niște fete frumoase, cînd ai așa un cap ?

Jean Cam era cel dintîi care-și bătea joc de mutra lui și era cunoscut drept un mucalit, un amator de glume, dar acum deslușea în sufletul camaradului său dorința de a face rău, de a răni. Clătină din cap fără să răspundă.

— Căci prea chipeș nu ești...

Cîteva clipe de tăcere. Louis reia... Surorile lui Jean sînt, ce-i drept, copile arătoase, drăguțe, vorbărețe, adevărate fete de pescari care

făceau cinste părinților și întregului port Douarnenez. Fără îndoială !

Jean nu scotea o vorbă, iar piciorul său drept se juca cu o pietricică.

— Cum o cheamă pe cea nemăritată ? Thérésic ?

— Mda... Thérèse, mormăie celălalt, rece.

— Pe ea o s-o așezi lîngă mine la masă ?

— Lucrurile astea nu se rînduiesc așa...

— Pe ea ai pus-o deoparte pentru mine ?...

— Greșești, Louis. Nu-mi place cînd vorbești în felul ăsta...

Jean avea de gînd să întrebe ce voia să însemne purtarea asta a lui, dar se pomeni întrerupt în chip brutal. Foarte pe scurt, Louis își depănă povestea. Beția, văduva Abaléa, tot tacîmul.

O liniște grea coborî peste ei.

— De data asta ți-ai găsit sacul, se făcu auzit, în cele din urmă, glasul lui Jean Cam. A strîns asta ceva gologani...

Louis se strîmbă a dispreț. Celălalt ridică o mînă.

— N-am terminat ! Lasă-l pe caporalul de marină să vorbească. Ascultă, după cîte am auzit, în ultima vreme ai umblat cu o brunetă frumușică, drăguța din autocarul de Audierne, credeam că te interesează...

— Nu vreau să vorbești despre asta. E treaba mea, mă privește numai pe mine.

Fruntea lui Louis se brăzdase în două de o cută adîncă, verticală.

— NUMAI PE MINE !

— Am înțeles, am înțeles, nu sîntem surzi !

Jean căzuse pe gînduri. Cînd un bărbat care vorbeşte despre o femeie strigă, de... ar cam fi motive puternice să ţină la ea. Iar cînd un bărbat cere sfatul în privinţa unei legături, există la fel de puternice motive ca ea să-l plictisească. Mai ales cînd te numeşti Louis Marzin, muieratic de profesie... Ei bine, iată o inimă pe care o fată simţitoare ar trebui neapărat s-o cîştige. Şi-atunci, direcţia biserică, înainte de toate, pregătit să vireze spre odaia nupţială... Asta voia să spună camaradul care-l luase peste picior! În sinea lui se socotea un netrebnic. Şi-atunci se apuca să-i mai şfichiuie şi pe alţii ? Blestemată fiinţă !

— Ascultă, Louis, zise el, lăsîndu-şi greu temutul pumn drept peste umărul stîng al acestuia, poate ca un cumnat, şi rămase tăcut el însuşi, într-o încremenită poziţie de ascultare. O judecată prindea viaţă, se impunea, limpezindu-le pe toate... Un băiat inteligent nu putuse „monta", aşa, într-o doară, povestea asta cu consultaţia morală. Adevărată manevră de supleţe. Fără să folosească cine ştie ce cuvinte mari, stînjenitoare, se cam înţelegea totuşi: „De acord să-ţi cunosc mai bine sora, n-am făgăduit nimănui că voi muri holtei. Numai că ar trebui să ştii cu cine o să aibă de-a face Thérèse. Doar nu-s un copil din corul bisericesc. Iar dovada...

— Fir-ar să fie de treabă ! izbucneşte Jean, frecîndu-şi mîinile. Să stăm puţin de vorbă... Prima la mînă : un motiv în plus — nu mă întrerupe, dacă asta te miră cumva — ca să mîncăm mîine supa împreună. A doua la mînă:

cu ochii pe care-i am, n-am scăpat prea des vreun ţărm sau, cel puţin, nu-mi aduc aminte s-o fi făcut. Aşa că n-ar fi rău să vin să-ţi ştiu femeia. Mi-ar trebui s-o văd cum umblă prin casă, fir-ar să fie, aparenţele înşală, dacă vrei să-mi dau vreo părere despre ea ! Nu crezi ?

— Ei drăcie, ba cred ! răspunde celălalt, după cîteva clipe de tăcere.

Şi, pentru că-i mai bine să baţi fierul etc... dar şi pentru că discuţia stîrneşte sete, cei doi prieteni au pornit spre *Retour de la Pêche*.

*

Antoinette se apropie de Maria pe furiş.

— Vino după mine în curte, îi şopteşte.

Peste un minut, mama-Sardea avea, desigur, să le cheme la lucru, iar Antoinette îşi pusese în gînd să meargă drept la ţintă.

— Nu cumva eşti gravidă ? întrebă ea.

Genunchii Mariei tremurară. Îşi trecu peste ochi dosul palmei — o palmă care mirosea a peşte, iz fugar, de trei ori ferecat în mirosul care învăluia fabrica.

— Pentru ce mă întrebi ? îngăimă ea.

Ar fi existat atîtea alte atitudini posibile, mai răspicate poate, dar era descumpănită, timpul le zorea, trebuia dat repede un răspuns.

— Ca să dau la ziar ! Află că tot ce mi se spune mie e ca şi cînd ar porni spre fundul unei ape, cu pietroaie pe deasupra, nu se mai clinteşte de-acolo, nu mai răzbeşte afară ! N-ai încredere ? Greşeşti ! Eu...

— Stai puţin... i-o retează Maria, strîngînd-o de braţul stîng pe Antoinette care, tehnic, studiază gestul. Degete care zgîrie, nervoasă domnişoara ! Şi cînd, pe deasupra, mai şi întrerupi discuţia în felul ăsta... E clar.

— Poate că nu eşti gravidă, da' ţi-e frică să nu fii ! mai aruncă ea. Foarte iute, adaugă apoi că femeile trebuie să se într-ajutoreze. Mariei, camaradă bună, gureşă chiar şi cu o tîrfă ca Antoinette (da, da, o tîrfă), merită să i se facă un serviciu. Nu trebuie să-ţi otrăveşti viaţa pentru un început de sarcină. Există mijloace prin care să o poţi înlătura... şi...

— Dar n-avem dreptul !

Antoinette izbucneşte în rîs. O bună parte din viaţă se scurge făcînd lucruri declarate a fi interzise ! Dar ea, Maria, nu avea voie să se culce cu un băiat şi totuşi o făcuse ! Şi încă şi mai puţină voie ar avea mîine — dacă ar fi însărcinată, şi dacă ar vrea să rămînă astfel — să spună ceva acasă şi să-şi strîngă mijlocul peste măsură de tare ; şi totuşi, n-ar face altfel ! Cînd o femeie a pornit pe drumul neruşinării, trebuie să fie cu capul pe umeri ! Neruşinată pînă la capăt !... Şi-acum, haide, gata, că mama-Sardea o să facă o criză de nervi...

Sirena de seară şuieră ; cu o mînă mică, uscată, pe care şi-o scotea de sub nelipsitu-i şal de lînă, mama-Sardea o chema pe Maria la masa ei :

— Vino puţin la mine.

Ochii mici îi jucau în orbite, strălucitori şi parcă noi, nici o picătură de sudoare nu-i umezea fruntea deloc netedă. Şalul negru, ros de-atîta purtat, devenise aproape cenuşiu. Dar nu murdar : nici un fir de păr pe el, nici un fir de praf.

— Cît timp îţi trebuie acum ca să te duci la W.C. ?

— Dar n-am stat mult...

— Nu ?

Mama-Sardea îşi înălţă capul cu asprime, iar gîtul ei pare o plasă de riduri...

— Nu mai îndruga prostii.

Dar Maria ştia că-i va fi reţinută din leafa pe o săptămînă suma de cincizeci de centime. Drept avertisment, deocamdată, fiindcă-i o lucrătoare bună ! Una ca Antoinette nu-i poate face educaţie unei fete ca ea. O femeie de moravuri uşoare, care-şi cheltuia toţi banii cu bărbaţii... Dacă i s-ar fi reţinut cincizeci de centime din salariu, ţi-ar fi rîs în nas ! Maria însă era altceva...

— Ce poveste ! Nu cumva dumneavoastră îmi îndrugaţi prostii ?

Cincizeci de centime, eşti o lucrătoare bună — toate cuvintele astea îi sunau străin.

Nu se gîndea decît la un singur lucru, un lucru important, fără nici o legătură cu acest incident. Şi protesta cu glas blînd, doar pentru a da impresia că e atentă la conversaţie.

Puţină lume cutezase să-i spună văduvei lui Jules Thépaut că îndrugă prostii. Firava mamă-Sardea se ridică de pe scaun, cu boneta clătinîndu-i-se pe cap, şi o privi pe Maria în luminile ochilor.

— Neobrăzato ! Nu ţi-e ruşine ? Mie-mi vorbeşti aşa ? Mie care ţi-aş putea fi bunică ?

„Iar eu aş putea fi mamă şi basta", gîndi Maria, plimbîndu-şi peste dalele jilave o privire şovăitoare.

— Mie care am grijă de tine? Ia ascultă puţin aici şi aşază-te.

Întîi Antoinette, apoi mama-Sardea, ce zi ciudată! „...O fîntînă dintr-acelea care ţin şi-un ac pe oglinda lor..." Pentru că într-o după-amiază, pe o faleză... o după-amiază nu ca toate celelalte... nişte nori... nu, nori nu erau... sau unul singur, înspre Tréboul...

Maria tresări, primise o palmă. Celelalte fete o şterseră.

— Nu m-asculţi... Asta nu se poate... Dar... Ascultă-mă, ascultă-mă odată!

Şi, fără uimire, ca într-un vis, o auzea pe mama-Sardea zicîndu-i că bănuia totul. Lucruri despre care auzi discutîndu-se afară... şi-apoi, sporovăiala ei cu una ca Antoinette... o pricepută în de-aldea astea... degetele de la mîini şi picioare n-ar fi destule spre a fi număraţi, de cîteva ori la rînd, bebeluşii trimişi în lumea îngerilor!... Un fior o scutură pe bătrînica adunată cu totul în şalul şi între umerii ei înguşti... O tîrîtură cu care nu trebuie să ai de-a face.... Un acces de tuse o zgudui.

— Cred că vrea să facă bine, spuse Maria, o socotiţi mult prea rea.

Mama-Sardea îşi eliberă mîna dreaptă şi, cu un rictus, îşi lunecă de două ori, încet, degetul mare peste arătător. Cel puţin dacă fabrici îngeri, rămîi cu picioarele pe pămînt... Se apleacă peste masă şi îşi duce un deget la buze.

Să termine cu Antoinette, s-o lase în pace! Bună ziua, bună seara — încolo nimic, dar absolut nimic în legătură cu un posibil avort. Dar ei, mamei-Sardea, Maria trebuie să-i destăinuie totul repede-repede, încă din primul minut, nu-i aşa? Nici un cuvinţel altcuiva. Şi încredere în ea, desăvîrşită încredere!

— Nu cumva?...

— Nu pot spune nimic. E prea devreme. Fugi...

*

Ceata de delfini albi se roteşte la nesfîrşire pe lîngă falezele capului, din pricina unui banc de thoni care se feresc de ei şi care, la rîndul lor, fugăresc un banc de macrouri... Sub pînza apei — pe care o hulă regulată o încreţeşte asemeni unei uşoare tresăriri, niciodată încheiate, înfoiere luminoasă care se rostogoleşte şi lunecă uşor şi pe care alte înfoieri o reiau neîncetat — marea este scuturată de un tremur, de o mişcare continuă, iar războaiele între specii sînt în toi. Macrourile fug din faţa thonilor şi îi fugăresc pe şproţi. Şproţii evită macrourile şi se iau după peştii ammodytes... Nici o specie nu-i nici mai curajoasă în fugă, nici mai puţin crudă cînd atacă! Scapă cine poate, păzea cei mici şi slabi! Gura unui peşte apucă şi înghite, dar iată că, în acelaşi timp, un gîtlej puternic îl înhaţă pe el! Teroare! Să masacrăm! Să masacrăm! Nicicînd oamenii nu vor face în faimoasele lor bătălii mai multe victime decît facem noi între noi! Să piară tho-

nii, macrourile, şproţii, peştii ammodytes ! Fie ca în mările cele mai calde, ca şi în cele mai reci, în adîncurile abisale ori în straturile verzi-albăstrii străbătute de privirea soarelui să nu mai dăinuie decît un singur popor de peşti, al nostru, cu graţia şi desăvîrşirea lui fără cusur, şi fie ca orice altă varietate să dispară odată pentru totdeauna.

Unde electrice cutreieră apele în toate sensurile, făcînd ca aceste războaie în formă de masacre veşnice să se desfăşoare într-un spaţiu tot mai restrîns. Farmece de neînvins pun stavilă fugarilor, împiedicîndu-i să devină folositori, iar pe războinici să-şi încordeze vigoarea lunecoasă şi să se năpustească, să atace cu toată forţa prada ! Gloata de victime cuprinsă în hora cumplită şi nebună încearcă să se adăpostească în cuveta cu margini nu prea exacte, ale cărei limite de nord şi sud sînt, de bine, de rău, alcătuite de prelungirile pe sub ape ale celor două vîrfuri extreme ale capului. A muri în turmă, a devora în turmă, iată devizele imenselor triburi fără de pleoape. Crabii, care păşesc prin nisip, şi ţiparii-de-mare, părelnic visători, care urcă în spirală doar cu puţin pe deasupra gropilor, nu iau deloc în seamă acest sabat gigantic pe care-l cîrmuieşte moartea. Nu-l iau în seamă nici stridiile incrustate în veşmîntul rocilor, nici aricii de mare cu îndemînatica lor cuirasă, pitiţi în alveolele lor, nici domoalele crevete ale căror antene ştiu să capteze mesaje îndepărtate...

Din cerul în care a năvălit noaptea, nici cel mai subţire fir de lumină nu mai coboară în

cutele mării şi, fără de răgaz, delfinii albi îşi fac meseria de delfini albi, masacrează, devorează, asasini atletici al căror gîtlej e arma lor principală. Peşti nenumăraţi fug unii de alţii, se urmăresc, de la suprafaţa apei, unde se face simţit uneori cîte un salt, pînă în hăurile cele mai adînci, luminate de sclipirea ochilor lor. Iar în partea de nord a capului, în singurătatea sumbră şi în răcoarea criptelor abia bănuite, se săvîrşeşte marea nuntire a algelor. Antherozoizi dansează focoşi în jurul oosferelor durdulii. Nici anul acesta nu vom duce lipsă de alge brune !

*

Înainte de a ieşi din biserică, Alberte şi Maria se încălţară pe prag cu saboţii ; apoi se depărtară încetişor.

— Acu' n-o să mai dai bir cu fugiţii, nu-i aşa ? o întrebă Alberte, luîndu-şi de braţ prietena. Maria făcu din cap că nu. Asta nu te obligă cu nimic ! Gîndeşte-te că ai de-a face cu un om foarte de treabă, cu care o femeie înţeleaptă n-ar putea fi decît foarte fericită. Vrea să se recăsătorească la un an după ce şi-a pierdut nevasta ; să nu crezi că n-o iubea ! Îşi dă însă seama că pentru educaţia celor doi copilaşi ai lui are neapărat nevoie de o femeie, aşa că preferă să nu mai aştepte. Şi, mă rog... Da' uite că am ajuns !

Într-o dugheană amărîtă, un bărbat scund, negricios şi zîmbitor, aşezat pe un scăunaş în dreptul unei ferestre murdare, nu le răspunse

la bună-ziua, fiindcă ținea între buze cîteva cuișoare pe care urma să le bată, unul cîte unul, prin trei lovituri de ciocan, într-un toc nou. Pe jos, rămășițe de piele, cutii de cremă goale. Iar într-un colț zăcea, făcută grămadă, încălțăminte de tot soiul, cu semne de cretă pe talpă.

— Ia te uită cine mă vizitează, domnișoara Alberte ! Ce drăguț !... Ce vă trebuie, domnișoară Alberte ?

— Mie nimic, doar prietena mea... Maria Le Meur... O pereche de sandale...

— Îmi trimiteți clientelă... Ce drăguț... Și încă o clientelă la care ți-e mai mare dragul să privești... V-aș ruga să nu vă prea uitați cum arată aici, în dugheana mea, e silnică... Asta-i meseria, nu-i așa ?... Și ce trebuie făcut la sandalele domnișoarei Maria Le Meur ?... Le Meur... nu moare... nu se dă bătută... Ei, da' mai bine să glumim decît să murim, ce ziceți ?

Maria, care întorcea capul, își zicea că văduvul își îngropa cavalerește nevasta. Om de treabă, desigur ; într-un fel, n-arată a fi un prostănac, dar ea știa că frumoasele cuvinte ale lui Louis nu aveau să înflorească nicicînd pe asemenea buze. „...Acum, cînd mă aflu lîngă tine, e ca și cum aș dormi lîngă un izvor..."

Vorbăreață anume pentru a termina cît mai repede, Maria începu să explice reparația de care aveau nevoie sandalele, în timp ce domnul Mallégol, cu brațele încrucișate, o asculta surîzător.

— Ia privește ce se pricepe la încălțări ! Dezghețată fată, ce mai !

Alberte încerca să facă elogiul Mariei, dar prietena îi curmă elanul. Vorbim, vorbim întruna și o să-ntîrziem. Și pe domnul Mallégol îl stînjenim ! Lăsînd să cadă din șorțu-i slinos, de care își ștergea mîinile, o ploaie de cuișoare și de frînturi de piele, cizmarul se ridică greoi. Bun, bun, la revedere, domnișoarelor ! În picioare, părea mic și îndesat, mare în șolduri și umeri, un bărbat, ce mai încolo și încoace, care putea place femeilor. Nu însă și Mariei. „Louis a făcut din mine o pretențioasă", gîndea fata, simțindu-și inima inundată de recunoștință pentru bărbatul care în așa de puține zile o învățase, îi dezvăluise atîtea... Dar nu era ea oare o păcătoasă în trup și în suflet ?

— Cînd o să vreți să mai treceți pe-aici, puteți fi sigure că n-o să vă dau afară, spuse cizmarul rîzînd curtenitor. Oricum, de venit tot va trebui să veniți, să vă luați marfa ! Și-atunci, domnișoara Maria o să-i vadă pe cei mici !...

Bărbatul tuși încet :

— Am avut nefericirea să-mi pierd soția, se-mplinește un an peste cîteva zile. Cu toate că am îngrijit-o zi și noapte. Era și în interesul meu, firește. Nu eram sigur că aș mai putea găsi una la fel, econoamă, harnică... Dar, ce mai, nu poți plînge la nesfîrșit. Nu te gîndi la mine, îmi zicea, vezi de prăvălie și de copii... și apoi, o să trebuiască să găsești pe alta în locul meu... una ca mine, chiar așa !

Alberte nici nu așteptase să dea colțul străzii ca s-o întrebe pe Maria :

— Ei, ce spui ?

Maria se opri locului o clipă. Se teme să n-o jignească pe Alberte și, ridicînd ochii la cer, caută ajutor în misterioasele spații. Dumnezeu, Fecioara... și chipul unui bărbat... limpede ca într-un medalion funerar, un medalion oval și bombat, cu fond ușor albăstriu... frunte netedă, păr proaspăt udat de apă, iar în privire un calm infinit...

*

S-a spus mai tîrziu, ca să se facă haz de necaz, că niște pescari sud-africani, niște fricoși cum bine știe fiecare, au tras sforile în toată povestea aceea ; și că într-o după-amiază marinarii de pe valea lor...

Totuși Rabelais, cel puțin un Rabelais pe măsura bărbaților, nu avea nici un amestec aici. Mai bine e să-ți mărturisești deschis ignoranța...

Într-un anume început — dar ne-am putea duce mult mai departe în adîncul vremilor, tot mai departe — s-a produs o schimbare, în largul coastelor mexicane, a temperaturii din adîncuri. Mai multe sutimi, și încă mai multe sutimi de grade de căldură s-au volatilizat, fără să se fi știut vreodată ce s-a întîmplat cu ele. Și asta a continuat, s-a răspîndit...

Peștii au găsit de îndată calea să se apere. Bucuriei de a viețui sub apă, la cutare adîncime, peștelui de cutare rasă și mărime îi este necesară o temperatură ce nu trebuie vătămată și care există : o asemenea cerință fundamentală nu mai îngăduie tocmeală, este condiția salvării colective. Unde exista temperatura călduță necesară, acolo continua să fie patria lor, acolo minunatul loc al iubirilor și leagănul icrelor fără de număr. Cum de atîtea ori au făcut și strămoșii lor de cînd există mări, aveau să schimbe drumul marilor lor călătorii anuale. Numeroase bancuri de pești ajunseseră de pe înaltele pășuni zglobii ale coastelor europene, încîntător de bogate în hrană și sare și de o varietate a reliefului nespus de sportivă și spectaculoasă, dar din undă în undă un semnal de prudență avea să le fie transmis electric și se putea conta pe înțelepciunea epidermelor prelungi și lunecoase pentru a-l prinde. Coborîți puțin, să nu vă ia prin surprindere frigul ! Icrele o să le depunem și unii și alții în apele cutare, alese de noi, iar îndărătul nostru marea nu va mai fi decît imensa maternitate a rasei noastre, tînărul și voiosul șantier al generațiilor viitoare. Desprindeți-vă din radele și golfurile ale căror dulci forme curbe și molcome valuri vă ațîță să vă înmulțiți și să doriți a lăsa icre, părăsiți platourile alungite din fața coastelor și mirosul cu iz de alge care plutește nespus de plăcut peste forfota de scoici și varec, dacă nu vă mai învăluie temperatura care vă este cunoscută, dacă marea a încetat să mai fie pentru voi faimosul bulevard dintotdeauna atît de lesne urmat de convoaiele noastre, devenind o temniță înghețată și scîrnavă.

Și astfel, ceas de ceas, mari popoare, puternice prin numărul și puritatea rasei lor, în

timp ce masacrau și devorau, lăsîndu-se masacrate și devorate, drumețeau fără sfîrșit înlăuntrul apelor marine...

*

— Patroana nu-i acasă ! îl anunțase o Suzette zîmbitoare, cu mîinile bine înfipte în șolduri. Dar nu-i nimic, intrați în odaia din fund... Apoi, cu glas scăzut, pe care doar Jean și Louis îl puteau auzi, adăugă : „Domnul Abaléa nu trebuie să bea cot la cot cu lumea de rînd !"

— Dacă începi iar, mormăi Louis, îți trag una peste mutră !

— Ciudat mai e și-ăsta, observă Suzette, adresîndu-i-se lui Jean. Se supără pe adevăr !

Și se instalară, ca niște căpetenii, în sufrageria unde Suzette, redevenită umilă de cum s-au așezat pe scaunele stăpînei, se grăbi să le aducă două păhărele umplute ochi. Jean șovăia între un simțămînt de admirație și pofta de a izbucni în rîs. Mobilierul luxos îl impresiona. Se simțea cuprins de un nou elan de simpatie față de Louis Marzin, bărbat care arăta prin exemplul lui la ce grad de confort și bunăstare luxoasă ar fi putut năzui marinarii-pescari dacă nu s-ar fi apucat să cîrtească. Chiar și el, Jean Cam... Era limpede că într-un asemenea interior omul se simțea bine... Ei, fir-ar să fie, dar cînd te duci să aduni pește din mare, vesel nu prea mai poți fi, cînd îți stăruie în amintire cine știe ce tapiserii. Ce să mai zicem de o mașină de gătit din fontă avînd

deasupra un întreg joc de reflexe iscat de fundul strălucitor al tigăilor...

— Ai descoperit ce soi de vietăți sînt astea din cutia de sticlă ? aruncă el, la întîmplare, vorbele, pentru a-și exprima sau tăinui emoția. Costă, cred, parale multe... Deși, în ce mă privește, prefer guvizii din port.

Louis scoase un mîrîit.

— Nu-ți spun asta ca să te jignesc... Zadarnic ești stăpîn aici, că oricum...

Pumnii lui Louis loviră în masă, stîrnind furtună în pahare și o pată întunecată pe lemnul de nuc lustruit.

— Dacă și tu mi te pui de-a curmezișul, n-o să meargă, să știi !

Jean se potoli. Îi era de-ajuns că în tot luxul care-l înconjura simțea amărăciunea prietenului. Halal ! Căci, dinainte chiar, Thérésic și familia nu-i mai ofereau o compensație...

Scoase din buzunar o batistă murdară :

— Nu face prostii cu asemenea material bun !

Tocmai se străduia, de bine de rău, să șteargă lichidul de pe masă, cînd în odaie țîșni patroana. Lăsați, asta-i treabă de femeie !

— Nu-l cunoști pe ăsta ? A fost cu mine, anul trecut, pe *Thérèse Masson !*

— Da' pe cine nu întîlnești într-un bistrou ? L-oi fi văzut, firește... Dacă-i prietenul tău, e și-al meu, nu-i așa ?

Și, în timp ce vorbea, arunca priviri repezi în oglindă. Cu mîna dreaptă își înfoia părul așa, ca în treacăt, pentru a-și „adumbri" tîmplele.

Louis se lansă într-un discurs privind meritele prietenului — unul cum nu se mai află, dintre cei care se aruncă în apă, bîldîbîc, chiar dacă abia a mîncat, ca să te salveze... În largul lui Rio... Rio del nu mai știu cum... în fine, ce mai încolo și-ncoace, dacă omul ăsta, în fața țărmurilor Africii n-ar fi...

— Dă-ne pace cu poveștile astea ale mele! strigă Jean. Parcă tu n-ai face la fel în fiece zi!

— Da' de unde, fir-ar să fie, de vreme ce nu știu să înot... N-ar fi simplu!

— Haideți să bem în cinstea întîlnirii noastre, le-o curmă patroana, doar n-o să vă luați acum la ceartă pentru cine refuză medalia... Vi se răcesc gustările...

Și băură. Se vorbi despre pește. În ajun, un țipar îi smulsese unuia degetul mare de la mîna dreaptă (de ce nu i l-o fi smuls pe stîngul ?). Apoi despre balurile de la 14 iulie. O conversație plăcută, ce mai. Cînd patroana îl pofti să ia cina cu ea, Jean nu avu răspunsul pregătit.

Rămași singuri, cei doi camarazi schimbară în șoaptă cîteva cuvinte. Văduva era totuși o femeie de treabă. Louis nu zicea nimic. Dar uite că acum ar fi trebuit dezlegate parîmele. Se cădea să termine odată.

Diseară, o cină pregătită pe îndelete ; mîine treburile lui Thérésic pornite pe-un făgaș bun ; toate mergeau strună, astfel că Jean privi, cu ochi științific, universul de lucruri confortabile

și scumpe în mijlocul cărora s-ar fi putut să nu se prea mai întoarcă.

— Jean! Yann! Vino cu mine dincolo! Să aducem vinul!

— Bagă de seamă! îi strecură încet Louis. Altminteri povestesc tatălui și mamei tale unde ai fost în seara asta...

Jean, grav, își vîrî cîte un deget în fiecare ureche și ieși. Păi dacă-i vorba de vin, de el să fie! Cînd colo, văduva Abaléa începu să depene povestea iubirilor sale! Singur cu ea în bucătăria peste care stăpînea rumoarea bistroului, Jean nu izbutea să îndiguiască valul de confidențe...

— Dumneata care ești o femeie de treabă... strecură el pînă la urmă, dar văduva zîmbi schimonosit, brutal.

— N-am nevoie de vorbele tale frumoase. Două gustări nu-nseamnă nimic. Dar dacă ești băutor, dacă-ți place mîncarea bună, nu-mi face necazuri. Ce cauți aici ? Las' că știu eu! Jean nu-i răspunde pe loc. Zi mai bine că... trebuie să mai vedem, să mai așteptăm. Și o să vă fac la amîndoi fripturile cu cartofi pai, ca la Sainte-Anne.

Jean își drese glasul.

— Prin urmare, să nu-mi faci necazuri, puișorule. Vremea trece, nu știi ce tristețe îți dă asta. Ești tînăr, ai în fața ta o bucată bună de viață. O să te-nsori cu o fetiță, o să ai copii de crescut, de plictisit n-o să ai timp să te plictisești nici o clipită. Pe cînd eu sînt ca o barcă veche care ia apă...

— O femeie frumoasă ca dumneata, să nu mai spui asta !

Peste o clipă se despărțiră. Jean simțea cum îi vîjîie capul, cum i se clatină. Nu avea de gînd să împiedice o ruptură inevitabilă, numai că-i era milă de-o femeie care fusese frumoasă și care plîngea ca o fetiță. Se așeză. Îl aștepta o ultimă lovitură de măciucă.

— Pun rămășag că bătrîna ți-a vorbit de mine ! spuse Louis.

Izbucni atunci un „ei drăcie". La urma urmei prea multe încîlceli.

— Nu ne-am gîndit la tine, știi ?!

Și adăugă :

— N-ai voie să spui „bătrîna", fiindcă nu este.

Patroana veni cu tacîmurile. Sub privirile uluite ale lui Jean Cam apăru un polonic din argint, lung ca o șaică, arătos ca o velă înfoiată ; polonicul ancora pe o față de masă foarte albă, lîngă digul unui suport de blide. Iar pe trei farfurii adînci, albastre și albe, cu desene mari, înflorate, se înălțau majestuos trei șervete împăturite aducînd a tichii episcopale. O masă de nuntă. Să-i primești pe băieți să-și mănînce supa într-un asemenea cadru, ce vis !... Dar parcă dacă i-ai primi la tine, în căminul unei tinere căsnicii, n-ar fi tot atît de minunat ! Văduva Abaléa vorbea ca la carte. După ce Louis și Thérésic se vor căsători peste patru, cinci luni, la sfîrșitul anului de pescuit, numitul Jean Cam avea să-și caute o fată, să și-o ia de nevastă, și să aducă un copil pe lume. Logodnă înainte de pescuirea macroului mare,

căsătorie între două sezoane de thon ; cu gîndul ce bine s-ar rîndui toate ! Parcă o și vedea, într-o încăpere întunecoasă, pe nevastă-sa gravidă, trecînd un castron de supă aburindă în mîinile greoaie ale unul camarad. Iar acela își despăturea șervetul și întreba cuviincios : „Pe curînd, pe curînd ?". Numitul Jean Cam încercase unele dezamăgiri în ale iubirii ; nu o singură femeie îl făcuse să sufere ca un cîine ; dar timpul nu era încă trecut și avea, în sfîrșit, să înceapă a trăi !

VI

O ceață încremenită, subțire, ascundea luna și stelele, împrumutînd nopții o întunecime lăptoasă și un gust de frunze moarte. De-a lungul rocilor sumbre ale Penmarch[1]-ului, un soi de gol opac, marea este cea care, veșnic în stare de trezie, s-a cățărat pînă la limita refluxului, chiar dedesubtul echinocțiilor ; acum gîfîie. În toate golfulețele clipocesc apele bogate, și minunate ecouri răsună prelungindu-se pînă în adîncul grotelor negre în care se rostogolesc pietricele, în care, cu zgomot de plonjon, ne năpustesc resacuri[2] ușoare...

În spatele coamei stîncoase, o dungă subțire alburie : drumul de-a lungul căruia, chiar și

[1] Comună din Finister, arondismentul Quimper.

[2] Resac : val produs prin întoarcerea violentă a apei care a întîlnit un obstacol și care se combină continuu cu valul direct, înfățișîndu-se ca o explozie.

în după-amiaza asta, copiii recitau vizitatorilor melopeea țărmurilor natale. „Un franc douăzeci de bănuți, doar un franc și veți cunoaște nemaipomenitele isprăvi ale mării !“ Multă lume schița un zîmbet silit. Căliți prin însăși firea lor sălbatică și o îndelungată obișnuință, micuții nu se dădeau bătuți și își începeau cutremurătoarea și adevărata lor poveste, în patru tablouri și o sută zece fraze. Bărbați și femei buni-zdraveni veniseră pînă aici, amestecaseră înțelepciunea cu admirația față de mare, dar nu dăduseră ascultare sfaturilor, și atunci, de sus de pe stînci, un val uriaș îi măturase luîndu-i cu el...

„Și a mai fost o învățătoare... După ce i s-au povestit cele întîmplate... Ea a spus : Nu mă tem de valurile uriașe... Dar unul dintr-acestea a dus-o cu el...“

Numeroși străini ridicau din umeri. Valurile uriașe, Gulf-Stream-ul, șarpele-de-mare — superstiții șubrede. În serioasa hidrografie modernă valurile uriașe nu există. Nicicînd vreun savant n-a putut studia fie și unul singur...

Fluxul nu-și pierde vremea cu astfel de neînțelegeri. Dens, opac, multiform, se freacă blînd de granitul micuțelor faleze tot așa cum palpează și plămădește nisipul unei plaje lungi. Bucurie a mareei, bucurie a faptei duse pînă la capăt, a mamelor fecunde. Scoici „Patella pallucida“ simt cum le dau tîrcoale pești minusculi, iar pe carapacele lor paraziții pe care-i poartă se umflă de apă. O scîndură pe jumătate arsă, căzută dintr-un vas greoi din

Cardiff, de vreo lună hărțuită de curenți și hulă, se înțepenește între două pietre și nu se mai clintește... Marea nu se întreabă dacă există valuri uriașe, dar poate că vuietul acesta brusc care urcă din adîncurile ei, și lumina aceasta mare, albă, care se cațără pe țărm, și suflul acesta neașteptat de furtună care se pornește alcătuiesc un eveniment vrednic de interes. În noapte, o mare prăbușire, un zgomot uriaș par să se răspîndească pînă departe... Multă vreme calmul sumbru de pînă atunci, zăcînd în fața stîncilor, este zguduit de freamăte, de zvîrcoliri nedeslușite...

Cele dintîi raze ale soarelui, învăluite în ceață, vor zvînta repede piatra, dar cel dăruit cu minte, pentru a înțelege lucrurile, să cugete. Să nu se mai mire dacă, peste un anumit număr de zile...

*

Valul uriaș se rostogolește cu nespusă repeziciune de-a lungul suprafețelor de piatră netedă, umple ochi grotele și, dintr-un singur și gigantic efort, se înalță pînă în vîrful piscurilor care sfidează marea.

În același pat care, la venirea ei din Plomodiern, i se păruse Mariei a fi o atrăgătoare capodoperă a civilizației moderne, creată pentru fericirea femeilor, tînăra fată plînge. Nu prea zgomotos, de teamă ca urechea fină a mătușii — bîntuită de insomnii și bănuitoare (bănuiește doar ceva, sau își închipuie mai mult ?)

— să n-o audă cumva. E partea din noapte în care unchiul René, ins metodic, nu mai sforăie : unsprezece seara — patru dimineața. Echipajul unui thonier, care a făcut treabă bună, poate *Fouquier-Tinville*, poate *Notre-Dame des Flots*, s-a vînturat pe stradă zbierînd, dar pînă la urmă urlătorii s-au dus desigur să se culce, astfel că Douarnenez s-a dăruit, întreg, odihnei — și oamenii, și animalele, și vasele, și fabricile...

Maria știe acum că nu așteaptă un copil... A mulțumit Domnului, Fecioarei și Sfintei Ana, dar ruga ei de mulțumire — a simțit îndată asta — era lipsită de vlagă. Un copil de la Louis... Un copil care i-ar fi amintit neîncetat și fără putință de tăgadă ziua cea mare, minunată, în care a zămislit, sub cer, într-o atmosferă ca aceea a lumii înainte de pieire, în timp ce toate lucrurile aveau bunătate — pietrele și florile, soarele și falezele abrupte, apele albastre, scînteietoare... Louis fusese îndreptățit să o ia repede. Era doar o biată fată care nu știe să-și vadă norocul, și nimic mai mult...

Apoi își zicea că trece printr-o perioadă de tristețe, că lacrimile înseamnă o simplă răzbunare a propriilor nervi. Ceea ce îi lipsea în ultimele zile era o prietenie. Alberte, cu devotamentul ei înverșunat, se dovedise prea masivă, prea autoritară.

— Ce vrei, îi spunea Maria, acum am trăit prea mult la Douarnenez, n-aș mai putea lua de bărbat decît un pescar...

Răspunsul Albertei, slobozit cu glas slab, fără timbru, o făcuse pe Maria să i se moaie brațele și picioarele :

— Fiindcă ai avut de-a face cu un pescar. Mare scofală !

Și, bineînțeles, încă din prima clipă o izbise adevărul acelei observații răutăcioase. Îl iubise pe Louis pentru că era Louis, ființă omenească de excepție ; îl iubise pescar, dar nu fiindcă era pescar. Întîlnindu-l și iubindu-l, nu-și spusese că dragostea acestui bărbat dădea sens și noblețe timpului pe care ea și-l petrecuse pregătind, la nesfîrșit, pești — prin el, se simțea ajungînd într-o altă lume, mai frumoasă, o lume fără bărci, fără uzine, în care se alegeau, nestînjenite, sufletele pure. I se părea că Alberte căutase mai degrabă să o jignească decît să-i dea un sfat. Alberte, fiică de pescar douarnenist, bruftuise o țărancă. Și-apoi, hărăzită de natură cu picioare groase și chip neșlefuit, prinsese ocazia să ia peste picior, să pună la punct o rivală mult mai dăruită de soartă. Ai săvîrșit o greșeală, ai săvîrșit o greșeală, ai săvîrșit o greșeală...

Chiar cu începere din dimineața următoare Maria avea să poată alunga atmosfera aceea de sfaturi și zeflemeli. Orice rău spre bine. Maria avea să se descotorosească de Alberte, ca și de cei doi pretendenți pe care aceasta se pregătea să i-i ofere.

Dar pînă atunci simțea lacrimile lunecîndu-i prin păr și umplîndu-i urechile. Ce păcat că nu i se putea destăinui chiar lui Louis ! În cîteva formule bărbătești, împănate cu sudalme, el

ar fi pus capăt tuturor acestor povești caraghioase. Maria, sărmană marfă, pe care unii încearcă să o plaseze în dreapta, în stînga, ca pe o langustă prăpădită. Nu aveți nevoie de o femeie gravidă ?

VII

Au sosit sardelele — cincizeci de mii, o sută de mii poate, sau chiar mai mult, așezate cu spinările verzi înspre afară, pentru a fi ocrotite de radiațiile luminoase, și cu moliciunea albă a burților înspre răcoroasele și întunecatele adîncimi. O sută de mii, două, trei, patru sute de mii...

Și pescărușii au sosit, se rotesc jos de tot ori poposesc în tihnă pe molateca hulă a cîmpiei marine. Și-au dat seama cît de bogată în alge, lapți și animale microscopice este această zonă a apelor, dar, pentru ei, toate astea nu sînt decît fleacuri : ceea ce știu însă foarte bine, ceea ce îi ațîță la fel ca și pe pescari este prezența, la vreo cincisprezece metri în adîncimea valului, a unei imense armate de prăzi savuroase, care par să șovăie în privința direcției pe care ar trebui s-o urmeze. Ochii lor pătrunzători n-au greșit : în timp ce patrulau prin înălțimi, deasupra mării, au deslușit dintr-o ochire imensa vînă de aur ce se dezvăluia la mică distanță, alcătuită din mii de pete alungite și care, puțin mai jos, a dispărut sub planctonul luxuriant al apelor de suprafață, unde evoluau dispersat indivizi din altă specie, contopiți acum cu un mediu invizibil. Dar gustul și mirosul au înlocuit într-un chip comod văzul și, cînd plonjează cu ciocul înaintea labelor sau cînd adulmecă aerul din chiar jurul lor, ei percep, neîndoios, o emanație înțepătoare și delicioasă. După cîte le spune mirosul, de nimic întrecut, ei știu că dedesubt chiar, trec înainte și înapoi, în rînduri strînse și suprapuse, sardele femele, bogate în icre, care, curînd, se vor dovedi nespus de provocatoare pentru masculi...

Dar și pescarii se află tot acolo, și-au scufundat în apă năvoadele albastre, acel frumos și mic zid plutitor, bine întins între plumbii și bucățile de plută, năvoade ale căror nenumărate găuri înseamnă tot atîtea capcane aducătoare de moarte. Și cum din adîncuri nu urca nici un fîșîit, și cum în preajma vasului *Thérèse Masson* marea nu începea încă să forfotească surd, să fie sfîșiată de nevăzute curse, înainte de a fremăta din pricina unei alte anumite foieli, ei n-au chibzuit îndestul cantitatea de icre de Norvegia necesare drept momeală. Au aruncat cu pumnul praf din acela urît mirositor, dar magic, și toată lumea a putut vedea binefăcătoarele rămășițe cufundîndu-se încet, asemenea lemnului putred. Morunul mort[1] se ducea după sardeaua vie, duhori cu faimă năpădeau marea ; încă o clipă și avea să dispară orice prudență, aveau să se aprindă toate dorințele și nenumărate balonașe de aer

---

[1] Referire la praful de icre rezultat, în genere, din icre de morun.

urmau să se spargă la suprafaţă, ca ţîşnite dintr-un recipient în efervescenţă... Trudă zadarnică. Nimic nu se întîmpla.

La vreo cincisprezece metri în grosimea valului se închistează şi mişună un banc de peşti, care nici gînd n-are să se ridice la suprafaţă, nici să se bată pentru momeala de icre. Cu neputinţă să-l vezi, să-l atragi prin gesturi sau cuvinte îmbietoare ; oricum, e acolo şi toată glotimea aceea de pescăruşi o adevereşte, lucrul e de netăgăduit, aşa cum doi şi cu doi fac patru. În bărci, în şalupe, bărbaţii se apleacă deasupra mării opace, pentru a străbate cu închipuirea odioasa barieră şi a comunica, în sfîrşit, cu misterul apelor. Se gîndesc la truda care nu-şi află răsplată, la banii care nu vor exista în clipa cuvenită şi la nemulţumirile nevestelor, dar şi mai mult se gîndesc la toată bezna aceea care-i învăluie. Nici unul dintre ei nu s-ar lăuda zicînd că înţelege pentru ce sardelele se împotrivesc astăzi să iasă la suprafaţă şi să facă cinste marelui banchet pregătit pentru ele din gros, în peluzele sălcii ale mării.

*

„Asta-nseamnă că nu-i peşte, se îndărătnicesc femeile să spună întruna — iar bărbaţii, cu aceeaşi cerbicie, corectează exprimarea greşită : „De lipsit nu lipseşte peştele, dar nu muşcă..."

Pentru aproape toate bărcile care au treabă cu sardelele, evenimentul s-a desfăşurat ai-

doma. Fiecare vorbeşte despre asta, în bistrouri, la bucătărie, în dormitor. Sardelele au zădărnicit întrunirea bărbaţilor !

De vină nu este priceperea acestora, nici calitatea materialului... Ce poveste afurisită să depinzi astfel de încăpăţînarea sau de bunăvoinţa acestor mici capete grase, deloc receptive la vocabularul uman.

În familia Cam se ia cina cu vin roşu din cel vîrtos. Jean ridică mîine ancora pentru un sezon de două, trei săptămîni, iar motivul acesta, contopit cu prezenţa viitorilor gineri, trebuia, pare-se, să impună un vin muscat... Vor să marcheze ultimul eşec la pescuit... Ca desert, doi biscuiţi „Petit Beurre" de fiecare. Păstoasei brînze Camembert, de la Titine, îi vor zice bună ziua cînd marea va fi mai generoasă !

Yves Le Saout pune mîna pe cuţit ca pe o armă. Cu glas aspru şi pironindu-şi ochii negri asupra mesei, expune un plan senzaţional. Toată familia se va uni pentru a navlosi [1] un vas. Sînt de-acum destul de numeroşi pentru a se putea descurca fără acţionari şi a evita ca beneficiile să facă parte doar din decor. Comanda o va lua moş Cam, dar mai sînt şi moş Le Saout, băieţii acestuia, Yves şi Jean-Marie, şi Jean Cam. Musul ? Pentru asta o să fie bun un văr mic care tocmai termină şcoala. Mai rămîne să fie găsiţi cîţiva oameni, dar ce naiba că-s lesne de găsit pe cheu !... Odată toate gata, fie ce-o fi ! Familia se va deplasa cînd va

---

[1] A închiria un vas de transport.

voi, unde va voi, şi va prinde tot mai mult peşte...

Ca să arate că norocul este de partea celor energici, marele Yves îşi înalţă capul şi înfige aprig briceagul în mijlocul pîinii. Cu păru-i ud, lipit de pielea capului, cu obrajii osoşi, proeminent conturaţi, cu bărbia-i arcuită, iată un vlăjgan deloc uşor de contrazis : înainte de a intra în baie, moş Cam preferă să-l întrebe pe Jean-Marie dacă gîndeşte ca fratele lui : „Da şi nu", răspunde celălalt, un mucalit.

— Ei bine, eu nu sînt de acord cu Yves... se hotărăşte atunci moş Cam. E drept că n-ai fi un adevărat pescar dacă nu te-ai gîndi, după o vreme, să ai vasul tău, dar trebuie să priveşti lucrurile realist : „Ai bani să plăteşti ?"

— Banii. Banii îi găseşte mai lesne decît oamenii ! Ajunge să fim o echipă bună...

— Şi crezi că banii or să vină ? Crezi tu asta ? Eu spun un lucru : va trebui să împrumutăm. Şi pe urmă, tot timpul o să fim condamnaţi să dăm înapoi banii împrumutaţi, să plătim dobînzi. Nici vorbă să fie mai bine !

Linişte. Ca să mai destindă atmosfera, Jean Cam vorbeşte de Louis Marzin, prieten cum nu există altul, frate bun şi pescar de mîna-ntîi, pe care el se face luntre şi punte să-l aducă în tribul lor. Surorile îl cunosc şi, la viitoarea întoarcere de la pescuit, trebuie poftit să ia cina cu ei toţi. Ar fi trebuit să vină chiar şi în seara asta. Dar ceva l-a împiedicat în ultima clipă.

— Porcul ăsta ! protestează Yves. Şi bate cu pumnul în masă zicînd că în ziua în care va

veni Louis Marzin să nu se conteze pe Yves Le Saout. Apoi, în timp ce Jean Cam îl priveşte, schimonosindu-şi buzele într-un rictus răutăcios, zadarnic îi iau mîinile Madeleine şi Suzanne, vrînd să-l mai domolească, el o ţine una şi bună. Ar fi ruşinos pentru o familie să se asocieze cu un sălbatic spurcat ca ăsta, cu un fost stricat, pe cale să devină cine ştie ce nemernic — închipuiţi-vă că trăieşte cu patroana birtului *Retour de la Pêche,* cu maica Abaléa, o femeie care merge pe cincizeci şi cinci de ani !

— Ciudat, nu i-aş fi dat cincizeci şi cinci, mormăie moş Cam, în dorinţa de a respecta adevărul ştiinţific.

— Nu cumva ai fost îndrăgostit, odinioară, de aceeaşi femeie ca şi el ? îl întreabă Jean, cu viclenie, pe Yves.

— Nu-i răspunde ! Nu-i răspunde ! îi strigă Madeleine logodnicului ei. Din precauţie, îi ia capul şi i-l apleacă spre ea, ceea ce îngăduie maichii Cam să rîdă cu hohote şi să acopere larma discuţiei, poruncind tinerilor să fie mai cuviincioşi.

— Mai bine să discutăm în continuare despre vasul familiei, propune micul Jean-Marie, închizînd un ochi. Şi, înainte ca ceilalţi să fi avut timp să rîdă, le spune că acolo, înspre Trégunc, înspre Etel, oamenii se descurcă de minune cînd sînt nevoiţi să navigheze. Cumpără pe plajă, pe te miri ce, o rablă care şi-a trăit traiul şi pe care proprietarul nu găseşte de cuviinţă s-o repare. Lemnul e moale de tot, îmbibat de apă, cu toate astea, de vreme ce

cuiele nu-ți sar în obraz cînd îi bați la loc vreo scîndură, înseamnă că tot o mai poți folosi. Direcția Kerjégu ! Coborîm carcasa pînă la mare, nu prea repede, sărmană bătrînică, și o trimiteți spre locurile bune de pescuit !

— Mda ! zice moș Cam, eu numesc asta un mormînt plutitor ! Cu așa ceva ești sigur că te duci la fund !

— N-am terminat de spus ce-aveam de spus !

Pentru asemenea treabă e nevoie de băieți cu pricepere, dar lucrul nu-i atît de fără cap după cum pare. Nu-i vorba de navigat pe un putregai, pînă te găsește moartea. Ci de rezistat un an, doi, pe o navă proastă, care la început a costat mai nimic, și de pus cu sîrguință bani deoparte. Cînd animalul nu mai poate trage cu adevărat — altfel te-ar lăsa baltă în mijlocul mării — închei socotelile și vezi că ai cu ce cumpăra un sfert, o jumătate de corabie nouă.

— Mda... Ei bine, te-am lăsat să vorbești, dar te-ai fi putut opri și singur. Așadar, ascultă : prin locurile alea s-au pierdut anul trecut două vase în condițiile de care pomeneai ; chestiile astea aduc după sine văduve și orfani, eu nu-s de acord !

Femeile încuviințează cu toatele. Yves, care se crede isteț, se întoarce spre Madeleine să-i spună :

— Orfani ? Nu-i cu putință ! Să fi adus eu pe șantier vreun copil cu tine, într-o zi în care eram amețit ? E pus la locul lui de către soacră, cumnată și logodnică, Bădăranule ! Nu se

glumește pe seama înecurilor ! Nemulțumit, Yves mîrîie.

— Ei, drăcie. Nu-i destul că mori pe mare, nici să glumești înainte de asta nu mai ai voie. Jean îi arde un pumn în cap, apoi cei patru bărbați își golesc paharele.

■

Cele istorisite prin ziare sînt, dacă vreți, mai totdeauna scorneli. Cînd băieții ăștia vorbesc de pescuit au mai-mereu aerul că vor să te învețe ceva, și îți tot îndrugă despre cuter, despre velierele cu două catarge, despre pescuitul cu pripon, cu toate că, poate, nici nu și-au vîrît vreodată mîna într-un butoi cu icre... Dar vor să lase lumea cu gura căscată ! Numesc vasele pe numele lor adevărate, ca și pe patronii lor, fără să ceară voie cuiva, „François Squiban, patruzeci și cinci de ani“ sau „Joseph Lamendour, trizeci și cinci de ani“, așa cum se aude, deși poate că n-au trecut niciodată de Raz de Sein pe vreme furtunoasă ori pe ceață !

Dar ceea ce-i scris nu mai poate fi șters. Numai ceea ce ai văzut tu însuți contează. Dar dacă ceea ce ai văzut stă scris și în gazetă, atunci contează și mai mult. Nu încerca să înțelegi pentru ce anume. Legi neobișnuite îi conduc pe domnii aceia — legi la fel de obscure, în felul lor, ca și cele menite să rînduiască migrația sardelelor.

Articolul de acum se referea la această problemă. Louis și Fanche așezaseră gazeta pe masă, întoarsă spre ei, la egală distanță și de

unul și de celălalt, în locul în care un al treilea interlocutor și-ar fi putut pune coatele.

Un titlu mare vestea : SARDEAUA A FUGIT DIN GOLFUL DOUARNENEZ. Subtitlul adăuga : PESCARII SE PLÎNG.

Se plîng pescarii ? Alaltăieri, cînd autorul articolului își trimitea textul la gazetă, ieri, cînd telefona acesteia, pescarii mîrîiau desigur și, în multe cămine, în clipa pregătirii mesei, multe femei au oftat adînc. Fabricile concediaseră personalul suplimentar și-atunci probleme legate de supă, de ața de cîrpit le apăruseră unora de-a dreptul greu de rezolvat. La ghinioniști, la risipitori, la foarte mulți. Pentru zece franci, o mamă de familie — care voia să cumpere celor trei țînci ai ei lapte și pîine, bătîndu-i chiar fără să-i poată face să tacă — ispitise un bătrîn celibatar de la etajul ei.

Totuși, oamenii rezistau. Și celibatarul cu pricina și femeia avuseseră grijă să nu-și divulge secretul, iar un muncitor din uzină să nu alerteze justiția pentru dispariția a o sută de cutii de sardele. Morunul ieftin, menit cîinilor terranova, nu era făcut pentru ei și chiar dacă provoca sete, apa cișmelelor curgea, vorba ceea, pe gratis. Iar cînd nu prea era *ce* să pui pe masă, femeile pretextau că mîncaseră prea mult în ajun sau la ora patru și lăsau copiilor partea lor...

Astăzi, sîmbătă, situația era și mai cumplită. Primo, pescarii nu ieșeau pe mare, mai trebuia tras de timp, patruzeci și opt de ore, pînă luni după-amiază, fără speranța celui mai mărunt cîștig. Secundo, pescarii nu ieșeau pe

mare, deci le rămînea timp să discute, să se ațîțe între ei la revoltă. Tertio, pescarii nu ieșeau pe mare, deci aveau să intre prin bistrouri, unde se puteau isca mii de probleme privind plata pe loc a paharelor băute ori vechile datorii ce le-ar fi reamintite... În asemenea condiții, vinul s-ar urca repede la cap... Astfel că, în dimineața aceea, bună parte dintre oameni se treziră și se sculară foarte hotărîți să împrumute ceva gologani : aveau să tapeze, cu condiția s-o ajute și ei la rîndul lor, pe nevasta unui pescar de thoni pe care ultima maree a bărbatului ei îl făcuse să cîștige gras, fabrica avea să aprobe un avans unei muncitoare care lucra la umplerea cutiilor de conserve, muncitoare de care nu avusese niciodată a se plînge, ori matelotului unei șeici care totdeauna livra marfă frumoasă (iar el avea să se înțeleagă cu patronul) sau poate că tot unchiul Jules avea să fie înduioșat cînd i se vor trimite copiii cu tutun de mestecat și care ar împrumuta, fără să se vaite prea mult, două, trei bancnote albastre... Băcanul avea să vîndă pe datorie. Debitanta avea să mai noteze un articol în plus pe lista-i lungă, exact după cîrligele de undiță și după prăjiturelele nanteze.

În clipa aceea sosea gazeta. Aflînd că se plîngeau, pescarii simțiră pe loc că devin cîinoși. A, da, firește, se plîngeau ! Mizerabilă țară, mizerabilă existență, toate, ce mai... Așteptați olecuță, domnilor profitori din Douarnenez și Paris, veți vedea dacă mîine nu se schimbă lucrurile. Și mai întîi, fără tîrguială, o plîn-

gere ca asta, un flux de plîngeri care va mătura totul în cale, trebuie udat. Aha, sînt, va să zică „roșii" din Douarnenez ? Privește puțin, fiule, culoarea vinului pe care-l bem ca să ne mai dezmorțim firea. Și-apoi spune-ne, și spune și celorlalți, dacă noi trișăm.

Louis îi explicase trupeșei sale ibovnice că într-o zi ca aceea era obligat să bea în bistroul vasului său. O ștersese la Jeannie șchioapa unde, peste cîteva minute, sosi și Fanche Creignou. Etienne se afla la Administrația maritimă, Gourmelon și Goasduff pe la Sindicatul lor roșu, Mathieu pe la Sindicatul alb. (Nu cotiza, dar era în bune relații cu ei.) Ceilalți aveau să se întoarcă peste puțin. Își pierdeau pesemne timpul prin port sau în paturile lor de tați de familie. În *Bar de l'Espérance*, înghesuială. *Étoile de la Mer, Gracchus Babeuf* și *Astafo* se adunaseră cu toții, de la mus la cei mai mari, și băieții discutau dîrz în jurul litrișoarelor de Algérie de 12 grade. „Iar eu îți zic, istorisea patronul lui *Astafo,* că sardelele sînt ca toți ceilalți pești și că față de ele trebuie să te porți într-un anume fel. Cînd arunci năvoadele, e bine să-ți faci semnul crucii, asta le place lor. Pe prima care-ți pică la bord o arunci înapoi în apă și i-o oferi lui Ty-Coat"...

— Taci din gură, mutră de popă ce ești, se rățoiește un bătrîn, de n-am ști că ești un as în manevra asta, nimeni n-ar bănui-o. Răspunzător pentru lipsa de pește este motorul. Nu face decît să agite apa, s-o otrăvească, să sîcîie vietățile. Pe vremea velierelor, asemenea necazuri nu erau cunoscute ! Răbdare, nu și-au

spus încă ultimul cuvînt ! Ne vom întoarce la ele !

— Mai taci, știm noi că răspunzători sînt bătrînii, glumește un mus. Ați jefuit golful ca niște pirați, n-a mai rămas nimic !...

— Ce-o mai fi și cu prostovanii ăștia ? murmură Louis.

— N-asculta la ei, răspunde Fanche cu un zîmbet trist, care îi strîmbă gura... (Nu-i prea chipeș camaradul ! Unul ca el e făcut să-i sature pe copiii altora cu bomboane, pentru că el n-are plozi...)

— Fanche, să nu mai spui asta, afurisitule. Sîntem siliți s-ascultăm, de vreme ce și noi avem necazuri cu peștele...

— Bine. Ești mulțumit ? Atunci eu nu mai zic nimic...

Un matelot de pe *Gracchus Babeuf* tună și fulgeră împotriva făinei de arahide. Niște lucruri spuse și răspuse. Dovadă că făina de arahide înseamnă otravă este că năvodarii, care au cum să știe, declară că în anumite locuri sardelele moarte tapisează fundul apei.

— Iar eu îți spun, Guillaume, că o iei razna, răspunde pe loc un camarad. Dă-i pace făinei de arahide. Pocinogul l-a făcut năvodul mobil al șmecherilor din Audierne și Guilvinec. Asta face marele masacru. Paznicii pescuitului ar trebui să interzică asemenea blestemății...

— Și eu zic...

— Și eu...

Pendula-reclamă, oferită de o marcă de băutură, picură unsprezece bătăi sonore. La ce se gîndesc Etienne și camarazii lui ? S-ar cuveni,

totuşi, ca vasul să hotărască o linie de conduită. *Astafo* a şi reglementat-o pe a sa, şi iată-i pe oamenii lui punîndu-se în mişcare, într-o zarvă de scaune şi saboţi — ai zice o benă basculantă descărcînd cărămizi. Toată lumea îi pizmuieşte. Ar avea poftă să le pună întrebări, dar nu cutează. Treburile altora sînt treburile altora.

În timp ce băieţii de pe *Étoile de la Mer* şi de pe *Gracchus Babeuf* continuă să cîrtească, cu glas mai puţin zgomotos, împotriva avizourilor marinei şi a regulamentului maximului, Jean se apropie de tejgheaua unde Jeannie şchioapa împleteşte un pieptăraş.

— Spune-mi ceva de *Astafo,* sînt sigur că ştii.

Bătrîna cîrciumăriţă îşi înalţă capul galben.

— Or să coboare la La Rochelle.

— Atît de jos ? Poate că au dreptate.

— Poate.

— Da' tu ce crezi de fapt ?

— Nu ştiu.

Şi oftează. Se gîndeşte la fata ei care a damblagit şi care zace în camera de-alături. La nepoţica plecată într-un sanatoriu din Huelgoat şi care îşi revine tare încet... Macrou, thon, sardea, să-şi aleagă ce vor pescarii, destule sînt necazurile şi aşa.

Pe doi bărbaţi care se împleticesc în faţa tejghelei inundate de vin, ea refuză să-i mai servească şi, cu mîinile înfipte în şolduri, cu glas domol, îi pofteşte să iasă :

— Plecaţi de-aici, la naiba !

Apoi începe să şteargă cu palma făcută căuş lăcăraia de vin de pe tejghea, trimiţînd cu gesturi largi lichidul pînă pe podea. Şi mormăie :

— Bărbaţii au făcut mizerie...

Louis aude rostindu-se, la mesele învecinate, denumiri de porturi străine — Quiberon, Le Croisic, Saint-Nazaire, chiar şi Les Sables d'Olonne. Nicidecum pentru a discuta despre preţuri sau pentru a se informa asupra pescuitului, ci pentru că li se pare cu putinţă să ajungă într-unul din locurile acelea. Numai de n-ar ceda Etienne Masson, înţeleptul Etienne, acestui neastîmpăr caraghios. Astăzi doar Douarnenez contează. Nicăieri altundeva n-ar putea fi urmărită viaţa unei fete, a unei sărmane fete care se numeşte Maria şi care nu te interesează — ei bine, nu — chiar deloc ! Ai dori pur şi simplu să ştii ce-o să mai învîrtă mîine. Atîta tot. Cînd un bărbat e bărbat, şi cînd nu mai e chiar foarte tînăr, n-o să se apuce să plîngă pentru o copilandră ! Doar n-o să-şi dea singur o reprezentaţie de cinema ! La Douarnenez ai alte resurse. Douarnenez, oraşul minunat...

*

În densele straturi ale apei, vîslind cu toate înotătoarele lor, peştii unui banc înaintează ; s-au întîlnit venind din mai multe direcţii în largul golfului Audierne şi se îndreaptă glonţ spre sud-est. Un rîu imens de peşti şi-a croit albie în mijlocul mării şi curge la nesfîrşit.

Beznă și liniște. Peste milioanele de spinări albastre nu coboară nici o lumină. Noaptea cețoasă și slinoasă care asuprește, afară, valurile, nu înseamnă nimic în fața tenebrelor care își desfășoară aici necuprinse împărății...

„Sardelele o șterg ! Sardelele o șterg !" strigă un pescăruș singuratic, luîndu-și zborul la rasul valurilor, pentru a porni spre îndepărtata stîncă unde doarme toată gașca lui. „Sardelele o șterg !" repetă o pereche de rațe. „Sardelele o șterg !" îngînă și o lișiță. Și tot așa, din releu în releu, vestea ajunge la țărm...

„Cîte sînt ? Cîte sînt ?" întreabă un fluierar-gulerat șef, care s-a deșteptat tresărind.

„Multe, multe, multe... răspunde pescărușul. Mai multe decît noi, decît voi, decît toate păsările de-aici..."

Trei lumini sfîșie ceața într-un cîrîit de motor. E un năvodar din Lorient care caută pășunat.

Înlăuntrul mării nocturne, zgomotul crește : motorul, etrava, elicea — chiar și șuieratul șalupei trase de odgoane, care își taie drum prin apă. Ce primejdie de moarte amenință din nou bancurile de pești ? O neliniște colectivă le învăluie. Să fugă, să fugă. Se produc milioane de îmbulzeli moi, înotătoarele, cozile, capetele se învălmășesc și nu mai există nici călăuziți, nici călăuzitori, nici direcție, nici viteză, nimic în afară de panică și nemaipomenită forfotă...

Alarmă falsă ! Un calm uniform pune din nou stăpînire pe noaptea adîncurilor. Bancurile au regăsit rînduiala cea bună a marșului, o mie în frunte, o sută cincizeci în înălțime, cu vîrfuri în afară, cu escuade izolate și, fără zgomot, fără mișcări inutile, întreaga oaste a pornit spre direcția cea bună, acolo unde așteaptă mări prietene și căldura anume trebuitoare de nimic înlocuită.

*

Duminică, ora două după-amiază. Călare pe un scaun de paie, cu brațele încrucișate și ca prostit, Louis își privește paharul de rom, în fața văduvei Abaléa, masiv proțăpită de cealaltă parte a mesei și muindu-și în paharul ei o bucată de zahăr. Situația nu-i deloc veselă pentru ea. Și-au petrecut noaptea împreună, or s-o ia de la capăt în cea următoare, iar dumnealui se poartă ca un străin. Firește, nu mai e foarte tînără ; dar nici leac în dragoste nu-i. Nu se înșală defel socotindu-se mai ceva decît toate nevestele celor care beau la ea, de treizeci de ani și mai bine !

— Nu ești prea vesel azi, băiete ! mormăie femeia și-i sigură că pescarul o să se burzuluiască.

Louis își impune să nu răspundă. Cu un gest calm, apucă paharul. Soarbe o înghițitură mică. Îl pune la loc.

Femeia continuă :

— Merge prost, așa-i ?

Bărbatul izbucnește :

— Îmi dai pace ori ba, grijan... !

În sinea lui, cu totul pe nedrept, i-ar veni bucuros s-o învinovățească pe trupeșa ibov-

nică pentru cît de posacă e duminica asta, pentru plictisul care parcă se lipește de haine, de mîini și picioare asemenea gudronului, pentru fuga sardelelor, pentru certitudinea omului că îmbătrînește — nici tu Marie, nici tu Thérèsic, doar singurătate și iar singurătate... Un bătrîn, un bătrîn... Un ratat, un amărît, aproape un netrebnic.,. și fără copii...

Femeia s-a ridicat de pe scaun, fără ca el să bage de seamă ; și deodată, Louis simte pe umeri povara a două brațe grele. Scîrboasă povară !

— Da' mai lasă-mă-n pace ! Du-te încolo !...

Văduva își mușcă buzele. Să-i facă reproșuri, n-ar fi cea mai bună tactică. Plînge fiindcă se simte neîndemînatecă și caută în schimb să tragă folos de pe urma lacrimilor. Pe un ton languros, spune că nu-i geloasă.

— Dacă de noroc în dragoste duci lipsă, poți sta liniștit de vorbă cu mine. Nu te-mpiedic să treci și pe la alta. Poate că eu...

Louis sare în picioare. Apucă cu amîndouă mîinile spătarul scaunului pe care îl ridică din toate puterile.

— Ai să taci odată, pentru numele lui Dumnezeu ?

Văduva se întoarce la locul ei, adusă de spate, ca un cîine bătut. Louis trîntește scaunul de podea și, cu o lovitură de picior, îl răstoarnă.

PARTEA A PATRA

I

DOUARNENIȘTII mai trecuseră ei prin altele și mai și. Țineau piept provocării pe care marea le-o făcea.

Mai puține țigări, mai puține păhărele cu rom — îndeosebi în primele zile. Femeile puteau să ungă mai subțire untul pe pîine. Aveau să cîrpească ciorapii chiar și pentru a zecea oară. Din cearșaful vechi de două persoane, din țesătură groasă de bumbac, pot face două așternuturi de copil, din cel de copil o față pentru sulul de la căpătîi și, dacă pînza se scămoșează cumva ca pielea pe o arsură, ei bine, se poate și fără cearșafuri !

Esențial era ca, pe plan colectiv, să fie adoptată o atitudine virilă. Sardelele dăduseră bir cu fugiții, dar pentru cîte zile oare ? Ca sardea, nu renunțai chiar pe vecie la un loc atît de minunat pentru depus icrele. Bancurile de pești aveau să se întoarcă, mai devreme sau mai tîrziu... Problemă de bănuți și de tactică — cu o desfășurare, în ambele cazuri, a curajului și a cutezanței. Nevoie de tupeu pentru a rămîne, la fel pentru a pleca !

Vasele care se bizuiau pe întîmplarea aducătoare de belşug aveau să se ducă să caute sardeaua între Concarneau şi La Rochelle, chiar mai jos de-ar fi fost nevoie (în portul Saint-Jean-de Luz existau bistrouri mici, cu preţuri nu prea pipărate, cu picturi frumoase şi patroni care se numeau Milbéo sau Jaouen), spre a lucra cu fabricile din noul sector. Celelalte... ei bine, celelalte aveau să se descurce. Mai întîi ar scotoci prin partea locului, ca să vadă, poate că se mai găsea vreun banc de sardele rămas în urmă ori, cumva, din cele fugite. Apoi, ar prinde ce-ar putea, ce-ar avea noroc să vîndă. Ar pune vîrşe. S-ar ocupa de merlan, de macrou... Principalul era să se aducă totuşi ceva, pentru a folosi ambarcaţia şi a nu-şi pierde curajul, pentru a împiedica familiile să strîngă prea tare cureaua. Trebuiau să reziste, să reziste neapărat.

Operaţia prezenta, şi dintr-o parte şi din cealalată, riscuri. Vasele care ar fi coborît ar fi dat, fireşte, peste sardele, dar nu era sigur că le vor şi vinde ; şi, mai puţin sigur, că le vor putea vinde la un preţ avantajos. Aveau să se izbească de o concurenţă locală puternică, de rosturi statornicite, iar neguţătorii de vin, care nu erau deloc nişte sfinţişori, ca şi cei din Douarnenez dealtfel, aveau să exploateze situaţia...

În ce priveşte cheltuielile suplimentare, ale celor care plecau : consumul mare de carburant, gustările mai numeroase — asta pentru a ne mulţumi cu două exemple şi a nu mai pomeni de riscurile unor curse pe distanţe mari, necuviinţele pe care le-ar fi putut ticlui pescarii locali (cu delfinii albi şi cu pumnii) — vasele rămase pe loc nu aveau să le cunoască, ceea ce nu le scutea însă de necazuri proprii. Vîrşele, undiţele, cîrligele de undiţă costau bănuţi. Cu oricît de puţine lucruri s-ar fi înzestrat, spre a trece de la un pescuit la altul, tot greu avea să fie. Şi cu ce roade ? Poate că uneori aveau să se întoarcă doar cu nişte cifre ridicole : vreo douăzeci de merlani mari, cinci macrouri aşijderea. Doi homari, o caracatiţă, opt ţipari-de-mare. Abia cît să acopere hrana şi carburantul...

Privită situaţia din afară, părea ispititor să părăseşti sardeaua şi să te ocupi de micuţul macrou. Privită însă de aproape, soluţia nu merita să fie pusă în practică. Sau aproape. De pe fiecare vas ar fi trebuit concediaţi mai mulţi membri ai echipajului şi nimic nu ţi-ar fi putut garanta că noul pescuit urma să dea rezultate. Vreo douăzeci de unităţi aflate la început de campanie optaseră pentru macroul mărunt ; de la o zi la alta, cifra nu putea ajunge la treizeci, treizeci şi cinci, patruzeci. Nu trebuia pus prea mult temei pe posibilităţile pieţei locale şi pe resursele marine. Cu atît mai mult cu cît, la rîndul lui, macroul mărunt se putea ascunde, ori rupe rîndurile, ori fugi...

Grea poveste ! Pe dată, sau aproape, se găsiră vase care se grăbiră să continue pescuitul într-un port din sud ; dar puţine la număr, fiindcă aproape toţi pescarii preferau mai întîi să „digere" elementele problemei. Nemulţu-

mirea mocnea. Marea se arăta zgîrcită cu bogățiile ei, dar necuviința de a-i arăta pumnul nu i se cădea, astfel că, după ce se trăgeau înjurături zdravene împotriva pescuitului nenorocos, trebuia căutat un alt vinovat. Vinovații. Purtau pantaloni și haină. Sardelele urmau rațiuni ale speciei lor, pe care oamenii nu le puteau cunoaște ; dar chestiunea în care aceștia aveau un cuvînt de spus era puținătatea prezentă a economiilor lor. De pe o zi pe alta, unele familii aveau să se trezească, mai mult sau mai puțin, fără un ban, dovadă că pînă atunci, și anume cînd comerțul cu sardelele era în floare, industriașii nu oferiseră prețul cuvenit. Să ceară din urmă ? Asta mergea la funcționari. Oricum, de-aici înainte, odată cu revenirea peștelui, trebuiau cerute condiții mai bune.

Discuțiile, negocierile între industriași, grangurii sindicatelor și Administrația maritimă se înmulțiră, în timp ce prin bistrouri reuniuni molcome, deloc zgomotoase, grupau echipajele vaselor. Vremea era minunată ; thonierele, înapoiate din strălucitoarea campanie anunțată uneori de Telegraful fără fir, soseau la cheu, unde erau „mulse" rînd pe rînd... iar în casele joase femeile cîrpeau fuga-fuguța ciorapii, izmenele, cămășile celor care urmau să plece sau pe ale celor care se presupunea că o vor face... între timp, pe vasele care nu mai aveau treabă cu sardelele, bărbații descotoroseau, cu gesturi greoaie, puntea de toate fleacurile... pe străzi treceau cărucioare trase și împinse cu brațul, încărcate cu vele, năvoade,

parîme... În fiecare zori de zi se desfășura pe cheu vînzarea vîscoasă a peștelui plat, a cîinelui-de-mare și a țiparilor-de-mare. Trei vase pentru pescuitul langustelor, unul din Camaret, altul din Conquet și încă unul din Morgat aruncaseră pe piață o grămadă de crabi-păianjen, precum și alți crabi — de mare, de țărm. Hotelurile din Ris și Tréboul nu mai aveau nici o cameră liberă, automobilele clienților lor erau lăsate noaptea afară, turiștii fotografiau portul încontinuu, cîte un pictor se găsea pe fiecare babă de acostare, matroane în șort se plimbau de colo-colo, unduindu-și șoldurile pe sub nasul pescarilor...

Cînd e nevoie de noi sîntem implorați, ziceau industriașii, se apelează la inteligența noastră, la simțul nostru social. Altfel nu sîntem socotiți decît niște exploatatori !

Existați, domnilor, fiindcă pescarii există, răspundeau sindicatele. Cucoanele dumneavoastră poartă bijuterii, pentru că există oameni care pleacă pe mare să asude !

Dacă pescarii n-ar bea trei sferturi din ce cîștigă, le-o întorceau industriașii, poate că și cucoanele lor, cum ziceți...

Lăsați toate astea, băieți, lăsați, domnilor, striga Administrația maritimă, nu vă irosiți timpul în dispute din care nu poate ieși nimic bun. Uitați de nemulțumiri și să vorbim despre subiectul care ne interesează pe toți. Douarnenez s-ar mai putea afla mîine — în ce mă privește o doresc și sper că toți cei de aici o doresc la fel — în fața unei supraabundențe de sardele. Trebuie, domnilor industriași...

Ne implorați să acționăm, ziceau altundeva sindicatele către pescari, cînd aveți nevoie de noi. Tovarășii nu cotizează, nu-și iau carnetele și nu-și amintesc de existența noastră decît cînd nevestele se plîng că nu mai au pîine. Dacă memoria lor ar funcționa mai din vreme, am fi mult mai puternici !

Ați fi rău intenționați dacă ne-ați da la cap cu toate astea, răspundeau pescarii. Serviciile pe care ni le-ați făcut nu constituie o carte groasă.

Se-nțelege, triumfau sindicatele. Susțineți-ne mai mult ; vom scrie împreună cartea aceasta groasă. Se pare că tot ne socotiți bune la ceva, de vreme ce acum ne căutați.

Vă căutăm, fiindcă ne vedem siliți s-o facem. Dacă nu țineți piept situației, industriașii vă vor trage în continuare pe sfoară ! Nu cu vorbe frumoase pot fi hrăniți copiii sau poate fi înfiripată o căsnicie.

Mai tăceți, voi nu...

Industriașii declarau administratorului că rugămintea lui fierbinte îi mișca. Îmbătrîniți în ale pescuitului sardelei și macroului, ei salutau cu bucurie un expozeu obiectiv (ceea ce le muta gîndurile de la niște atacuri pe cît de odioase, pe atît de ridicole). Numai că, așa cum o sardea este o sardea și nu se poate transforma în macrou, tot astfel ei erau industriași nu niște sfinți Vincent de Paul.

„Păcat !" striga un socialist creștin.

Ne îngăduiți, domnule administrator, să nu fim de acord cu zăpăcitul care ne insultă. Ce-ar fi putut face un Vincent de Paul douarnenist ? O chetă. Să zicem o chetă substanțială și nimic mai mult. Cu banii ăștia ar fi plătit șederea în sanatoriu a cîtorva tuberculoși, ar fi cumpărat pîine pentru cîteva familii mai numeroase, ar fi îmbrăcat niște copii mult prea goi... Și pe urmă ? Ar fi trebuit să reînceapă zilnic cheta lui substanțială... ce părere aveți despre asta ? Pentru a spori resemnarea nefericiților, ar fi plecat el însuși pe mare să pescuiască ; neghioabă milostivire ! Ar fi contribuit la supraîncărcarea pieței, deci la omorîrea prețurilor... Și atunci, noi, cu fabricile noastre, s-o spunem verde, noi cei acuzați de lume că exploatăm poporul, noi îl susținem, îi oferim posibilitatea să ducă o viață, desigur nu luxoasă (luxul nu aduce fericire), ci onorabilă, firește mult superioară celei de care avea parte odinioară. Oare pescarii din Douarnenez nu sînt astăzi mai bine îmbrăcați, mai bine acoperiți pe cap, mai bine încălțați ? Oare nu chiar mai strașnic decît unii burghezi ? Mulțumită nouă, domnule administrator ! Noi care...

Nu-i adevărat, săreau sindicatele, și nu tolerăm să se rostească în fața noastră asemenea fraze absurde și calomnioase. Poate că poporul se bucură astăzi de o altă condiție materială : dar asta i se datorează lui, voinței sale de a lupta împotriva nedreptății, solidarității sale minunate — nu vouă, îmbuibaților ! Cum îndrăzniți să acceptați ca locuințele din Douarnenez, un oraș de aproape douăzeci de mii de locuitori (și noi știm calcula), să arate, în ansamblu, atît de mizerabil ? Vouă vă trebuie

vile, şofer pentru doamna şi guvernantă pentru ţînci — iar pescarului de care depinde tot luxul acesta, care nu aduce fericire — cocioabe, cocioabe, şi iar cocioabe.

Noi ridicăm din umeri, răspundeau industriaşii la trăncănelile astea aiurite. O bună bucată de vreme primăria a fost pe mîna dumneavoastră, domnilor... Aţi putea să ne spuneţi cum aţi ajutat atunci poporul? Voi, atît de mîndri că ştiţi calcula, daţi-ne totalul caselor pe care le-aţi construit pentru a-i îmbunătăţi viaţa de fiecare zi? Aţi împuţit plajele, ca să-i alungaţi pe turişti şi ca să faceţi din Douarnenez o citadelă comunistă, asta aţi făcut. Sînteţi nişte scandalagii şi-atît.

Iar voi nişte profitori!

Haide, băieţi, haide, domnilor, înainte de toate, sardeaua. Da, sardeaua! Să n-o luăm razna — vom continua discuţia îndată, încercaţi să vă destindeţi. Sardeaua şi Douarnenez să fie astăzi singurele lozinci. Ridicaţi-vă deasupra intereselor voastre personale, daţi uitării certurile voastre de clan... Sardeaua... doar sardeaua...

Dar să ştiţi cu toţii, au spus mai tîrziu industriaşii, că noi nu l-am citat pe Vincent de Paul pentru a stinge dezbaterea. Vedeţi dumneavoastră, domnule administrator şi domnilor delegaţi sindicali, sardeaua este un peşte bine făcut, simpatic, căruia nu-i vom face nici un reproş. Numai că — pentru a spune lucrurilor pe nume — dumneavoastră ne cereţi să lucrăm în pierdere. „Daţi-ne mai mult şi urcaţi preţul de vînzare, ne veţi face plăcere, iar

beneficiile voastre vor rămîne aceleaşi“, asta-i o copilărie. Publicul amator de sardele în ulei este de o sensibilitate aproape feminină. O creştere foarte uşoară a preţului i se pare exorbitantă... Băgaţi-vă bine în cap, o dată pentru totdeauna, că sardeaua, un peşte pe care îl aveţi mereu sub ochi, şi a cărui siluetă vă este arhicunoscută, n-a cîştigat încă în ţara noastră poziţii solide. Plafonăm foarte repede, reprezentanţii noştri o spun. După ce a fost atinsă cutare cifră de clienţi, nici o speranţă să mai poată fi cîştigat teren. Ajungem la frontierele seniorilor francezi ce nu pot fi mutaţi de la locurile lor, salamul, pateul ţărănesc...

— Despre ce cifră-i vorba? întreba Fernand chelul.

— N-avem de ce-o divulga. Orice om care posedă pînă şi cel mai slab simţ de observaţie poate face singur nişte calcule... Regulamentul maximului, lucru pe care-l cunoaşteţi, este legat de existenţa acestei cifre. Rezultatele pescuitului au trebuit să fie limitate, deoarece în fapt posibilităţile desfacerii erau şi ele, ca să zicem aşa, limitate... Vrem şi unii şi alţii ca cifra aceasta să crească într-o bună zi? În ce ne priveşte pe noi, industriaşii, nu ne pierdem nădejdea că vom reuşi, dar ajutaţi-ne să creăm un climat de răgaz. Trebuie să li se îngăduie consumatorilor să-şi tragă sufletul, obişnuindu-se cu rezultatele de-acum.

— Altfel spus, ripostau sindicatele, ne lăsaţi în drum de îndată ce vă temeţi că aţi pierde niscaiva bănuţi, dar despre tot bănetul cîştigat pe spinarea noastră nu suflaţi o vorbuli-

ță. Pentru voi, marea, furtunile, vremea bună, pescuitul slab sau rodnic înseamnă totdeauna beneficii. Noi însă trăim și murim de pe-o zi pe alta, noi...

— Ați vorbit destul! le-o retează ceilalți. Avem și noi furtunile noastre! N-ați auzit niciodată vorbindu-se în branșa noastră despre falimente? Nu? Niciodată? Dar de greutățile noastre financiare? Nici de ele? Înțelegeți că sîntem solidari; că reprezentăm — voi, pescari și noi, industriași — grupul industriei franceze al conservei de pește și că trebuie să luptăm împreună împotriva unor inamici comuni. Sîntem amenințați din toate părțile. Marocul, Spania, Norvegia, Africa de sud, America... Există case străine care nu cunosc nici pe sfert cheltuielile generale pe care le avem noi! Statul ne ocrotește prin dreptul de vamă, dar prețurile noastre foarte ridicate ne zăgăzuiesc adesea exportul. Rezultatul exigențelor voastre? Doar milionarii englezi își pot îngădui să mănînce regulat sardele franceze.

— Ce glumă! Englezii care vin la Tréboul nu...

Deliberarea nu mai avea sfîrșit, vechile nemulțumiri ieșeau întruna la iveală și orice repros declanșa un răspuns și orice răspuns o obiecție. Fiecare voia să aibă ultimul cuvînt. Prețurile noastre sînt calculate exact, conchideau întruna industriașii; dacă vă plătim mai mult pentru sardele, înseamnă că trebuie să le vindem mai scump sau să nu le vindem. În condițiile astea, dați-ne fabricile, vociferau sindicatele, ne vom descurca mai bine decît voi.

Cu dragă inimă, zîmbeau ceilalți, dar fiți așa de buni și plătiți-ne, în schimb, costul tuturor instalațiilor.

Prins între frați vrăjmași, administratorul nu se putea gîndi la o împăcare profundă, dar cîteva zile cîștigate însemnau totuși cîteva zile cîștigate, poate un tuberculos mai puțin, poate un nou-născut smuls din ghearele morții și cu siguranță evitarea ori întîrzierea multor suferințe și griji familiale. Cu riscul de a se repeta, de a rosti adevăruri mult prea la mintea cocoșului, de a se bîlbîi, el frîna continuu certurile doctrinare. Că fabricile aparțineau poporului, că pescarii beau prea mult — astea erau lucruri care se puteau discuta în stradă, în cîrciumi, prin saloane; dar nu aici. Soarta copiilor și a femeilor, buna desfășurare a pescuitului, acestea erau cele două unice și mari țeluri ale sale. Să nu strălucească niciodată în port casca vreunui gardian. Și, pentru nimic în lume, să nu fie silite echipajele să-și arunce peștele...

Pînă la urmă, susțineau ei, din filantropie, dar exprimîndu-și toate rezervele în privința temeiului operației, industriașii acceptau să plătească mai bine sardelele. Pe de altă parte, pescarii își scăzuseră pretențiile și se angajaseră, în vorbă, nu în scris, să-i influențeze pe camarazii lor din alte porturi spre a întreprinde o mișcare revendicativă analogă. Altfel, portul Douarnenez s-ar găsi într-o postură urîtă! Mare victorie, estima administratorul. Chiar dacă era efemeră nu-i scădea cu nimic din valoare. Nici o victorie douarnenistă împotriva

mării nu-şi prelungea efectele mai mult de cîteva zile... Îşi freca mîinile de bucurie. Cinci, zece, douăzeci, avea să scrie deputaţilor, „împuterniciţilor publici“ oricîte scrisori ar fi cerut ambele părţi, pentru a le expune amănunţit necesitatea unei politici franceze a peştelui. Cu referinţe precise şi sprijinite de şeful său. Avea să consulte un Larousse medical şi să ceară cîteva informaţii confidenţiale partenerului său de bridge, doctorul Martin. Erau organizate săptămîni şi cure de struguri, atunci de ce nu şi săptămîni şi cure de peşte ? Bogăţia în fosfor a peştelui — asta nu era născocirea lui, nu-i aşa ? — era lucru serios şi ştiinţific, iar învăţătorii, care nu iubeau vorbele goale şi voiau doar documente, ar fi trebuit să se intereseze de observaţii ca acestea. În şcolile din Beauce şi Périgord, ţărănuşii aveau nevoie să înveţe de la dascălii lor lucruri despre înalta valoare pentru nutriţie şi minte a peştelui şi — să ne înţelegem — a peştelui de mare, altfel o propagandă ca aceasta s-ar încheia cu braconaj de păstrăvi şi atunci nimic nu s-ar fi schimbat în tribul douarnenist, aciuat în găoacea oraşului-sat, nedespărţit de ambarcaţiile sale.

II

Ar fi fost cu neputinţă să culci bătrînii, femeile şi copiii, să-i faci să doarmă şi să aştepţi zile mai bune pentru a-i deştepta şi da hrană. Nevoia de a se hrăni de mai multe ori

între deşteptare şi asfinţit, zilnic, apăsa pe umerii tuturor ; iar ca să cumperi pîinea de fiecare zi, trebuiau şi bani în fiecare zi.

Dacă femeile împrumutau bucuros una de la alta, pentru ele ori copilaşi, unt, încălţăminte, îmbrăcăminte, pe planul muncii solidaritatea vădea fisuri. S-ar fi cuvenit ca navele de pescuit thoni să sprijine, la întoarcerea lor, prin fapte precise şi nu numai prin dorinţi, revendicările barcazelor. De exemplu, livrîndu-şi peştele numai unor industriaşi care acceptau să plătească mai bine sardeaua. Iar dacă n-ar fi dat peste asemenea oameni, să-şi predea marfa angrosiştilor sau consumului local. Mda. Din nefericire, în generozitate ca şi în orice altceva, nu te poţi comporta ca un începător într-ale marinăriei : industriaşii dispunînd de rezerve băneşti ar fi trebuit să se dispenseze de personalul care lucra la thoni. Primul efect al solidarităţii inter-pescăreşti ar fi fost deci condamnarea la şomaj a unui anumit număr de femei. Ar fi trebuit să se ştie, totodată, dacă angrosiştii acceptau tîrgul ; la fel, apoi, pescarii. Dacă nu cumva s-ar înţelege, pe ascuns, cu industriaşii pentru a refuza peştele sau a propune un preţ derizoriu... Consumul local — sună bine ; dar turiştii şi douarneniştii care plăteau peştele nu aveau, fiecare, cîte două stomacuri ; nici nu putea fi vorba ca tocmai atunci, cînd hotelurile erau rugate să facă un efort în privinţa celuilalt peşte, adus de barcaze, să fie aruncată pe piaţa locală o mare cantitate de thon. Straşnică harababură,

cum ziceau cei din Toulon. Prețurile tuturor felurilor de pește aveau să scadă.

Aceleași probleme se ridicau în fața fiecăruia, dar erau dintre cele care se adăugau altora, nu se confundau. A te sacrifica primind o retribuție mai mică, pentru a sluji cauza generală, n-ar fi atras după sine, automat, o îmbunătățire a soartei camarazilor ; doar atît că o familie în plus ar fi putut da copiilor două felii de pîine unse cu ceva în loc de trei, o bucată de zahăr în loc de două, trei cartofi în loc de patru ; în timp ce oamenii mari ar fi renunțat la unt și ar fi făcut tot soiul de socoteli pentru a cumpăra marfă de douăzeci și doi de franci cu două bancnote a zece franci.

Nu era bine ca angrosiștii și industriașii să aibă mereu în fața ochilor doar oameni prost îmbrăcați și subalimentați. Poporul trebuia să-și arate puterea, înfățișînd la lumina zilei un anumit număr de indivizi care, fără a cădea în compromisuri cu burghezia, să mănînce după poftă, să se culce în așternuturi curate, să poarte pulovere negăurite la coate, să cumpere țigări gata răsucite — băieți plesnind de sănătate, vădit fericiți că trăiesc și ale căror idei revoluționare nu urmăreau ca toată lumea să se afle cufundată în mizerie.

Se putea bîrfi oricît pe seama salariilor încasate de industriași, angrosiști, vămuitori, băcani, cantonieri, consilieri municipali, dar ar fi fost curată erezie, nevrednică pentru un om de suflet, ca pescuitul să fie prezentat drept cea din urmă dintre meserii, tocmai pescuitul, această minunată școală a energiei, a îndrăznelii și a libertății. A cînta *Internaționala* sau *Carmagnola* nu însemna că barcazele și vasele mari de pescuit thoni, vase minunate, să fie socotite drept galere infecte, bune doar să facă poporul să asude. Cei care își plecau urechea la asemenea scorneli caraghioase n-aveau decît să se ducă aiurea, nu se puteau numi douarneniști !... Amenințare în vînt, firește : asemenea speță de oameni nu exista prin partea locului. Existau desigur sudalme, stări de proastă dispoziție, gînduri negre, dar era limpede că ele nu alcătuiau cu adevărat o opinie. Ba mai mult, fiecare știa că există un anume fel de a vorbi despre pescuit, pe un ton brutal și cu vorbe deșănțate, lucru care dovedea o nemaipomenită, deplină și nesățioasă dragoste de meserie.

Dacă unii aveau parte de un pescuit și de un cîștig mai bun, o datorau fie propriilor merite — și atunci orice protest ar fi fost neîntemeiat —, fie norocului care, în altă zi, avea să-i favorizeze pe alții... Astăzi, ei — buni douarneniști— se hotărîseră să distribuie alimente prin împrejurimi, pe la rubedenii. Media de consum pe cap de locuitor — unt, pîine, lapte, untdelemn, cartofi și banane — ar ajunge astfel la un nivel puțin mai ridicat. Omenește vorbind, ce s-ar mai putea spune ?

III

Etienne întrunise tot echipajul, într-o seară, la Jeannie șchioapa. Cîțiva mormăiră că adu-

narea ar fi trebuit să aibă loc de cîteva zile, dar Etienne îi privi și clipi dintr-un ochi, fără să scoată un cuvînt. Isteții n-aveau decît să priceapă. Deși, spontan, înainte de a se hotărî definitiv, dorise să cunoască anumite date ale situației, începînd cu modul în care avea să fie împărțită flotila între vase de pescuit sardele, emigrate, și vase rămase în port. Ceea ce era foarte înțelept, zicea fiul său Alexandre. Dar, dacă toți patronii ar fi făcut la fel, lucrurile s-ar fi încîlcit al naibii.

Toată lumea bău, își drese glasul; apoi îl priviră pe Etienne care, cu ochii mijiți, își rumega ideile.

— O să spunem fiecare ce gîndim, își dădu el cu părerea. Armatorul care nu este aici, și care are drept de vot, crede că ar fi mai bine să rămînem pe loc. Nu-i lucru chiar sigur că sardeaua o să se afunde în apele spre care pleacă ceilalți. Zic și eu. Aici am putea prinde ce se nimerește și am fi acasă cînd se înapoiază domnișoarele. Asta înseamnă un vot pentru Douarnenez. Două și jumătate cu al meu. Mai mult n-are nici un rost să trăncănesc. Astea-mi sînt ideile, da' poate că voi aveți altele.

Neliniștile sale îl priveau, desigur, doar pe el, ca patron de vas. Și stăpîn după Dumnezeu, cum se spune prin cărți. Înainta în vîrstă, astfel că în porturile străine pe unde ajungea nu-i plăcea să se ducă la băutură prin bistrouri. Se temea întotdeauna de cine știe ce harță ivită între un pescar de pe *Thérèse Masson* și unul băștinaș, fie din pricina vreunei slujnice, fie din pricina unor probleme profesionale. Pe timpuri se alesese, în insula Groix, cu o lovitură de pumnal în pîntece de la un pescar care lucra în Etel la făcutul pripoanelor. O gîlceavă care începuse de la comparația dintre diversele viteze atinse de vase!

Privi în jur:

— Tu, Jules, vorbește primul, că ești însurat și ai copii.

De fapt îl numise pe Bothorel ca cel dintîi votant, pentru că aștepta de la el un vot în plus în favoarea Douarnenez-ului. Un om cu cinci copii nu merge prea departe. Ceea ce ar însemna, dintr-o singură lovitură, trei voturi și jumătate pentru cauza cea bună, cifră menită să atragă în sensul bun votul camaradului următor.

— Mă rog, eu... răspunse Bothorel cu glas înăbușit și fără să-și ridice privirea, eu sînt de părere să mergem în căutarea sardelelor...

— Doar așa ca să plecăm, ce mai încolo și-ncoace! comentă Etienne, surprins și dezamăgit.

— Ei bine, da, ca să plecăm!

Se făcu liniște. Înaltul Bothorel nu era un as al așilor, chiar și într-ale pescuitului, făcea parale mai multe prin strădania de care dădea dovadă decît prin bunele idei, dar era sincer. Dacă el luase hotărîrea să nu se declare alături de patron însemna că avea temeiuri serioase.

— Două părți și jumătate sînt pentru rămînerea pe loc, una pentru plecare... Ești liber să răspunzi ori nu, de ce-o iei așa?

— Cred că în felul ăsta o să adunăm ceva bănişori.

Bothorel nu minţea : credea cu adevărat că mergînd altundeva în căutarea peştelui s-ar fi putut cîştiga mai bine şi, dat fiind cei cinci copii ai săi, argumentul i se părea hotărîtor. Totuşi, un alt motiv îl determina, poate chiar mai mult, un motiv discret, furişat în gînd şi de care se ruşina. Şi dacă într-adevăr îi trecuse prin minte să se supună acestui motiv, era încredinţat că ar fi votat pentru Douarnenez... Ce prostie să stea atît pe gînduri ! Dorinţa de a lăsa baltă familia pentru o bucată de vreme şi de a se năpusti drept înainte, în viguroasa camaraderie bărbătească, asta era ! Tocmai el, pe care toată străduţa Alcyons, unde locuia, îl poreclise „Papa Bothorel" şi care îşi plimba copiii dumineca !

— O s-adunăm ceva bănet, poate c-aşa-i, răspunse Etienne ; oricum, cheltuielile vor fi însă mai mari. Te-ai gîndit vreun pic la bănişorii care or să se scurgă prin bistrouri ?

— N-ai dreptul să-i influenţezi pe băieţi, protestă surîzînd Alexandre Masson. Dacă Jules votează pentru plecare, asta-i treaba lui şi numai a lui.

— Ăsta n-a încasat încă destule scatoalce, răspunse Etienne. Nu influenţez pe nimeni. Ei bine, şi acum, tu care discuţi atîta, spune, fiule, pentru ce votezi...

— Ca Jules. Înainte şi la drum !

Să plece din Douarnenez, să vadă stînci sumeţindu-şi capul din apă, şi curenţi marini, bistrouri şi femei însemna, pentru un tînăr, o

hotărîre logică. Etienne rîse cu poftă şi se întoarse la taţii de familie : Leroux — patru copii, Le Bihan — trei, iar Le Gonidec... doi şi jumătate (nevastă-sa era însărcinată). Doar nu erau să se ia după Bothorel ! Jean-Marie Leroux, un tuciuriu mic de stat, cu faţă turtită, votă pentru plecare, ca şi Jean-Marie Le Bihan, roşcovan pleşuvit, cu chip triunghiular. Şi, mereu-mereu, chestiunea banilor. Aşa, de departe, domnii aceştia îşi făgăduiau să nu cedeze în faţa celibatarilor porniţi să-i tragă după ei prin bistrourile de escală. Patru voturi pentru plecare, două şi jumătate pentru Douarnenez... Mathieu Le Gonidec era de părerea lui Bothorel ; numai că, proaspăt venit pe *Thérèse Masson*, respecta părerile lui Etienne, de care — aşa i se părea — tovarăşii se dezinteresau într-un chip cam ciudat. Avea impresia că ţine în mînă hotărîrea, dar, bun catolic, suflet smerit, nu voia să joace asemenea rol. Dacă ar fi votat pentru plecare, cum îi dădea ghes inima, s-ar fi ajuns la cinci voturi şi desigur la victorie pentru o cauză faţă de care un şmecher ca Louis Marzin s-ar fi pronunţat cu siguranţă, ca şi, mai mult ca sigur, unul dintre cei doi comunişti „duri" — Goasduff şi Gourmelon. Scuipă pe jos, apoi, parc-ar fi rostit o deviză, spuse doar atît : „Douarnenez". Ei da, asta ar face plăcere unei femei însărcinate ! „Plecarea" conducea doar cu o jumătate de vot.

— Să trecem la celibatari ! aruncă Etienne înveselit. Pentru holteiul numărul unu. Ei, Louis, e rîndul tău !

Să le lase baltă odată pe Maria, pe Thérèse, pe văduva Abaléa și tot restul, să vadă locuri străine, să se pilească zdravăn, să se întîlnească cu bărbați din alte porturi... Ori să rămînă la Douarnenez, s-o supravegheze pe Maria, să se țină după Thérésic, să încerce să se înțeleagă pe sine...

— Ăsta doarme! Dacă dormi, te trec din oficiu printre cei care vor să plece. Unui muieratic trebuie să-i găsim vînat.

— Un muieratic stă locului. Votez pentru Douarnenez!

Dacă aș fi știut, aș fi votat pentru plecare, își zise Mathieu. Mă rog, acum nu se mai poate. Douarnenez trecea în frunte, patru voturi și jumătate contra patru.

— Asta-mi plătește o poliță, mormăi Etienne vesel. Dar tu, începătorule, ce zici? Ce zici, pîntecelule?

Se bizuia mult pe jumătatea de vot a micului Maurice, care în urmă cu zece ani îl pierduse pe bețivanul de taică-su. Etienne, nașul lui, se străduise atunci să-l ajute.

— Douarnenez, răspunse cu glas limpede musul.

Pentru Douarnenez cinci; pentru plecare, patru.

Etienne îi întrebă pe Gouarmelon și pe Goasduff. În timpul zilei, aceștia se duseseră să vadă care mai sînt ordinele, dar ele nu existau, iar Fernand chelul, care se omora la primărie pentru o subvenție cuvenită lăuzelor, le transmisese vestea că oamenii erau încă liberi. Erai lăsat liber, chiar dacă mai tîrziu ți se cerea pentru asta socoteală! Referindu-se la cunoștințele lor teoretice, destul de slabe, ei socotiseră că plecarea ar fi slujit mai bine scopurilor propagandistice. În celelalte porturi, apropierea dintre tovarăși creștea tot mai mult și, după un pescuit bun, o băuturică ar dezlega pînă și limba celor mai tăcuți. Băieții și-ar fi spus atunci ofurile, chiar și tații de familie. Excelent prilej pentru plasarea unor vorbulițe sau a unor solide formule politice — solidaritate proletară și luptă de clasă. O singură hibă însă: Goasduff nu știa să „țină“ bine sticla în mînă și se temea că, vrînd să îmbete pe alții, s-ar fi putut îmbăta el însuși și ar fi spus prostii... Dar cine nu riscă nu cîștigă. La nevoie, Gourmelon ar trece în locul lui Goasduff. Cu dreptul de a-i trage una, dacă amicul s-ar fi dovedit prea amețit...

Pentru plecare: șase. Pentru Douarnenez: cinci. Votul lui Fanche Creignou, *pencouch*-ul cu ochi albaștri, pescar cu undița emerit — douăzeci de macrouri mici pe minut — avea să pună capăt dezbaterilor.

— Bagă de seamă. Fanche, vorbește limpede, îi spuse Etienne în tăcerea care se lăsase. Cum o să zici tu, așa o să facem. Poate că în apă vor fi și două sute de mii de sardele mai mult sau mai puțin, după cum o să fii tu de clar. Dacă vrei, o să bei mai întîi un păhărel de rom cu mine...

— Nu-mi trebuie. Mi-e capul pe umeri. Votez pentru Douarnenez!

Șase de o parte, șase de cealaltă. Și fiindcă în asemenea cazuri hotărîtor era votul patro-

nului, Douarnenez birui. Louis își lăsă greu pumnul pe umărul lui Creignou și îi oferi punguța lui de tutun, dimpreună cu hîrtia de răsucit țigări. Frate adevărat, nu glumă ! Se iscase zarvă. Chiar dacă nimeni nu protesta, unii își exprimau naive păreri de rău... Chiar oameni ca Le Gonidec și musul ar fi preferat călătoria... Rosalie, bătrîna slujnică crozoneză [1] turnă băutura în pahare. Și se bău.

*

Vasul *Saint-Joseph* s-a întors din marșul lui cu o recoltă bună de pește, recoltă care s-a vîndut minunat. Fie ca și cea de-a treia ieșire să aibă același rezultat ! Iată un pește care rentează !

După ce s-a pilit cu ceilalți celibatari din echipaj, Jean Cam încearcă totuși un sentiment de insatisfacție. Banii îl frig la degete. Zadarnic își spune că azi cîștigă el, mîine altul, nu găsește că-i drept să fi încasat bănișori buni, în timp ce tovarășii pescari de sardele o duc atît de greu... Își zice că-i un profitor. A uitat că s-a dus să pescuiască thon anume ca să cîștige mai mult, să se poată însura la anul, aducînd ceva bănuți „viitoarei !"

Dar toate astea n-ar însemna mare lucru, dacă n-ar fi vorba și de Louis. Jean se sperie descoperind în el însuși că prietenia lui pentru acesta scade. Louis rămîne prietenul, singurul prieten mare, singurul adevărat, dar nu

[1] Din Crozon (Capul Finistère, în Bretagne).

mai este omul cu care pescuiești, astfel că mai multe siluete par să caute a-l înlocui : Eugène Fichoux, Jean Quillivéré, Adolphe Lharidon... În nici o dimineață, în timpul ultimelor trei săptămîni de larg, chipul lui nu s-a înfățișat dintr-o dată soarelui și nici n-a mai fost auzit slobozind, ca înainte, prima înjurătură eliberatoare...

Ce-ar fi fost de făcut ? Lucrurile nu trebuiau lăsate așa. Iar să scoți un om din nevoie este un lucru care naște obligații.

În trei săptămîni prietenul — lucru jalnic de spus și de văzut — nu s-a rupt de vechea ibovnică. Trebuie să i se dea o mînă de ajutor. Thérésic ar fi, neîndoios, o nevestică bună pentru el și s-ar putea pune strașnic rămășag că, odată însurat, ar putea deveni un bărbat la locul lui, tare-tare serios.

În ultima seară dinainte de noua campanie, trebuie neapărat ca Louis să vină la ei la masă...

— Ai avut vreo discuție cu Yves Le Saout ? întreabă el. Louis izbucnește în rîs. Ei bine, iată ce se întîmplase. La o procesiune a Sfintei Ana, Yves, care era băut, voise tot timpul să danseze cu „micuța Marzin". A fost scos frumușel afară... Mai tîrziu, la Douarnenez, Yves și Louis s-au întîlnit : în glumă, Louis i-a dat colegului un bobîrnac.

— Așadar, blestematule *Jackez*, te-ai făcut om de treabă ?

— Nu m-atinge, răspunde nătărăul, nu stau de vorbă cu scandalagiii !

Louis nu-i mulțumit, se-nțelege.

— Ia mai zi o dată !
— Cu scandalagiii !
Louis își scoate sabotul stîng, îl ridică asemenea unei mănuși de box... și tranc peste nas și fălci ! Celălalt începe să sîngereze ca un copil.
— Ai găsit ce-ai căutat. Sînt al tău în fiecare zi — pe jos, călare, în trăsură...
Yves și-a luat ușurel tălpășița, iar acum, de cîte ori îl întîlnește pe Louis, schimbă direcția...
Jean cugetă : „Vai, vai, vai, s-ar putea să nu iasă lucru bun"...
— Dacă Yves ar fi aici, i-ai da mîna ?
— Nu zic...
— Găsești că n-a fost bărbat, fiindcă nu s-a întors să-ți ceară socoteală ?...
— Nu asta...
— Bine !
Jean își frecă mîinile. În mintea lui împăcarea s-a și făcut.

■

În golful Dinant, un banc de macrouri mari se dispersează, se învîrte în cerc. Peste straturile pufoase de apă se revarsă o lumină moale, de un verde-închis, fără nici un reflex. De cînd există aceste straturi, nici un om viu n-a pătruns în împărăția lor, nici o răsfrîngere de lumină nu și-a croit drum prin ele, nici un simț estetic sau șiretlic comercial nu și-a putut plimba pe-aici săgetătoarea lanternă. În adîncul și nevătămatul ghetou al animalelor și plantelor mării e numai beznă.

Către suprafață tremură ușor fundațiile lichide deasupra cărora urcă și coboară o hulă molcomă, în timp ce spre adîncuri, prelungi și surde fremătări vestesc galopul, pe deasupra nisipului, al vreunui calcan înfometat sau al unui frate de specie. Mărețul vuiet al valurilor năvălind pe plajă și prăbușirea brutală, peste două recife, a mai multe tone de apă se transformă acolo într-un murmur slab, neauzit de mii de meduze a căror făptură lipicioasă se lasă în voia curentului mareei cărătoare de varec.

Macrourile se află aici la o întîlnire fixată. Își urmează la nesfîrșit manejul. Foarte departe au loc catastrofe marine care nu le privesc. Lanțuri de munți s-au prăbușit. Cîmpii întregi lutoase și-au mutat locul. Un milion de caracatițe au murit. Alt milion a primit poruncă să fugă, să se adapteze neapărat la toate țărmurile... Macrourile se mulțumesc cu viața lor de macrouri. Pentru ele locul în care se mișcă înseamnă și centrul lumii ; restul nu există. Beznă, neant lugubru. Cîtă vreme nu le va smulge de-acolo, pe neașteptate, cine știe ce misterioasă chemare, ducîndu-le spre o altă direcție precisă...

Un clar de lună puternic va scînteia în noaptea aceasta, într-o mare și solitară liniște, peste apele golfului, al căror clipocit zgomotos nu va putea nicicum oglindi stelele. Pe cer se vor contura doar figurile de neînțeles ale astrelor, scînteietoare și ironică rezervă de enigme. Dimpreună cu colcăirea cochiliferă a Căii Lactee, asemănătoare cu o dună de nisip dezvăluită

privirilor de către reflux. Dar clarul de lună va împroşca imobil, splendid şi părelnic arzător faţa mării, în timp ce mici vieţuitoare fără număr, fascinate de strălucirea lui, vor urca la suprafaţă şi vor simţi, mai bine ca oricînd, că există. Clarul de lună va însemna adevărul nopţii, iar marea se va arăta gata să-l primească. Deîndată ce „chibritul" vreunei vîsle se va cufunda magic în hula calmă a valului adormit, tot soiul de luminiţe vor sclipi în dîra de ea croită ; iar stropii pe care ea îi va picura îşi vor încetini coborîrea, şi mari vietăţi necunoscute vor arde în ele, îmbiind în depărtare alte multe vieţi să dea semn, să-şi scuture atonia şi neliniştea, să existe — cutreierate de meteorica memorie a unei lumi în care materia însăşi participa la fericire.

IV

În duminica aceasta, Maria îşi destăinuie mătuşii Catherine povestea, în timp ce o ajută să-şi întoarcă salteaua grea din patul cel mare. Ah, ah, tinerii de azi n-au judecată, suspină mătuşa, căreia îi părea rău că se împărtăşise dimineaţa : altfel, nu s-ar fi sfiit să pună întrebări... Iar Maria, uluită că interlocutoarea ei părea să-şi uite propria tinereţe, nu-şi putu stăpîni un „mda". Mătuşa Catherine roşise pe dată, scoţînd şi ea acelaşi sunet, ca pentru a-şi drege glasul. Fireşte, pe vremea aceea... Odinioară îi ţineai atîta vreme pe logodnici, iar logodnele se prelungeau într-atît, încît chiar

prostiile mari puteau fi iertate. Dealtfel, cînd mătuşa Catherine şi unchiul René... bine, dar asta se întîmplase doar cu cîteva zile înainte de căsătorie.

— E-adevărat, zise Maria, că a plecat de pe vasul lui şi că m-a lăsat baltă, dar nu-mi pare rău ; am simţit cu el plăcere, am vrut-o din tot sufletul...

— Din tot sufletul ori ba, o s-o mai faci. Pruncii nu-s plămădiţi în mii de feluri ! Cînd o fată a început, o ia de la capăt. Doar n-o să pui barieră.

Mătuşa Catherine stăruia ; în faţa surorii sale, în faţa Domnului se simţea răspunzătoare de purtarea micuţei smintite. Şi ar fi fost cu putinţă ca aceasta să nu fi părăsit ferma de la Ménez-Hom şi nici să umble creanga pe o faleză douarnenistă, dacă n-ar fi existat anume scrisoare în plic galben...

Ajunsă la punctul acesta al discuţiei, doamnei Salaun i se umeziră ochii, astfel că amîndouă femeile se îmbrăţişară. Şi cînd te gîndeşti că s-ar fi putut să fii a mea ! şoptea mătuşa, mîngîind părul tinerei fete. Înserarea aşternea în odaie o lumină de naos lateral. Mobila şi bibelourile păreau mai uşoare, se dematerializau. Muştele îşi conteniseră zborul. Cîteva secunde însă, doar cîteva minuscule secunde şi mătuşa avea să destăinuie unei făpturi omeneşti taina existenţei sale, tristă poveste neştiută nici chiar şi de către doamna Guennégues, poveste care nu avea nimic a face cu mărunta greşeală a unei căsnicii consumate înainte de vreme. (Existau chiar ţinuturi unde tinerii şi

tinerele nu se căsătoreau înainte de a fi încercat viața în comun. Un pilot din Saigon, de fel din Boulogne-sur-Mer, îi jurase doamnei Salaun că, în ținutul său natal, așa se obișnuia.) Femeilor ea le spunea că o malformație internă o făcuse sterilă și chiar bărbatul ei crezuse dintotdeauna lucrul acesta. Adevărul era însă că, așa cum explicase medicul, unchiul René purta — fără să știe — răspunderea, ca urmare a unei răni vechi din vremea luptelor coloniale.

De peste treizeci și cinci de ani mătușa Catherine juca o comedie. Unchiul René, înzestrat cu un simț al onoarei deosebit de bănuitor, ar fi fost în stare, dacă ar fi știut, de cine știe ce ! Ar fi devenit, Dumnezeu știe, ori neurastenic, ori alcoolic ! Ori în stare să-și ia viața ! Pe cînd astfel, în chiar tristețea sa de a nu fi avut un fiu care să continue neamul Salaunilor, ori o fiică dragă care să fredoneze prin casă cîntecele la modă, tot fusese fericit. Om de treabă, suferise în numele soției. O răsfățase. Lăudabilă comportare din partea unui „cîine de cartier", nu-i spusese niciodată vreun cuvînt de ocară ; la rîndul său jucase o comedie... Dar de data aceasta, nevasta n-a putut fi înșelată. Iar cînd la Toulon, ispitit de femeia unuia dintre caporalii săi, se lăsase în voia unei aventuri, pentru ca peste o săptămînă să i-o mărturisească, acoperindu-se cu vorbe dojenitoare, Catherine ștersese pe dată totul cu buretele...

Nu regreta nimic. În tristețea ei, ca și el, cunoscuse bucuria. Marile ei bucurii. Nu fusese o dăruitoare de copii, dar bărbatul o iubise pentru ea însăși... Să cari moloz sau cărămizi, să repari acoperișuri, asta nu-ți cerea mai multă putere decît să construiești fericirea unei căsnicii : ea nu aparținea unui sex inferior... Mătușa sfîrșise prin a da puțin uitării povestea ei, sîmburele amărăciunii se micșorase, se înnobilase, aproape dispăruse...

Chiar și în ziua asta, în timp ce mîngîia unduitorul păr negru, greu, care ar fi putut fi al fiicei sale, se mustra pentru slăbiciunea ei. Nu sosise clipa să-și dezvăluie taina, astăzi importanță nu mai avea decît Maria. Dar cum să cuteze să se asemuiască unei mame adevărate ?... Poate că într-o zi își va depăna povestea, dar asta se va întîmpla în fața unei suferințe mult mai profunde...

Compătimirea ei nu era însă mai puțin sinceră. Uite cum cred mereu tinerii că ei sînt cei mai nefericiți ! Iar prin toate cîte este nevoită Maria să treacă, ar fi putut trece chiar și o fiică a mătușii Catherine !

Mătușa își suflă nasul, reluîndu-și tirada. Un cîntec răzbătea de afară, iar rîndunelele piuiau în mirosul parfumat al clătitelor calde...

Louis Marzin, bărbat uricios, nu-i decît un bărbat ! Mai există atîția băieți buni, care-și doresc un cămin liniștit și o nevastă descurcăreață. O aventură urîtă nu trebuie să o îndepărteze pe Maria de la „gîndurile vîrstei ei", ba dimpotrivă. Și mătușa Catherine nu se dă bătută.

— Nu, vreau să rămîn fată bătrînă, zice Maria...

Cealaltă își pierde răbdarea :

— Știi ce ? Lasă-mă și du-te încolo. N-am poftă să te mai aud îndrugînd prostii, mai rău decît atît...

Culcată pe spate, după ce s-a lăsat seara, Maria nu caută să doarmă. Dincolo de pleoapele-i închise, își imaginează o a doua întîlnire pe faleză, unde s-ar fi dus... ca să i se facă un copil. Un glas dinlăuntrul ființei sale ia în derîdere asemenea dorință, un glas batjocoritor care capătă, rînd pe rînd, intonația Albertei, a Antoinettei, a mătușii Catherine. Așadar iubea ?

Îndrăgostită de Louis ? Vezi să nu ! După ce mama-Sardea și atîtea altele ca ea i-au dat de știre Mariei... Nu șomase defel dumnealui ; din brațele Mariei căzuse în cele ale unei femei vîrstnice de treabă ! Îndrăgostită de Louis ! Îl disprețuia. Firește, doar datorită lui înțelegea acum stranii adevăruri. În căderea ei nu descoperise nicidecum atracția viciului. Frumoasele vorbe de pe faleză slobozite întru desferecarea unui suflet și cu un glas neînvățat a le rosti, vădeau că este o ființă pură, care nu putea avea nimic comun cu trupeșa văduvă. Se lăsase în voia acelei aventuri dezgustătoare și ridicole mai mult din amărăciune.

I se putea da crezare unei fete lucide. Maria îl detesta pe Louis întîi și întîi pentru că se distrugea singur. Un adevărat ucigaș. Louis puternicul, crudul, bestialul, cinicul ucide necontenit un bărbat fericit și arătos care nu urăște pe nimeni, care nu cere decît să iasă la lumina zilei.

Cînd Maria ticluise o întoarcere pe faleză, n-o făcuse din vreo nevrednică slăbiciune. Se cuvenea ca Louis să aibă un copil, anume pentru ca harurile unui asemenea bărbat să nu fi existat zadarnic, iar copilul acesta nu se putea naște decît din Maria care descifrase taina lui Louis ; se cuvenea ca Maria să aibă un copil, pentru a-și păstra în singurătatea ei un clar și minuscul temei de-a trăi — iar copilul acesta nu se putea naște decît din Louis, datorită căruia ajunsese la înțelegerea atît de clară a ființelor și a lucrurilor.

Amintirea aventurii care se desfășurase sub îmbrățișarea fierbinte a soarelui se păstra în continuare nemaipomenită, așa cum ignoranța învăluia meseria de pescar într-o culoare romanțioasă. Marea aceasta cu rînduirea în straturi-straturi a bogățiilor și adîncurilor ei, marea aceasta necontenit fecundă și misterioasă, în care năvoadele și undițele pătrundeau ca tot atîtea întrebări neliniștitoare, viclene talerașe ale milosteniei... Pescarii nu puteau fi asemănați cu ceilalți bărbați... Pe stradă se cînta. Nu regreta că plecase din Plomodiern... Pe mare aveau să pornească bărci... care vor prinde pește... Adus la fabrică, Maria o să supravegheze apoi descăpățînarea atîtor milioane de pești... Milioane... Milioane... Milioane...

▪

Singur la o măsuță, în fața unei „șampanii bretone“, Louis fluieră încetișor, cu privirile risipite. În spatele tejghelei, văduva Abaléa se

preface că citește ziarul. O muscă bîzîie pe geam. Ușa deschisă dezvăluie un fragment de port — catarge, cîțiva oameni în albastru și roșu, un petic de azur.

„Trei zile mai stau, gîndește Louis, după care îmi iau valea." Bea. I se pare că procedează corect. De obicei, cînd se sătura de cineva, nu prea umbla cu mănuși... Să mai vadă însă cum rămîne cu darul. Toată luna femeia l-a găzduit ca pe un prinț și, în pofida dărniciilor sale pescărești, pentru prima oară, de mai multă vreme încoace, are în buzunar gologani. Deși se găsește după o serie de pescuiri nu prea grozave... Beneficii, cheltuieli, Louis nu stă niciodată să calculeze, treburile bugetare sînt bune pentru băieții din politică, numai că el vede ce vede. Niște gologani în buzunar înseamnă ceva. Iar asta vrea să spună că, aici, nu-i niciodată lăsat să plătească... Ce-ar putea, de pildă, să-și dorească în dar una ca văduva Abaléa ? Un pieptene frumos de baga, așa cum sînt cei spaniolești ? Oare cum i-ar sta cu el ? Un buchet de flori ? Ce fel de flori ? Mari ca prin biserici sau mici ca de cîmp ? Nu. Nu flori, ci o langustă, una mare, monstruoasă, de vreo cinci-șase kilograme. Da, da, una proaspătă, vie, una care stă cu tine de vorbă cînd o miști : grrrii, grrrii, s-o găsi vreun bărbat să-i dezghioace capul. Una frumos-trandafirie adusă din Antile, o compatrioată a broaștelor țestoase care împodobesc peretele din fundul sălii. În după-amiaza rupturii, o să intre cu langusta sub braț : „Mămicule, ia te uită puțin aici..."

— Ai băgat de seamă, băiete, cum coboară barometrul ?... zice văduva, stînjenită de tăcerea prea lungă. Iar în sine se felicită că n-a făcut prostia să-l mustre pentru tristețea care o încearcă.

— Drăciile astea aci urcă, aci coboară...

Știa prea bine Louis și singur că vremea dădea semne de înrăutățire : norii aceia iviți de vreo două zile și lumina albastră ca brebenocul, curgînd pe înserat, cînd unul dintre nori ascundea soarele. Întreg țărmul se muiase dintr-o dată în albastru. Varecul, bălăriile, totul era albastru. Și ploaia aceea răpăită, fugară, de la Raz de Sein, ploaie cu picături mari lovind stîngaci fața plană a mării. Să nu-și spună femeile părerea în ale vremii, n-au habar. Asta-i o treabă a bărbaților și nu se descurcă rău defel.

— Louis, Louizicule ! O veste bună pentru tine... Mai întîi salut patroanei... Măi, Louis, afurisitule...

Jean Cam s-a așezat la măsuța cea mică, stă într-o rînă pe scaun, al cărui spătar îl strînge în mîini. Ia te uită, e proaspăt ras într-o zi de săptămînă, ca un flăcău plecat la nuntă. Ei da, băieții care pescuiesc thon sînt niște domni ! Fac cel puțin cît trei traversări de mocofani. Un peisaj necunoscut — obraji rotofei, ușor jilavi și poleiți, avînd desenată la mijloc frumoasa pată roșie, descotorosită de stuful ei— se oferă privirilor. Iar marea lor satisfacție le mărește și mai mult gura.

— Dă-i ceva tare de băut omului ăstuia ! E rîndul meu ! îi strigă Louis văduvei.

— Ba-i al meu ! Mare scofală ! Nu-i Jean Cam ăla care să facă nazuri !

Louis scutură din cap, plictisit la culme. În sfîrşit, peste trei zile o să fie liber.

Ciocnesc în tăcere.

— Ei şi acum, zice el, ştergîndu-se pe buze cu două degete, deşartă vestea cea bună. Şi mai repede oleacă... nu prea văd ce-ar putea ieşi bun pentru mine din asta...

— Uite despre ce-i vorba. Louis, dacă ai primi pe loc, ar fi pentru tine o treabă straşnică. Pe *Saint-Joseph*, thonierul lui Jean, un vas modern, cuşetă de puf şi restul, unul dintre oameni trebuie să-şi întrerupă lucrul. Ei, şi cînd ceva nu merge bine în interior, locul e al lui Louis, ce mai ! Plecarea, peste două zile. Pescuit garantat — nu cum se întîmplă cu blestematele astea de sardele. Lui Etienne i s-a şi spus, e de acord. Căpitanul lui *Saint-Joseph* îi om drept şi marinar get-beget. Théo Magueur, fiul mutilatului din '70. În ce priveşte echipajul, sînt cu toţii cunoştinţe vechi. Sus, băiete ! Să bem pentru succesul acestei ieşiri pe mare şi pentru următoarele ! Pentru un celibatar ca Louis, trei săptămîni pe mare, nu contează. Iar la sfîrşit — gologanii !... Ei, Louis, primeşti ?

Dar Louis, fără să răspundă, închide puţintel un ochi şi priveşte spre uşa deschisă.

— Asta discută într-un fel că nu te poţi înţelege cu el, glumeşte Jean Cam, în fapt destul de neliniştit. Şi prefăcîndu-se flegmatic, adaugă : Nu-i vine să creadă ! Baftă, nu glumă !...

— Nu zău, numeşti asta baftă ?

Fruntea, ochii, nasul prietenului, întregul său chip se înăspreşte, parcă se alarmează. „Am pierdut bătălia", gîndeşte Jean. Buzele acelea, împietrite ca o coadă de peşte mort, nu s-ar destinde pentru nimic în lume.

— Îţi place mai mult să stai aici, să-ţi omori timpul cu... nu-s sardele ? crabul-păianjen şi alţi crabi nu-s de tine ! Nu-i da norocului cu piciorul !

— Tot noroc a fost şi astă iarnă, zici tu, cînd am ciştigat două sute de franci, după ce ne-am dus pe ţărmurile engleze şi am pescuit trei luni macrou mare iar la sfîrşit, după ce am plătit echipamentul, a trebuit să cumpăr şi un ceas, că-l pierdusem. Şaizeci şi cinci de franci pe lună ! Ale noastre-s puicuţele de lux !

— Las' că-n materie de femei nu eşti de plîns... Nu zic asta pentru dumneata, patroană, o iei cum vrei...

Şi ca să mai însenineze puţin atmosfera ce se păstra tulbure, apucă mîna dreaptă a lui Louis într-ale sale :

— Aşa ceva nu-i de lăsat ! Poate că trebuie să mănînci ceva carne de cal !... Sau să tragi un chef, ca să-ţi mai schimbi oleacă gîndurile... O sticlă de vin între mese şi înainte de culcare, ce mai, ăsta leac !

Cu gest repezit Louis îşi trage mîna. Cu privire cîinoasă, declară că nu discută. Chiar dacă Etienne Masson îi dă libertatea să se îmbarce pe alt vas, asta-i treaba lui Etienne. Louis Marzin ştie că un bărbat n-are dreptul să nesocotească un angajament. S-a legat să

facă treabă cu Etienne, rămîne mai departe alături de el. Nu-i pește astăzi, o să fie mîine. Chiar de n-o fi nici mîine, nici poimîine, ce-i zis rămîne zis. Și-apoi, trebuie să știi ce vrei și să mergi drept.

Jean începe să se enerveze. El și cu Magueur și-au băut litrul de vin, la cîrciumărița Phrasie de la *Bar des Audiernistes,* anume pentru a pune la cale afacerea cu îmbarcarea lui Louis Marzin. Amicul e totuși prea nerod și nu-i cazul să exagereze în privința lui Etienne. Dacă acesta acceptă să-i înapoieze lui Louis cuvîntul, n-are nici un rost să se caute motive de pe urma cărora toate ar putea merge pe dos ! Cu stîngăcie, fără intenția de a jigni, Jean mormăie :

— Doar nătărăii nu-și schimbă locul !

Patroana, care simte că lucrurile pot lua o întorsătură urîtă, le strigă să-și lase harța în fundul paharului cu vin :

— Ce doresc domnii ? Alb sau roșu ? Gudron de huilă sau alcool industrial ?

Și rîde bolovănos, un rîs pe care și l-ar vrea comunicativ, dar Louis îi arată pumnul și-și privește tovarășul :

— Ce-ai zis ?

Jean îngaimă la întîmplare :

— Bun, bun, da' și tu te mai schimbi. Deunăzi nu erai încă pirostrit. Umblai cu o tinerică...

De cealaltă parte a mesei, Louis s-a ridicat în picioare :

— Ascultă Jean, închide pliscul. Pliscul tău cît șura. Nu vreau să vorbești de ea aici... Iar în ce privește omul pentru îmbarcare, caută un alt prostovan.

— Nu te gîndești la nimic, nu știi nimic ! Camaraderia are și ea un rost. Cu un alt prostovan cum zici, mi s-ar părea cam ciudat să plec acum. Ai tu zece ani mai mult ca mine, da' oare nu simți că sîntem ca doi frați ?

La ultimul cuvînt glasul i-a tremurat. Imagini din copilărie se perindă, fugar, prin fața ochilor lui Louis.

— Ca doi frați, ca doi frați... doar n-o să-ncepi să smiorcăi ? Fratele-thon și fratele-sardea ?

Batjocura îl lasă rece pe Jean, căci e batjocura unui om adînc mișcat. Îl știu cu toții, cît de cît, pe scandalagiul ăsta !

— Firește că n-o să smiorcăi !... Da' poate că ar trebui, cînd văd cum o iei razna... cum lași lucrul... Ești totuși bărbat, fir-ar să fie !

Jean a părăsit prea repede tonul emoționat ; și-apoi să-l scuture pe Louis așa, de față cu o femeie, zicîndu-i : „Ești totuși bărbat !“ însemna să calce în străchini.

Louis izbește cu pumnul în masă.

— Exact așa ! Eu nu las ce-am început. Am început cu Etienne și cu sardeaua, merg așa mai departe ! Doar n-o să mă distrez alergînd după thon ! Și-apoi, ascultă la mine, sardeaua o să vină înapoi. O să urce în golf, îți spun eu, trebuie să urce, și-atunci, să vezi și să nu crezi ! Uite pe-aici o să vină la țărm, în golful Dinant, spre Capul Chèvre, în fața lui Port-Féron, o să vină, ce dracu, o să vină !

— Te pomenești că or să urce scările cheului în rînduri de cîte douăzeci și că or să se ducă singure să fie descăpățînate și să li se scoată mațele ! Sardele la marele fix !

Louis îl apucă pe Jean de umeri și îl ridică de pe scaun. Gîfîind, îl privește în tăcere... Jean o să se apere, dar cum o fi o fi, n-o să dea el prima lovitură... Louis îl trage pe interval, se gîndește întîi să-l trîntească jos, dar se mulțumește să-l facă să se răsucească cu o sută optzeci de grade și să-l împingă pînă la ușă. Iar acolo, cu o lovitură neașteptată, îl scoate afară. Cei doi prieteni se privesc, apoi Jean se îndepărtează. I-ar fi ușor lui Louis să-l cheme îndărăt. Văzut din spate, un pescar nu are în el ceva fioros. Cîtă bunătate în picioarele alea groase, în spatele-i lat ! Și cînd te gîndești că se duce să pescuiască thon și că ar fi putut face parte din echipaj ! Alți ochi vor vedea silueta aceea de neînlocuit umblînd de colo-colo pe punte și adaptîndu-se calm la tangajul vasului. Omul care te-a scos din apă. Louis scuipă pe trotuar și închide ușa.

— Nu-i decît o curcă plouată prietenul tău, declară văduva, care nu crede ce spune, dar își închipuie că astfel îi cîntă în strună.

— Gura ! i-o retează Louis sec. Iar după ce a ajuns la locul lui, spune răspicat : Jean Cam e-un bărbat, nu o curcă plouată. Iar cei ce-or zice cumva altfel or să aibă de-a face cu mine.

Apoi, minutele și orele se scurg, fără ca femeia să poată auzi de la Louis fie și o singură

vorbă bună. A jucat rolul celei-care-se-convertește-la-comunism-în-fața-evidenței și, dornică să-l facă pe Louis să primească ceva bani, i-a ponegrit pe profitorii cei nerușinați care, după trei luni de pescuire a macroului mare, au avut îndrăzneala să lase oamenilor doar două sute de franci... Numai că, iată, el nu mai spune tot așa — pescarii n-aveau decît să se apere mai bine, ce idee din parte-i să ia cu el un ceas etc... și, lașă, văduva nu s-a mai încumetat să se angajeze într-o discuție mincinoasă. Mai tîrziu, în timp ce bistroul se umplea cu băieții de pe *Astafo* și *Gracchus Babeuf*, ea a venit pentru cîteva clipe la masa lui și, vorbindu-i șoptit, ca o fetișcană prostuță, l-a întrebat dacă nu cumva, neprimind ofertele lui Jean Cam, se gîndise puțintel și la ea :

— Bineînțeles că nu ! a răspuns Louis.

Fumul de țigară, murmurul continuu al glasurilor discutînd despre pescuit, dezgustul de a nu fi rupt, încă, o legătură idioată... Teama bruscă de a fi pierdut prietenia frățească a lui Jean... Louis simte că nu mai rezistă, iese afară. Se plimbă de două ori, dus-întors, de-a lungul cheului și, în cele din urmă, se duce la proprietăreasa lui. De la prima privire își dă seama că femeia nu are bani. Un copil e în pat, are febră, ceilalți mănîncă pîine unsă cu untură topită. Tînăra douarnenistă, mîndră, clipește des, doar-doar și-o stăpîni lacrimile și n-o poate face să-i vorbească despre situația

grea în care se găsește. Cu atît mai bine. Louis își golește pe masă portofelul.

— Am cîștigat la bancă lozul cel mare, declară el copiilor uluiți. O să vă explice mîine învățătorul. Se-nțelege că asta nu-i rău.

Ajuns în stradă, își rememorează scena. Se simte vinovat. Vede existența ca o pagină mare cu desene de tip Epinal — pe de o parte cei cu febră, pe de alta cei care fac prostii. Decît să-și piardă nopțile pe la văduva Abaléa, mai bine și-ar găsi locul lîngă o femeie cu griji și copii gălăgioși. Spre a-și liniști conștiința, cumpără un kilogram de unt într-o băcănie și îl dăruiește celor cu febră.

Norocul nu vine niciodată singur, uite că am cîștigat un bilet de tombolă, explică el puștiului care-i deschide...

Peste golf se revarsă, cînd ajunge la cheu, o ploaie repede, asemănătoare cu cea căzută nu demult în Raz de Sein. Picături mari, albe și zgomotoase lovesc în plin marea cenușie. Nici urmă de vînt. Dar se aude parcă urcînd nesfîrșitul miros de colb care se alătură celui de pește mort. Dincolo de diguri, apa, cerul și ploaia se logodesc într-un sublim zid de negură, care alungă într-o altă lume țărmurile dispărute. Universul douarnenist se reduce la o băltoacă mare, plină de bărci fără noimă, unde un goeland[1] decolorat de ploaie se îndepărtează încet.

---

[1] Specie de pescăruș.

Cu progresele realizate în învățămînt, toată lumea cunoaște numele șirului de stînci înalte care încheie peninsula Pointe du Raz. Fiecare dintre ele își are mărimea și silueta proprie. De aproape ori de departe, prin mijloace variate, păsările, peștii, furtunile știu să le deosebească.

În culoarul îngust care desparte primele două stînci, toată lumea știe că există o zonă ciudată, ca un fel de enclavă a tihnei, lăsată ori anume rînduită acolo de Dumnezeu pe acel tărîm al furtunilor dezlănțuite. O misterioasă vamă dezarmează aici orice vînt. Ambarcații cu vele, sosite în mare viteză pînă în locul acesta și care sperau să poată traversa Raz de Sein, au fost silite — chiar cînd curentul era favorabil — să folosească vîslele cele mai puternice pentru a înfrînge neașteptata moliciune ce se abătuse asupra lor.

De o parte și de alta a acestui restrîns sălaș primitor, prin gropile cavernoase ale pereților sfîrtecați, trăiesc tiparii-de-mare cei mai puternici din cîți există. Niște exemplare uriase, capabile să stea neclintite la pîndă, fără să mănînce nimic zile în șir — în afară de vreo temătoare moluscă gasteropodă, înghițită dintr-o singură îmbucătură la prima ei imprudență —, capabile să se și sfîșie între ele în încăierări monstruoase, abia trăgîndu-și sufletul și cu trupul acoperit de mușcături spre locurile unde sînt singurii din specia lor și unde liane imense ascund rușinea și ruina făp-

turii lor de ochii unor sepii, guvizi, pești buzați, țipari, vipere de mare, homari.

Seniorul Țipar-de-mare este cel mai vestit din bandă. Cel mai lung dintre toți, știe mai bine decît ceilalți să se încolăcească în lipicioase inele de nedesfăcut, să se onduleze în subtile și schimbătoare meandre care-i îngăduie să se strecoare prin culoare sinuoase, să sară, răsturnîndu-și capul, spre a mutila sau înghiți vreun adversar, în timp ce prin plesnitul cozii rănește de moarte un al doilea...

Seniorul Țipar-de-mare adulmecă o primejdie. Prea sînt multe caracatițele care defilează de la o vreme, iar măruntaiele lui au tot luat din grămadă și s-au ghiftuit. O ultimă victimă, așteptînd să se mai facă loc, îi umple esofagul. La început, a găsit că e instructiv și sănătos să se bată cu lacomele acestea cu carne savuroasă, hrănite cu scoici bune, dar pe lîngă faptul că a disprețuit tactica lor de apărare, brusca lor apariție înseamnă totuși ceva... Rase necunoscute de animale infime se vînzolesc, descumpănite, pe fundul mării... Asemenea ființe-paria mor repede, altele însă le iau locul neîncetat... Pești-lupi, care nu ar fi trebuit să se arate decît mai tîrziu, au fost zăriți în curentul mareei nord-sud... Alaltăieri, bancuri de ammodytes, pe care nici un dușman nu-i urmărea, s-au tot învîrtit locului, pradă unei sminteli de neînțeles, în vîrtejurile gropii vecine... Stîncile și-au făcut plinul de pescăruși ; grupuri care pradă în golful Audierne, altele, pornite în expediție înspre Pietrele-Negre, s-au înapoiat subit la bazele lor. Un delfin alb solitar a pătruns în infernul Plogoff și s-a rănit la o aripioară, lovindu-se de un ieșind al falezei.

V

Pînă la urmă, Alexandre Masson a fost cel care s-a îmbarcat cu Jean pe *Saint-Joseph.* S-a iscat ceartă în familie. Etienne aproape că se împotrivea să-l lase să plece pe motiv că avea să-i șubrezească autoritatea la bord și că ceilalți și-ar putea bate joc de un patron incapabil să-și țină fiul lîngă el. Alexandre riposta că tinerii trebuie și ei să se lanseze și că important era să cîștige mai mult. Sfîrșitul sfîrșitului a fost că în dimineața plecării Alexandre nu i-a strîns mîna tatălui, de vreme ce acesta nu i-o întinsese.

În primele ore ale ieșirii lui, thonierul n-a fost deloc răsfățat. Vîntul slăbise, vasul își tăia drum anevoie. Între Tréboul și Morgat, trecînd prin Ris și Telgruc, turiștii și-au clătit privirile în fața unei înalte bărci verzi cu bordură neagră și semne albe, înveșmîntată cu somptuoase vele portocalii, mîndră ca o moară de vînt, echipată cu de toate — săgeată și bate-pupa —, care de departe părea să înainteze de-a lungul țărmului, cerșind o adiere de vînt, dar ifosele astea nu fuseseră, ei drăcie, înscrise în program. În apropiere de Pierre Profonde, sărmanii băieți au primit ceva care semăna cu un curent, și *Saint-Joseph* a început să aibă alura unui vas care înaintează —

deşi o făcea greu, şi s-ar fi putut lua masa de mai multe ori, că el tot nu trecuse de Capul Chèvre. Théo era cel care ar fi trebuit să se ruşineze !

În clipa ieşirii din casă, Jean Cam o împuternicise pe Thérésic să se ducă la Louis Marzin, spre a-i cere să dea uitării cearta dintre ei. Excelentă idee îşi închipuia el. Louis nu putea refuza o domnişoară, şi-apoi ar mai fi stat puţin de vorbă cu surioara... Dar fata dădu înapoi în faţa unei asemenea tentative, temîndu-se de ridicol.

La numai două zile după ce i se destăinuise Maria, mătuşa Catherine introducea în casă „o partidă". François Le Bris, douăzeci şi şase de ani, fiu de angrosist de peşte, care o văzuse pe fată la biserică şi care avea să-i urmeze tatălui în afaceri. Zadarnic lua peste picior cu blîndă înverşunare bănuţii lui tătîne-său, declarînd că oamenii cu scaun la cap ar face mai bine să profite de viaţă, pentru că oricum ideile sale nu mergeau prea departe ; nici nu cunoscuse dealtfel lipsurile unui cămin de pescari. I-ar fi putut foarte lesne trece prin minte că problema sărăciei sau a mizeriei se reducea la o chestiune de bistrou, fără să bănuiască, totuşi, că asemenea idei nu se potriveau defel cu dispreţul lui faţă de economii.

Cînd vorbea de pescari, nu zicea niciodată „oamenii ăia". Se îmbrăca la fel ca ei şi se încălţa cu saboţi. Avea în rîndurile lor unchi şi veri, iar maică-sa îi peticea pantalonii şi hainele. La două zile cobora dis-de-dimineaţă

în port, ca să nu scape peştele plat, dar, fără îndoială, prin forţa lucrurilor, era totuşi fiu de familie sus-pusă, iar suferinţa altora îi era destul de străină.

Egoist cumva ? Copil plăpînd, stătuse patru ani într-un sanatoriu din Roscoff şi nu făcuse stagiul militar. Era obligat să ia anumite precauţii şi să respecte, mai ales, un ceas de siestă, zilnic, în linişte. Dar nu se socotea un om cu capacităţi reduse : a învinge tuberculoza, căreia îi zicea „maladia" şi pe care i se părea că o descoperă pretutindeni în oraş, nu era lucru la îndemîna oricui. Şi rîdea mult, avea un rîs discret care-i punea în valoare capul de băiat frumos — nas fin, păr cîrlionţat, buze roşii. Înalt, uşor adus de spate, ochii săi aveau o culoare unică. Albaştri ca floarea de in, clari ca pastelul, de nimic adumbriţi. Cele mai multe dintre lucrătoare îşi băteau joc de ei — fără îndoială sînt prea albaştri, ziceau ele, şi prea tîmpi —, dar aveau totdeauna grijă, cînd treceau pe lîngă el, să-i privească îndelung.

Maria nu se simţea nici în drept, nici în putere să trimită la plimbare un bărbat care o luase în seamă şi pe care mătuşa îl preţuia. Împrejurările duceau la ideea acceptării unui măritiş rapid şi, la nevoie, fără iubire. Trecea printr-o criză de fatalism ; în van ştia lucrul acesta, în van îi era ruşine, căci descoperea în toate întîmplările nespus de multe îndemnuri la resemnare, tot mai stăruitoare.

Alberte avea oreion şi stătea în casă. Maica de la mînăstire, atît de tăcută luni de zile, se

simțise dintr-o dată nevoită să-i dea vești, dar de fapt își consumase trei sferturi din scrisoare istorisind intrarea la mînăstire a Françoisei Kerneis, fosta favorită a măicuțelor din Plomodiern. Mama se ascundea îndărătul acestei inițiative ceea ce însemna : „Vezi bine că toate colegele tale se descurcă ! Mărită-te sau du-te la mînăstire..." Mai era și episcopul, mărețul orator atins de aceeași suferință ca și bunica, episcop care scria pentru enoriașii săi o lungă epistolă popească, preamărind suferințele omenești. Mai era fabrica, cea care împuțina numărul orelor de lucru și, ca atare, salariile...

Avu loc, așadar, foarte repede, o întîlnire pe cheu la unsprezece dimineața și încă una la opt seara. Maria căuta să ocolească privirea bărbatului care o studia stăruitor. El îi vorbi despre tristețea anilor lui de boală ; un fel de milă o apropia de el, dar se simțea totodată iritată și rușinată.

A mai fost o întîlnire și atunci s-au trezit în față cu Louis. De departe păreau plini de viață, dacă nu chiar voioși... Un douarnenist nu dă niciodată bir cu fugiții. Louis își urmă drumul. Începuse să fluiere incetișor, ca pe vremea cînd era marinar și cînd apariția unei femei declanșa automat în ființa lui ori cîntat, ori fluierat ; iar refrenul pe care Maria i-l cunoștea bine se înălță în văzduhul străzii :

Furnicile merg în șir
E-o plăcere să le vezi...

Ea îl zări. O clipă se aplecă toată și păru gata să dea înapoi, dar pe loc se îndreptă și păși mai departe. Doar atît că-și ținea ochii în jos și, atentă — în ciuda eforturilor — de a urmări fluieratul lui Louis, nu răspunse întrebării puse de însoțitor.

Furnicile merg în șir...

În timp ce-și continua drumul fluierînd și strîmbîndu-și parcă și mai mult buza de jos, Louis îl țintuia pe Le Bris cu privirea și, nemulțumit de stăruința aceasta al cărei temei nu-l deslușea, celălalt îl plăti cu aceeași privire.

Pescarul se opri brusc locului :

— Mult ai să te mai zgîiești așa la mine ?

— Eu ?

— Tu. Nu cred că vorbesc singur.

— Dar tu ? Mă cunoști ?

— Dar tu ? Ți-e frică ? Dă-mi un pumn în mutră, să văd.

Niște copii și-au întrerupt șotronul și s-au apropiat. Maria se aruncă între cei doi bărbați. Îi imploră.

— Crezi că nu știu cu cine am de-a face ? Asteia îi trebuie un angrosist, găsește că pescarii nu-s destul de curați pentru pielea ei... Nu ți-e rușine, nu ? putoare mică ce ești !

Foarte palid, cu mîinile tremurînde, François Le Bris vrea să o dea de o parte pe Maria.

— N-ai mai isprăvit să insulți fata ? Bătrîn afurisit !

Linişte. Dintr-o dată, Maria se dezmeticeşte. Îl apucă pe Louis de braţ, cu dragoste. Bătrîn ori nu, e bărbatul ei ! Şi, zicîndu-şi că acţionează ca o Antoinette, îi sărută postavul mînecii.

— Mă rog, dacă aşa stau lucrurile ! îi zeflemiseşte François Le Bris, iar pumnii îi coboară pe lîngă trup. Apoi, sub privirile dispreţuitoare ale puştanilor care lui îi poartă pică fiindcă nu s-au luat la bătaie, înalţă din umeri şi se îndepărtează.

— Na, puştime ! Prindeţi ! A dat norocul peste voi ! Şi acum ştergeţi-o !

Pescarul a scos din buzunare un pumn de bănuţi şi-i aruncă pînă departe. Liota de copii se năpusteşte într-acolo, urlînd.

Louis dezmiardă părul Mariei şi se lasă, deplin, în voia fericirii. Le-a regăsit pe toate — banii, sănătatea, vlaga, tinereţea... Tinereţe ? Haida-de ! Şi îşi schimbă gîndul. Nu mai e decît un bătrîn colea, nevrednic să inspire dragoste... Cu mişcări încete, dar sigure, se desprinde.

— Şterge-o ! şuieră el cu glas înăsprit. N-am nevoie de milă.

Maria îşi trece mîna stîngă peste frunte. Gîndurile i se învălmăşesc. Ar vrea parcă să cadă jos, dar să se şi arunce, hohotind de plîns, în braţele aspre.

— Atunci de ce l-ai făcut pe băiatul care era cu mine să plece ? argumentează ea, deloc convinsă. Nici măcar nu vrei să am pe cineva ?

— Vreau ordine pe străzile Douarnenez-ului... Mi-e drag oraşul, n-am chef să-l văd bîntuit de oameni răi !

Ripostă uricioasă. Maria înţelege. Tăcere... Trebuie să spună ceva.

— De ce m-ai făcut putoare ? N-am cunoscut bărbaţi înainte de tine... nici după...

El şi-a ridicat braţul, ca şi cum ar fi vrut din nou să-i mîngîie părul... Dar braţul cade la loc.

— Eşti ca toate celelalte, îngaimă el. Toate femeile-s nişte putori...

Şi, cu mîinile vîrîte în buzunare, se depărtează.

Maria ascultă. El nu mai fluieră încetişor, dar vorbeşte.

„Toate femeile-s nişte putori... repetă el, cu o încetineală buimacă. Toate femeile... toate."

„Dacă l-ai iubi, ai da fuga după el", gîndeşte Maria, ale cărei picioare tremură. Te-a făcut putoare, fiindcă te iubeşte, o ştii prea bine. Şi-a luat ibovnică bătrînă, fiindcă te iubeşte... Prea tîrziu. Adineauri s-ar fi cuvenit să se explice, acum e prea tîrziu.

Acum va trebui să istorisească scena mătuşii Catherine. Maria intră în biserică, apoi într-o prăvălie. Tinerii pescari îşi îndreaptă privirile spre fata asta singuratică. Unul îi suflă într-adins fumul în ceafă, dar, plină de curaj, ea se duce la tejghea şi cere un păhărel cu băutură. Bea. În timp ce pune paharul jos, un flăcău pilit îi vîră în păr un fir de pai :

— Ia te uită, ce-o să zică mama ? !

— Dă-mi pace ! strigă ea pentru prima oară în viață, îndrăzneală care întoarce lucrurile spre binele ei. Dar în timp ce mai vîrstnicii îi spun cu bunătate : „Ai dreptate, drăguță, nu trebuie niciodată să te dai bătută“, ea fuge, ca să-și ascundă lacrimile.

VI

Privită din partea de sus a țărmului, marea calmă părea, mai mult ca oricînd, croită din pește. Un jupuitor de-o nespusă delicatețe întorsese și cususe laolaltă miliarde de piei alcătuind o blană ductilă ce acoperea tot golful, țărmurită de coaste prin tivuri rotunde. Soarele, blînd și viril, ridica ușor solzii în zona peste care îi cădea lumina și, cu mare grijă, schimbări de adînc, curenți sau brize își trădau prezența prin pete lăptoase ori porțiuni mătăsoase răsărind risipit pe albastrul-argintiu-închis. Sardelei și macroului, jupuitorul trebuise să-i adauge scrumbia de culoare deschisă și cîinele-de-mare sur ca un munte pleșuvit. Cutremurări mărunte încrețeau ritmic fața apei calme, nuanțele ei.

În ziua aceea, văzută de pe *Thérèse Masson,* marea calmă semăna cu alte mări calme peste care poposiseră priviri, numai că ea era prezentă și trăia. Se desfășura în imensitatea unui spațiu veritabil, nu în șubredele decoruri ale memoriei. Marinarul naiv care ar fi sărit în ea

ar fi început prin a dispărea într-o împroșcare verzuie cu totul și cu totul reală.

Și poate că pînă la urmă calmul acesta minunat, fiu, nepot, strănepot etc. al atîtor calmuri contemplate cîndva de către pescari, avea să... Dar, nici un cuvînt. Să rămînă povestea asta doar între trupul și sufletul lui Etienne Masson. În cazul în care teama îi va fi fost zadarnică, ceilalți își vor da seama înainte de-a fi prea tîrziu.

„Furtună“, șopoteau pielea și mădularele lui Etienne, cel mai în măsură dintre toți flăcăii vaccinați cu soare și iod marin, vătămați și bătătoriți de loviturile aspre primite de vas, să presimtă capriciile climei. Furtună ? Solemnitatea cerului albastru era neînșelătoare, ca și blîndețea soarelui sau neteda întindere a apei, ca și țipătul pescărușilor... Tot neînșelător părea să fie și adîncul opac, de unde țîșniseră, în clipa dorită, nenumăratele balonașe, mici stropi tăcuți asemănători picăturilor de ploaie pe un strat de colb așteptate de atîtea zile... Sardelele se găseau acolo și acceptau să muște ! Se vorbise cu o zi înainte prin bistrouri că prea capricioasele sardele apăruseră iar în nordul golfului Audierne, dar bărbații nu voiseră să creadă ! Etienne avusese dreptate vrînd să-și încerce norocul, și flerul nu-l înșelase. La o milă și jumătate de deschiderea golfului, pe aliniamente secrete, în drumul Siamului, bancuri de pești. Bună vînzare curînd-curînd. Camarazii aveau să fie năuciți, iar fabricile își vor disputa marfa... Da, dar furtuna ! Marea și peștii nu jucau oare o come-

die ? Înşelăciune calmul şi hula, înşelăciune şi fecunditatea marină ?

„Furtună“, şopoteau pielea şi mădularele lui Etienne Masson, mirat de bătăile repezi ale inimii şi de gustul sălciu din gură. Se uita, pe furiş, la cerul fără nori. False bubuituri de tunet îi umpleau urechile ca unui fricos de douăzeci de ani... Şi în timp ce înspre castelui Dinant şi înspre larg marea evoca imaginea unui uriaş animal adormit, în timp ce petele cu reflexe de moar se lărgeau şi se îngroşau, măturate uneori de unduiri fără creste care se uneau, în sfîrşit, cu spaţii încreţite, frămîntate de luminişuri cu înfiripări de clipocit, Etienne ar fi jurat că desluşeşte pregătindu-se în depărtări hula cea mare. S-ar fi zis că jur împrejurul vasului apa se împietrea. Pe sub culoarea-i mai strălucitoare ea se tulbura totuşi din ce în ce. Petele de păcură dispăreau greu, gunoaiele se risipeau şi ele mai încet.

Etienne, lipsit de noţiunea timpului, începea să-şi piardă răbdarea. Ar fi comandat bucuros plecarea, cu atît mai mult cu cît, pentru a întîmpina furtuna, trebuiau neapărat adunate de pretutindeni vîrşele ude, dar peste tot se vedeau vase ; matelotii i s-ar supune luîndu-l în derîdere. De vreme ce peştele se întorsese şi muşca atît de bine, ar fi fost o prostie să nu se tragă şi foloase. Cu siguranţă că cele cincisprezece mii regulamentare ar fi depăşite, ar ieşi în plus o căruţă plină vîrf ! Autorităţile ar închide ochii. Şi ar fi de lucru pentru fabrici... Poftiţi, poftiţi, domnilor de pe *Thérèse Masson.*

Dacă toate vasele s-ar fi înapoiat cu aceeaşi încărcătură, fireşte că s-ar fi iscat neînţelegeri la vînzare şi atunci ar fi fost foarte bine inspiraţi să ancoreze printre primii, dar cu toţii ştiau ce ştiau : *Thérèse Masson* avea să fie poate singurul aducător de sardele.

Căldura, deşi nu mai venea în valuri şi nu se mai spărgea în băşici grele peste piele, îşi păstra încă greutatea ei firească. Firesc continua să pară şi cerul albastru, adînc, dar mai puţin strălucitor, de culoarea unei nu-mă-uita mai palidă spre margini... Înfăţişarea calmă a mării sălbatice şi a ţărmurilor ei nu-l mai liniştea pe Etienne. O furtună, ei drăcie, ar însemna totuşi o furtună. Una lungă şi cumplită ? Una zgomotoasă şi iute ? În sinea lui alesese. Nedesluşita şi sfîşietoarea telepatie, care-i purta imaginaţia la depărtări de o sută de mile, îi dezvăluia o cavalerie de valuri în plină acţiune. De furia naturii dezlănţuite aveau să-şi amintească mai tîrziu, în augustul acelui an. Vînturi sinistre, smulgătoare de vele şi răsturnătoare de bărci, alergau la rasul valurilor, premergînd dezăgăzuitei cavalcade. Nu era un începător în ale marinei : neliniştea animalică din nervii şi muşchii săi, culoarea mai densă a apei din jur şi îngroşarea ei le simţea, le vedea, le atingea. Agitaţia uleioasă a sardelelor i se insinua în piele, pipăia marea şi groaza vietăţilor din plancton. În uşoara înaintare a *Thérèsei Masson* el desluşea un neobişnuit şi minuscul tremur al chilei şi al coastelor vasului, ca şi cum apa ar fi adus cu sine o stîncă şi ar fi frecat-o de pereţii acestuia...

Mai tîrziu presupuse că, fără să-și înceteze lucrul, ațipise, victimă a vrăjii. Nu sufla o vorbă despre furtună și nu mai bodogănea în sinea lui. Și pentru că tot venea furtuna, vasul mai putea fi încărcat o dată, tot peștele s-ar vinde bine. Vasul se cutremură sub vînzolirea unei hule și atunci marinarii își ridicară capetele. „Sînt înștiințați“, gîndi Etienne și rupse tăcerea : „Curînd-curînd n-o să fie bine“. Și adăugă : „Încă una zdravănă, băieți ! Mai strîngem oleacă nodul aici, adunăm vîrșele și pe urmă, la cină !“

Louis, care ținea vîslele, rămăsese cu privirile în sus, ascultînd și adulmecînd întîiele și îndepărtatele frămîntări ale văzduhului. Petele moarte deveneau plumburii, se înnegreau ; apoi, la suflarea unei brize neștiute, marea începu să se acopere de valuri cu creste albe. O atmosferă funinginoasă cotropi cerul și, fără să fi apărut vreun nor, soarele își pierdu, din pricina acestei prăfuiri murdare, strălucirea. Un biet reflex rotund se contura pe apă, asemănător unei reclame vechi uitate pe un perete de cei ce lipesc afișe.

Vasul se mai cutremură o dată și valuri lungi se porniră unele după altele, legănîndu-l și scuturîndu-l din încheieturi, asemenea unei lăzi prea pline. Un fel de forță a răului stătea la pîndă gata să-l pătrundă prin toate fisurile, apoi tălăzuirea se domoli încet, încet. *Thérèse Masson* înainta în mijlocul unei pete mari, opace, vîscoase ca un pește. Își cufunda

cu mișcări iuți tribordul și babordul, ridicîndu-se în același timp pe pupa, spre a-și cumpăni rezistența. Ca un cîine dresat, căruia te încăpățînezi să-i oferi un pahar cu apă și care, la rîndu-i, se încăpățînează întorcînd mereu capul. Brize submarine atacau golful, înaintemergătoare ale rafalelor care aveau să măture cerul, ale furtunii despletite în stare să-și mîne într-un asalt toate escadroanele ei negre.

Pescarii cîntăriseră toată gingășia situației. Furtună șireată — sardelar conștiincios ! Trebuia scos un ultim rînd fără cusur. Pește arătos, adunat și urcat cu grijă la bord, menit să se preschimbe în conserve de soi ales, adevărată producție 'douarnenistă ! Să lunece totul pe punte, cu reflexe de pară coaptă, cu mlădieri de stuf... Atenție ! Încă una, două, cinci, zece care nu vor mai crește. Una, două, cinci, zece care nu vor mai muri în pîntecele vreunui delfin alb. Una, două, cinci, zece care nu vor mai putea fi găsite de un alt vas. Una, două, cinci, zece care se vor preschimba în bancnote și în pahare de vin roșu. Una pentru Fanche. Una pentru Louis. Una pentru Maurice. Una pentru Philippe. Una care va fi mîncată de cine știe ce puști de pe o ulicioară din Alcyons. Asta de către un englez de la Hôtel des Bains. Aceea de către un burghez din Paris. Alta de către un breton din Clamart. Una de către o cocotă de lux. Iar aceea, poate, de amiralul Guépratte...

Departe, jur împrejur, dincoace și dincolo de Raz de Sein, înspre larg și înspre țărmuri, va-

sele se agitau încetișor. În timp ce deasupra Capului Chèvre și a Capului Van văzduhul scînteia și sfîrîia, cu miros de grăsime încinsă, scîrbos și greoi, de un cenușiu care parcă ți se lipea de văz, în timp ce pete alburii se îngroșau peste moarul marin, iar un val neașteptat se izbea de un far, în timp ce către zarea aspră marea nu era decît o materie veninoasă de culoarea coclelei și a drojdiei de vin, în timp ce întreg peisajul aștepta cea dintîi lovitură de măciucă a furtunii, pentru a se lăsa legat fedeleș în voia hoardelor ei, și în timp ce în fața fiecărui recif, a fiecărui picior de faleză, val cu val se găsea la datorie inevitabila sarabandă, un anumit număr de oameni vînjoși rămîneau indiferenți la propriile impresii și, cu o mare, flegmatică siguranță, scoteau din apă pești albaștri, crabi roșii, glorie și bani.

▪

Pentru Etienne, *Thérèse Masson* era un vas îndrăgit. Mai întîi, fiindcă purta numele fiicei sale, o fată frumoasă smulsă vieții de o febră tifoidă ; apoi, fiindcă își vîrîse în el economiile și, pe lîngă toate, se păstra la un rang de mare cinste în flotila ambarcațiunilor, nici prea vechi, nici prea modern, lung ca un os de sepie și avînd o cabină cu geamuri pentru comandă ; în sfîrșit, și poate mai ales, fiindcă *Thérèse Masson* era un vas care avea răni și o poveste a lui — scăpase din nouă furtuni, dintre care două nespus de primejdioase, simțise umblîndu-i pe punte saboții a vreo șaizeci de bărbați, cu toții — în felul lor — oameni aspri și cinstiți și fiindcă pescuise pînă acum mîndră cantitate de pești. De vreme ce Dumnezeu făcuse peștii anume pentru ca oamenii să-i mănînce și să-și refacă puterile, el n-avea decît a fi mulțumit de vasul lui micuț ! Și dacă cea mai mare parte din generațiile de sardele scoase de el nu mai existau, faima lui se transmisese totuși în adîncurile marine ; fauna acelor locuri, inclusiv speciile cu care nu întrețineau raporturi directe, auzea deci trecînd, de fiece dată, o veche cunoștință. Și aricii-de-mare, și scoicile.

Thérèse Masson avea să arate ce poate. Ce plăcere să te afli pe mare cu o iapă atît de neînfricată ! Etienne ar fi așteptat punctul culminant al primejdiei, aruncînd năvoadele în apă fără acele devieri bruște care îngreunau munca, dacă nu și-ar fi făcut un temei de onoare din a vinde fabricilor victime arătoase pentru fileu drept, tari și cu miros ațîțător, purtînd semnătura Etienne Masson ! Mai bine să nu se întoarcă pe o mare atît de învolburată.

Nici un vas nu se mai vedea pe întinderea ei, iar Capul Chèvre semnaliza furtună, cînd vasul, încărcat cu năvoade și cu tot contingentul său de oameni, cu bărcile anexă remorcate, se avîntă din nou, cu motorul în plin. Un calm greoi înlănțuia omenirea și, dintr-o dată, nici o pală de vînt ; totuși, ambarcațiunea se pomeni că marea, care i se lipea de cocă asemenea unei ventuze, îi încetinește mersul. Mai mult tanga decît rula și, fără să fi apărut va-

luri mari, se afunda uneori aproape întreagă, încet, în moliciunea unei porțiuni moarte. Cerul devenea plumburiu, peisajul părea să se îngusteze.

În timp ce ajungea la primul flotor, „apucat" de Etienne și prins cu cangea de Bothorel, cu o îndemînare de bun cunoscător, o briză ușoară se stîrni și un foșnet ca al frunzișului de plop alergă pe fața apei, foșnet care, în loc să scadă, să se piardă, se întețea. Creste spumegînde răsăreau de peste tot, valurile se bulbucau, se înnodau și se deznodau, un vuiet străbătu spațiul încît s-ar fi putut crede că, în depărtare, marea avea să-și încovoaie, într-o uniformă aplecare, tot ovăzul verzui al tulpinilor ei.

Și parcă atunci s-ar fi deschis niște trape și parcă s-ar fi pornit de jos, spre suprafață, niște izbituri puternice. Fundul mării se revolta. Vasul „dădu pinteni calului" și primi un șoc puternic în travers. Începea necazul. Deîndată ce vîrșa fu remorcată, Etienne porni din nou la drum. Stropii valurilor spălau în răstimpuri geamul, iar pe marea care se dezlănțuise pretutindeni, nu mai deslușea flotoare ; se conducea după mișcările lui Louis care, la prova, aplecat peste copastie, arăta ceva cu degetul.

Una, două, trei vîrșe goale. A patra conținea doi homari și o caracatiță care nu avusese timp să o golească ! A cincea un țipar-de-mare și niște crabi-păianjeni. A șasea... dar unde era a șasea ? Cu pleoapele ude lipindu-i-se de ochi, Louis nu mai vedea nimic. Oamenii își întindeau gîturile, calculau, încercau

să deslușească repede. La virajele largi, care o făceau să se prăbușească în hăul valurilor, *Thérèse Masson* pisa greoi locul, în patru genunchi, asemenea unui animal împiedicat. În cîteva minute marea se răsculase, încercînd să-și taie în carnea-i verde-albă nenumărate insulițe care se iveau și se legănau fără istov... A șasea vîrșă, a șasea vîrșă...

Și în timp ce Etienne se pregătea tocmai să înjure, vîrșa aceasta, a șasea, chemă pînă într-atît privirile lui Creignou, încît acesta fu cît pe ce să se lovească la ochi izbindu-se de bordaj. Fir-ar să fie, abia apucă să gesticuleze, că vasul se și depărtase. Se văzură astfel nevoiți să se întoarcă și să încerce să se apropie de trei ori la rînd, deoarece vîntul devia ambarcațiunea. Dar toate astea pentru nimic : vîrșa era goală și, pe deasupra, trebuiră s-o mai și desprindă dintr-o grămadă de goemon. Hei rup ! Hei rup...

La a șaptea !

Vîntul răsuna în spațiu, iar *Thérèse Masson*, croind printre valuri un siaj spumos, se afunda în ele cu încetineală, jucîndu-se de-a tobogaunul. Soarele dispăruse. Peste halatul sur al cerului lunecau neguri cu siluete de alge marine, care se destrămau apoi în depărtare. Falezele se apropiau. S-ar fi zis că pămîntul își dezvelea dinții, iar țărmurile se și încinseseră de un soi de bale... Cu vuiet de sosire în port, bătrînul vas se cutremură din încheieturi. Dar cum, nu erau la Douarnenez ? Oare ce se întîmpla ?... Motorul se bloca. Oamenii din prova, iscodind marea furioasă pentru a-și făuri ima-

ginea liniștitoare a unui flotor de plută, abia se mișcară și nici unul nu se mai întoarse spre pupa. Îi stăpînea un simțămînt de pudoare. Ca și cum s-ar fi găsit acolo o femeie care se dezbrăca. Nu voiau să dea nici un semn de îngrijorare, să-l necăjească astfel pe Auguste ! Fiecare cu treaba lui ! Etienne menținea prova în vînt și, astfel, puteau să aștepte, continuînd căutarea.

De două, de trei, de patru ori, Auguste vru să pornească, dar de fiecare dată se auzeau aceleași strașnice pocnituri, elicea vuia, dorința de viteză se făcea simțită în toate cuiele, în toate scîndurile și apoi vlop, vlop, vlohop, vlo... o...o... ceva se prostea și-atunci totul parcă se rostogolea, după care din nou tăcere. Vasul se poticnea în vînt. Urlete batjocoritoare îl învăluiau. Fiecare val care îl ridica pentru a-l lăsa apoi să se prăvale ascundea o insultă și o lovitură.

A șasea oară, culcat pe burtă pe punte, cu capul sub mîndra plăcuță „Bolinders“, Auguste murmura ca totdeauna „ei drăcie“, ceea ce îi liniști pe oamenii din apropierea lui. Își suflecă mînecile, frecă o anumită piesă cu o cîrpă unsuroasă, strînse o alta cu o cheie engleză și, cînd porni din nou motorul, auziră cu toții că acesta nu mai era neascultător și că cea de-a șaptea oară avea să fie cu roade... Dar motorul, tot blocat.

La a zecea încercare, Etienne ieși din cabina lui cu geamuri și se îndreptă spre pupa. Vîntul șuiera, marea izbea, iar peste pontonul pustiu din zare se îngrămădeau vălătucii înfoiați ai norilor. Își îndreptă privirile spre Auguste, care clipi din ochi într-un anume fel.

— Crezi că o să meargă ? întrebă Etienne.

— Cu siguranță.

Și după un răstimp de tăcere :

— Trebuie.

Apoi, după un alt răstimp :

— Altfel o să fie rău de mine...

Cînd cea de-a douăzecea tentativă se încheie cu un eșec, se făcură simțite trei zguduituri puternice. Auguste lunecă, iar cheia engleză fu gata-gata să treacă peste bord. Vîntul de sud-est sufla încontinuu și respingea vasul.

— Crezi că o să te descurci ? întrebă Etienne, care se ferea să strecoare cumva în cuvintele sale vreo umbră de ironie.

Auguste Jézéquel, înlocuitorul lui Alexandre, era cineva ! Își încheiase stagiul în marină, obținînd un brevet frumos, așa că se pricepea. I se oferise de lucru într-un garaj, numai că într-un garaj nu poți pescui ! Spătos, cu părul tăiat perie și cu sprîncene stufoase, își lăsase mustață. Om cu totul fin, cu piele netedă de parizian, pus pe glume și cu multă înțelepciune în ochii lui verzi. ...Sămînță de patron, ce mai...

— Cu siguranță. Trebuie demontat.

Etienne își netezi bărbuța cu palma :

— Cît timp îți trebuie pentru reparație ?

— Nu știu, dar mai mult ca sigur că peste un ceas o să fim gata.

— Sus pînzele ! Încercăm să pornim așa ! ordonă patronul. Și, chibzuind adînc înainte de

a intra în cabină, adăugă că vor scoate ultimele vîrșe.

Ei da. Timp tocmai cît trebuie. Oricum, s-or descurca ! Și în felul acesta or să facă și treabă bună. Furtunile doboară orice înjghebare, vîrșele costă parale ! Și n-aveau parale de pierdut ! Și-apoi, fir-ar să fie, trebuia spus lucrurilor pe nume, trebuiau să arate mării că erau bărbați, nu glumă !

Vela mică, aspră, scoase un zgomot de plesnet în vînt, vasul încetă să mai piardă din viteză și, anevoie, urcă spre vest. Mers ca la îngropăciune, asta era... Ar fi trebuit să tragă cu toții un chef... Vasul se săltă și se avîntă ca un animal înfometat... Secundele curgeau după secunde. Două valuri mari năvăliră pe punte, unul după altul, murînd oamenii, și o plasă fu cît pe ce să ajungă în apă — Etienne așeză ușor vasul cu prova în vînt... Ceva, în ființa lui, rînjea, își bătea joc. Nicicînd n-o să-și regăsească uneltele ! Tot ce făcea era curată nebunie ! Dar se simțea hotărît să înfrunte orice și era chiar mai sigur pe conduita sa. Auguste spusese „o oră de respirații", iar Auguste știa totdeauna ce vorbește. De vreme ce se găseau dincoace de curentul de mare, aveau să se descurce ! Vîntul nu-i împingea spre piedici care nu mai lasă loc nădejdii. Ce mai încolo-și-ncoace, dacă marinarii aveau să-și ducă treaba la bun sfîrșit însemna că ieșirea lor pe mare era vrednică de laudă !

Și greul-de-crezut se produse o dată, de două, de trei ori. Ochii unor oameni aflați într-un afund de pîlnie tulbure, împinși spre o pantă care se prăbușea, ori peste o creastă destrămată pe loc, deslușeau matricola minusculă a vasului *Thérèse Masson* și n-o mai pierdeau din ochi. O pînză albastră, foarte roasă, din care ieșea capătul unui bețigaș negru, iar la rasul apei flotoarele înclinate și fornăitul unui nod de capăt. Și, o dată, de două, de trei ori, în ciuda ruliului și a tangajului, mîini vînjoase traseră vîrșa pe lîngă bordaj. În ea nu se găseau decît obișnuitele pietricele și micuța, vechea geamandură, dar țineau acum unealta în mînă și aveau dovada că nu erau niște leneși netrebnici ! S-ar prea putea ca celor de pe *Thérèse Masson* să li se zică vîrșari întîmplători, dar aveau să se descurce ca niște adevărați profesioniști din Audierne și Guilvinec !

În Raz de Sein, sub cerul livid, marea tresălta întrecîndu-se pe sine. Vasul care fusese observat în chiar clipa avarierii sale și cu care împărțeau acum imensitatea largului, se angajase în Raz de Sein, dansînd, plonjînd, zburînd, dar tot în zarvă de motor și victorios. Alți băieți care nu erau goi pe dinăuntru ! Douarneniști, sigur că da, sau vrednici a fi... La cea de-a zecea vîrșă, vai, copii ! Tare urît mai sufla vîntul, fir-ar să fie, de era în stare vasul să alerge așa, cu batista în catarg ! Oamenii din prova își pierduseră echilibrul, trebuiau trimiși la cabine ! Ba nu, ce naiba, ori atunci să se lase păgubași, să nu mai caute !... Cu o mînă Etienne își netezea bărbuța, cu cealaltă era gata să cîrmească în direcția vîntului. Vela vru parcă să-și ia zborul și să cadă în

mare ; scota, lovită cu puțin timp în urmă de Le Gonidec, se frînsese. Patronul cîntări situația : nimeni nu căzuse în apă, vela se ținea bine. Așa că redresă vasul cu prova în vînt pentru a înlesni strîngerea pînzei, dar un talaz împresură nava care gemu din încheieturi, se opinti, scuturîndu-și vela ca o labă înnebunită. În coroana de spumă a unei măguri marine partea desprinsă a pînzei luă apă. Se auzi un pîrîit și capătul de sus al catargului se frînse și se rostogoli pe punte.

Etienne ieși. Un catarg ce nu mai putea fi reparat... În schimb toată lumea era teafără, lucru mult mai important decît orice. Prinse vela udă, privi spre mare și strigă, fără să rîdă, ceva care suna cam așa : „Să lăsăm vîrșele celelalte". În condițiile acestea se putea vorbi despre *Thérèse Masson* ca despre un vas avariat, ceea ce nu era deloc hazos. Dar asta ațîța spiritele. Acum trebuiau să-și salveze pielea : clipele dobîndeau o valoare dramatică subtil-interesantă.

În definitiv, mai mult de două șanse din cinci, ca să se prăpădească, nu aveau... Țărmurile mai apropiate spre care îi împingea vîntul de sud-vest nu prea erau grozave, dar pînă la catastrofă mai rămăsese foarte puțin timp... Furtuna continua și avea să continue să-și sporească furia. Deriva — nici vorbă nu putea fi de ancorare ! — devenea și mai periculoasă din pricina forței valurilor. Dar declarația lui Auguste care răspundea de motor rămînea valabilă de vreme ce, între timp, încă nu apăruse dezumflat lîngă patron. Îl vedeau

cu toții acolo ciocănind și scotocind, fără să arate cîtuși de puțină îngrijorare ; calmul lui ar fi trebuit luat spre pildă ! Era ziua, accidentul se produsese în niște locuri proaste, dar la o distanță de la care se vedea uscatul, iar stațiile de coastă de la Capul Chèvre, poate și cele de la Capul Raz, nu uitaseră sau nu aveau să uite să alerteze porturile. O rută maritimă nu era departe ; un vapor cu direcția Brest avea să apară înainte de căderea serii și atunci, dacă situația s-ar fi înrăutățit cumva, i-ar fi putut lansa aceluia un S.O.S...

Un vapor sau o barcă de pescuit... La o milă depărtare se lupta cu valurile un vas necunoscut, care trecuse de Raz de Sein. O altă navă deci, nu una douarnenistă, căci în loc să navigheze pe trei sferturi spre Capul Chèvre se îndrepta spre cele dintîi și îndepărtate stînci ale arhipelagului Ouessant. Vreuna din Camaret, din Conquet sau Brest. Pentru a putea desluși literele numelui ei, ar fi fost nevoie de un binoclu.

Adunați acum în fața cabinei, tăcuți, oamenii priveau la nava norocoasă care înainta pe mare, navă al cărei motor nu slăbise, iar catargul se ținea tare. Așteptau, trecuseră ei prin necazuri mai mari și nu-și îngăduiau să judece pripit faptele lui Etienne. Dar iată că cineva rosti simplu, graseind : „Ei da, oricum, fir-ar să fie, mergem mai repede decît *Saint-Joseph* deunăzi..." și cu toții hohotiră într-un rîs scurt.

Saint-Joseph ! Etienne își netezi bărbuța. În situația în care se găseau, să te gîndești așa,

brusc, la alt vas, i se părea a fi semn rău. Rău pentru celălalt. Asta voia să spună : „În clipa de față există camarazi mult mai vîrîți în rahat decît tine, camarazi pe cale să piară..." Dar își veni repede în fire. Bătrîne, tu te afli cu marinarii tăi într-o situație proastă, nu *Saint-Joseph* ! Dacă thonierul n-o să întîlnească vreme frumoasă, e clar că va trece printr-un moment greu. Ca toată lumea ! Așa că... fără superstiții ! Théo Magueur știe lecția. Nu-i un biet mus acolo, care, de frică, să închidă ochii, în fața unui val de opt metri și știe prea bine că *Saint-Joseph* al său e destul de solid și poate naviga în apropierea țărmului sau să țină la capă, fără nici o primejdie... Gîndește-te la propriile-ți oase, Etienne, și la cele ale echipajului tău. Colo, departe, lucrul acela verde ca un cartof putred așteaptă să cîștige teren și atunci o să vezi tu pe dracu ! Un patron bun nu e un trufaș. Să zicem că Auguste s-a înșelat și că are nevoie de mai mult timp decît de o singură oră... Să zicem că furtuna o să se întețească înainte ca vasul salvator să ajungă aici... Lansează deci un semnal aceluia care te mai poate ajuta...

La naiba, totuși să mai încercăm. Semnalul disperării nu există decît prin cărți, iar Dumnezeu a năruit catargul ca să nu ne vină gîndul cel prost să ne slujim de el. Dacă Auguste a spus : „Un ceas", ei bine, un ceas o să fie... Îndărătnicule, îndărătnic fără pereche ce ești, curînd-curînd o să fie prea tîrziu ! Ridică o bucată de vîrșă, o batistă, ceva ! Nu-ți cerem

un semnal de deznădejde ca în cărți, poți să te descurci așa cum știu bretonii ! Ți-ai pierdut cumpătul ori ce-i cu tine, fir-ar să fie ?! Haide, arată odată că ai nevoie să fii ajutat...

Pentru nimic în lume ! Nici nu știu ce hram poartă vasul ăla, care nici nu-i de-al nostru ! N-am nevoie să plătesc prime de remorcaj, care ne-ar înghiți toate paralele. *Thérèse Masson* n-a avut niciodată pană, iar dacă totuși s-ar întîmpla așa ceva, se salvează singură... Haideți, repede, o bucată de vîrșă, ceva, ți-au mai rămas doar cinci minute. Asta o să-nsemne că patronii-pescari sînt oameni deștepți și că Théo Magueur n-o să facă prostia să caute uscatul !... Nu mă tem pentru *Saint-Joseph*. Dacă ar trebui să ne temem pentru toate vasele aflate pe mare n-ar mai fi multă lume, duminica, pe cheul portului Douarnenez !... Patru minute. Gîndește-te că, înainte de a pleca, Alexandre nu ți-a strîns mîna. Nu știi că ăsta-i semn rău ?... Teama are totdeauna un „ce" în sacul ei. Un patron-pescar nu pleacă niciodată urechea la palavragii !... Nu mă iau după frică, ci după bunul simț. Au mai rămas doar trei minute.... Am șaizeci și doi de ani, n-am chemat niciodată într-ajutor alt vas, n-o să încep acum... Auguste Jézéquel intră în cel de-al douăzeci și șaptelea an de viață, nu găsești că-i prea devreme să fie mîncat de crabi ? Iar micul Maurice, finul tău, ai fi oare mulțumit să moară din vina ta ?...

Posomorît, Etienne trecu la pupa unde, ud ca un cîine și murdar ca un pieptene murdar, Auguste sufla cu rîvnă într-o țeavă. Louis și

Philippe, așezați pe o prelată, împărțeau o bucățică de brînză Roquefort. Fanche Creignou descurca o undiță. Musul zăcea bolnav.

— Copii, spuse Etienne, sînt în viață lucruri care se cuvin făcute și altele... Glasul îi suna răgușit, tăcu. Ei bine, fir-ar să fie, n-o să dea nici cel mai mic semnal. Poate că vasul de colo are datoria să-și schimbe direcția și să vină să vadă ce se-ntîmplă, dar asta-i datoria lui. Numai a lui. Doar n-o să ne ducem să-i facem rugăminți.

Vîntul șuiera, urla și, în timp ce norii din zare rămăseseră neclintiți, alții se nășteau în fața lor, vătuind cerul. Marea toată se albea, înverzea, se cățăra, se prăbușea. Salvarea *Thérèsei Masson* stătea poate în priceperea și curiozitatea profesională a oamenilor care, acolo, pe mare alergau ca pe un tobogan, lunecînd în hăuri și urcînd pe culmi — și care în două, trei minute vor fi pornit spre nord-est...

Marinarii de pe celălalt vas priveau, fără să scoată un cuvînt, spre *Thérèse Masson* și, din cînd în cînd, schimbau între ei cîte un semn. Apoi, Arthur Lagadec, patronul, îi făcu cu ochiul lui Jean Laouénan, care stătea în picioare la pupa, cu mîinile vîrîte în buzunare și cu echea cîrmei între picioare ; dintr-o mișcare cu genunchiul drept lăsă în tribord pe *Maréchal Joffre*. Două valuri încălecară puntea dintr-un capăt în celălalt, dar vasul țîșni iarăși parcă purtat în triumf de mare. Apoi plonjă și se îndreptă spre navă.

În numele vaselor lor — echipaj și material — Etienne și Arthur se strigară de la un bord la celălalt, cu palmele strînse căuș în jurul gurii. Și, precum eroii lui Homer, găsiră și timp să schimbe în fugă cîteva cuvinte. Ei, care, în munca de fiecare zi, erau mai degrabă tăcuți. Dar unul voia să-i aducă pe douarneniști în postura de solicitanți, iar celălalt — pentru a păstra onorurile bătăliei angajate împotriva mării — înțelegea să nu joace nicicum rolul milogului.

— Poate că-i nevoie să vă scoatem de-acolo ? țipă Arthur. De ce n-ați semnalizat, fir-ar să fie ? E în pană motorul ?

— Probabil că n-am sta aici să pisăm marea, dacă nu s-ar fi întîmplat chiar nimic, i-o întoarse Etienne, în rîsetele celor de pe *Thérèse Masson*.

— Cu niște jefuitori ai apelor nu se știe niciodată, își aruncă Arthur vorbele, simțindu-se în avantaj. Firește că nu stau s-asculte clopotele din orașul Ys, zic eu, dar poate că tocmai acum pescuiesc vreun delfin alb sau vreo balenă !

— Pescuitori de talazuri și distrugători de coca ! urlă Etienne, susținut de-ai săi, și cine-ar fi zis că în timpul unui asemenea dialog viața oamenilor de pe *Thérèse Masson* era ca și în primejdie.

Cele două nave, care se mențineau paralele, păstrînd o distanță, spre a nu se ciocni, dănțuiau pe valuri. Furtuna lovea din plin și cerul, și marea... Arthur cîntări situația. Patronul din fața lui era un dur. Și, după toate, nici pe uscat nu se găseau încă !

— Dați remorca! strigă el ca să termine odată. O să vă aducem la noi, bretoni încăpățînați! Mai bine decît să vă dăm hrană la pești!

— Atunci prinde bine capătul, domnule de la Camaret! Și ai grijă să nu se piardă pe drum, că n-avem alta de schimb!

După ce s-a încheiat fugarul schimb de replici, remorcajul nu a însemnat defel o plăcere. După cum nici a te lăsa tras nu era o bucurie. Să înaintezi pe apă, fără propulsie proprie, dus la remorcă în coada unui camarad, care făcea pe hercule-le de bîlci, spre nefericirea ta, devenea pînă la urmă — era limpede — lucru de rușine. Cu atît mai mult cu cît era vorba de unul din Camaret, de o ambarcație mai scurtă cu un metru și fără cabină cu geamuri... Ei, drăcie!... Și măcar, dacă era atît de neplăcută treaba, de-ar sluji la ceva. Dar mai întîi rămînea de văzut ce se putea întîmpla în vălmășagul acela, în pofida dublării parîmei și a altor precauții, după două strașnice zguduituri asimetrice, un vas urcînd pe un val, celălalt coborînd pe un altul, primul vînzolit la tribord, al doilea la babord! Marea era din ce în ce mai învolburată și mai mînioasă. Desferecată, o aversă urlă și galopă cîteva minute cu mare viteză în spațiu — picături groase aproape orizontale — într-o lumină de apocalips, de culoarea pucioasei. Țărmurile de-a lungul cărora se bălăbănea micul cortegiu nu erau cu nimic mai înspăimîntătoare decît falezele de la Capul Chèvre, de la Capul Van sau de la castelul Beuzec și, cu toate că nu erau necunoscute — nici vorbă de așa ceva — încetaseră să mai aparțină peisajului obișnuit. Un naufragiu aici, în fața lor, ar fi părut de două ori mai jalnic. Trecuseră de Tas de Pois, înconjurat de jerbe scînteietoare, unde se refugiaseră toate păsările și, în zgomot groaznic, în tresăltări, ajunseră să înainteze de-a lungul istmului Lion du Toulinguet. Văzut de aproape, în furtună, marele recif își pierduse sculpturala semeție. Nu mai era decît un biet colț plesnit și spart în mai multe bucăți, tîrît acolo de mare ca țintă pentru artileria ei grea. O haită de cîini de infern... Urîtă treabă ar fi fost că cedeze parîmele. Dar n-au cedat. Pînă seara, cel tîrziu, nu aveau să mai facă doi bani, dar măcar oamenii se vor fi salvat!

Cu excepția lui Auguste, care își continua treaba la pupa, și de Louis închis cu patronul în comandă, oamenii coborîseră în cabinele lor. Trecuseră de capul Toulinguet și peste cel mult o jumătate de oră aveau să ocolească Grand Gouin, să fie, aproape, la adăpost. Cerul își schimbase culoarea, o căpătase pe cea a funinginei noroite care făcea ca peisajul să pară fantomatic — un coșmar de zgomote și forme într-un suflet bolnav. Tîlharii largului, sumețindu-și tăioasele cuțite ale valurilor și sfîrtecîndu-și fața și brațele în urlete furibunde, se abăteau cu forță asupra celor care înaintaseră prin canalul îngust al portului Brest și se duceau să-și găurească pielea, la nesfîrșit, izbindu-se de stînci. Plaje ca în

preistorie, sălbatice, inumane, dansau la tribord, într-un talmeș-balmeș de pietre ce se ciocneau între ele, asemenea oaselor a milioane de schelete.

Louis se gîndea la Maria. Pentru camarazii săi, uscatul însemna ceva cald și bun — dar pentru el ? Dacă vasul ar fi deviat spre Lion du Toulinguet și ar fi fost zdrobit de mare, i-ar fi adus asta vreo schimbare ?... Patronul strigă:

— Auzi, la vîrsta mea, să fii remorcat ca un vițel gras ! Sînt silit să găsesc asta nostim !

Tăcere. Apoi Louis răspunse, el doar :

— Da. Poate. În ce mă privește, nu știu.

Ocoliseră Grand Gouin, puteau fi zărite detaliile portului Camaret, așadar parîmele ținuseră ! Vremea primejdiei se ducea, în sfîrșit, pe apa sîmbetei, iar melancolia... Etienne o pusese deoparte. Barcă spurcată. Să-i facă lui una ca asta ! Să se zică ce s-o zice, motorul nu face cît cinstitele vele de odinioară...

În clipa aceea, o bufnitură ciudată, care nu venea dinspre mare, zgudui vasul *Thérèse Masson*. Cei doi bărbați crezură că parîmele cedaseră. Proștilor, nu cunoașteți zgomotele făcute de motorul vostru ? Auguste, cu impermeabilul „brodat" de averse, cu genele și sprîncenele lipite de unsoare murdară, cu gura și dinții negri, cu mîinile ca un bloc de melasă, bătea în geam cu cotul. Etienne deschise ușa.

— Vezi bine, patroane, că tot am dus la bun sfîrșit reparația.

„Ăsta om", gîndi Etienne, căruia îi scăpară cuvintele :

— Ai lucrat bine, fiule. Dar pe dată socoti că se cădea să-și tempereze elogiul : Ziceai că durează o oră, dar sînt mai mult de două și...

— Vorbeam de o oră în condiții acceptabile, nu așa, se dezvinovăți celălalt. Etienne schiță o strîmbătură. Avea băiatul stofă de patron, dar trebuia să mai învețe, chiar și faptul că nu se cuvine să răspundă.

— E bine să ții totdeauna seama de așa ceva, declară el.

Și se duseră la pupa unde băieții, ieșiți din cabină, schițau, în plin ruliu și vacarm, un *jabadao* triumfal, apoi în prova, unde îl strigară pe *Maréchal Joffre* să largheze remorca. Capătul i se dusese dracului și ar fi putut chiar ei să-l largheze sau să-l taie cu toporul și pe urmă... în apă, rățoilor ! Iar ceilalți să-l tragă la bord dacă le făcea plăcere ! Dar voiau să marcheze momentul. Parîma asta putrezită ar fi putut reprezenta de-acum pentru ceilalți un trofeu, te pomenești că ar fi chiar în stare s-o păstreze ca amintire ! Cei din Camaret, mîndri că soseau trăgînd după ei douarneniști, nu ascultau la strigăte și, cu vasul în plină viteză, cu motorul dornic să se elibereze îl aduseră iute bord la bord. Aveau de ales : ori se izbea de *Maréchal Joffre*, ori larga remorca. Amenințări ale unor douarneniști, amenințări grave : de formă, Arthur Lagadec îi făcu mistreți, cea mai tare dintre injuriile sale, dar strigă spre unul dintre mateloți : „Dă drumul sforii lor în valuri, după ce au învățat să umble singuri !"

„Nu-s chiar atît de bătrîn", își zicea Etienne, constatînd că fusese gata-gata, pentru un minuscul punct de onoare, să lase vasul pradă pieirii ! Asta compensa remorcarea ! Dar se întunecă din nou : un adevărat stăpîn al mării ar fi socotit drept un semn al destinului această reparație de ultimă secundă și, decît să se refugieze la Camaret, pentru a reglementa pe loc, ca un milog, prima de remorcaj, ar fi făcut cale-întoarsă, în plină furtună, spre Douarnenez-ul natal...

Pescuitul ? Niciodată n-ar fi cutezat, cu sare și amoniac, să prindă sardele care s-ar fi învechit pe loc ; totuși, nu de pescuit era vorba, nu. I se părea cu neputință să ajungă la Douarnenez fără naufragiu... Mititelul !

O ploaie puternică strivea pieziș portul ferit de vînt. Marea, în flux, era relativ calmă, deși un huiet continuu îi plutea pe deasupra. *Thérèse Masson* se strecură între două vase albastre de pescuit languste, cu puntea încărcată de vîrșe ; se vîră de-a-ndăratelea, cu pupa atingînd cheul și cu anexele garate pe tribord. Etienne împărți ordine : Mergeți la bistrou cu oamenii de pe *Maréchal Joffre;* dar, mai întîi treburile serioase ! Eu mă duc la Administrația maritimă, musul veghează la bord, Louis, Jules și Mathieu se duc la fabrică și la angrosiști, iar ceilalți, doi cîte doi, să umple coșurile și să treacă din casă în casă. În privința prețului nu discutați. Treisprezece la duzină și mai mult pentru femeile gravide ! Consemnul : descotorosiți-vă de tot. Eu însumi, ca și

băieții care se duc întîi la fabrică și la angrosiști o să vă dăm o mînă de ajutor.

*

Un timp, Arthur Lagadec gîndise cum trebuie, cum că și cei din Douarnenez și cei din Camaret sînt pescari și tovarăși. Nu trebuia ca *Maréchal Joffre* să realizeze beneficii de pe urma *Thérèsei Masson,* care intrase în belea. O să ceară o anumită sumă menită să acopere consumul suplimentar de carburant și lipsa de cîștig cauzată de o întoarcere tîrzie ; să fie totul pe drept, ce mai !... După încă un timp, își scoase șapca impermeabilă și se scărpină în cap. Ar fi o tîmpenie să se arate prea blînzi ! Salvezi băieți, viețile oamenilor prețuiesc bani grei, băieții trebuie să hotărască ! Dacă bătrînii au fixat o primă de remorcaj, pesemne că așa trebuia ! Oamenii de pe *Maréchal Joffre* aveau să fie dezamăgiți, să țipe că el nu-i apără... Ei bine, avea să ceară prima ! Și, pentru a-și păstra dreptul de a se socoti mai departe băiat bun, își aminti că douarneniștii nu aveau inimă largă. Patronul *Thérèsei Masson,* asta se vedea cît de colo, ar fi cerut — într-o situație asemănătoare — prima. Ce șiretlicuri mai făcuse cu parîma ! Niște trufași afurisiți. Găseau că, mă rog, cartierul lor maritim e cel mai frumos de pe pămînt : dar Camaret făcea tot atîtea parale și ar trebui să li se dea de înțeles asta, cerîndu-le acestor DZ exact cum scrie în lege — nici un bănuț mai puțin ! Altfel ar putea crede că cei din Camaret le știu de frică !

La administrator lucrurile nu fură tărăgănate. Nici un fel de tocmeală din partea lui Etienne care ceru doar, pe un ton rugător — într-asta a constat singura ironie — să poată achita suma peste cîteva ceasuri.

— Dar... bineînțeles ! îi răspunse Lagadec oțărît.

Întocmiră un raport și semnară. Etienne se pregătea tocmai să plece, cînd administratorul îi spuse zîmbind :

— Și n-ați uitat, firește, să vă anunțați familiile...

— Să le anunțăm ? La ce bun ? Mîine o să stea scris în gazete.

— N-ați fi putut trimite o telegramă ?

— De fapt, asta am fi putut face... recunoscu patronul, care se gîndea la costul unei telegrame. Prima de remorcaj, băutura pentru oamenii de pe *Maréchal Joffre*, o parîmă distrusă, cheltuieli privind cazarea și hrana pentru o zi, două, nota părea destul de lungă. Și nici nu se știa dacă vor vinde toate sardelele !

— Nu vă temeți, urmă celălalt, că familiile voastre s-ar putea îngrijora nevăzîndu-vă ?

— Se-nțelege că da, știți cum e... recunoscu Etienne, căruia nu-i plăcea ca unui patron-pescar să i se țină o lecție. Și tot răsucindu-și șapca în mîini, își aminti de tristețea nevestei ori de cîte ori, cu douăzeci de ani în urmă, i se întîmpla să nu se întoarcă la timp, ca în seara asta. Se întreba, în numele oamenilor lui, dacă telegrama putea fi evitată.

După ce-l băgase la idei, administratorul îl scoase din încurcătură. Îi spuse că-i va telefona colegului său din Douarnenez, care va înștiința familia cea mai apropiată, iar aceasta, la rîndul ei, se va descurca și le va anunța pe celelalte.

*

Fabrica își încetase producția în ultimele zile din lipsă de material, iar gerantul făcuse calculul că repunerea ei în funcțiune, pentru a vîrî în lucru doar marfa adusă de *Thérèse Masson* și de *Maréchal Joffre* (care adusese mult mai puțin), ar fi însemnat pierdere de bani. Și atunci ? Vedea el bine că era furtună, voia să fie cumsecade cu pescarii, dar nu i se putea cere fabricantului să dea din buzunar !... „Și cu noi cum rămîne ?“ întrebă Louis risipindu-și privirile peste dalele de marmură ale pardoselii. „Și buzunarul nostru ? Alte dăți fabricantul cîștiga peste măsură, n-ar putea să accepte și el o pierdere ?“ Gerantul ridică din umeri...

Un prim angrosist nu voia să cumpere fără să vadă marfa și prea era urîtă vremea ca să iasă pe cheu cu reumatismele lui. Un al doilea lucra cu Parisul, iar piața pariziană fusese supraîncărcată în ultimele zile de sardele aduse din La Rochelle și din La Royan, care se vindeau prost. Lua cu plăcere peștele adus de *Maréchal Joffre*, dar să fie bine înțeles, făcea excepție pentru cei din Camaret ! Un al treilea refuza din principiu o marfă vînzolită de furtună. Sardele pentru file drept, haida

de ! Fiți cinstiți și ziceți mai degrabă sardele de vreme proastă ! Ce mai poate merge la conserve nu e bun pentru angrosist ! Și cu cît Louis și Mathieu, avînd experiența eșecurilor precedente, ofereau condiții mai interesante, cu atît fruntea angrosistului se întuneca a neîncredere, de parcă i s-ar fi oferit putreziciuni. Un al patrulea își chemă nevasta care alăpta un prunc la etajul întîi și, așa, din capul scării, ea îi spuse să cumpere două mii cinci sute de kilograme. „Să zicem trei mii, ce mai, murmură Louis autoritar, dar bărbatul, slab, strigă ca să fie auzit sus : „Jeannie, mă întrebă dacă nu putem lua trei mii !“ După ce se auzi un zgomot ușor, care însemna că gura pruncului se desprinsese de la sînul mamei, răspunsul fu : „Ori două mii cinci sute ori nimic !“ Ei drăcie ! Mai ușor e să prinzi sardelele decît să le vinzi ! Angrosistul se duse după o cotigă cu hulube și-i însoți pe cei doi bărbați la bordul vasului, unde tocmai sosea și Etienne. Fu servit, după care se ținu un mic consiliu de război. Vînzarea la domiciliu nu era avantajoasă, fu de părere Etienne, care-i întîlnise pe ceilalți băieți ; oamenii își cumpăraseră de mîncare pentru seara, iar dacă nu, își păstrau banii pentru *Maréchal Joffre*. În mai multe case le fu dat să audă cuvinte de ocară.

Mathieu Le Gonidec îi întrebă dacă „făcuseră“ casa preotului. Își lua asupră-i să-l ducă cu vorba pe pastor cu rugăciuni în latinește ! O parohie importantă, cum era Camaret, trebuia să ia pe loc o sută de sardele !

— O sută de sardele, mda... spuse Etienne, problema rămîne deschisă. La ora aceea — și numai dacă se putea pune bază pe un minimum de rezultate obținute de camarazii care umblau prin case — prima de remorcaj era aproape plătită. Nu cîștigaseră încă suma cu care să cumpere o altă parîmă în locul celei distruse...

Un răstimp de tăcere, după care Etienne (și fiecare în sinea lui aducea mulțumiri patronului) declară că trebuiau să ia legătura cu Douarnenez-ul. Nostim ar fi ca fabricile de-acolo să refuze peștele. Or găsi ei o camionetă pentru drum... O mare nădejde li se înfiripă în suflet. Mda, li se înfiripă.

— N-ar fi mai bine să telefonăm întîi ? fu de părere Le Gonidec, dar Etienne i-o întoarse :

— Știi cumva să dai telefon ? Ar mai trece și o groază de timp pînă l-am găsi pe Auguste tehnicianul... și-apoi gologanii ca să plătim comunicarea...

Cei patru se puseră așadar în mișcare să caute o camionetă salvatoare și, firește, se duseră mai întîi să bată la ușa angrosistului pe care nevasta îl ținea sub papuc. Bărbatul era plecat cu ale lui, astfel că dădură de cucoană. În ce privește camioneta, nu zicea ba ; dar pînă la Douarnenez și înapoi asta însemna un traseu de peste o sută de kilometri și, fără sfială, le ceru o sumă frumușică. Și-atunci, mai merita oare, în asemenea condiții, să-ți dai atîta osteneală ? Hotărîrea trebuia luată repede. Etienne își păstra pentru sine răspunsul,

iar afară, pe cheu, avu loc un schimb de păreri. Louis era pentru aruncarea peştelui în apă. Un asemenea gest de revoltă i-ar impresiona pe oameni, treaba ar apărea şi în gazete. Dar Jules şi Mathieu, care se gîndeau la copiii lor, nu i se alăturară. Chiar dacă, după atîta trudă, n-ar cîştiga decît o brumă de bănuţi, ar fi totuşi nişte bănuţi... Numai de i-am cîştiga, gîndea Etienne... Ce-o fi o fi! Hotărîră să încarce camioneta, iar Mathieu, a cărui nevastă era însărcinată, urma să însoţească şoferul, pentru a veghea ca negocierile, vînzarea să se desfăşoare cît mai bine. După aceea, aveau să aştepte la Douarnenez întoarcerea vasului. Straşnic pescuit, fir-ar să fie! Douăzeci de mii de peşti tixiţi în lăzi şi tot mai rămîneau pe-afară. Pe ăştia trebuia neapărat să-i vîndă cu preţ bun pe piaţa locală. La drum, înainte! Să mergem la ai noştri!

Pe drum, Etienne intră în bistrou : plăti prima de remorcaj, goli un păhărel de vin roşu şi îi rugă pe băieţii de pe *Maréchal Joffre* să bea fără să-i mai aştepte pe ai lui. Şi să nu se uite la cît costă, cinstea o făcea el cu dragă inimă. N-o să ne tihnească dacă n-om vedea prăvălindu-se vreo doi, trei îmbătaţi... Umple bine paharele, spuse el patroanei... De îndată ce se depărtă, Arthur Lagadec izbi cu pumnul în masă. Sigur că or să bea, tot sigur e că vor întrece măsura! În ciuda tărăboiului făcut pentru parîme, oamenii ăştia erau totuşi tovarăşi şi ar fi ruşinos să tragă la măsea pe spinarea lor cînd necazul se abătuse asupra lor cu-atîta furie! De vreme ce plăteau

prima, înseamnă că erau chit. „Încă un pahar de vin alb pentru toată lumea, comandă el cu un gest larg, după aia ne astupăm gîtlejurile..."

Între timp, douarneniştii se răspîndeau prin toate colţurile oraşului. O sută de sardele la casa parohială, vreo duzină la un potcovar, două duzini unor parizieni ai căror copii dăduseră năvală scoţînd strigăte... Băteau drumurile fără preget, în pofida ploii şi a noroiului. În destul de multe ferme oamenii spuneau că nu mai văzuseră pescari ostenindu-se într-atît şi, cu toate că dispreţul ţăranului faţă de peşte şi scoici era adînc înrădăcinat, pescarii fură trataţi ca nişte trimişi ai Domnului şi li se cumpără foarte mult. Au fost vînduţi, astfel, vreo două, trei sute de peşti. Un operat la cap din '914, care o cam lua razna şi care, în ciuda tăgăduielilor sale, pretindea că-l întîlnise pe Fanche Creignou la Dardanele sau la Dixmude, îl pofti şi pe el şi pe Jules Bothorel la o ţuică. Într-un coteţ pentru iepuri, acoperit cu paie, trăiau două surori octogenare care nu vorbeau decît bretona. După ce au cerut să li se explice amănunţit cum anume se pregătesc sardelele au cerut — de fiecare — cîte două foarte mici. Se căinau că nu pot plăti cu bani şi, în timp ce Louis şi Jean-Marie Leroux, înveseliţi de mutra lor, înscriau peştii la profit şi pierderi, ele scoaseră dintr-un bufet o bucată mare de unt, silindu-i să-l primească: „Pentru copilaşi!"

Furtuna dădea provincia Bretagne cu cîteva secole înapoi. O sălbăticie din străvechime se împletea cu vîntul, noroiul de odinioară zăbo-

vea prin poteci, ploile repezi aveau iz de răscoală țărănească. Pe ruinele unei mori pierdute în landă se dezlănțuiau patruzeci de mii de rafale. Fără să-și dea seama, și unii și ceilalți se apropiaseră de vecinătățile „vechiului" golf, de-a lungul căruia cu puțin timp în urmă vasul lor înaintase fără glorie. Îi mira larma cerului și a mării. Împotrivindu-se vîntului, respirau cît mai des. Nici țipenie pe cîmp sau pe drumuri, nici o navă în depărtări. Nimic în afară de șuierături, talazuri, stropi de val, urlete, vacarm. Ofensiva oceanică împotriva țărmurilor se desfășura cu maximum de forțe. Pescuitul lor de sardele — fleac! Milioane, miliarde de tone de ocean nestrunit se ridicau, se avîntau, se prăbușeau peste țărmuri, pedestrime și mitralii înlănțuite în moarte, renășteau, mureau din nou, mereu, mereu și nu îngăduiau să-și facă loc în lanțul timpului nici măcar o singură verigă de calm, de tăcere.

Cînd se întoarseră, cobora înserarea — sau ceea ce-i ținea locul. Expediția lor prin ținut, cu multul mers pe jos și cu tot zbuciumul acela omenesc îi istovise mai vîrtos decît ziua de pescuit și decît ceea ce numesc turiștii emoții... Supunîndu-se ordinelor, Maurice scosese bechiile, astfel că *Thérèse Masson* (bun vas!) se ținea țanțoș pe nisipul mocirlos, cu scara la tribord. Se cățărară. Socotelile urmau să le facă la Douarnenez, nu aveau încă toate elementele. Dar era lucru sigur că după ce vor plăti totul, nu le mai rămînea decît prea puțin. Istoviți cum erau, se împăcau cu soarta lor. Trupul rîvnea somn, nu mai era sensibil la amărăciune. Bine că mai aveau cu ce se descurca și că nu trebuiau să cheltuiască! Bine că exista bucata de unt pusă la bătaie de Le Gonidec și Leroux! Bine că, într-adevăr, mai trăiau! Doar Etienne suferea. Grea zi pentru el. Remorcajul și pe urmă — mai rău chiar — umbletul acela din ușă în ușă, ca pescarii de odinioară, ca cerșetorii dintotdeauna; cu aerul că propune angrosiștilor și gospodinelor afaceri nu tocmai curate.

Nu existau decît cinci cușete și, la drept vorbind, vremea nu era destul de frumoasă încît să se poată dormi pe punte. Dar pastorul se oferise să-l ia la el pe Maurice; Goasduff și Gourmelon cunoșteau „responsabili" care le puteau găsi un pat. Rămîneau șapte. Louis și Fanche Creignou, celibatari, se oferiră să se întindă într-o sală de bistrou și să-i lase între ei pe tații de familie... Cei rămași nu se mai distrară să-și scoată cizmele, nici să îmbuce cît de cît ceva. Se vîrîră în cușete, astfel că bunele și întăritoarele flăcări ale somnului le învăluiră pe dată și trupurile, și sufletele.

*

Dis-de-dimineață, vuietul valurilor izbind coca în partea ei de sus îi trezi pe cei ce dormeau pe vas. Zori murinde se împîcleau într-un cer jos, care urla. În față, marea se dezlănțuia în continuare, mîniindu-se împotriva plajei Trez-Rouz și a platoului Capucins, mai înfoiată decît cu o zi înainte, presărată cu gheizere și cozi de păun, și împroșcînd mai-departe-decît-țărmul o ploaie grea de stropi.

Iar dincolo de adîncitura radei mici, dibaci situată cu spatele spre larg, urletul încontinuu rostogolit al uriașului cărăuș — Oceanul, care își revărsa fantasticele-i bene în scobitura istmului Toulinguet. Stăpîn al mării ori nu, cu neputință să vrei să pleci...

Coborîră pe uscat, unde Louis și Fanche dormeau încă. Patroana le pusese la dispoziție o saltea — nababi, ce mai ! Și să-i fi auzit cum sofrăiau ! „Sus, băieți ! A sosit trenul în gară ! Haide, sus, marina !“ Năuci încă amîndoi, și Louis și Fanche... O porție de rîs, apoi băură cafeaua pentru a-și veni în fire, și întrucît se întorseseră și Momo, Jo și Philippe, discutară tărășenia... După care toată banda se duse la angrosistul cu camioneta, a cărui nevastă îi luă la rost pe un ton de majur fiindcă la întoarcere se spărsese un cauciuc. Dar aflară că Mathieu vînduse tot peștele și încă nu prea rău.

Pe țarina de la Rocamadour, într-un loc pustiu, ferit de vînt, între două șantiere de construcție, oala de fiertură fu instalată cu mare dichis. O ciorbă bogată în sardele, crabi și homari, cu pîine și ceapă — și cu vin, ce naiba, pentru amatori ! Există, oricum, și lucruri bune în viață ! O dată măcar se găsea vreme destulă și pentru mîncare ; ca la nuntă. Cu vederea spre mare, ca pe terasele marilor hoteluri. Și se ghiftuiră. Cînd și cînd, cădea cîte o aversă, dar asta spăla fețele și-apoi se termina repede. Pînă și tații de familie își păstrau zîmbetul pe buze. Jules Bothorel, pa-

trużeci și șase de ani, cinci copii minori, fredona un cîntec învățat în adolescență și care îi punea probleme de memorie. Căci, după un început oarecare, devenea deșucheat :

În rada Cherbourg — să vedeți ! —
Cu-un unchi — diplomatul — odată
Eram invitat, măi băieți,
La un căpitan de fregată.

Refren

Mai rar asemeni valuri line,
Dar țineți-vă, totuși, bine !
Cînd nu ești marinar sadea,
Duducă, zău, poți luneca.

Etienne îl trimisese pe mus să cumpere un ziar ; apoi, sprijinit de o șalupă veche, citi titlurile. Dar căuta ceva despre furtună, iar ziarul nu pomenea nimic. Ba da, iertare, cîteva coșuri și multe olane de pe acoperișuri zburaseră prin orașele în care vîntul, suflînd în rafale cu peste nouăzeci de kilometri pe oră (vai și amar), dezrădăcinase pe bulevardele-promenadă mai mulți arbori mari. În străzile mai joase fuseseră inundate pivnițe și chemați pompierii municipali. (Ca și pentru incendiu, nostimă treabă !) Un cal, speriat de vuiet, azvîrlise căruța în șanț și, în cădere, o lăptăreasă se alesese cu piciorul rupt...

— Eu nu numesc asta *furtuna*, zise el dezamăgit.

— Ba da, eu cred că e... cred că *și* asta e furtună, proferă Louis după cîteva clipe de cugetare. Nu trebuie să te gîndești numai la tine...

Patronul mototoli ziarul.

— De parcă m-aș gîndi numai la mine tot timpul. Ei drăcie, crezi că nu mi-ar fi plăcut să citesc și eu o vorbuliță, acolo, despre *Saint-Joseph*...

Ei da, toți cei de față fură de părere că, într-adevăr, așa era. După care, tații de familie adăugară :

— Cînd nu-s vești, e bine.

Cîte nave de pescuit thoni sînt pe mare ? O sută, o sută cincizeci ? Două sute ? Și-apoi pescarii douarneniști, ce mai calea-valea, știu să iasă mai bine decît oricine din belea.

— De aceea nici eu nu mă-ngrijorez chiar foarte tare, opină Etienne, revenind la ideea lui. Ei, nu-i nimic, eu numesc asta *furtuna*...

Louis își evoca, rînd pe rînd, două chipuri : pe-al micuței Maria și pe-al lui Jean Cam. Și își zicea că, în ciuda furtunilor, a necazurilor, a cîrciumăreselor trupeșe înamorate, viața rămînea minunată. Omul dăruit cu un prieten — căci, după incidentele din ajun înțelesese ! și cînd Jean avea să se întoarcă din pescuit urmau să se împace neapărat —, omul dăruit cu un prieten și cu o ibovnică răsplătitoare nu avea dreptul să se socotească nefericit.

*

Furtuna sufla vîrtos în larg și pe țărmuri ; despre dragonul acesta cu multiple inele nimeni nu-și poate face, dintr-o dată, o idee cuprinzătoare. Cei mai mulți s-ar mulțumi cu cîteva imagini personale, cu cîte o reverie pe marginea vreunui articol de gazetă, cu un schimb de păreri...

Pe mare însă există aprinsa mînie a fiecăruia privind furtuna și o anumită furie a valurilor, și o anumită reacție a echipajului de pe *Jean et Thérèse*, navă de pescuit thoni din Groix... și de pe *Georges Clémenceau*, pescuitor de languste din Audierne. Și de pe *Voltigeur*, thonier din Concarneau ; de pe *Fouquier-Tinville*, thonier douarnenist, de pe *P'tit Breton*, *Itroun Varia*, *Cause Toujours*, *Sainte-Anne-d'Auray*, thoniere din Concarneau, de pe *Hirondelle des Flots*, pescuitor cu priponul din Etel, de pe *Petit Jésus*, *Fleurs des Vagues* *Saint-Antoine*, nave pentru thoni din Groix, de pe *Cap de Bonne-Espérance*, thonier din Tréboul, de pe *Jean Valjean*, vas din Audierne, de pe *Maurice et Mauricette*, langustier din Morgat, de pe *Reine des Ajoncs*, de pe *Que votre règne arrive*, nave pentru thoni din Concarneau, și de pe atîtea altele. Și nimic nu s-ar fi putut asemăna, aidoma, cu lupta oamenilor de pe *Marie-Louise*, langustier din Camaret, silit să repare bazinul pentru pește în toiul furtunii și să arunce în mare jumătate din ce prinsese de-a lungul unui lung sezon. Nu s-ar fi asemănat, aidoma, nici cu aventurile și neliniștile

tehnice ale echipajului de pe *Saint-Joseph*, patru ani vechime, thonier douarnenist, lansat în fața portului Tréboul într-o zi pe ploaie de către șantierele Oliviérou cu trinchetinul lui de vreme rea, cu trinca-ballon, cu bate-pupa, cu hobanele sale...

Furtuna însemna mii de picturi în tonuri de gri și mii de entuziasme, și tabla smulsă noaptea de pe acoperișul unei case din Brest și rostogolită la o sută de metri. Însemna o noapte de vuiet la Podul Mare, teroare de fierărie și fontă, părînd a o exprima pe cea a întregului oraș, teroare căreia serviciile competente nu-i putuseră determina originile, nu o putuseră suprima în ciuda uleiurilor celor mai vîscoase și a demontărilor celor mai precis executate.

Furtuna era lipsa de încercare a unui pescăruș la Capul Van, care își alesese o scobitură mult prea joasă ca să-și înjghebe un cuib peste care trecea un val perfid măturîndu-l pe el și-ai lui în plin somn ; sau imprudența altuia, domiciliat pe o stîncă de la Tas de Pois care, zburînd prin vîrtejuri, în chiar inima unei vijelii, își zdrobea capul de stînci.

Tumultul și violența chemau neîncetat prin glasuri și imagini cărora era cu neputință să li te poți smulge, blestemul aruncat speciei umane și împărăției ei. Totuși, cruzimea aceasta biblică, al cărei tîlc cumplit avea să fie curînd deslușit, se lăsa încontinuu muncită de instinctul milosteniei. Freneticul uragan — ce smulgea de pe puntea unui thonier banca de care un pescar se legase cu parîme, făcînd astfel să dispară în vălmășagul lui o viață tînără,

purtătoare de speranțe și batjocorindu-i virtuțile — se manifesta în alte părți printr-o răbdare extraordinară, printr-o perseverență vrednică de castori sau furnici, nepărînd a urmări alte scopuri decît fericirea oamenilor. Furtuna însemna totodată distrugere, răsturnare, masacru — dar și bunăvoință și simț al armoniei și al unei frumuseți nu neapărat tumultuoasă.

Pe stîncile și recifele arhipelagului Ouessant, regimente de talazuri rupseseră, roseseră, tăiaseră legăturile nenumăratelor alge, pe care alte regimente avuseseră grijă să le escorteze în siguranță, pînă la uscat, hrană și viitoare veșminte pentru strîngătorii de goemon. Toată furia aceea albă-verde înmănunchea într-un unic elan strigătele și bunătatea Domnului.

În timp ce întinsele plaje ale golfului Douarnenez, cele ale golfului Dinant se înfățișau la sfîrșitul refluxului ca niște locuri ale tumultului de dragul tumultului și ale unei agitații obsesive și perverse distruse de valuri la nesfîrșit, o armată de curenți suavi, de blînde echipe ale unor unde specializate le făceau, cu conștiinciozitate și într-un chip minunat, gospodăria. O zonă de gropi cu apă și de pietricele era promovată drept nisipuri alese și fine, zadarnic iscodite, peste două zile, de privirile unui copil venit să încerce o barcă de plută ; iar dintr-o frumoasă zonă de nisip mat țîșnea cu convingere un peisaj de pietricele. Părelnice năzbîtii de ornamentator. Tarlale ale liniilor de forță erau dispuse paralel cu țărmul,

tainică rețea de magnetizare cărora li se supuneau rămășițele cochilifere. Sub învolburarea talazurilor, plaja se întrupa din nou, se gătea cu mii de încîntătoare și naive rîuri de giuvaeruri, cele mai multe dintre ele minuscule și firave, cărăușite de mare cu grija șlefuitorului de diamante, înfășurate în file de apă duioasă. Și, cu măiestrie, la poalele falezelor, ea — marea —, care nu avea nici iris, nici cristalin, pipăia cu palmele-i verzui pietrele lustruite de trecutele ei furii, mutate din loc de capriciul oamenilor, pentru a le reașeza într-o altă rînduială, după șlefuiala, mărimea, muzica și supla lor densitate...

În mare înflorea temperatura călduță. Imensa roire a bancurilor de pești nu mai era decît o amintire. Nenumărate viețuitoare microscopice se alăturau, gregar, celor ajunse către miazănoapte. Și, în timp ce zgomotoasele tăvăluguri revărsîndu-se rotund de-a lungul nisipului vuiau și urlau la nesfîrșit cum că *ele* erau furtuna și că asta făceau, treabă de furtună, nările pescărușilor aciuați în marile recife adulmecau pînă departe întîmplări folositoare.

■

După-amiază, Philippe Goasduff, care băuse cam mult, încercă să îndoctrineze un pescar indigen, un roșcovan micuț cu fața turtită. Voia să-l convingă cum că douarneniștii slujeau mult mai bine cauza proletariatului decît cei din Camaret. Motivul ? Ceilalți se ocupau

mai degrabă de languste — crustaceele bogătanilor — și neglijau sardeaua sau macroul, peștii pungilor sărace.

— Vrei să zici că ăsta-i braț de milionar ? spuse cel din Camaret, suflecîndu-și mîneca dreaptă pînă la cot și lăsînd astfel să se vadă, tatuate, cuvintele : Trăiască Socialismul.

— Nu, recunoscu Goasduff, mărturisind că nu mersese atît de departe. Purta pe omoplați portretul actriței Mistinguett, era singurul ornament al pielii sale... Mîngîie venele groase ale camaradului și, judecînd mai bine, fu de părere că nu braț de milionar trebuia să-l numească, ci braț de sclav. Cînd un bărbat cu convingeri revoluționare era pescar de languste, însemna că el nu mai apăra lupta claselor și că accepta nedreptatea.

— Pe naiba ! strigă celălalt. Despre ce luptă de clasă vorbești ? Îi tot zice ca la carte dumnealui, pînă s-o pomeni cu brațul ăsta de sclav peste mutră... Un socialist din Camaret face cît comuniștii din Douarnenez, fără doar și poate...

Era pe punctul de a-și susține afirmațiile cu exemplul remorcării din ajun, ceea ce ar fi putut duce la o încăierare — dar Etienne îl și întrerupsese, punîndu-l la locul lui. Pești pentru bogați, pești pentru săraci, copilării ! Langustele erau languste, macrourile, macrouri ! Langustele n-aveau sînge de Rothschild în vine, nici macroul de comunist ! Celălalt își trase, demn, mîneca. Un macrou e un macrou, un om de bun simț e un om cu judecată ! Îi strînse patronului mîna, în timp ce Gourme-

Ion îi cerea să nu pună pe seama comunismului divagațiile unui bețivan...

A fost singurul incident dintr-o după-amiază fără sfîrșit... Jézéquel inspectă, încercă o dată și încă o dată motorul. Scota distrusă fu înlocuită, iar catargului i se făcu o reparație provizorie. Prin port circulau zvonuri, cîțiva băieți vorbeau de naufragii. Spre seară, Etienne se duse la Administrație, unde zicea că are de îndeplinit o formalitate. Simplu pretext. Găsi un administrator îngrijorat, care făcea pe omul liniștit și zicea că nu știe nimic. Se povesteau niște lucruri și la Brest, dar dac-ar fi să te iei după toate scornelile care apar pe vreme de furtună !... *Saint-Joseph ? Saint-Joseph,* navă douarnenistă de pescuit thoni ? Păru uluit. Nu auzise vorbindu-se de o navă ca asta.

Etienne făcu pe șiretul :

— Atunci poate c-ați auzit vorbindu-se despre alte nave ?

— Nicidecum, se grăbi administratorul să răspundă.

„Minte", își zise Etienne, dar avea el dreptul să-i caute vină sau să-i pună și alte întrebări ? Își luă șapca și plecă...

A doua zi dimineața, cînd vechile forțe nedeslușite îl smulseră pe Etienne din somn, auzi la fel de clar larma vîntului și zgomotoasa rostogolire a valurilor în depărtare. El purta răspunderea față de echipaj : din nou trebuia amînată plecarea. Imaginea lui Alexandre îi țîșni în față... Nu mai poate lîncezi neștiutor ! Imediat la drum spre Douarnenez ! Acolo oamenii erau mai descurcăreți și știau lucruri

noi ! Se cățără pe punte și căută o linie de conduită pe cerul plin de miorlăituri, pe cerul care fugea ca o armată biruită. Primului dintre camarazi care veni lîngă el și-l întrebă : „Ce facem, căpitane Thérèse ?" el îi răspunse : „Ca mine. Lăsați loc speranței..."

Apoi îi întoarse spatele. Dacă șovăia, dacă aștepta gazeta ca să ia o hotărîre, n-avea rost să strige asta în gura mare.

În sfîrșit, nerozia celor care dădeau știrile se mai drese puțin. Chiar pe prima pagină arătau, totuși, că marea și furtuna — iertați-ne — sînt tot un drac. UN CARGOU ÎN DIFICULTATE ÎN MAREA NORDULUI. UN PETROLIER DANEZ LANSEAZĂ UN S.O.S.... După o scurtă privire aruncată peste titlurile mari, Etienne parcurse rubricile locale ; deodată, un titlu secundar îi reținu atenția : „Doi oameni de pe un thonier din Groix au fost smulși de valuri..." Și citi : „În dimineața aceasta a intrat în portul La Rochelle thonierul *Fleur des Vagues*, cu pavilionul în bernă. Căpitanul vasului declară că a fost prins de furtună în timp ce pescuia în larg, la șaizeci de mile depărtare. Valuri de o violență nemaipomenită au lovit vasul înainte chiar ca echipajul să-și poată lua măsurile de navigație indispensabile unei asemenea situații, iar unul din valurile acelea a răpit, sub ochii îngroziți ai camarazilor, doi oameni, pe Yves Le Moulic, de treizeci și cinci de ani, și pe Jacques Furet, de patruzeci și doi, născuți, și unul și celălalt, la Groix. Nici vorbă n-a putut fi să-i pescuim, spune căpitanul care adaugă : «Nu ne dăm nici

noi seama cum de-am putut ieși de-acolo. Am avut norocul să ajungem la țărm, în ciuda unor mari avarii, dar furtuna asta este fără îndoială una dintre cele mai puternice pe care mi-a fost dat s-o trăiesc de-a lungul carierei mele de marinar...»“

„Fir-ar să fie“, mormăi Etienne și, încetișor, întoarse pagina. „Fir-ar să fie“, repetă el, dînd cu ochii de un atricol pe două coloane, avînd scris în cap cu litere mari : FURTUNĂ ÎN REGIUNEA BRETONĂ, urmat de un subtitlu încărcat de amenințări : „Grave stricăciuni aproape pretutindeni. Sînt temeri că ar exista naufragii“. Simți un nod în gît și ochii i se împăienjeniră dar, ei drăcie, un patron trebuie să fie un exemplu, astfel că se stăpîni. Ziarul pretindea că prea bine nu se știe încă nimic. Date fiind condițiile cu totul deosebite ale pescuitului de thon și durata relativ lungă a ieșirilor pe mare, orice temere prealabilă cu privire la cutare sau cutare vas era neîntemeiată. (Atunci pentru ce să se spună : „Sînt temeri că ar exista naufragii“ ?) Starea mării din acele momente nu îngăduia vaselor să se întoarcă în porturi dar, potrivit afirmațiilor făcute de autorități, căpitanii lor erau marinari încercați și aveau să aștepte în larg. (Totuși, pentru ce *Fleur des Vagues* a acostat ? Pentru a se scuza că a pierdut doi oameni ?) Oricum, zvonurile ivite ici, colo privind naufragiile trebuiau primite cu foarte mare rezervă, iar dacă anumite epave aveau să fie aruncate pe țărm, se cădea să se aștepte examinarea lor. (Ia te uită — dar asta nu însemna oare că fuseseră găsite epave ?)

Cu grijă față de neliniștea legitimă (bun, bun, va să zică devenea legitimă !) a familiilor și doritoare să calmeze cît mai repede pe curajoșii locuitori ai regiunilor de coastă, atît de des încercați, regiuni de unde marina națională a Franței își strînge efectivele sale cele mai bune, autoritățile hotărîseră ca mai multe avizouri și unul sau două hidroavioane...

Nesimțindu-se în stare să citească articolul pînă la ultimul cuvînt, Etienne mototoli ghem gazeta și, în timp ce-și zicea singur că-i un prost întrucît nu se uitase la rubrica „PESCUIT“, unde era fără îndoială vorba de sardelele lor, o aruncă peste bord. Își privi oamenii și citi în ochii lor uimire față de actul său repezit. „Nici acum nu era nimic în ea“, observă el cu glas domol ; apoi, pe un ton milităros, adăugă : „Mergem acasă. Nu trebuie să scăpăm ocazia...“

Peste o oră, după ce fusese făcut plinul cu benzină și aduse patru pîini de șase livre, vasul pornea la drum, sub privirile jumătate-zeflemitoare, jumătate-admirative ale pescarilor indigeni. Echipajul lui *Maréchal Joffre*, în totalitatea lui, se sprijinea de parapet. „Azi e cazul să ieșiți singuri din rahat ! strigă Lagadec, nu venim să vă luăm !“ ceea ce stîrni rîsete. Dar Etienne îl pironi cu răspunsul : „Dacă o să avem nevoie de barca de salvare, se-nțelege c-o să veniți pînă la urmă, chiar dacă nu vă dă inima ghes !“

Pînă la vîltoarea Grand Grouin a fost o adevărată călătorie de agrement. O demonstrație a unor „Bărcuțe de Brest“ într-un pelerinaj

religios. Vasul dansa, dar o făcea bine, într-un fel care ațîța mintea și inima. Mă-nclin la babord pentru Louis, la tribord pentru Fanche... De la o clipă la alta, *Thérèse Masson* pătrunsese în anticamera vînturilor ; sălta pe valuri ca un coș de piață și, nici una, nici două, se rostogoliră hobanele : e-un fleac să dregi catargul ! Cu o stîngăcie de înotător în stil craul aflat la capătul cursei, barca se opintea să coboare de pe talazuri, să-și recapete avîntul, să se ridice. Valul se eschiva asemenea unui curent contrar, patina ca pe un povîrniș noroios, în timp ce — îndărătul mulțimii care le asalta — bubuitoarele țărmuri păreau neclintite. Promițătoare situație ! Istmul Toulinguet continua să exercite un rol de ecran protector, iar bravul vas înainta, în ciuda aparențelor, dar urma să vină o clipă în care Domnul n-avea să-i mai sprijine.

Și clipa aceasta veni. O acalmie fugară, apoi dintr-o dată un iureș drăcesc. „Ei da, asta numesc eu furtună“, urlă Etienne la urechea lui Louis, cu stranie bucurie. „Da, fir-ar să fie, va trebui să-i ținem piept neapărat !“ răspunse celălalt. Vasul primise lovitura în plin, ca un boxer novice, și lunecă moale în scobitura unui val parcă fără de capăt. O hulă triunghiulară, cu chip de uriaș calcan verde-închis, venea grabnic în tumultul unei averse și, înainte ca *Thérèse Masson* să fi izbutit să-și înalțe capul, îi revărsa peste prova tone din trupul ei lichid și alb. Un talaz de spumă în rostogolire, un nor biciuind geamul cabinei... Cei doi bărbați zăriră fața morții. Puntea făcu față șocului ; barca se redresă, șiroindă, pe mare și, din crampon înclinat în crampon înclinat, porni într-un urcuș scrîșnit și hotărîtor, la al cărui capăt, pentru a n-o lăsa să se fălească, apăru în toată amploarea lui înspăimîntătorul peisaj al ghețurilor marine. Un haos de creste și de pante fleșcăite scăldat într-o lumină de abis. Și cele nouă sute nouăzeci și nouă de vînturi ale văzduhului loviră ambarcația cu lănciile lor. Aceasta avu aerul că îngenunchează și că abandonează lupta. Lunecă înainte, de-a lungul nisipurilor întunecate...

Etienne îl rechemase în cabină pe omul de care se simțea cel mai apropiat. Louis refuzase să părăsească bordul. Se supărase pe camaradul care propunea dezertarea. Louis se gîndea la un matelot de pe *Saint-Joseph...* Cenușiul cerului pălea. Navigînd pe trei sferturi în vînt, cu motorul la viteză redusă, vasul se apropia de vecinătățile golfului Lion. Marea era tot în reflux — dacă în tumultul acela asemenea cuvînt mai avea vreun sens ! Talazuri uriașe se spărgeau peste stînci uriașe pătrunzînd prin culoare cu zgomot de torent, escaladînd pereții într-un avînt care înclina reciful și lipăind prin hăurile valurilor lungile mese de piatră, înainte de a țîșni ici-colo în jerbe smintite, înainte de a-și regrupa rămășițele în resacuri care angajau lupta dintre ele și împotriva noilor valuri. Și atunci se înălțau și se încrețeau coline verzi-albăstrii, tulburi și albe, iar cataclismul se propaga la nesfîrșit, rotindu-se și cățărîndu-se în cerc în jurul rocilor... Locul

dintre Lion, Penhir și plaja Toulinguet nu era loc de naufragiu ! Dar azvîrlit în furtună, Etienne lupta cu ea. Își uitase de fiu. Era patronul douarnenist care se întoarce anevoie cu vasul și oamenii săi. Chiar dacă dovedise cutezanță, avîntîndu-se primul în primejdie, marea — care în ultimii ani înghițise cam prea mare porție de bărci și thoniere — n-ar fi îndrăznit să-l dezmintă. O să trecem, o să trecem ! Furtuna nu trișa, era prezentă cu violențele și vicleniile sale ; dar în fața ei nu era nici el jumătate de bărbat și nici *Thérèse Masson* jumătate de vas ! Și, în timp ce de pe înălțimea blocurilor de valuri vrăjmașa lui avea pretenția să-l fascineze, umplîndu-i văzul cu un peisaj în care de sute de ori își citea batjocoritoarea vestire a propriei morți, el se simțea lunecînd asemenea unei lumini grele și vii. Istmul Toulinguet nu era ultima ocrotire a Domnului.

În sufletul lui Louis se producea o decantare, care nu mai lăsa loc decît esențialului : apriga dorință de a trăi și de a nu se scufunda ; certitudinea că vasul avea să iasă din greu. Aveau să scape, neîndoios, altcumva nici n-ar fi fost cu putință ! Fie și numai pentru a povesti băieților de pe uscat traversarea aceasta blestemată. Această coborîre în carnea unui val. Această redresare a provei cu ajutorul unui cîrlig nevăzut. Această harababură. Acest duium de vipere șuierătoare. Această cerbicie bretonă a lemnului menit plutirii, de vreme ce pentru a pluti fusese așezat pe apă, această încăpățînare a cuielor, a țintelor, a șuruburilor

de a nu se da bătute, a gudronului de huilă de a rămîne gudron de huilă și de a astupa fisurile, a scîndurilor de a-și menține frățeasca și sălbateca lor coeziune.

Nici chipul Mariei, nici cel al lui Jean nu-l părăseau și, în timp ce se crampona ca să nu cadă, respirînd adînc pentru a se descătușa de spaima pur fizică ce-i închinga inima, Louis trăia — în climatul acela extraordinar — farmecul unei revelații. Prietenul său și prietena sa. Cei doi oameni de neînlocuit. Îl copleșea o fericire ciudată și răscolitoare. Aceeași uluire hilară pe care i-o dădea zadarnica strădanie a valului perfid care voia să învîrtă vasul în loc.

Thérèse Masson țîșnea greoaie pe dunga înspumată a unei creste, dezvăluind vederii relieful hercinian al mării. Etienne se întreba dacă de la pescuitul acela de macrouri pe țărmurile engleze mai întîlnise vreodată un asemenea talmeș-balmeș. Aveau să-și amintească de asta, fir-ar să fie ! Nemaiputîndu-se stăpîni, își bătu ușor palma de spinarea lui Louis :

— Ia spune, fiule, cîte păhărele de rom o să tragi la Douarnenez ?

Iar cînd celălalt îi făcu cu ochiul, strigînd și schimonosindu-se a ironie :

— Mai întîi să ni se dea voie să intrăm...

Etienne își spuse că avea lîngă el un marinar destoinic, care înțelegea cum trebuie situațiile. Un val explodă la prova, răspîndind pe punte un eșantion din marfa sa. Nu prea mult, din fericire. Și-apoi trebuia să i se răpească mării ceva, altfel ce rost ar mai fi avut să dezlănțuie

furtună ! Cu atît mai mult cu cît vîntul părea să se întețească. După o tăvălugire strașnică, întoarcerea... La omul căruia, mai mult decît lui Louis, Etienne îi dădea numele de „fiu", hotărît lucru nu se gîndea.

VII

Așa cum se întîmplă mult prea des, amărăciunile, gîndurile ascunse reapărură odată cu ivirea în zare a portului. De îndată ce trecură de Capul Chèvre, lăsîndu-l bine în urmă — iar vînturile se retrăgeau spre vest, cu tendința de a mai crește — de îndată ce *Thérèse Masson* descoperi în largul falezelor din fața albului castel de Beuzec o hulă mai puțin agitată, apăru în cerul înalt un ochi siniliu și transparenta strălucire a soarelui. Tangajul nu mai era atît de puternic. Cei ce stătuseră pînă atunci închiși în cabină ieșeau împărțind sudalme pe care acum nu mai erau siliți să le strige. Furtuna dispăruse, puteau fi zăriți pinii din insula Tristan, putea fi văzută și clopotnița din Ploaré pîndindu-le întoarcerea... Tot așa aveau să pîndească oare și întoarcerea vasului *Saint-Joseph* ? Etienne își reaminti, în sfîrșit, că sosea într-un port în care avea să afle noutăți...

Și pentru că vînturile se îmblînziseră, și pentru că bolta cerească în care necuprinsul plumburiu se desfăcea în nori grei albi-albaștri, drept în azur, cu grația unor crăiese a pa-

jiștilor de pe malul unei ape limpezi, camarazii din Douarnenez luaseră cam prea puțin în seamă curajul dovedit de *Thérèse Masson.* Toată lumea știa că, dimineață, nu se putuse ieși pe mare. Dar, fără să vrea, fiecare se întreba dacă nu cumva se exagerase. *Thérèse Masson* intrase în port, așadar, pe mare se putea trece.

Întîie și minusculă decepție ; încercată mai cu seamă de către oamenii din echipaj care ar fi fost fericiți să sugereze, prin cîteva sudalme ori crîmpeie de fraze, și frumosul și preagreul aventurii. Fără lăudăroșenie. Doar cît să poată arăta ceea ce specia umană putuse săvîrși prin ei și ceea ce urma, tot ea, să mai săvîrșească mîine, prin alții. O navă care spintecă apa, un patron care comandă, niște marinari pricepuți pot face, cu toții, lucruri mărețe. Ei da, fir-ar să fie !

Pe cheu, un grup de oameni se adunase în jurul lui Mathieu Le Gonidec, ca să aștepte șalupa.

— Ne pare bine cînd se întoarce lumea, îi explică lui Etienne un patron. Primul care vine este, fără doar și poate, un bărbat adevărat !...

Apoi tot el :

— Zice-se că v-au împins de la spate cei din Camaret ?

Etienne scuipă cu năduf și răspunse printr-o întrebare :

— Se știe ceva despre navele plecate la pescuit ?

Celălalt își aminti că un fiu Masson se îmbarcase pe un thonier... Și zise că de știut nu știa, dar că nici lucruri rele nu se zvoniseră.

— Mda... mormăi Etienne cu glas aspru și nu mai îndrăzni, în fața lumii aceleia, să pună încă o întrebare mai puțin generală.

Și la Administrația maritimă administratorul se legă de remorcaj. Chipul său tînăr și plăcut, mustățile-i galice aveau un aer plictisit pînă să-l zărească pe Etienne, dar în clipa aceea un zîmbet îi însenină fața. Să nu mai poată marinarii din Douarnenez să se descurce singuri ? Să ajungă să fie salvați de alții din Camaret și încă de o navă mai mică... Etienne îl asculta, zîmbind la rîndu-i. Se învoia cu batjocura neînveninată a unui prieten al pescarilor. Se scărpină în cap cu o stinghereală prefăcută și declară că administratorul din Camaret trecuse peste nu puține amănunte. La bordul vasului *Thérèse Masson* se afla un oarecare omuleț, pe nume Auguste Jézéquel, care nu era prost deloc. În cîteva cuvinte el istorisi reparația făcută în toiul furtunii, precum și cu cîtă bărbăție îi siliseră pe cei din Camaret să arunce o parîmă stricată. Cei doi bărbați rîseră cu poftă.

— Te-ai mai fi gîndit totuși înainte de a te arunca în apă ? vru administratorul să știe. Pescarul tresări :

— Nu, fără îndoială, domnule Rivoallon. Spui un lucru sau nu-l spui. Dar cînd îl spui, trebuie să-l și faci. Și aș fi făcut-o.

— Ai fi făcut-o ? În mare belea m-ai fi vîrît.

Etienne schiță cu mîna un gest de nepăsare, apoi reluă brusc discuția despre thoniere. Ochii săi mari și negri, înțepați de sarea stropilor de mare pînă în adîncul orbitelor, priveau stăruitor și, în ciuda oboselii, nu pierdeau nici o reacție a interlocutorului care tocmai își întindea brațul ca să prindă o gumă. Mare lucru nu se știa încă. Un pescar cu experiență cîntărește bine situația : navele rămîn în larg, nu pot trimite vești, așteaptă. În privința asta sînt înțelepte. Gazelele „umflă" furtuna. A fost puternică furtuna asta, ce-i drept, dar o navă bună înfruntă ea altele și mai grozave... Unele au dovedit-o din plin... *Thérèse Masson*, o biată navă mică, a arătat de curînd că...

Etienne îl întrerupe cu un gest, dar, înainte de a vorbi, se reculege. Revede munții de apă contemplați în dimineața aceea între Toulinguet și Capul Chèvre, revede înspăimîntătoarea imagine a unui vas sub care, odinioară, la o milă în fața navei sale, marea se deschisese pînă în străfundurile ei... Și spuse că, neîndoios, unele nave or fi și trimis niscaiva știri. Cîteva aveau și telegrafie fără fir, nu-i așa ? Doar nu chiar toate posturile se stricaseră ? !

— Cred, domnule Rivoallon, că spun ceea ce este... N-am dreptate sau ce ?

Un răstimp de tăcere aidoma cu o încuviințare. Apoi administratorul îi ceru discretului și rezonabilului căpitan Thérèse să-l înțeleagă. Informațiile nu sînt încă destul de sigure. Există motivul să se creadă că... nu va fi vorba de nici o catastrofă. Iar autoritățile ar greși

dacă i-ar arunca prea repede publicului nişte nume. Familiile celorlalţi pescari s-ar speria. Prin Douarnenez circulau zvonuri, liste neoficiale — asta îi privea pe ei şi n-avea nici un rost să dea amploare dezordinei.

— Îmi dai cuvîntul dumitale că o să rămînă între noi ?

— Da, domnule Rivoallon, vi-l dau. Numai că...

— Numai că ce ?

— Dacă aţi fi avut veşti bune despre *Saint-Joseph* mi le-aţi fi spus...

Domnul Rivoallon dădu din cap a încuviinţare, dar imediat ridică mîna.

— Iertare ! Ştim că Théo Magueur este un as.

— Mda, se mulţumi Etienne să răspundă. Şi se ridică.

*

Echipajul o pornise întins spre bistrou. Trebuiau făcute socotelile, iar între întîmplarea prin care trecuseră cu toţii şi răspîndirea lor de după aceea trebuia să intervină un moment de pauză, marcat cum se cuvine, cu oleacă de vin frăţesc. Valurile înfruntate laolaltă o cereau cu prisosinţă. Acasă ajungeau ei ceva mai tîrziu : aduceau bani, iar familiile gîndeau fără îndoială — aşa era şi firesc — că nava se găsea încă la Camaret. Alţi vreo douăzeci de pescari le urmară pilda ; în lipsa lor de activitate, sosirea *Thérèsei Masson* însemna un petec de senin. Dar aceştia nu se aşezau, îi înconjurau

pe camarazi cu aerul acela cumsecade al convalescenţilor, al bunicilor, al cîinilor de casă. În centrul atenţiei era grupul din mijloc : oameni hirsuţi, neraşi, nespălaţi de două zile, care duhneau a mare, a sardele şi a carburant. Înjurături, glume, reflecţii grosolane. Şi fericirea de a regăsi vinul de regiune. Marele Algérois din Douarnenez. Sidi Ben-ul Pouldavid !... Etienne se întorsese de la Administraţie... Palme viguroase îl băteau pe umăr, pe spate...

— Aşadar, căpitane Thérèse, tot credincios la datorie ?

— Tot, tot, răspundea el cu răbdare.

Dar, peste cinci minute, spuse că *Thérèse Masson* avea nevoie să rămînă singură, ca să-şi facă socotelile, astfel că băieţii se şi ridicară să plece.

— Bun, bun, la revedere, pescari de sardele milionari...

Milionari ! Edouard angrosistul şi toţi fabricanţii erau, fără-ndoială milionari, dar ei ! Le Gonidec vorbi primul şi istorisi faptele şi gesturile de alaltăieri. Cum îi pusese în concurenţă pe trei dintre domnii aceia. Cum fusese cît pe ce să rămînă de căruţă. Cum triumfase... Puse pe masă, de-a valma, monezi şi bancnote ; mai murdare bancnote nici că s-ar fi putut găsi în tot oraşul, dar ele aveau să însemne atîtea bucurii noi şi luminoase...

Etienne luă un creion şi se făcu linişte mare. Aveau să afle acum ultima frază a ultimului capitol al aventurii ! Pentru reparaţii patronul cerea să i se rezerve două sute de franci. Ac-

ceptară. Se făcură apoi scăderi, adunări, împărțiri, verificări, reverificări după care se văzu că rămîneau, în mare, cîte o sută douăzeci de franci de persoană. Liniște : fiecare privea situația în față. Apoi strigară cu toții „bravo !" O sută douăzeci de franci nu însemnau mare lucru, firește, dar marcau un reînceput. Și, pe deasupra, nu datorau nimănui nimic ! Odată împărțeala făcută, Etienne îl luă de o parte pe Louis. Da, să se întîlnească aici, amîndoi, chiar peste un sfert de oră ! La întoarcere nu suflase o vorbă despre *Saint-Joseph,* dar simțise, simțea că matelotul său își păstrase neștirbită încrederea și dorea să se adape din ea cît mai mult. Lucrul i-ar fi putut fi util într-o conversație cu mama, peste cîteva clipe... Nu era împotrivă să-l invite pe Louis la cină... Așa că Louis rămase locului, în timp ce sala se golea.

Intrară apoi doi pescari bătrîni de pe *Père Sévellec,* unul vînjos și unul uscătiv, care se așezară înaintea țapilor de bere. Se salutară.

— Prietenul meu e pe *Saint-Joseph,* zise Louis, așa pe nepusă-masă. Jean Cam. Știu ceva băieții ?

— *Saint-Joseph,* declară uscătivul, înseamnă Théo Magueur, omul care vine de hac delfinilor albi cu doar două lovituri de vîslă. Apoi rînji : el povestește asta ! După care, din nou serios : să nu vorbim ce nu trebuie. Am pescuit cu el și-i un adevărat bărbat ! De trei ori a naufragiat... ajunge.

— Ești un afurisit, o iei pe după piersic ! Te întreb dacă se știe ceva despre ei !

— Iar eu îți răspund ce este ! Nu știm nimic, dar un om care a naufragiat de trei ori se pricepe la așa ceva. Dacă am putea sta liniștiți pentru toate navele așa cum stăm pentru nava asta, ce bine-ar fi !

În timp ce Louis cugeta, cel vînjos interveni :

— Ascultă, Yves, dar dacă totuși se întîmplă — zic și eu așa ! — să naufragieze și a patra oară și să rămînă acolo... pe o furtună ca asta !

Yves cel slab, Louis, Jeannie șchioapa protestară într-un glas. Nu aveau dreptul să se joace cu soarta navelor. S-au văzut cazuri în care asemenea istorisiri au chemat nenorocirea. Iar cîrciumăreasa adăugă :

— Ce puțin trebuie ca să se piardă o viață de om...

Louis se văzu singur, față în față cu vechile lui preocupări. Vraja furtunii dispăruse și, odată spulberată buna dispoziție a camarazilor, își simțea oboseala. Și patronul care nu mai isprăvea ! Vorbe multe în dreapta și-n stînga. La tribord și la babord, fir-ar să fie ! Și totuși, nu se poate ca Jean să nu se întoarcă... Théo Magueur a naufragiat de trei ori... Asta dovedește că nu-i destul să naufragiezi ca să te îneci — asta mai dovedește și că pescarii se scufundă... În asemenea zile nu-i recomandabil să te scufunzi în mare... Iar eu mă aflu aici, calm în jegu-mi și cu barba-mi bătrînă, și cu cizmele-mi lipite de picioare ca niște scoici, cu gîndul că... E cu neputință... Cîte bucurii am

împărțit cu el... Era șucar, nemaipomenit de șucar... E cu neputință...

Louis îi mai acordă patronului, ca să sosească, cinci minute — după care, la naiba, o să plece. Una dintre straşnicele hotărîri luate pe mare, aceea de a-i da pace văduvei Abaléa, se spulberase. În oboseala sa, propria-i forță îl hărțuie și-l frămîntă. Cînd ai biruit valuri ca cele de dimineață, cînd ai ieșit dintr-un impas ca cel de alaltăieri, îți oferi și tu o femeie, ei comedie ! Ai ajuns doar pe uscat, ce mai ! Altfel nici n-ai simți că trăiești, ți-ai păstra văzul înecat în ceață, n-ai mai fi fost decît o bucată de peisaj... Valurile nu există doar în afară, nici rafalele.

Multă vreme dăinuiră în urma lui mirosuri de pește și de fund de cală, ca și cum însăși nava ar fi venit să bea.

■

A doua zi, sîmbătă, pentru a recîștiga ceva din cele două zile pierdute, ambarcațiile ieșiră, contrar obiceiului, încercînd, care mai de care, să treacă prin locurile unde, miercuri, strălucise Etienne. Marea era uleioasă, bună de pescuit. Pe plajele deschise spre larg, Kerloc'h, Losmarc'h, le Toulinguet se rostogoleau rînduri de fantastice valuri. Înalte de mai mulți metri, surpături de fortăreață, uriaș perete imaculat, însemnînd sosirea finală a unei hule adînci. Dincolo însă de această zonă, care la Toulinguet se întindea peste o milă și mai bine, odată intrată în ritm și evitînd apropierea recifelor

împresurate de ape tumultuoase, în care izbeau alte serii de valuri, o navă putea să se adapteze ușor situației. Dar peștele nu abunda sau poate că aștepta în străfunduri ca terasa să devină mai calmă. Prindeau atît cît să poată hrăni familiile. Nimic pentru vînzare.

Ideile mătușii Catherine se schimbau cam des, mult prea des. Ocara înghițită de François Le Bris o revolta, dar mai tîrziu, peste douăzeci și patru de ore, aflînd că *Thérèse Masson* nu se întorsese de la pescuit, își privea nepoata cu ochii înecați în lacrimi și suspina : „Păcat ! Unu' ca ăsta nu găsești în fiecare zi !" Ceea ce n-o împiedică să spună a doua zi, clătinînd din cap, după ce află din auzite, pe stradă, că *Thérèse Masson* intrase în port : „Ăla poate zice că are noroc ! Cu atît mai bine, firește, bietul băiat... Da' de drăguț nu-i drăguț !"

Schimbările acestea de păreri o descumpăneau pe Maria, în a cărei ființă respectul pentru legăturile de familie erau adînc înrădăcinate și n-ar fi admis ca buna mătușă să bată cîmpii. Singura perspectivă luminoasă în tot vălmășagul acela era „iertarea Sfintei Ana", ritual pe care își jura să-l îndeplinească după datină, mai cu sîrg decît o făcuse în anii din urmă. Ca pe vremea cînd era la Plomodiern. Împărtășanie, rugăciuni, cîntări... Nu avea să urmeze pilda Antoanettei, care voia să facă această îndatorință „cu ceata". Maria urma să meargă cu Alberte sau singură.

Duminică. Vînturile, mici vietăți încăpățînate și cuminte-rînduite, urcaseră spre nord,

astfel că un cer nou, proaspăt vopsit în albastru, ieșea din moloz și dărîmături. Fără acele abia perceptibile crețuri, fără acel cearcăn alburiu și fără silueta aridă și roșcată a crestei țărmurilor, ai fi crezut în blînda stăpînire a primăverii, din lunile de mai înainte, în surîsul naivelor zorele și al celor dintîi cîntătoare ascensiuni de rîndunele. Albastru-cenușiu și verde-închis, golful — cu toate valurile sudate într-o singură masă liniștită, în jurul căreia falezele și plajele alcătuiau cununa lor de totdeauna — cînta armonia, unirea, un șir de străvechi virtuți. Asemenea unui bețiv, golful nu-și mai reamintea nimic. Uitase de nopțile în care, fără de istov, scandalizase, nu glumă, vecinătățile.

Duminică. Gazetele, deosebit de searbede în ajun, slobozeau dintr-o dată noutăți cu miile. Thonierul din Concarneau, *Michel Strogoff*, era socotit ca și pierdut, ceva mai jos de Etel fuseseră adunate epave, o șalupă distrusă ce părea să-i fi aparținut. *Notre-Dame de Recouvrance*, de asemenea, fusese scos din mare cadavrul unuia dinte marinarii săi, iar ultima oară cînd fusese văzută, miercuri seara, nava se găsea în impas. Poate o avarie la cîrmă. *Michel Strogoff* avea un echipaj de treisprezece oameni, cu toții de fel din Concarneau sau din Lanriec, dar nici o gazetă nu publica încă lista lor, promoție de august a pieriților în mare, nume și prenume, vîrstă și funcție, stare civilă și numărul copiilor. Iar oamenii din Douarnenez se agățau de amănuntul acesta :

însemna că cercurile oficiale mai aveau o speranță.

Jean Valjean, navă din Audierne, pierduse un om în condiții fals-misterioase, loz al furtunilor. Un tînăr care trebuia să se însoare peste o săptămînă ! Sărman băiat, sărmană fată ! Numărîndu-se, tovarășii săi băgaseră de seamă că lipsește. Iar cînd în larg lipsește un om... Dispăruse și un marinar de pe *Itroun Varia*, o navă din Concarneau ; omul fusese smuls de valuri cu banca de cart cu tot.

Urmau anunțuri privind avariile și răniții. Vreo zece nave ajunseseră în porturi, sîmbătă, într-o stare destul de jalnică. Cu deosebire *Fructidor*, un thonier din Douarnenez, căruia îi fuseseră smulse mai multe vele și din al cărui echipaj doi oameni trebuiseră internați în spital. Ziarele nu dădeau nume, dar familiile fuseseră prevenite în timpul nopții, prin telegrame, astfel că întreg portul știa. Nimic înspăimîntător — nenumărate contuzii, un picior și un braț fracturate. Nici vorbă că oasele unor băieți atît de vînjoși, hrăniți în mare parte cu pește proaspăt, aveau să se sudeze în cel mult o săptămînă ! Unul dintre ei, Marc Pichon, fusese ibovnicul titular al Charlottei Abgrall, care îi atribuia paternitatea progeniturii ei numărul unu ; iar bunica spunea mătușii Catherine că un bărbat de categoria lui, un băiat în stare să ridice dulapuri pline, nu putea muri așa.

Prin diferite rubrici, gazetele pomeneau despre flotila rămasă pe locurile menite pescuitului și, în total, se găseau citate acolo sume-

denie de nave în care familiile douarneniste își recunoșteau bunul. Era vorba de *Va de l'avant*, de *Janua Cœli, Guynemer, P'tit Mathieu, Julot, Fantasque, Ami des Vagues* etc... Orașul respiră totuși ușurat. Mulțumită cerului, furtuna, în pofida bruscheței și a violenței ei, nu se transformase în catastrofă, așa cum făcuse într-un anume sezon de pescuit pe care mai bine era să nu-l mai scoată nimeni din umbră. Lipseau unele nume la apel, dar sumedenia de oameni care se liniștise le certa întru veselie pe mamele și pe nevestele care își mărturiseau grija. Toată lumea avea să se întoarcă acasă. Cu siguranță ! Nu existau temeiuri pentru ca *Bernadette* să aibă mai puțin noroc decît *Guynemer* — erau doar două nave gemene ! Haide, se poate trage o dușcă, de vreme ce unii se salvează, și ceilalți vor face la fel !

Către ora prînzului factorii cu pantaloni galbeni aduseră în mai multe case cărți poștale scrise stîngaci cu creionul, al căror conținut se răspîndi repede peste tot. Lista navelor regăsite se îmbogăți cu cîteva nume... În ceea ce privește așezările Douarnenez — Tréboul, cu porturile și golfulețele lor, unitățile despre care nu se știa încă nimic nu depășeau cifra șapte. Familiile care aveau de-ai lor prin echipajele acestea se simțiră îndreptățite să vină cu argumentul unei decepții suplimentare, pentru a-și justifica neliniștile, dar cei scăpați de griji — numărul lor se îngroșase — se descotorosiră de asemenea povești. Speranța era cea care avea dreptate ! Și a doua zi aveau să apară

ziare și factori, aveau deci să fie cunoscute noi nume de bărci salvate !

Louis cutreiera orașul, spre a controla un fapt care i se părea de necrezut : nici o veste despre *Saint-Joseph*. Despre *Saint-Joseph*, cu al său patron Théo Magueur și cu prietenul Jean în rîndul marinarilor ! Fir-ar să fie, fir-ar să fie, fir-ar să fie ! Puse să i se citească și recitească toate cărțile poștale — dar nimic, absolut nimic. Pentru întîia oară începea să se teamă și își amintea cu mînie despre omul acela de pe *Père Sévellec*, întîlnit cu două zile în urmă la Jeannie șchioapa, și despre reflecțiile lui perfide. Dacă l-ar fi avut acum în față, i-ar fi zis el două vorbe ! Bătrînețea nu-ți dă chiar toate drepturile !... Sfîrși prin a rămîne în port. Nu îndrăznea să se ducă nici la Etienne, nici la familia Cam și, cu un picior pe bara de jos a balustradei, cu brațele încrucișate pe bara de sus, se străduia să recapete curaj, ascultînd la strigătele băiețandrilor. Un cer neîntinat, o mare domoală, o lume curată. Izul de pește mort nici nu mai sugera imagini ale putreziciunii, era izul de ieri și de mîine, simbolul energiei bărbătești și al portului care le fusese încredințat... Louis se adresa cu naivitate tovarășului despre care nu avea vești ca unui rănit, ca unui bolnav rămas de nevoie undeva departe. Nu fi trist, micuțule ! O să-ți revezi Douarnenez-ul ! Cu pinii lui din insula Tristan, cu golful lui de la Pouldavid ! O să simți iarăși mirosul lui de pește mort... Și adăuga : „O să mai alergi și tu după fete !", dar cu mai pu-

ţină convingere. Pe urmă se întreba dacă era sincer. Oare nu se interesa de soarta lui Jean ca să nu se mai gîndească la Maria ? Haide-haide !... Dacă de soarta Mariei mi-ar păsa, n-aş fi aici, unde ea ar putea să vină dintr-o clipă într-alta... Mda... îţi ţii privirile îndreptate spre mare... Şi-atunci ?...

Pe înserat, după ce grosul turiştilor plecă, în timp ce un crepuscul cuminte se lăsa încet, Louis se duse pe dig. Trei pescari cu pripon porneau pe mare în cîntul monoton al micilor lor motoare. O apă bucălată. Întinderi netede, moarate, pescăruşi în rotire. O scîndură, pe jumătate arsă, plutitoare...

Scîndură, epavă, *Saint-Joseph*. În clipa aceea, Goasduff şi Gourmelon, care soseau cu sufletul la gură, îl vestiră că Job Fichou, patronul navei *Fonce quand même*, navă din Tréboul, îi liniştise tocmai pe oameni, printr-o telegramă, în privinţa soartei sale. Rămîneau deci şase.

— Dar *Saint-Joseph ?*

— Nu-ţi face inimă rea pentru Jean al tău, e-un descurcăreţ.

— Descurcăreţii ştiu probabil să se descurce şi cînd trebuie să dea veşti...

— Nu fi mai grăbit decît mamele şi taţii. Mă prind că mîine n-o să mai avem pentru ce ne face griji...

Louis încerca să se blindeze cu încredere şi nu dădu răspuns. Cu palmele lipite de parapetul granitic, cei trei camarazi contemplau marea — marea aceea municipală şi douarnenistă, dar totodată necunoscută şi sălbatecă, pe care avea să-şi croiască drum, curînd, un

Saint-Joseph, prea mîndru de pînzele sale, de siajul său, de furtuna-i biruită, de strălucirea zincată a thonilor săi.

Dar îşi repeta în surdină că un vas din Concarneau, valorosul *Michel Strogoff,* nu avea să mai poată fi zărit la orizontul marelui golf deschis, în timp ce, îndărătul roiului de vele şi catarge, oamenii săi văzuseră înălţîndu-se în depărtare făgăduinţele pămîntului lor, meterezele Oraşului Închis.

*

A doua zi, în timp ce navele ajunseseră în punctele de pescuit, gazetele reduseră la cinci lista unităţilor locale dătătoare de griji, o telegramă o scăzu la patru, prima rundă a factorilor la trei : *Ménez-Hom, Turco, Saint-Joseph.*

Iar lumea afla că un vas din Etel îşi pierduse musul, că altul din Groix un tată a şase copii. Două nave din Concarneau, care se întoceau ca vai de ele, se ciocniseră în ceaţă : stricăciuni materiale mari şi o mînă tăiată... Audierne semnala epave... Un crucişător din flota naţională zărise, la cincizeci de mile vest de Glénans, o ambarcaţie rătăcită pe care un vălătuc de ceaţă i-o ascunsese vederii. În împrejurări care nu aveau nimic de-a face cu furtuna, un năvodar din Lorient se scufundase lovindu-se de un recif, pe ceaţă şi mare uleioasă : oamenii fuseseră salvaţi, dar nu se mai spera ca nava — de trei ani doar — să fie repusă pe linia de plutire. Bătrînii douarnenişti mureau de ciudă pentru căpitanul ei şi îşi întă-

rîtau închipuirea în legătură cu întrebarea care îi sîcîise dintotdeauna : ce este mai supărător pentru un marinar : să piardă doi oameni în furtună sau întreaga unitate în ceață ? Și nimeni nu socotea că s-ar afla la aceasta vreun răspuns căci, dacă moartea unui om părea lucrul cel mai cumplit, pierderea unui vas, vai, vai, nu era nici ea de colea, dacă te gîndeai mai bine...

Prima zi lucrătoare dintr-o săptămînă care se încheia cu „iertarea Sfintei Ana", deci cu o perspectivă îmbucurătoare privind cheltuielile ; sardelele cădeau din belșug în plase și erau destule pentru toată lumea, pentru fabrici și angrosiști, pentru particulari și restaurante... și pentru familii de pescari. *Thérèse Masson* se dovedi fruntașă. Curînd aveau să se poată îngriji de repararea catargului și a hobanelor...

De îndată ce se încheie livrarea la fabrică, iar șalupa fu golită, Etienne montă scărița de fier, cei trei pescari care sporovăiau la cîțiva metri distanță, în picioare pe cheu, tăcură. Unuia dintre ei îi scăpară ocheade prea iuți, al doilea schiță o mișcare de retragere, al treilea își mută privirile în depărtări. Etienne rosti un „salut" răspicat. „Salut" îi răspunseră ceilalți, cu glas din gîtlej și atunci băgă de seamă că nici ei nu-l întrebau nimic. Își puse încet saboții, își potrivi ținuta și, însoțit de oamenii săi, se îndreptă, cu aerul lui obișnuit, spre cîrciuma de totdeauna. O bănuială răsărită brusc îl duru. Pînă acum se agățase de lipsa unor vești precise — dar mai era asta de-ajuns ? Se încordă. Sînt un prost patron-pescar, gîndi el, un adevărat copil fricos. Dacă s-ar fi aflat ceva, nevastă-mea, vreo vecină, cineva tot ar fi venit să m-aștepte pe cheu. Ești bărbat, Etienne, ce naiba ! Trase cu plăcere în piept aerul natal și mirosul subțire de pește mort.

Totuși, la Jeannie șchioapa, ceru și obținu să fie serviți cu toții în sala mică din fund, unde voia — după încheierea socotelilor și împărțirea banilor — să-l pună pe Auguste să citească ziarul cu glas tare. Așezați în fața paharelor de vin roșu, cu privirile îndreptate spre înlăuntru, bărbații erau ca și împietriți. Cînd și cînd își dregeau glasul — atît. Fiecare își pusese în spatele urechii drepte o țigară, pentru mai tîrziu : chiar și fumatul li s-ar fi părut o distracție. Cuvintele familiare : *vălătuc de ceață... răpit de un val... dezorientat... Nefericitul era tată a șase copii mici... un bate-pupa frînt în două... postul de telegrafie fără fir nu mai funcționa...* defilau încet, monotonă și nedefinită melopee, asemenea Epistolei și Evangheliei zilnice. Urmă zăbava unei tăceri. Etienne își simțea cugetul legat de anumite imagini, aceleași care îl urmăreau și pe Louis. Epave sosiseră pe țărm, în golful Audierne. Nu părea de crezut că, în trei zile de navigație, *Saint Joseph* să nu fi putut ajunge în locuri de pescuit mai depărtate, dar...

— Spurcată ispravă fac totuși furtunile astea, spuse Etienne, și apucă paharul ; jur împrejur ceilalți făcură întocmai. Băură și nimeni nu-i comentă spusa, nici chiar pentru a se declara de acord. Nu stătură acolo decît atît

cît le trebui să fumeze o țigară, să mai golească un pahar ; apoi echipajul se fărîmiță. Marinarii de serviciu se întoarseră la navă, ca să o ducă la Port-Rhû, spre Pouldavid, lîngă cheul șantierelor Lazennec. Urma repararea catargului. Nu avea să dureze mai mult de o oră.

Louis se duse la văduvă, să se informeze asupra lucrurilor pe care poate gazeta le trecea sub tăcere. Fu asigurat că aceasta nu ascundea nici o știre. Dar nu se știa chiar nimic. Se așeză la o masă solitară și avu impresia că niște mîini îl strîngeau de gît. *Ménez-Hom, Turco, Saint-Joseph.* Fir-ar să fie ! Spera, firește, voia să spere, trebuia să spere, avea ca toată lumea de o mie de ori dreptul să spere și să socoată un indiciu favorabil faptul că aproape toate navele dăduseră semne de viață, dar... fir-ar să fie ! Acum juca partida. Se scurseseră șase zile de cînd izbucnise furtuna, trei de cînd marea devenise calmă și navele se întorceau în porturi aducînd nume, și de cînd nave de război și hidroavioane băteau zona litigioasă... Desigur că nu trebuia nici acum să dispere ; în meseria de pescar se întîmplau ades evenimente foarte neobișnuite, dar peste douăzeci și patru, treizeci și șase, patruzeci și opt de ore, dacă tot nu aveau să afle nimic, puteau să fie îngrijorați de-a binelea. Și mai erau blestematele acelea de epave din golful Audierne — doar veneau de undeva... Printr-o puternică și slinoasă telepatie, simțea prezentă în jurul lui, în sala din localul Abaléa, réflecția lui Etienne. În altă parte, în aceeași clipă, patronul întorcea pe toate fețele aceeași problemă. Unul din Audierne ? Vreun barcaz din Penmarch sau de prin partea locului ? Era exclus. Oamenii de acolo se gîndiseră, desigur, la asta pe loc și imediat. Unul din Camaret ? Sau din Conquet ? Unul din... ? Furtuna mai lăsa ipotezelor cîmp foarte larg. Porcăria aia de vînt din sud-est putuse lua în vîrtejul lui o navă din Groix sau una din Etel care pescuia departe de țărmuri și care nu izbutise să se redreseze...

Scîrba i se urcă în gîtlej : scuipă în rumeguș. Ce treabă mîrșavă ! Să cauți astfel să ferești Douarnenez-ul de un naufragiu și să-l arunci în spinare altui port. Să-ți placă a te încredința, cu deplină certitudine, că epavele acelea aparțineau unei nave din Audierne sau uneia din Concarneau ! Parcă nu tot camarazi de treabă căzuseră la fund, un mus care încă nu-și încheiase creșterea, un patron care își punea ochelari ca să citească, băieți vînjoși, roșcovani și nu prea bine rași, ale căror trupuri umpleau bine hainele. Tovarăși de strașnice chefuri și de atîtea istovitoare ieșiri la pescuit, cîntăreții atîtor refrene, revoltații atîtor nedreptăți !... Se ridică. După felul în care gîndurile i-o luaseră razna, n-ar mai fi găsit ajutor decît în vinul roșu... Dar se săturase de băutură...

Pe cheu observă că mulțimea se mișca în direcția digului și porni într-acolo. Sosea, pe drum drept, *Turco*... Încă o navă, dar nu *Saint-Joseph.* Thonierul venea pe neașteptate, anunțîndu-se singur, mereu viu și rapid — nici o gazetă, nici o scrisoare, nici o tele-

gramă, nici un apel de semafor, nu suflaseră vreun cuvințel. Primul vas întors totodată de la pescuit și din furtună, țîșnind din afundul tainicelor sale aventuri și din disprețu-i față de neliniște. Îl măsurau cu toții din priviri, ca pe un camarad pierdut din vedere de ani mulți și pe-a cărui siluetă — deși firesc era să fi îmbătrînit — privirile critice ale cunoscătorilor nu descopereau nici o vătămare. Cu tangoanele strînse, cu hobanele intacte și toate pînzele întinse, cu același petic mare, portocaliu în focul[1] său brun, ca în ziua plecării, vasul sosea, lipit de mustățile mării, croind o alee-siaj, fără nici cel mai mic ruliu sau tangaj, în ceasul acesta în care vînturile se retrăseseră. Pizma lui Louis în legătură cu *Saint-Joseph* dispăruse. Fiecare navă devenea o mărturie pentru toate celelalte. Ceea ce vedea el înaintînd era tînăra cutezanță douarnenistă, erau pescarii de azi și de totdeauna. *Turco* — nici gînd să-și pună pavilionul în bernă, un singur marinar își pierduse degetul cel mare — înălțase cele trei culori în vîrful catargului mare. Mîndru nevoie mare, cu pavilionul curat ca un bănuț nou, părînd nici să nu aibă habar că existau camarazi care pluteau între două ape și că mai multe nave nu aveau să se mai întoarcă, era bucuros din cale-afară că biruise furtuna și că, aducînd în port strașnică încărcătură de pradă cărnoasă, poate chema orașul natal la bucurii necesare.

---

[1] Vela triunghiulară din prova.

*

Pe cerul Tréboul-ului, pe deasupra unei pîrloage, se rotesc pescăruși. Un miros îi îmbată — capetele de thon uscate și afumate de pe jos...

Cînd se va lăsa înserarea, peste festinul acesta duhnind a aventură și a moarte se vor năpusti pescărușii. Și, mai tîrziu, sătui, vor zbura cu țipete ascuțite, spre scobiturile lor din faleze.

Un cuplu de cormorani a spus unui alt cuplu de cormorani, care a spus cerului că sardelele se întorseseră, numeroase și sclipitoare. Pășunile marine s-au deplasat, stepe imense de animale microscopice care și-au schimbat direcția ; bancurile de pești își modifică la nesfîrșire drumul.

Dincolo de întorcerea și reașezarea aceasta a lucrurilor, reînnoite de calmul izvorît din furtună, pescărușii cunosc alte învîlvorări și vijelii, alte renașteri ale calmului și din nou învîlvorări și vijelii. Tăria soarelui și-a pierdut strălucirea. Cîntul stelelor slăbește. O tainică virtute, o vrajă s-a făcut nevăzută. Iepurii din arhipelagul Ouessant își întăresc pereții vizuinelor împotriva ploilor care dau tîrcoale. Minunata vară scapătă, triunghiularele escadroane de rațe sălbatice vor biciui în curînd spațiul. Încă un răstimp inevitabil și suflul scurt al toamnei va stinge lumina, iar zările maritime unde răsuna trompeta soarelui se vor înmuia și ofili, în timp ce umbrei ușoare alergînd peste valuri a pescărușului de cursă

lungă, cu aripi sensibile, nu-i va mai răspunde reflexul opac al bancurilor ce-şi croiesc drum în preaînaltele straturi fertile verzi-albăstrii.

*

Fernand chelul discută cu un „responsabil", iar administratorul pune întrebări patronului navei *Turco*, în timp ce barcazurile au ieşit la pescuit ; sardelele mişună în golf, iar gazetele care îi enumeră pe dispăruţii vasului *Michel Strogoff*, semnalînd că un năvodar a găsit un cadavru între Houat şi Hoedic, anunţă (deşi afişe galbene au şi fost puse la intrările în biserici !) că trei episcopi, doi *in partibus* şi unul cu mitră, vor asista duminică la marea procesiune a sfintei Ana-la-Palud.

Responsabilul parizian găseşte că Douarnenez-ul comunist nu merge prea bine. Aparent, situaţia ar părea mulţumitoare ; dar ea ar trebui să fie altfel, şi în miezul ei. Şi nu este. A vizitat rînd pe rînd centrele de pescuit bretone şi peste tot a găsit mizerie, un simţ profund al dreptăţii şi solidarităţii proletare ; dar unde-i revolta ? I se spune că mocneşte — da, precum o cloşcă bătrînă chircită peste ouă moarte ! Unde au rămas timpurile în care băieţii rupeau cordoanele poliţiei cu catarge ! Fără îndoială că nu va putea înfăţişa tovarăşilor parizieni un raport favorabil.

Să recapitulăm, zice administratorul. Pleci, de pildă, pe 3 august ! Pe 6... Dimineaţa a primit de la cartierul din Audierne în plic închis, o descriere amănunţită a epavelor sosite

la ţărm şi, cu toate că nu vrea să tragă o concluzie pesimistă, temerea îl obsedează. Fiecare ceas trecut capătă o importanţă sinistră. *Ménez-Hom* şi *Saint-Joseph*, plecate odată, aveau în mod normal apă pentru trei săptămîni ; limita de timp a fost atinsă astăzi... Pe data de 16 *Ménez-Hom* este zărit întîia oară pe 17...

— Nu vă înţeleg pe voi bretonii, continuă responsabilul parizian. Dacă dă peste voi o furtună, profitaţi de ea !

Uluit, Fernand chelul îşi sprijină bărbia în palma enormă şi, cu sprîncenele încruntate, meditează. Tovarăşului îi merge gura ca o meliţă... Ce cuvinte ! „Profitaţi" de furtună ! ?

— Ascultă, Fernand, eşti comunist ori ba ?

— Sigur că sînt comunist, protestează pescarul. De parcă aş putea fi altceva ! Dacă nu dumneata m-ai întreba aşa ceva, m-aş simţi jignit !

— Nu te supăra... Şi îngăduie-mi să-ţi spun că, în calitate de comunist, nu prea eşti combativ.

— ?

*

Marea se retrăsese de pe plaja din Treboul descoperind în stînga o zonă de pietriş şi roci. Valurile, lente şi mărunte, aveau limpezimea izvorului pur, iar golful fericit vibra în soare.

În timp ce nişte turişti se scaldă, cîţiva băieţandri se îmbracă printre roci cu gesturi tremurate. Pe trupurile lor subţiratice, de pe care se scurge apa, se duc şi vin firişoare de

briză albastră. Pentru a se vîrî în pantaloni, dănțuie pe un picior.

Părul des, culcat ca grînele după furtună, își îndreaptă vîrfurile înainte și, în ciuda strălucirii molcomite a soarelui, frunțile și obrajii stropiți de pistrui schițează strîmbături și compun bătrîne fețișoare serioase, de maimuță :

— Nu știi cît e ceasul, bătrîne ? îl întreabă corul pe un tînăr.

Maieurile, uzate de lumină, udă pietricelele albastre. Ștrengarii privesc marea. În ei sîngele freamătă, urcă și coboară, iar din timp în timp îi trec fiori ca pe niște cai ținuți locului. Privesc spre țărmurile bine cunoscute, privesc la casele însingurate, la înălțimile sumbre, la plajele de culoarea grîului, la insulă, punct misterios.

Iar acum se distrează numărînd navele. Compară cifrele și discută îndelung. Unii dintre ei ar vrea să excludă șalupele, alții iahturile. Un roșcovan se încăpățînează să dea o cifră superioară cu o unitate față de numărul găsit de camarazi și, fiindcă toți sar cu gura, el îi poftește să caute în tot peisajul fie și un singur vas de pescuit thoni. Din nou ceilalți îl ocărăsc ; asemenea vas nu există ! Roșcovanul zice :

— Căutați mai cu nădejde.

Și deoarece își însoțește vorbele de un rîs parșiv, ceilalți spun că or să-l arunce în apă. Atunci el strigă și parcă se simte crescînd în mîndria lui cu doi-trei centimetri :

— Dar *Ménez-Hom* nu contează ?

Cu toții privesc la „muntele“ acela frumos și pufnesc în rîs, începînd cu Yves Thépaut, zece ani și jumătate, al cărui tată s-a îmbarcat pe nava de pescuit thoni cu același nume.

După un răstimp de tăcere, roșcovanul i se adresează lui Yves :

— Da' înceată mai e nava asta a lui taică-tu !

— Mă rog, mă rog, da' nu mai înceată decît *Turco*.

— Nici n-o să te pricepi s-o deosebești de departe, că nu cunoști ambarcațiile.

— Da' tu, tu cum le cunoști ?

— După vele ! Sau după altceva... De la orice depărtare ar veni, îți zic...

— Eu, îi întrerupse Jeanjean, n-aș vrea să am treabă decît cu o navă de pescuit thoni, da' din aia cu motor... Altminteri nu ai destulă viteză...

— Și eu, declară Yves, un motor frumos, Diesel, ca la torpiloarele unchiului Jules ; face tac-tac-tac-tac-tac...

Roșcovanul le zice că sînt niște prostovani... Trebuie să pescuiești, nu să ai viteză... Iar thonul, toată lumea știe asta, nu...

*

Iar a doua zi, barcazele au ieșit din nou pe mare înainte de ivirea zorilor. În timp ce soarele îmbăia golful în razele lui, o surpriză fină, luminosă îi aștepta în port pe cei dintîi cumpărători de ziare — bătrîni și femei.

„Avem vești de la *Ménez-Hom* și de la *Saint-Joseph*. Simple avarii.“

Apoi, în aceeași dimineață, căci o bucurie nu vine niciodată singură, cinci thoniere veniră cu marfă. Peștele adus, ca și cel cu care venise *Turco* luni, avusese oarecum de suferit, iar reprezentanții angrosiștilor, care judecau la bucată și în tăcere, fără să-i privească poveștile cu furtuna sau ce se întîmplase cu batepupa, dacă fusese nevoie să i se pună trei rînduri de rulouri sau să se frîngă hobana tribord în capătul de afară ; ei găseau cusururi mărfii. Necazurile marinărești erau una, starea peștelui, alta. Dar atenție, domnii aceștia umblau cu șiretlicuri, cam întreceau măsura. Oricum, nu era chiar pește de fript ! Dar ceva, se putea face ceva. Și nu doar cutii cu fărîmături ! A început descărcatul, astfel că tinerele muncitoare pe care fabricile le rechemaseră sperară într-un cîștig bun. Aveau să sărbătorească „iertarea Sfintei Ana“ așa cum se cuvine. În port se porni o activitate de șantier, care nu ținea de gusturi precise, de agitație, de alergături, ci mai degrabă de sporirea prezențelor omenești — mulți bătrîni și copii, bărbați cu pălării moi, cercetași și o căruță cu domnișoare englezoaice — sau de aerul tonic și de necuprinsul cer luminos purtător de pescăruși. Limonada și vinul roșu aveau să aibă căutare, ca și patul de mijloc, ca și toate celelalte ! După ce bărbații aveau să debarce de-a binelea din navele acelea și după ce amestecîndu-se cu camarazii ieșiți dimineață, care urmau să se întoarcă, aveau să-și povestească aventurile...

Și iată că dinspre toate locurile de pescuit veneau în grabă ambarcații plate, negre, albastre, galbene, verzi, care, ajungînd în preajma portului, se apropiau unele de altele, pentru a alcătui, fără nici un consemn prealabil, plăcutul vechi spectacol al reîntoarcerii în grup. Și de data aceasta bunicii și turiștii fără treabă oftară după bătrînele veliere. Dar, în timp ce clătinau din cap în fața micilor catarge singuratice, golașe, stîngaci înfipte la prova, tot îi mai ului o dată, și-i făcu să se stăpînească, splendoarea elanului colectiv, iar uruitul motorului, sălbatic, găsi grabnic încuviințarea auzului lor, uruit care sublinia, în ritm dur, scurgerea timpului, a timpului acestuia dominator a toate...

Thonilor greoi, cadaverici, rînduiți prin vehicule aidoma seriilor mascate ale victimelor unui masacru, li se adăugaseră, așadar, sub cerul albastru-naiv — și pentru a celebra parcă mai bine triumful oamenilor — macrourile a căror sclipire păstra farmecul capricios și subtil al vieții, și micuțele sardele drepte, suav proporționate, asemenea frunzelor unui fag sănătos. Chiar și dimineață, înspre zori, cheul răsunase de clipocitul sonor și lipicios al calcanilor rostogoliți peste pietre, iar acum, îngrămădirea aceasta de coșuri brune picurînd de apă lîngă măturile scurte de scaieți care cam jupuiseră animalele vîscoase închipuia batalioane de crabi cu clești lungi și de alt soi de crabi pregătindu-se pentru o călătorie lungă. Marea păgubise, fără îndoială ! Oamenii se luptaseră din greu, cîștigaseră ! Și-acum, pes-

carii de diferite soiuri se încinseră la palavre cărora nu le vedeau sfîrşitul, poate doar de s-ar fi aşezat în faţa unor sticle.

Ştrengară zi. *Ménez-Hom* şi *Saint-Joseph* dăduseră, aşadar, semne de viaţă. Douarnenez ieşise biruitor din orice concurenţă. Navele şi marinarii douarnenişti se descurcaseră şi de data aceasta. Nişte răniţi, nişte avarii — oleacă de ifose, ce mai, cît să poţi spune că a fost furtună. Dar nici un mort, nici un naufragiu. Ce minunată serbare a sfintei Ana avea să aibă loc duminică în partea de răsărit a golfului... Şi cît de plăcut o să fie !

Văduva Abaléa pîndise în port sosirea unei anumite ambarcaţii. Cu riscul de a-şi da în vileag legătura, dorea ca Louis să afle de la ea, de la nimeni altcineva, că Jean era teafăr. Nu lipsise mult să se urce într-o barcă, pe care s-o conducă cu vîsla dinapoi şi să-i iasă înainte. Poate că o s-o sărute de faţă cu lumea, gîndea femeia... Şi poate că...

Pentru orice eventualitate, îşi puse pălăria cea frumoasă...

La Jeannie şchioapa, Etienne, care vorbea de una, de alta, dar ai cărui ochi scînteiau de viaţă multă, dădu un rînd şi fiecare înţelese pentru ce anume. Apoi, acelaşi lucru îl făcu Louis...

În sala cea mare a văduvei Abaléa, echipajul ambarcaţiei *Mariē-Suzon*, vas douarnenist de pescuit thoni, fuma, bea şi discuta. Un matelot avea capul bandajat, se vedea asta de sub şapca-i scorţoasă ; un altul, ambele mîini pansate. Feţele lor erau tăbăcite, mînjite de bărbi

şi gălbejite, cu ochii intraţi în fundul capului, cu pleoapele mult căscate.

— Salut ! zise Louis celor din jur, tăind rumoarea, poveştile despre valuri şi lovituri de cange. Patroana îl urmă în bucătărie.

Din adîncurile cugetării sale, controlată de memorie, ţîşneşte o banalitate, pe care o salută ca pe un adevăr nou-nouţ.

— Nu-i... Cînd îţi lipseşte cineva...

Se opreşte. Cu privirile risipite în depărtare priveşte cum se frămîntă lucruri nedesluşite. Gîndurile lui au ales o cale pe care el n-a prevăzut-o. Un nume şi un chip i se impun, dar ele nu mai sînt ale lui Jean, nici cele ale vreunui alt camarad...

VIII

Şi a plecat. Nu atît de trupeşa văduvă Abaléa vrea el să scape, cît de fetişcana care s-a cuibărit în el ca ploşniţa în lemn. Trebuie strivită ! Cînd i s-o întoarce prietenul, trebuie să găsească locul curat, să fluiere a încîntare.

Merge pe traseul de neimitat, de atîtea ori urmat de Jean — Strada Camille-Pelletan cu camelia aceea care creşte greu, strada Maurice-Bouchor cu grajdurile ei abandonate care noaptea slujesc de cazarmă şobolanilor şi de refugiu pentru îndrăgostiţi, apoi iată şi mica sfîntă Ana din faianţă policromă, ocrotită — în nişa ei — de un grilaj... Mai încolo, o alee de

castani, aproape de port, te-ai crede la țară; dacă o iei pe la Crêt aux Vaches, poți înainta la nesfîrșire pe lîngă un zid de pietre seci, vrîstate de *krampouès mouezic,* de liliac sălbatic și de viță sălbatică; dincolo de zid, smochini cu parfum cald și cireși; mai departe se desfășoară un teren viran, iar în spatele unui gard de măceși, un cîmp cu ovăz...

Da, dar în loc de Crêt aux Vaches trebuia urmată strada Danton — lung șir de căsuțe cu un cat, cu o grădiniță în față și cu alta în spate, parfum de flori și miros de bucătărie, rufe pe la ferestre, găini care au ieșit să ciugulească, melodii răspîndite de radiouri — spre a ajunge apoi în strada Massenet, stradă comercială plină de bistrouri, de bistrouri-băcănie mai cu seamă, și a nimeri în strada Maximilien-Robespierre. Un antrepozit de fierărie, un garaj de mașini vechi, o fabrică de lăzi și una de cutii metalice, bistrouri și cocioabe se înșiruie sau se privesc. Și, în sfîrșit...

În sfîrșit, la stînga, se înalță patru case aidoma, case mari cu două caturi și trei ferestre la fațadă, chirpici tencuit și văruit, acoperișuri de ardezie. Sînt case locuite de oameni de treabă, iar în spate există o pîrloagă destul de urîtă, unde velele se pot usca în liniște și unde puștanii se joacă de-a hoții și vardiștii. Dar sînt demne. Este bine ca pescarii să locuiască și în asemenea construcții impunătoare, pe care le simți îmbibate de viață democratică. Popor peste tot. Și mai ales poporul lui *Saint-Joseph.* Bîntuie pe aici imaginea unui anumit vas de pescuit thoni. Astăzi ferestrele acestea

ar fi putut fi pavoazate. Itinerarul a căpătat valoarea unui pelerinaj. Pe aici a călcat un iscusit îmblînzitor de faună marină, un mîndru marinar cunoscător de cîntece: Jean. Jean, fiul lui Léon, nepotul lui Mathieu și al lui Jean, toți patru marinari-pescari... Apoi urma se pierde, dar s-ar fi zis că se continuă neschimbată. Nimic mai de preț ca unirea oamenilor într-un efort comun! Zîmbește: în timp ce-și scoate șapca în fața acestor bărbați, o dulce neliniște îl năpădește. Nu cumva se vîră într-o altă poveste de iubire? La primul etaj al casei cu numărul trei locuiește Thérèse Cam, fata cea cu inimă încă nefăgăduită.

Rămîne de văzut! În colțișorul acesta de oraș, atît de aproape și în același timp atît de departe de mare, se simte cu suflet de călător.

Își scoate saboții și urcă. La etaj, patru uși, glasuri, mirosuri de bucătărie și, fiindcă toate astea înseamnă Cam și compania, bate în ușă la întîmplare.

Apare o gospodină scundă, cu șal de lînă pe umeri, cu părul ușor încărunțit, bine lins.

— Ce doriți?

În același timp se arată două fete cu bluze cenușii, cu picioarele goale în espadrile albe:

— Domnul Marzin!

Înșfăcat de două, trei brațe, el intră... Aici își ia gustarea Jean cînd se întoarce de la pescuit. Aici își reface substanța umană Jean Cam, aici își drege angrenajele acea unică mașină de bună dispoziție și sentimente loiale... Privirile

lui Louis îmbrățișează bara de alamă a mașinii de gătit, hîrtia de prins muște, calendarul tip adus de factor (cu un peisaj normand), mușamaua coșcovită pe la colțuri, deșteptătorul mare cît o lanternă.

— E bine aici la voi, spune el.

— Ca peste tot, răspunde mama.

Louis zărește în chiuvetă o tavă pe care odihnesc vreo patruzeci de macrouri mici, trandafirii, atunci spălate și curățate de măruntaie, numai bune de pus la prăjit.

— Ia te uită, camarazii noștri ! exclamă el.

Toată lumea rîde și declară că așa și-l închipuiau : el ripostează că, prin comparație cu Jean, are aerul unui prostănac, că Jean e cu adevărat un băiat nostim și plăcut. Ce bine se simte omul lîngă el ! Apoi, măruntindu-și vorbele care capătă intonații dure, explică de ce a venit — cînd ai sperat așa, zile în șir, că ți se întoarce prietenul și cînd primești cît de cît vești, ai poftă să vii cu urări.

— N-aveai nevoie să spui asta ! îl întrerupe mama. Își șterge ochii. Haide, îmbrățișați-vă ! Și, întrucît Louis șovăie, nu face nici un pas spre fete, ea îl împinge : Uite-așa, sînt mai de soi decît mine !

— Și dumneata trebuie să fi fost frumoasă pe vremuri, remarcă el, naiv.

— Curtenitor nevoie mare, răspunde ea și, după un schimb de ocheade cu Madeleine și cu Suzanne, femeia hotărăște că va rămîne cu ele la masă. Cel mai bun prieten al lui Jean e ca și din familie ! O să vie și frații Le Saout, și

Thérèse, care la ora asta așază thoni în cutii, pe urmă moș Cam, desigur.

— În seara asta toată lumea o să fie însetată ! zice Louis, care vrea să se ducă după băutură.

— Păstrează-ți banii. Cu mine nu-și cheltuie bărbații banii pe vin. Banii stau în dulap, cheia în buzunar și batista peste ea ! Pe frații Le Saout dacă nu-i supraveghezi, se îmbată. Altfel buni băieți. Yves e încăpățînat ca și Julot... Da' eu o s-o învăț pe nevastă-ta, ai să vezi. Cînd o să găsești una... N-ai vrut sau n-ai găsit ?

Madeleine, disperată, se uită la Suzanne care, de data asta, intervine :

— Da' lasă-l mamă, în pace. Nu mai cicăli omul așa !

— Omul ! Ăsta-i ca și-un băiat de-al meu !

Îmi dă tîrcoale femeia, mă-mpresoară, gîndește el. N-are nimic... destinul e o barcă veche, care se lasă în voia întîmplărilor. În bucătăria asta, în care se simte prezența prietenului, nu poate să se întîmple decît ori ceva frumos, ori ceva hazliu.

Madeleine și Suzanne, care pun masa în odaia alăturată, se duc și vin fredonînd, netezîndu-și părul, atingînd ușor, cu gesturi feline, scaunul lui Louis sau pe cel al mamei. Mama scoate dintr-un sertar o serie de fotografii mici care derulează, sub privirile lui Louis, filmul minunat avîndu-l drept erou pe Jean pescar. La șapte ani. La paisprezece. La optsprezece.

Pompon roşu. Primul vas de pescuit thoni. Primul delfin...

Aproape de urechea ei, cu glas scăzut, Louis se destăinuie. Mai demult a avut nişte vorbe cu unul dintre fraţii Le Saout. Asta fiindcă a venit vorba de... Mama nu vrea să audă nimic într-o zi aşa de frumoasă ca asta ! Să fie toţi la fel de înţelepţi ca ea, care l-a împiedicat pe Louis să cumpere vin. Sticlele înseamnă şi bătaie. Louis, prietenul lui Jean, va face un serviciu familiei Cam, dacă va veghea la întoarcerea acasă a fraţilor Le Saout. Prin preajma portului se află bistrouri cam aiurea, care deschid cînd însetaţii bat în obloane.

— Bărbaţii sînt bărbaţi, spune ea, pe un ton batjocoritor şi resemnat... Apoi adaugă cu glas tare : Bine că au grijă de ei femeile ! Şi fiindcă surorile se împăunează, ea se ridică de pe scaun şi le dă cîte o pălmuţă pe obraji, zicîndu-le că-s neruşinate. O să vezi îndată ce drăguţă-i Thérèse...

— Asta nu-nseamnă că domnişoarele nu-s drăguţe. Mai drăguţe nici că s-ar putea !

— Păi dacă-ţi plac domnişoarele, de ce umbli cu o femeie ?

— Ei... mîrîie Louis, furios de atîta indiscreţie.

— Mai mare mila să vezi bărbaţi atît de arătoşi, atît de cumsecade, umblînd cu fiinţe din alea... oftează ea. Şi, vîrînd o lingură în cratiţă, o scoate, suflă, gustă şi comentează : Ce mult i-ar plăcea asta lui Jean !

Louis arborează un surîs sincer. Ideile mamei o iau uneori cam razna, dar n-are a face ! Nu-i proastă deloc şi nu-i de mirare că Jean îi este fiu... afurisitul !

*

În familia Cam nu se fac mofturi ca la văduva Abaléa — nu se pune faţă de masă, nici şervete aşezate în formă de mitră episcopală — invitaţii se folosesc de batiste, dacă au — şi totul se mănîncă în aceeaşi farfurie adîncă, dar ambianţa este plăcută şi Louis se afundă cu plăcere în această bună dispoziţie cordială, matrimonială şi ironică. Mama, care pretindea că sticlele înseamnă şi bătaie, a tot umplut paharele. Să mai înţelegi ceva ! Dar nu-i nimic de înţeles, de vreme ce totul merge bine. Patul de mijloc din lemn de măr, vizibil umflat cu perne şi plapumă, a fost împins lîngă perete, iar pe şemineu o pendulă enormă din alamă perseverează să existe, chiar dacă şi-a pierdut acele şi trompetele personajelor nude, fixate între două globuri de sticlă care protejează, fiecare, cîte o coroniţă din flori de portocal. (Enigma : de ce două coroniţe ?) Pe perete, fotografia unei perechi, într-o ramă ovală — femeie radioasă, bărbat îngrijorat —, precum şi stampa unui monstruos vas cu şase catarge vînzolit de talazuri. Iar deasupra locului de care se sprijinea căpătîiul patului, un crucifix obişnuit din lemn maroniu, cu o ramură de merişor trecută prin inel...

Înainte de a se aşeza la masă, Yves şi Louis şi-au strîns mîna. Buni băieţi fraţii Le Saout ! Buni pilangii, buni mîncători de cartofi ! Iar

în ce privește cîntatul, vin îndată după Jean. Melopeea lui Julot

Poate că în submarin
Mîine ori în astă-seară
vei muri...

e bună de cîntat tare. Ca și șlagărul celebru din Montmartre : *După ce am dansat amîndoi, sub soarele iubirii...*

Thérésic, fată înaltă și slabă, îl atrage pe Louis și îl respinge. Nici proastă, nici urîtă ! În sinea lui îi dorește să se mărite repede, dar nu se înscrie candidat. Ochii verzi cu gene negre îl privesc ștrengărește ? Nu. În nici un caz în seara asta n-o să se încurce într-altă poveste amoroasă ! Domnișoara vrea să se mărite ca să se mărite. Să-și găsească pe altcineva. Cîteva reflecții ale surorilor mai mari, care s-au liniștit în privința propriului destin, îi dau a înțelege că aici este socotit bătrîior : un motiv în plus să nu-și lege ștreangul de gît. Sînt încă multe locuri, chiar în acest Douarnenez, în care Louis Marzin își păstrează valoarea !

Oricum, Thérésic rămîne sora lui Jean. Moș Cam cîntă :

Într-o zi Satana, pe la el prin iad, zise :
Cînd ești singur caști de-ți ieși din fire ;
Hai, fîrtați, să batem lumea-n lung și-n lat,
Să ne-aflăm pe-aiurea veselă-nsoțire...

O melodie tărăgănată, un glas spart care nu poate urca, o istorie bizară. Ceva cu drăcușori răspîndiți pe pămînt, care îi vizitează pe diferiții reprezentanți ai meseriilor ; bun. Nu-s mulțumiți drăcușorii și dojenesc pe toată lumea ; bun. Dar atunci... parcă ar căuta ceartă cu lumînarea... Și iată-i strigînd oamenilor să urce în „mașina cu aburi" :

L-ai furat pe plugar, l-ai furat,
Haide, urcă-te, nava pornește îndat...

În care ? E-o prostie, nu se mai înțelege nimic. Păcat. Fără îndoială că ar trebui date pedepse într-un anumit număr de meserii. Cîntecul nu le pomenește, dar ar putea fi adăugate fără greutate :

L-ai furat pe blajinul pescar, l-ai furat,
Haide, urcă-te, nava pornește îndat...

N-are a face ! Un cîntec e un cîntec, astfel că aplauzele grele, regulamentare, țîșnesc. Yves Le Saout anunță cu glasul lui fornăit : *Surprizele de lăsata-secului.* Frumos titlu și se încheie cu :

Eram la picioarele bunicii...

și un uragan de rîsete.

Apoi moș Cam se ridică, cu paharul în mînă, dar nu ca să mai cînte. Își plimbă pe deasupra mesei gestul solemn. Nu vor bea în cinstea bătrînilor, ci a tinerilor ! Și mai întîi într-a lui

Jean, care nu are norocul să fie de față, dar care o să vină ! Paharele groase se ciocnesc unele de altele. Dintr-o dată, Louis se întoarce cu fața spre Thérésic, ca să bea pentru măritișul ei. După care îi spune mamei :

— Fir-ar să fie ! Ar fi o chestie să rămînă fată bătrînă tocmai una ca ea !

Mama încuviințează rîzînd, iar după cîteva clipe își zice că Louis nu va mai putea supraveghea întoarcerea fraților Le Saout. Ar fi chiar în stare să bată cu ei în obloanele bistrourilor pentru a cere să li se deschidă. Of, bărbații ăștia ! Ce plăcere or fi avînd să bea atîta vin ? Cînd apa rece e așa de bună... Dar cugetul ei a trecut la altceva. Duminică o să fie procesiunea sfintei Ana. O s-o întrebe ea pe Thérésic cele cuvenite și o să se descurce.

IX

Văzduhul avea catifelarea smeurei coapte, peste prundiș marea se întindea netedă ca o plăcuță de ardezie, iar fluxul în perioada lui de sfîrșit urca opintindu-se molcom, cu zgomot asemănător suptului... Capete naive se înălțau peste parapetul digului, catarge lungi cu vîrfuri albe mișunau pe un fundal de cer. Odată misiunea încheiată, nava readucea în port vigoarea oamenilor săi și micile lor trofee albastre fără număr, tot ceea ce era în același timp lucru pe deplin obișnuit ori foarte nou

în peisaj chema cîntecul. Care se prelinse și de pe buzele lui Louis :

Furnicile merg în șir...

Thérèse Masson încetini, traversă șenalul descriind un semicerc și, înaintînd moale, cu prova duios lovită de un clipocit care isca zgomot de haită voioasă, ajunse la geamandură, pe care o împinse dintr-o parte, cu o mișcare vioaie. Preeriile calde și albastre ale unei după-amieze de vară se desfășurau larg pe deasupra orașului. Fluierături de puștani, un nechezat, o rumoare de scripeți. Nave puternice, trase la cheu, descărcau încet-încet. Colo sus, pe la toate răspîntiile se instalase, desigur, cu plitele sale reci, cîte un italian în bluză albă, oferind înghețate roz și verzi. Oamenii se simțeau fericiți. O navă de un albastru ca cerul, nava *Marsouin*, venea la tribord, încetinindu-și lunecarea...

Fețele transpirau, căldura întețea duhoarea de pește, dar rutina cea dintotdeauna nu fusese, la urma urmei, făcută pentru cîini, astfel că treaba se îndeplinea. Nici mai repede, nici mai încet... Apoi, cu lăzile umplute și stivuite, se îndreptară spre uscat, cu șalupa pe care musul, calm, o conducea cu vîsla de la pupa, în timp ce Etienne și Louis se aflau la prova.

— O, Maurice, speră puțin !

Un barcaz galben ca lămîia stînjenea manevra ; trebuiră ridicate niște parîme, înlăturate niște ambarcații cu fundul plat. Etienne îl examină. I se întîmplase lui ceva ! Nici o rană

vizibilă, dar coca nu prea părea teafără. Ca și cum s-ar fi aflat după vreo boală de piele măcinătoare, ca și cum ar fi ajuns la adînci bătrîneți.

— Fir-ar să fie !...

Bothorel înjura strigînd după un pescar bărbos care discuta în mijlocul unui grup.

— Așadar, Jobic, pentru un înecat ești destul de în formă ! Prea mult greu n-ai înfruntat, de vreme ce faci blocaj de circulație cu automobilul ăsta al tău !...

Ménez-Hom era *Ménez-Hom,* nava care nu dăduse semn de viață decît în ultimul moment, dimpreună cu *Saint-Joseph.* Lui Etienne și Louis le venea să strige de bucurie, dar erau bărbați. Așteptară. Jobic bărbosul, cu chipul răvășit de osteneală ieșind de sub șapca putredă, se apropia de bord, cu mîinile în buzunare.

— Nu face pe nătărăul, Jules. Fiindcă... Fiindcă...

Privirile i se plimbau peste fețe, dar nu desluși nimic. Cu glas monocord și prudent, urmă :

— Pentru că... dacă noi ăștia am scăpat... ei bine... ei bine... nu toată lumea...

Nările musului care asista la scenă șuierară încetișor a tulburare. Nu înțelegea prea bine ce anume se întîmplă, dar simțea că lucrurile astea aveau să aibă o greutate a lor. Jobic tăcu un răstimp. Ca să continue, aștepta să fie întrebat. Dar toți amuțiseră, începînd cu cel

pe care presentimentul nenorocirii îl stăpînea cel mai mult.

Cerințele onoarei de patron îi învinseră totuși reținerea :

— Pentru ce spui „nu toată lumea ?" întrebă Etienne cu glas blînd, aproape de copil, glas care-i domolea puțin accentul breton.

— Fiindcă o navă a pierit, răspunse celălalt, după cîteva clipe de tăcere, folosite pentru a cerceta chipul interlocutorului... Dar nu putuse trage nici o concluzie.

— *Saint-Joseph* pesemne ?

— Mda... *Saint-Joseph.*

Întrebările și răspunsurile țîșneau repede, contrar obiceiului, dar, mult prea prins în dialog, pescarul de pe *Ménez-Hom* nu băgă de seamă asta.

— A pierit cu toți oamenii lui ?

— Mda... Cu toți oamenii lui. Cunoșteai pe cineva ?...

— Da, aveam un băiat.

— A, aveai...

Omul se opri brusc, rușinat, furios de rolul pe care îl jucase. Bîigui minciuni. Cîtă vreme nu s-au găsit trupuri... Unii povesteau că... Dar socoti că, vorbind astfel, își agrava și mai tare greșeala.

— Ce vîrstă avea ? întrebă el, pentru a-i dovedi camaradului — de bine, de rău — o simpatie umană. Iar acest „avea" îl izbi pe Etienne, ca un al doilea și definitiv anunț : închise ochii.

— Treizeci și unu.

— E prea devreme totuși ca să nu mai exiști...

Urmă o tăcere. Musul, cu șapca dată pe ceafă, rămăsese cu gura căscată și cugeta. Louis luase în mînă două sardele și își ațintise asupra lor privirile, dar nu le vedea. Prin gesturi, Gourmelon și Jézéquel încercau să dea de înțeles unor femei care voiau pește să se îndepărteze.

— Avea copii ? Avea nevastă ?

— Nu. Era flăcău.

„Și ce băiat !“, mai gîndi el cu aspră durere, dar tăcu.

— Într-un fel, asta-i mai bine, fu de părere pescarul de pe *Ménez-Hom*, știind că nu poate amăgi, dar oarecum fericit că strecurase o frază care putea părea mîngîietoare. Și, cu stîngăcie, se răsuci pe călcîie pornind spre o cîrciumă, ca să încerce să dea uitării scena.

Etienne puse un picior pe bastingaj, un altul pe cheu. Picioarele i se îngreunaseră groaznic de tare.

— Aveți sardele pentru noi ?

— Avem sardele, desigur, răspunse el fără mînie femeilor. Înțelegeți-vă cu oamenii mei. Apoi sări pe cheu, se întoarse spre șalupă și ridică o clipă mîna dreaptă pînă la înălțimea umărului. Asta voia să spună în același timp : pe data viitoare și pentru astăzi am făcut destul.

PARTEA A CINCEA

I

ÎN SUFLETUL simplu și tulburat al lui Louis tristețea și remușcările își porniseră hora. Îndobitocit, cu privirile rătăcite, în fața unui pahar de băutură închinat suferinței, își lovea în răstimpuri fruntea cu pumnul : un fel al lui de a-și face *mea culpa*. Dacă s-ar fi purtat ca un camarad cinstit, ar fi acceptat oferta lui Jean și atunci, cel puțin, prietenii ar fi murit amîndoi odată. Iar sărmanul Alexandre Masson, fiu curajos al unui patron priceput și al unei femei cumsecade, n-ar pluti fără de mormînt între două ape.

Să se ducă la capătul digului și să se arunce în mare nu se făcea : ar fi fost păcat. O ura pe Maria, fiindcă iubirea pentru ea îl făcuse laș...

Multă vreme după închiderea bistroului și după ce o trimisese acasă pe Suzette, văduva, în capot și cu părul despletit, se ținu scai de el în bucătăria solitară. Cu buzele învinețite și scuturate de un tremur, Louis sta neclintit. Băutura din sticlă scăzuse binișor, carafa cu apă era goală.

— Greșești, începu ea cu glas mieros, greșești foarte tare ! Vino de te culcă ! Nu mai sta așa, n-are nici un rost...

Tăcut, nici nu ridică măcar capul.

— Haide, Louis, vino !

Cu limba cleioasă, înjurînd, îi porunci să tacă, dar pînă la urmă, vorba lui regăsi dintr-o dată puterea de odinioară.

— Pe lume nu-i doar patul, femeie ! Dă-mi pace !

Ea vru să-i ia capul între mîini și spuse :

— Nu crezi că lui Jean Cam al tău i-ar plăcea mai mult...

— Să nu-mi pomenești de el ! Prețuia mai mult decît tine !...

— Mai mult decît tine mai ales, nici n-ar fi fost greu !

— N-ai terminat ? N-ai terminat ?

Se ridică greoi și veni spre ea ; văduva nu se dădu înapoi. Să primească o lovitură după o înfrîngere, era și asta o soluție. Cu fidelă memorie, trupul ei regăsea înțelepciunea de care dădea dovadă pe vremea cînd trăia Félix — își ferea obrazul cu palmele, pentru a nu stîrni batjocura clientelei în fața unor vînătăi grăitoare. Louis o lovea, tot mai tare, peste brațe, peste umeri, peste cap, îndărătnicindu-se s-o audă plîngînd. Ea se mulțumi să geamă. Cînd, ferindu-și în continuare obrazul, căzu în fața lui — iar genunchii ei loviră podeaua — bărbatul se simți rușinat. Cu furie, o trase de păr ; femeia urlă, el îi dădu drumul.

Văzduhul noptatec îl lovi puternic. I se părea că bucăți de moloz se rostogoleau peste el

la nesfîrșit și că tot la nesfîrșit trebuia să și le dea jos de pe cap, de pe gît, de pe picioare. Într-un sfert de oră nu străbătuse nici două sute de metri și căzuse de treizeci și cinci de ori. Se prăbuși într-o învălmășire de vîrșe pentru homari, de unde nu se mai clinti.

*

Cornul lunii alcătuiește pentru restul astrului, filigran noptatic, ca o cingătoare de bărbie. Stelele pasc. Marea este calmă și întunecată cu, în mijloc, o pată de lumină care dansează ușor pe hula pașnică.

Dincolo de fîșia de nisip, pe sub prundiș, frîiele refluxului încep să tragă. După ce plaja și-a regăsit desăvîrșita-i alcătuire, valurile mici — fără a înceta să facă front — nu se mai avîntă atît de mult, și din milioanele lor de gheare minuscule se desprinde un continuu șirag de varec și de alge în care scînteiază crîmpeie de spumă groasă și în care se văd țopăind cu foc purici de nisip.

În acest invizibil nod gordian de alge brune smulse și în același timp biciuite de valuri apare o scîndură ciopîrțită, rămășiță anonimă care nici măcar nu și-a păstrat forma sălbatică, întocmai ca și carcasa moale a unui crab înglodată puțin mai departe, și coaja de ulm a cărei moarte înseamnă o a doua viață minunată.

Nimeni nu va ști vreodată că această bucățică de lemn a aparținut unei nave care a naufragiat ; iar degetele văduvei de pescar, care

o vor ridica în ziua următoare, nu vor recunoaşte în ea un fragment din nava pierită în vîltoare şi spaime. Fără milă, fără să stea pe gînduri, ea o va pune pe foc, pentru a-şi încălzi hrana, după cum peştele muşcă din carnea încă proaspătă a semenului său. Dar aşa trebuie să fie : ochilor şi imaginaţiei obosite ale acestei bătrîne i s-ar cuveni dintotdeauna iertarea.

*

Cornul lunii pălea pe deasupra unui golf mai puţin deschis, la rîndu-i tivit de o fîşie de varec umed, iar pietrele greoaie cu clinchet minunat din afundul grotei „Altarul" odihneau încă sub şase picioare de apă întunecată, cînd *Thérèse Masson* ieşi în larg. Etienne era tăcut şi nu strînsese mîinile tuturor — şi în celelalte zile proceda aidoma — iar, cu excepţia lui Louis pe care îl ridicaseră de pe cheu şi care sforăia culcat pe o velă, oamenii lui aşteptau să se lumineze pentru a-i cerceta chipul. Dimineaţă, crezuseră că se îndreaptă spre ambarcaţie doar aşa, la întîmplare, dar revăzîndu-l pe patron, simţiseră că nici o clipă nu se îndoiseră de ceea ce urma să facă.

Sardeaua muşca bine. Etienne, care ţinea mult să se arate şi mai dibaci, făcea adevărate acte vitejeşti în privinţa economiei. O cantitate minusculă de icre ajunsese pentru a-l hotărî pe peşte, iar acum nu mai cobora. Un delfin alb tot dădea tîrcoale, dar vremea frumoasă îl făcea curtenitor (sau poate că era unul bătrîn), nu se apropia într-un chip primejdios.

Cîtva timp, Louis rămăsese ca îndobitocit de băutură. Îl încerca o senzaţie, dar asta nu era cu putinţă, ca a răului de mare ! Şi nici vorbă să poată îmbuca ceva... Dar rutina işi spunea cuvîntul, gesturile chemau alte gesturi, iar pescarul îndemînatic, dăruit cu precizie şi calm, sfîrşi prin a renaşte. Nimeni nu-i suflă vreun cuvînt despre cele ce i se întîmplaseră...

În timp ce ei se întorceau, iar el ronţăia totuşi cu plăcere un colţuc de pîine, în picioare, lîngă catarg, privind marea pe deasupra etravei, avu într-un fel ciudata impresie că Etienne se gîndea la el. Se întoarse brusc şi, într-adevăr, privirile lor se întîlniră. Îşi aruncă în apă bucata de pîine, spre care plonjară, ţipînd, pescăruşii, şi porni spre cabină ; dar cînd deschise uşa, se simţi ca un neghiob. Ce să-i spună unui om care şi-a pierdut pe mare fiul ? Şi cînd omul acesta este patronul ? Şi încă a doua zi după o pileală, cînd ţi-e faţa ca de adevărat sălbatic ? Şi...

— Mama a rezistat loviturii ? întrebă el.

— Închide uşa şi apropie-te, răspunse Etienne, dregîndu-şi glasul. A rezistat totuşi... urmă el, după un răstimp de tăcere. O să reziste.

Cei doi bărbaţi auzeau puf-puf-puf-puf-ul motorului tivind sărmanele lor cuvinte cu zgomotul său monoton şi tremurat ce te ducea cu gîndul la o inimă bătînd prea repede. La tribord, zidurile de la Pointe du Raz se dedublau în zare într-un miraj verde-albăstrui. Un

panaș de fum urca în văzduh, fără să se lege de nimic.

— Pentru femei e mai greu decît pentru noi, reluă Louis. Și fiindcă nu primi răspuns, constată : E-n firea lucrurilor... Iar pentru că Etienne tăcea în continuare, adăugă : Cel puțin așa se spune, dar cuvintele i se împotmoliră în gîtlejul vîscos.

Puf, puf, puf, puf, puf, puf, puf, puf, puf, puf... *Thérèse Masson* își schimbă direcția, iar în față îi apărură, la tribord și la babord, vreo zece barcaze, toate alergînd spre același țărm și urmate de un siaj dănțuitor. Secerători intorcîndu-se la fermă... „Poate că Louis are dreptate, gîndea Etienne. Pe noi ne ține munca. Poate că am plecat în dimineața asta ca să pot uita mai ușor“... Da, poate. La ce bun să se mai discute lucrul acesta ? !

Prinsă în tangaj și ruliu, în vîrtejurile valurilor neregulate ale unui siaj care se spărgea, ca niște fructe coapte, izbindu-se de coca tresăltîndă, nava o luă înaintea multora dintre rivalele ei.

— Cum numești tu vaporașul ăsta ? întrebă Etienne, arătînd spre o ambarcație care de pe locul al treilea ajunsese pe ultimul și pe care aveau să o întreacă peste cinci minute. Trecuseră parcă veacuri de cînd patronul și marinarul nu mai schimbaseră o vorbă. După o privire atentă, Louis se mulțumi să răspundă :

— Fir-ar să fie !

Îl întreceau pe *Ménez-Hom*. Puf, puf, puf, puf-urile alcătuiau în liniștea aceea un duet frățesc. La mai puțin de șaizeci de metri de

tribord, bunul Jobic regreta probabil blestematul și urîtul său rol din ajun. *Thérèse Masson* străbătu siajul stîrnit de *Ménez-Hom* și, cîștigînd viteză într-un ritm desăvîrșit, ajunse în dreptul său. Etienne și Louis nu-și întoarseră privirile, dar deslușeau duetul motoarelor, iar tristele lor visări se mistuiră în depărtare. Cînd te gîndești că *Ménez-Hom* s-ar fi putut găsi în locul lui *Saint-Joseph* ! Habar n-avea furtuna să aleagă, îi trebuise o navă douarnenistă... Jalnic gînd. Să se ambaleze vaporul și să iasă de aici !

— Da' tot a suferit niscaiva stricăciuni — are motor nou-nouț și totuși nu se prea grăbește, spuse Etienne, după ce zgomotul făcut de *Ménez-Hom* dispăru. Louis evită răspunsul.

Mult mai tîrziu, cînd *Thérèse Masson*, trecînd pe locul patru în aceste instinctive regate ale întoarcerii, ajunse la o milă de dig, Louis vorbi în sfîrșit. Coiful conic al clopotniței din Ploaré triumfa în peisajul luminos. Vorbi, iar cuvintele îi ieșeau și ele ca dintr-un vis.

— Și, la urma urmei, de ce să se fi înecat ? Nu-s pe acolo și insulițe, un vîrf de stîncă ?

— Pe acolo ?

Etienne îl privi uimit și parcă mustrător...

Louis își încruntă sprîncenele. Nu se îndoia nici o clipă și spuse, cum se pricepu, că poate furtuna asaltase *nava* în largul capului Penmarch. Trebuiau să coboare, să scotocească locurile. Trebuia găsit ceva“ — repetă cuvîntul de mai multe ori — lăsînd pe seama judecății lui Etienne să completeze : epave, un naufragiat viu, un cadavru...

— Ceva, fir-ar să fie !

Să spere încă, să spere întruna, era poate o soluție bună, iar patronul folosise același limbaj în ajun, cu nevastă-sa. Dar un bărbat, unul care comandă o navă, nu se poate amăgi cu baliverne.

— Cunoști marea la fel de bine ca mine, începu el. Nu trebuie să-ndrugi nerozii... Nu trebuie să...

Și întrucît Louis avea de gînd să răspundă, Etienne urmă ceva mai grăbit :

— Să căutăm unde ? Nu știm... Spui prostii cînd pomenești de capul Penmarch... Navem cum ști în ce loc se aflau... unde o să le găsim trupurile. N-avem decît să pescuim, așa văd eu lucrurile. Așa ar fi făcut și ei dacă în locul lor am fi fost noi...

Louis privea cum străluceau pe pantă lor crucile albe din piatră ale cimitirului din Tréboul și căuta din ochi locul marelui cimitir din Douarnenez — două sate de morți, unde, încă de pe acum, deși el era bărbat la doar patruzeci de ani — i-o luaseră înainte camarazi atît de mîndri și de buni.

*

Deși nu era bîrfitoare, mătușa Catherine îi cunoștea pe vecini, care-i cunoșteau pe-ai lor și așa mai departe. Nu știa că Louis o bătuse pe văduva Abaléa, dar vineri seara, în toiul cinei, ea anunță că Louis trăsese o beție de pomină. Că se prăbușise pe cheu, asemenea unui docher din Brest, că sforăia beat-mort în

mijlocul vîrșelor de homari. Exista într-adevăr un dumnezeu al bețivanilor ! De o sută de ori s-ar fi putut îneca în port !

Numele lui Louis Marzin nu fusese niciodată rostit astfel în fața unchiului, lăsat prin înțelegere în afara acestor vîltori. Fostul adjutant își văzu nepoata pălind și renunță la tiradele sale împotriva alcoolismului. Brusc, Maria își aruncă șervetul și ieși, sufocată de lacrimi.

— Trebuia să isprăvim odată, îi murmură bărbatului mătușa, cînd acesta o dojeni :

— Ne învîrteam ca titirezul. Într-o zi de partea lui, în cealaltă toate se schimbau ! Așa, n-o să mai vorbim de el.

Dar mătușa se înșela. Maria îi purta pică. Să vorbești în felul ăsta, fără ocolișuri, despre beția lui Louis, să o iei ca un subiect de familie, în mirosul și aburul supei de morcovi, era prea de tot...

Era cît pe ce să-l ierte pe Louis, de nu s-ar fi ivit o împotrivire lăuntrică. Lipsa de pudoare a acestui trup mare de bărbat incapabil să se țină pe picioare, tăvălit prin noroaie ca un cîine bolnav, o scandaliza pe fata munților, care așteptase șaisprezece ani pînă la prima picătură de vin. S-o fi dedat Louis beției din mîhnire amoroasă, dar asta nu-l scuza.

Rezultatul acestor gînduri și al altora, răscolite și încîlcite asemenea stratului de varec, fu acela că sîmbătă dimineața Maria urcă la Antoinette :

— Cu tine vreau să mă duc la „iertarea sfintei Ana“, spuse dintr-o răsuflare.

Celeilalte nu-i venea să creadă şi, ca să se încredinţeze că auzea bine, ceru bani pentru cumpărăturile colective. Maria îşi scoase portmoneul...

— Ştii că o să fie trei bărbaţi tineri? Nu te cred trădătoare, adăugă Antoinette, dar banii în palmă.

— Trei, cinci, zece, puţin îmi pasă!

Antoinette îşi hărţui prietena cu întrebări. Şi, după ce se simţi informată, îi spuse:

— Eşti o fată bună, declară ea, dar sînt lucruri pe care nu le ştii...

— Ce anume?

— Ei bine, de pildă că... o să ţi se pară ciudat... cînd bărbaţii au prieteni, pentru ei *asta* contează... Mai mult decît pentru noi. Şi totuşi...!

Şi trecîndu-şi braţul pe sub cel al Mariei, îi destăinui cu glas mîhnit cele auzite: Louis Marzin se îmbătase, pentru că avusese un prieten pe *Saint-Joseph,* nava de pescuit thoni dispărută.

— Oricum... Oricum... repeta slab Maria şi, peste un minut, pleca zicînd: La revedere. Pe mîine, la opt şi jumătate, fie ploaie, fie soare.

Ştia de pe acum că pentru ea nu avea să existe „iertare a sfintei Ana". Îl judecase greşit pe Louis, trebuia să se pedepsească. Se îmbătase — ei bine, da, se îmbătase! De vreme ce-i prefera pe pescari oricăror alţi bărbaţi, lăudîndu-se că putuse cuceri un suflet douarnenist, era cu neputinţă să se apuce să condamne asemenea istorii fără importanţă... În împrejurarea dată, descoperea chiar o măreţie anume. Un om a pierit în mare: prietenul i se îmbată, pentru a se apropia de sufletul lui...

II

Naufragiul îndoliase vreo zece familii — şi tulbura mult mai multe. Cînd duminica începu cu o pîclă dogorîtoare, care întemniţa toate lucrurile într-o argilă aburindă şi nisipie, iar clopotele vestiră în surdină cele dintîi slujbe, adulţii se deşteptară cu o piatră pe inimă. Bărbaţi şi femei, holtei sau însuraţi. Şi cei care băuseră prea mult, ca şi cei care fuseseră cuminţi.

Căci „sărbătoarea sfintei Ana-la-Palud" avea să se celebreze în ziua aceea — fierbinte, colorată, imensă. Un uluitor răgaz de odihnă în şiragul zilelor — iar sufletul avea nevoie de asemenea triumfuri. Dar era cu neputinţă o deplină dăruire bucuriei...

Orele se scurseră. Perdeaua de pîclă se sfîşia, iar claxoanele primelor autocare care transportau oameni din Audierne, din Poullan, din Lescoff, din Beuzec-Cap-Sizun aţîţară imaginaţia oamenilor. Un azur minunat, transparent, tivit cu galben-auriu, făgăduia o dimineaţă, o după-amiază, o înserare nemaipomenite. Cum aveau să mai strălucească pe dună flamurile procesiunii, jiletcile şi şalurile! Ce adînc avea să se scufunde cu toţii dintr-o dată, în plină viaţă bretonă! Cum avea să se rîdă pe sub corturi, în faţa clătitelor şi a cafelei cu

lapte! Cît de îmbătătoare avea să fie întoarcerea tineretului printre cîntece și stele! Și, dintr-o dată, aveau să-și amintească: seara, în ajun, o vecină se și dusese acolo să obțină iertarea, de la A la Z, petrecîndu-și noaptea în capelă; pescarul de dedesubt, unul scăpat din furtună, avea să plece la drum peste o clipă în picioarele goale; o vedetă specială, cu preț rezonabil, avea să-i ducă pe amatori pe plaja sfintei Ana.

Și astfel, cei mai mulți, repetînd întruna amintiri și proiecte părelnic alungate, descopereau în propria lor conștiință că naufragiul unui thonier nu putea atrage după sine abținerea orașului. Tot ceea ce se desfășura pe malurile golfului din Douarnenez, începînd de la Capul Chèvre pînă la limba de pămînt Château de Beuzec, intra în lotul douarnenist. Cei trei episcopi, cei doi *in partibus*, preotul cu mitră, tot natul canonicilor — pastori, vicari, seminariști — care veneau să cînte, să vorbească ori să se roage întru lauda sfintei Ana, veneau totodată și ca să sfințească admirabila radă, ca să-i aducă omagiul lor. Pe aceleași ape, într-o zi, o barcă adusese cîteva sfinte — tot ceea ce era barcă se încredințase milosteniei Domnului. Iar cînd se vorbea de tot ceea ce a însemnat barcă, fusese numit portul Douarnenez.

*

Louis nu-și mînase gîndurile atît de departe, iar durerea lui, calmă și sălbatică, puternic

accentuată de odihna duminicală, se izbea la nesfîrșire de aceleași idei simple: un camarad luase pe un vas locul refuzat de Louis Marzin, iar vasul acela naufragiase, deci Louis Marzin era răspunzător de moartea unui om; Louis Marzin refuzase să-și însoțească prietenul, iar prietenul se înecase, deci Louis Marzin era trădător. Pentru trădători și pentru criminali nu exista „iertarea sfintei Ana“: nu aveau decît a cloci într-un Douarnenez gol, asta le era soarta. Fu cît pe ce să nu se radă...

A doua zi după scena bătăii, ibovnica lui simțise născîndu-se în ea o certitudine: avea să-l ia pe Louis de bărbat. Primul semn îl avusese în timp ce o bătea, într-un soi de sumbră liniște care o împiedicase să cedeze lacrimilor. Oricine ar fi fost, dacă procedase ca Félix, îi și luase locul...

Cînd deschisese ușa asupra pîclei de căldură, în care catargele primelor nave se înfigeau asemenea unor țăruși uricioși — iar marea părea tăcută, chiar trebuia să-ți încordezi auzul ca să-i deslușești clipocitul — ea se gîndea, desigur, la un thonier care nu mai avea să fie văzut și la bunii tovarăși de chef ai căror saboți nu mai aveau să calce pe cheuri și stradele, dar azurul cel frumos îi readuse în minte un plan făurit în ajun, între revărsatul zorilor și începutul zilei, în căldura patului comun: să se ducă alături de Louis la „iertarea sfintei Ana“, gătită conjugal. Aveau să întîlnească vreo sută de cunoscuți, care puteau să clevetească apoi în chip folositor. Aruncă o privire

în oglinda-reclamă și descoperi cu plăcere că bigudiurile nocturne își făcuseră bine treaba...

— Fără îndoială că te duci la „iertare", zise ea, mutîndu-și într-aiurea privirile. Vrei să mîncăm acolo sau aici ?

— La „iertare" ? Ești smintită ?

— Smintită nu-s...

Femeia zîmbea. Există lucruri pe care un om, comunist ori habotnic, trebuie să le facă. Dumnezeu îl ocrotise pe Louis de două ori la rînd : trebuia să-i aprindă o lumînare sfintei Ana.

O privea, negăsind răspuns :

— Ca s-aprinzi o lumînare ți-ai pus pălăria cu flori și ți-ai făcut cîrlionți ? aruncă el cu răutate. Te-ai uitat cu ce semeni ? Cu tine i-e rușine omului mereu...

— Sfintei Ana o să-i fie rușine diseară cu tine, dacă n-o să vii, răspunse ea furioasă.

— Nu știi ce-i aia un comunist. Vorbea mai blînd. Nu crede în de-alde sfînta Ana, cînd are idei...

— Atunci pentru ce Fernand chelul se ducea mai adineauri la „iertare" ?

— Fernand chelul ? Nu se poate, nu se poate ! Nu izbutea să-și ascundă uluirea... Lovi cu pumnul în masă : Oricum eu n-o să mă duc...

Un Don Quijote țîșnea în ființa lui, sărind în ajutorul camaradului îndurerat : cînd căpetenii ale comunismului douarnenist își vor trăda propria cauză, tîrîndu-i pe băieți în dezertarea lor, o să existe un om care va refuza să-i urmeze : Louis Marzin, marinar-pescar. Sigur că n-o să se ducă la slujbă, să se maimuțărească prin fața crucilor și a episcopilor. Furtuna, fir-ar să fie ! Furtuna fir-ar să fie !

*

— Cît costă cele mai mari ? întrebă în bretonă Goasduff pe vînzătoarea de lumînări. Ea îl privi și îi răspunse rîzînd că pentru el erau prea scumpe.

— Sîntem doi...

Și arătă spre Gourmelon, dar ea scutură din cap. Dacă ar fi fost însoțit de o prietenă, o singură lumînare din cele mari ar fi fost de ajuns, dar, pentru doi bărbați, și care nu erau niște bogătani, trebuiau două lumînări mijlocii.

— V-aleg eu ce vă trebuie, propuse ea ca un chilipir... Gourmelon îl împunse cu cotul pe Goasduff, care voia neapărat două mari. Deunăzi, pe mare, ieșiseră dintr-o belea. Și cine știe ? Poate că tocmai datorită sfintei Ana. Așa că „trebuia".

— Nici gînd să primiți de la mine două lumînări mari, i-o întoarse bătrîna. Eu o cunosc pe sfînta Ana de patruzeci și doi de ani ; vindeam lumînări pe cînd nimeni nu pomenea de voi... Vă spun eu că o să fie mult mai mulțumită cu lumînări mijlocii. Păstrați-vă bănuții pentru un rînd de rachiu...

— Atunci ne ducem să cumpărăm în altă parte, declară Goasduff.

În speranța că ea îi va chema imediat, se prefăcură a pleca, dar bătrîna nu-i mai luă în seamă. Se întoarseră cu coada între picioare. Fără să scoată nici un cuvînt, femeia îi servi.

Capela era întunecoasă și mirosea, amestecat, a ceară, flori, tămîie, transpirație omenească. Un miros cald, fundul calei religiei bretone... Într-un colț scînteia și sfîrîia o amplă „pădurice“ pe care cei doi bărbați o priviră îndelung înainte de a îndrăzni să se ducă aproape. Li se părea că, pentru comunismul lor locul acela însemna zonă interzisă. Înapoi răilor, înapoi. Pînă în cele din urmă bănuiră că nimic de-aici nu avea de gînd să-i alunge și, după ce se sfătuiră din priviri, înaintară încet-încet, apoi, cu degete tremurînde, își aprinseră lumînările de la alte lumînări și le înfipseră vîrtos, ca pe niște catarge.

Să se roage ? Credeau că nu mai știu și că nu mai aveau dreptul s-o facă. Dar, fără voie, în picioare la cîțiva metri de „păduricea“ a cărei dogoare le frigea obrajii, de fapt, nu făceau altceva.

*

Pîcla densă, albăstrie, peste care Maria își deschidea jaluzelele mirosea a draperie de doliu mult folosită. La biserică nu se ținu predică, iar după încheierea slujbei vicarul reaminti, înainte de a ieși din altar, că din pricina sărbătorii sfintei Ana nu aveau să mai aibă loc vecernii. Sub mîndrul azur care umplea cerul, portul și străzile sunau a gol. Un bătrîn pășea în cîrje... Prînzul fu mohorît cu toate că era de față și familia Guennégués ; o conversație privitoare la avantajele și inconvenientele telegrafiei fără fir, care de fapt ar fi

trebuit să pasioneze pe toată lumea, nu interesă pe nimeni.

După ce rîndui vesela, Maria coborî spre port. Cîteva fonografe maltratau niște romanțe. Cîțiva băiețandri pescuiau cu undița. Așezată pe babaua unei dane, în fața a două thoniere de o mare frumusețe, o bătrînă curăța mazăre, acolo, în plin tărîm bărbătesc... De vreme ce bărbați nu mai erau !

Cu inima bătîndu-i nebunește, Maria trecu de mai multe ori prin fața cîrciumii ținute de ibovnica lui Louis. Un scandal într-o zi ca aceea ar fi adunat puțină lume ; ar fi putut să și-l permită ! Dar dindărătul ferestrelor n-o pîndea nimeni... Presupuse că Louis și văduva se duseseră la sărbătoarea sfintei Ana și, la capătul puterilor, se îndreptă spre dig. Se așeză pe marginea pietrei, cu picioarele atîrnînd în gol.

*

Cu coatele pe mușama, Etienne nu-și ia ochii de la păhărelul de rom. Nu are poftă să bea, nu, și totuși, fiindcă joacă în fața bătrînei comedia speranței-duse-pînă-la-capăt, va fi nevoie să se hotărască. O deznădeje cumplită îi apăsa umerii. În aceeași după-amiază, mai multe trupuri vînjoase de bravi douarneniști se plimbă moale, în picioare, între două ape, umflați și mutilați de crabi, trupuri cîndva voioase și puternice, cărora, dacă li se cerea pe navă un efort suplimentar îl făceau fără să crîcnească. Ochii aceia, curate minuni care

deslușeau cu atîta ușurință norii, țărmurile, peștii, adîncul apelor, ochii aceia se stinseseră pe veci...

Între timp, pe dunele Sfintei-Ana, mulțimea se îmbulzește, tot felul de bărbați și de femei, fericiți că trăiesc și că le este cald laolaltă, că se așază, mănîncă, pot cînta și face fotografii. Și, e trist de spus, dar nu avem dreptul să ne scandalizăm : vor fi fost consumate mii și mii de cutii de sardele și macrouri, astfel că oamenii aceia își vor fi făcut datoria față de pescari și față de lucrătoarele de la fabrică.

Sînt, sînt trebuitoare, firește, astfel de zile. Dovadă că Etienne înțelege bine asemenea lucru e că i-a dat lui Maurice douăzeci de franci. Finul fusese încredințat lui Jézéquel, băiat serios, dar care știe să se distreze...

*

Cîrciumăreasa, prăbușită pe pat, ar vrea să arunce de pe umeri uriașa povară a tristeței lui Louis, de care se simte răspunzătoare. Cît de mult s-ar schimba lucrurile dacă ea ar fi mai frumoasă... sau mai puțin trupeșă. Ce comoară înseamnă o siluetă fină ! De contat, însă, numai el contează ! El să fie mai întîi fericit ! Să scape de duminica asta chinuitoare !

Își compune o față spilcuită și se duce după Suzette :

— Ascultă puțin ! îi vorbește la ureche și scoate din geantă o bancnotă mare. Un cinci cu două zerouri. Leafa pe aproape două luni.

Cealaltă, uluită, mărturisește că nu pricepe nimic.

— Nici eu ! spune patroana. Mai tîrziu, poate că o să pricepem... Am inimă prea bună, asta e !

— Mare scofală !

— Da' de schimbat nu te poți schimba, biata mea fată ! Am inimă prea bună, de-asta sînt mereu o victimă...

Se preface că nu bagă de seamă aerul zeflemitor al Suzettei, iese din încăpere și din cîrciumă.

Inimă prea bună. Dar și pizmă față de cel dus în mare cu atîta putere regretat de prietenul său, pizmă pe iubitul care își dăruiește luxul unui simțămînt nobil, în timp ce alții calcă în picioare amintirea morților.

Privește la apa care, atingînd partea de jos a cheului, urcă foarte, foarte încet. Miasma rămășițelor de pește — care, înainte de a fi acoperite, par trezite de val, regăsind supletea moale a vieții — se răspîndește în voie, puternică, dezgustătoare. Cîtă murdărie în acest fund de port. Dar în suflet ! Să-ți arunci slujnica în brațele iubitului într-o zi de sfîntă Ana ! Privind la talmeș-balmeșul acela vîscos și puturos, și descoperind în sine ceva pe potriva priveliștii, coana Abaléa se pomenește, pe nesimțite, într-o lume misterioasă și pură. În chiar numele acestor măruntaie putrezite, lipite de varecul mînjit cu unsoare, măruntaie care se ridică stîngaci deasupra mîlului, părînd a um-

bla, făptură de coşmar încă nevăzut vreodată, în numele tuturor acestor instincte şi pofte care colcăie într-un suflet de femeie, nu e cu putinţă ca aiurea să nu existe şi să nu înflorească ţări frumoase, imaculate, locuite de îngeri, la fel de curaţi în ţinuta lor pe cît de buni şi cinstiţi la suflet. În numele acestui gît spart al unei sticle de bere, care, înainte de a luneca sub apa tulbure, oglindeşte pentru o clipă soarele, există sfînta Fecioară, preamilostiva Fecioară, neîntinată, fiică a sfintei Ana. Sfîntă Familie preadragă. Slavă Domnului, anul acesta o să fie lume multă la „iertare". Trei episcopi, doi *in partibus*...

Cîteva clipe în şir femeia rămîne visătoare, întrebînd din priviri sluţenia apei murdare, pentru a smulge din ea — dimpreună cu simţămîntul unei îndreptări — splendori, milostiviri, bunăvoinţe neştirbite. Suspină şi închină Fecioarei o scurtă rugă, pentru ca Suzette să fi reuşit. Buna sfîntă Fecioară trebuie să înţeleagă, de prea aproape nu trebuie să se uite nimeni : important este faptul că văduva Abaléa vrea să încerce să-l readucă la ea pe Louis, să-l facă în cele din urmă să intre într-o biserică. Se vor căsători foarte devreme, cu doar patru lumînări şi un vicar, fără mare alai ; şi, pentru osteneala pe care şi-o vor da-o „domnii" aceia, ea o să-şi deschidă larg băierile pungii. Nu-i bine aşa ?

Împopoţonată peste măsură, Suzette a trecut la treabă. A ajuns cu paşi neauziţi în spa-

tele bărbatului şi, cu palmele, i-a acoperit ochii :

— Cucu !

— Cucu ce ? Îmi dai pace ori nu, fir-ar să fie ?!

Louis s-a ridicat şi o priveşte cu ură dispreţuitoare. Ea i se proţăpeşte în faţă şi-i face o strîmbătură fulger, ca în filme.

— Şi tu cauţi bătaie ?

Într-un film, la asemenea pasaj s-ar spune ceva, dar ea nu găseşte nimic. Zîmbeşte iarăşi, în timp ce o lumină cumplită fulgeră în privirile bărbatului ; atunci ea îşi fereşte faţa şi se dă înapoi. Îl aude murmurînd cu glas răguşit, aproape dulce, cam aşa ceva : „lasă-mă dracului în pace", la care una mai îndrăzneaţă ar fi trecut iarăşi la ofensivă, dar, de data asta, picioarele i se moaie, se duce să se aşeze în bucătărie.

Cîştigul necinstit nu aduce niciodată folos. O să schimbe hîrtia de cinci sute şi o să împartă banii frăţeşte cu Dumnezeu : două sute cincizeci pentru un corsaj, tot atîta pentru obol. Nici vorbă să-i înapoieze vreun bănuţ coanei Abaléa, o stricată şi o bogătană... După ce a schimbat banii, partea lui Dumnezeu a fost redusă la o sută cincizeci, la o sută, la cincizeci. Numai milionarii dau mai mult ! Şi pentru ca împopoţonarea şi ferchezuiala să fi fost cu rost, avea să se ducă la „iertare" ; iar cînd trecu strîngătorul de obol, îi aruncă pe tavă zece franci. Şi se miră că bătrînul nu găsise nici măcar un cuvînt de mulţumire.

*

După o jumătate de oră, Maria s-a ridicat. Flotila stă aproape neclintită pe apa limpede și calmă, iar lipite de cheu, încremenite ca stînca, thoniere viguroase. Izul de pește mort și de mîl și-a pus surdină. La Sfînta Ana-la-Palud, mulțimea și preotul cel voinic și devotat, de la orgă, așteaptă probabil ridicarea de la masă a clerului și începutul vecerniilor. Singur ca o speranță frumoasă și fragilă, un pescăruș rotunjește cu silueta lui vîrful alb al unui catarg...

Pe străzi și pe drumuri mai pot fi zăriți totuși cîțiva oameni, dar se vede prea bine că nu se simt în largul lor. Astăzi, întîmplările cele importante nu mai au loc la Douarnenez și nici în locurile de pescuit; cătunul învecinat este cel care cucerește și reține curiozitatea, calda însuflețire a oamenilor. Orașul nu mai cîntărește în priviri ca o conservă foarte bine închisă și foarte plină; el evocă doar o cutie abia golită, în care au rămas fragmente de piele înecate într-un rest de ulei...

— Eu am un vapor frumos cu catarg trinchet.[1]

Un băiat de vreo opt ani s-a proțăpit în fața Mariei și o măsoară.

— Arată-mi-l! zice ea.

— La mama!

— N-ai avut chef să te duci la procesiune?

— Nu știu.

[1] Catargul din față (din prova).

— Cum te cheamă?

— ...

— Ce nume ai?

— Vincent Argouach.

Nu are de gînd să plece de-acolo: grupul pe care îl formează dimpreună cu tînăra fată, într-o duminică atît de pustie, i se pare pe deplin mulțumitor. Oare nu simte nevoia să fie întrebat? Îl întreabă dacă e în vacanță, unde se duce la școală, dacă învățătoarea e drăguță — dar e un învățător — și, după ce i-a dăruit o monedă de cinci bănuți, fata se pregătește să-i dea drumul. O ultimă întrebare însă:

— Ce face tatăl tău?

Copilul se împieptoșează și își mijește ochii:

— Era pe *Saint-Joseph* cu Théo Magueur.

— Ah! Era...

Maria înțelege acum mai bine de ce copilului nu-i venea să mai plece de lîngă ea; o milă maternă o cuprinse față de bucățica aceea de om. Îi venea să-l sărute. Să-i ofere un pahar de limonadă, cafea cu lapte, tartine... Cu stîngăcie, răsuci în formă de țigară o bancnotă de cincizeci de franci:

— Ia, Vincent, să-i dai mămichii tale.

Îl bate ușurel pe obraji.

— La revedere. Să fii băiat bun.

Maria își continuă drumul, năpădită de o liniște neașteptată. S-ar putea ca mîine și Louis să moară pe mare. Ce josnicie să-i cîntărească virtuțile și cusururile. Nu-i nici țăran, nici domn, e un pescar. Unul care își riscă viața,

ale cărui fapte nu trebuie cercetate cu luminarea. În sufletul ei înflorește certitudinea iubirii.

Singur, cu bancnota de cincizeci de franci, Vincent Argouach își frămîntă mintea. De cîtăva vreme se petrec lucruri ciudate...

*

Un dejun bogat și mohorît nu l-a apropiat mai mult pe Louis de crîșmăriță. Disprețuind tradiționalul păhărel de rom, Louis se ridică și iese. Avusese de gînd să se ducă în pădurea de pini aflată mai sus de Tréboul, dar căldura îl făcu să dea înapoi. I-ar fi lipsit răbdarea necesară. Cu sîngele clocotindu-i în creieri, se apropie mașinal de marginea cheului, sări într-o șalupă și desfăcu parîma. Trăgînd de odgoane, atinse coca unei bărci mari, în care urcă să ia o vîslă. Apoi descrise zigzaguri prin port, stăpîn absolut al unei flotile solitare.

Un nume printre altele : *Ménez-Hom*. Ocoli nava, o dată, de două ori și acostă. Lemnul bastingajului se încinsese de soare, dar nava era tăcută și pustie ca o epavă din marile adîncuri. Saboții lui Louis bocăniră pe scîndurile vechi și curate. Cățărîndu-se aici urmărise un țel : să se ducă la postul echipajului. În locul acela strîmt, plin de mirosuri fade, un echipaj crezuse săptămîna trecută că-i sosise ceasul din urmă. Astăzi erau cu toții la Sfînta Ana, desigur ! Se vîrî, cu gesturi greoaie, într-o cușetă ; peste nici un minut sforăia.

III

Trecură două zile și trei nopți. La capătul zilei a treia, Louis pîndi ieșirea de la uzină a Thérèsei. Așteptă mult — o mare cantitate de thoni sosise la începutul săptămînii — și tocmai se gîndea să plece, cînd într-un grup de tinere fete care treceau pe poarta cea mică, o recunoscu. Observă că era mai palidă și nu purta veșminte negre.

Fără să-i pese de șușotelile muncitorilor, îi căută vorbă întrebînd-o :

— Cum e pe-acasă ?

Fata nu era genul lui... Iar faptul că era sora lui Jean nu i-o apropia mai mult, dimpotrivă, i se părea un sacrilegiu : se simțea dezorientat, asemenea personajului din dramele populare care descoperă în femeia iubită pe sora dispărută încă din vremea copilăriei.

Acasă treburile nu mergeau bine. Și tatăl, și mama sperau în continuare, dar nu cumva se amăgeau ? Mama, ca să declanșeze cuvinte de îmbărbătare, aduna argumente pesimiste pe care, cu fiece zi scursă, tatăl le îndepărta tot mai puțin convins.

Un lung răstimp de tăcere. Instinctiv, fără să-l privească pe Louis, Thérèse se dădea înapoi spre ușă, de parcă s-ar fi pregătit să caute refugiu în uzină. O apucă de braț.

— Te duci acasă ? Mergem împreună, trebuie s-o văd pe mama ta... Să-i duc sardele !

Jumătate din drum nu scoaseră o vorbă ; două suflete simple își rumegau gîndurile... Stînjeneala sporea. Trebuie să-i cer părerea,

gîndea Thérèse. Numai că... a pune o întrebare, însemna un fel de avans, o chemare la complicitate... I se părea că citește în privirea lui Louis că seducătorul numărul unu nu era defel tulburat de persoana ei — și asta o făcea să simtă o nedeslușită amărăciune... Ar trebui să-i dau puțintel curaj, gîndi Louis. O să-și ajute mai bine mama, dacă mai capătă oleacă de nădejde, dar eu... și-apoi e prea tîrziu.

Pășeau la unison ; de cîteva ori încercaseră — și unul, și celălalt — să frîngă ritmul acesta ridicol, dar zadarnic. Glasul Thérèsei răsună pe neașteptate :

— Te certaseși cu Jean ? Îmi dăduse un comision : să-ți spun că asta nu contează...

— A spus așa ? Am și uitat de ciorovăiala noastră... Bun băiat a fost... Și reluă stîngaci : *Este* un băiat bun... foarte bun... un prieten nemaipomenit.

Și din nou coborî, între ei, tăcerea.

O lumină dulce, curată și proaspătă ca nisipul muiat de ploaie și scăldat de soare, se prelingea peste toate. Niste copii, băieți și fete, se jucau de-a șotronul. Cu piciorușele goale, pline de praf, o fetiță în costum de baie galben ca lămîia, prea strîmt pentru ea, se încorda maimai să-și rupă fundul împingînd un cărucior de copil, pus jos pe osii și care nu se urnea. În fața unei grămezi de gunoi, un grup de puștani și cîini aveau de-a face cu un tobogan.

Louis și Thérèse ajunseseră în fața casei familiei Cam. Iată pragul tocit de Jean, treptele pe care le-a urcat de-atîtea ori, gîndi Louis în

vestibul. Și, dintr-o dată, imaginea camaradului i se contură, clară, în fața ochilor. În cîte seri n-o fi contemplat ochiul din lemnul acela, cu privirea lui ușor ironică, atît de pricepută în a discerne, a cîntări. Unde ești, bătrîne ? Tu care nu trebuia să mori... În adîncurile căror ape ? Pe ce pat de nisip sau de stîncă ? De-aș găsi măcar drumul, l-aș urma, singur pe un vas, pînă în locul unde odihnești !

— Ia te uită, bine faci ! murmură mama, întredeschizînd o ușă. Pentru ce vii ?

S-ar zice că-și încordează umerii ca să audă vestea proastă de care se teme.

— Am venit să aduc pește !

— Bun, bun ! Și se lăsă tăcere. Mama ridicase coșul cu sardele și, dintr-un obicei al ei, îndepărta cu arătătorul stratul de la suprafață, ca să controleze fundul coșului. Dar se simțea că se uită fără rost. Puse apoi coșul pe dalele de piatră din jurul mașini de gătit și își vîrî mîinile în buzunarul cel mare al șorțului negru, în căutarea mănunchiului de chei.

— Tot n-a sosit nici o telegramă ! îi spuse ea Thérèsei. Apoi îl întrebă pe Louis : „Să nu dea Jean nici un semn de viață, nu găsești că-i ciudat“ ? Vorbea cu un glas fără timbru, uitîndu-se în gol. Louis o privi și răspunse, căutîndu-și cuvintele, că după fiecare furtună se întîmpla la fel. Nave cu sălbăticie alungate spre apus nu mai izbuteau, vreme de săptămîni, să comunice cu uscatul. Trebuiau să se înarmeze cu răbdare.

— Mă rog, dar au trecut douăzeci de zile și mai bine de cînd a plecat !

— Ce-o să mai conteze douăzeci de zile cînd o să fie aici ! răspunse Louis. Un vas de pescuit thoni poate rămîne departe mult mai mult !

— Da' de cînd îi tot caută navele și aviația... Oricum !

— Asta dovedește că n-au scotocit bine și-atîta tot !

Absentă, femeia cugetă. Clătină din cap în cele din urmă și, vorbind singură, încîlcit, își vede mai departe de treburi. Șterge un pahar, pune la loc o cîrpă de bucătărie, ia în mînă o sticlă de Dubonnet...

— Cred că tu ai dreptate, i se adresează ea, deodată, pescarului. Sîntem proști că ne perpelim așa ; n-avem motive !

Da, n-au de ce să-și dezvăluie neliniștea. Sfînta Fecioară, care-și iubise atît de mult fiul, avea să-l împiedice pe Dumnezeu să-i lase pe Jean și camarazii săi să piară. Pescarii țipă, sînt îndărătnici, dar nici vorbă să fie oameni răi, nu. Și-apoi sfîntul Iosif n-o să îngăduie niciodată să se scufunde o navă care-i poartă numele. Iar dacă Jean ar sosi, așa, deodată, s-ar simți cu toții prost că le-a fost atît de frică. Și dacă ești prost, înseamnă că greșești ! Nu, n-au de ce să se teamă. N-au de ce.

— Sigur că nu trebuie, la naiba ! spuse Louis, căutînd privirea Thérèsei care încuviința.

Mama respira mai tare, cu gura deschisă, privindu-i rînd pe rînd.

— Atunci îmi făgăduiești, gemu ea, că o să-l văd așa cum te văd, mare și vînjos ?

— Vă făgăduiesc, o asigură el și fu silit să-și plece privirile.

Femeia tot mormăia frînturi de fraze, în care se auzeau revenind cuvintele „mare și vînjos", apoi... dintr-o dată :

— Sărut-o, îi spuse ea lui Louis, mi-ai face plăcere.

Stînjent de rolul pe care-l juca, protestă că el nu sărută astfel domnișoarele, dar Thérèse, căreia mama îi dădea ghes, se apropie de el. Și, ca să nu pară bădăran, fu nevoit să se execute.

•

Bancurile de sardele se rotesc și dau din nou iama de-a lungul golfului Audierne și în fața Douarnenez-ului, în largul loc de la Capul Chèvre, unde își depun peștii icrele. Pe nenumăratele lujere ale mării colcăie vietăți microscopice, moarte și vii — toate savuroase chimic — și se desfășoară minunata bogăție a vegetației liliputane. Livadă și osuar minunat pentru micile guri nesățioase...

Sau cîndva nesățioase. Nu puține sînt femelele care au încetat să mai devoreze. Împovărate de ouă, visele lor fertile se simplifică și mai mult și nu mai vor să cunoască decît două mișcări centrale : să depună la semnalul cuvenit și, pînă atunci, să reziste. În ele dormitează triburi, popoare, generații, grea încărcătură pe care mii de fire o arimă. Ideea carnală a rasei își dispune antenele pe locul cel mai

delicat, cel mai viguros al pereților de lemn și al mașinilor. Împresurați, înfășurați de hrană, cu ochii înecați de cea mai gustoasă făină a mărilor, cu coada încleiată în cea mai îmbătătoare fiertură, postesc pești buimăciți ; în uleioasa noapte a conștiinței lor, ei văd, aud, simt ouăle, iarăși ouăle, mereu ouăle.

Pe stîncile de la Raz de Sein, pe care furtuna le-a pleșuvit de algele lor profunde, se ivește răsadul viitoarelor liane. Cînd se duce varecul, se duce totul. Dom' țipar a reintrat în strivitoarea-i nepăsare. Temperatura se schimbă, alte furtuni vor bîntui ; dar pe stîncile submarine necesare, crește în compacte pajiști vița sălbatecă ce va acoperi mai apoi temeliile țărmurilor întru deplina plăcere a homarilor și a caracatițelor.

*

De la „sărbătoarea sfintei Ana", Maria trecea zilnic prin fața cîrciumii *Retour de la Pêche*. Pînă la urmă tot o să mă vadă, gîndea fata ; o să iasă, o să încerc să-i explic... Dar pînă una-alta, presupunînd că Louis stătea acolo, nu-l vedea ieșind.

Se încheia o săptămînă, alta începea. Viața portului se desfășura monotonă și schimbătoare totodată — o defilare de companii de thoni în camioane descoperite, vîscoase vînzări de pești plați, întoarceri zgomotoase de vase pescărești, reînarmare cu sardele a ocazionalilor negustori de macrouri. Un echipaj prinsese un pește necunoscut, ceva între rîndunica de mare roșie și sardea, un altul prinsese un delfin alb, un pescar își rupsese un picior, o lucrătoare din fabrică pierduse două degete, un bețiv bătuse alt bețiv, o femeie aruncată în stradă fusese nevoită să se refugieze la niște vecini... Dar, pentru cei care îl așteptau pe *Saint-Joseph*, săptămîna se dovedise pustie. Curînd aveau să se împlinească trei săptămîni de cînd izbucnise furtuna și patru de cînd thonierul pornise în larg, într-o zi fără vînt. Și nimic. Nici o scrisoare, nici o epavă autentică, nici un cadavru.

Oamenii cu judecată care, fără legături de familie cu dispăruții, se puteau lăsa în voia fatalismului, nu discutau despre naufragiu. Încă de la întoarcerea lui *Ménez-Hom* se socoteau lămuriți ! Dar, cînd se întîlneau cu ceilalți, se străduiau să nu pomenească de el și să-i susțină în așteptarea lor. Ceea ce ar fi fost cu putință la zece dimineața, nu mai putea fi și la șapte seara — sau cu putință la șapte seara și cu neputință a doua zi în zori ? Nu primiseră nici vești proaste. Nimeni nu avea dreptul să limiteze la cutare număr de zile șansele privind încheierea unicului și imensului moment care ar fi putut distruge în bloc ceasurile de neliniște. Și încă ar fi trebuit să-și încleșteze fălcile. Au fost cazuri în care unii înecați s-au reîntors la viață în timp ce salvatorii renunțaseră să-i mai reanimeze ; un prizonier venise acasă după doi ani de la armistițiu ; o scrisoare ajunsese după douăzeci sau treizeci de ani de la data trimiterii... Neputînd crea insule ivite subit în mările acestea unde pes-

carii nu contemplau atoli decît în miraje imediat spulberate, închipuirea zămislea multe, multe întîmplări : nava descumpănită fusese remorcată de nemți sau de ruși, iar băieții împiedicați să scrie ; serviciul de telegrafie din Cornouaille-ul englez nu funcționase ; și mai ce ?

Mama lui Jean Cam nu imagina nimic. Tot frămînta în minte vechile-i temeiuri, plus încă unul : nu se putea muri cînd aveai prieten pe Louis Marzin, un cunoscător pe care nu și-l închipuia în stare să se îngrijoreze. Femeia își împletea suspinele, rugile și socotelile, le rostea tare, cu înflăcărate laude privind fidelitatea în prieteniile bărbătești.

Și Thérèse se gîndea la Louis, pe care-l vedea într-un nimb glorios. Prietenul lui Jean. Inima generoasă. Alesul Providenței, care îl ferește de o debarcare funestă. Marinarul fără de teamă și fără cusur, chipeș, mîndru, îndrăgit de bărbați și cucerind femeile — dibaci în a cîștiga pînă și inima unei mame de familie ale cărei gînduri se îndreaptă totuși toate spre propriul fiu !

Ultimele zile nu fuseseră deloc bune pentru mamă care, duminică, la deșteptare, hotărîse : „Dacă nu primim nimic pînă la prînz, nu mai avem ce spera !“ La prînz o putuseră însă convinge că ceasul vecerniilor e mai potrivit, iar cînd sosi și acesta, că duminica poșta nu mergea bine. Seara nu fusese deloc mai puțin copleșitoare, chiar nesfîrșit de lungă, iar începutul nopții, și mai cumplit. Către orele trei dimineața, în timp ce tatăl se îmbrăca pe bîjbîite,

ca să iasă pe mare, mama, dornică să fie din nou aruncată în mrejele îndoielii, afirmase :

— Acum știu că s-a înecat !

Și fiindcă bărbatul evita să răspundă, ea repetă :

— Auzi ce spun, Joseph ?

Somnoros, el mormăi :

— Nu-s surd ! Aud că spui prostii !

Atunci ea gemu, țipă că era prea multă suferința ; nu numai că-i ucideau fiul, dar bărbatul nici nu se sinchisea. A fost nevoie să fie deșteptate fetele, ca s-o liniștească, în timp ce Joseph își lua tălpășița.

— Iar voi, copii, sînteți de partea tatălui sau a mamei voastre ?

— Taci, mamă, încearcă să dormi !

— Din vina lui nu se-ntoarce Jean ! El l-a omorît, fiindcă l-a lăsat să plece...

— Da' mai taci, mamă, dormi...

— Dacă pînă la opt n-am primit vești...

La opt, fetele cele mari, care nu se duceau la fabrică, explicau că mesajele nu soseau odată cu începerea programului la poștă ; la zece, că telegraful nu funcționa lunea în țările străine ; la prînz...

Iar marți totul trebuia luat de la capăt.

Thérèse nu mai putu rezista și se îndreptă spre *Retour de la Pêche,* unde îl găsi pe Louis. Luminile ochilor lui tremurau ca flăcăruia unei lumînări, iar umerii parcă i se lăsau — o fi și golit cîteva pahare, gîndi Thérèse. Un bărbat descumpănit, un bărbat la capătul tăriei sufletești... Fata nu voi să fie servită cu nimic. Cu mîna sprijinită de spătarul unui

scaun, rămăsese în picioare în fața lui, în timp ce el sta tot așezat, de cealaltă parte a mesei.

— Afară ne-am simți mai bine... murmură ea.

Louis se ridică fără să scoată o vorbă, împingînd-o în fața lui, printre mese, pînă la tejghea. O privi țintă în ochi pe coana Abaléa, arătă spre Thérèse cu bărbia și spuse :

— E-o soră de-a lui Jean Cam... și fără a da răgaz femeilor să răspundă, o îmbrînci pe Thérèse și se îndreptă spre ușă. Pe sub bluză, cu amîndouă mîinile, își îndoi cureaua.

Afară se mulțumiră să traverseze cheul. Thérèse se prinse, cu mîinile îndepărtate de parapet — Louis se sprijinea de el cu spatele, sfidînd cîrciuma.

— Ascultă, Louis, e vorba de mama.

— Nu se simte bine ?

— Firește, îți dai seama...

Își trăgea tocmai răsuflarea cînd Maria, pe cale să provoace chiar atunci destinul, așa cum făcea în toate zilele, îi zări. Pe dată o luă la fugă. Dar, printr-o cumplită abatere de la logică, abia schițase un stînga'mprejur, că și începu să alerge drept înainte, cu toată viteza, spre bărbatul pe care nu voia să-l vadă. Louis, cu gura căscată, sta acum drept, împieptoșat.

— Maria ! strigă el. Și cum ea nu se opri, porni după ea, cu pași mari : Maria ! Maria !

— Toate femeile-s niște stricate ! aruncă ea vorbele furioasă, cu dinții încleștați, cu chipul întunecat. Iar ochii îi zăboveau pe vinele încordate ale gîtului lui Louis.

Între timp, el îi barase trecerea. Întemnițase gingașa încheietură a mîinii, pînă la albăstrire, între degetul său mare și celelalte degete ; un puls înnebunit îi zvîcnea în palmă.

— Dă-mi drumul ! Dă-mi drumul ! repeta ea gîfîind, dar fără să încerce să se desprindă din strînsoare. Nu se scutura de mîna-clește, iar brațul ei liber făcea pe mortul. Și veni o clipă în care ea tăcu. Privirile ei urcară pînă la chipul bărbatului și întîlniră niște ochi. Iar ceea ce descoperiră privirile și dintr-o parte și din cealaltă nu era ură.

Maria își veni repede în fire :

— Dacă nu-mi dai drumul, țip ! Nu ți-e rușine, nu ? Și încă să mai umbli cu altă femeie ? Coana Abaléa pentru treburile de rînd, iar asta pe deasupra ? Dacă o să meargă tot așa, dumnealui va fi cunoscut toate fustele din Douarnenez !

Dragostea schimbă o femeie, gîndi el, împăunîndu-se destul. Pașnica țărăncuță, care se simțise atît de bine în pielea lucrătoarei de fabrică, părea fără viață : o douarnenistă obraznică, bună de gură și care știa ce voia apăruse în zare. Ceva se clătină în ființa lui și, fără să gîndească, dădu drumul mîinii care nu se apăra.

— Maria, bîigui el, ca un băiețandru prins în greșeală... numai tu exiști pentru mine... iar asta nu-i ce crezi... nu-i ce crezi...

— Atunci pentru ce m-ai lăsat ?

— Nu mai știu...

Maria ar fi vrut să vorbească, se înfricoșă, scutură din cap, se îndepărtă. Să fugă după

ea ? Pentru ce cuvinte ? Rămăsese locului, prostit, cu o mînă ridicată fără noimă, asemenea unui pescar a cărui pradă a izbutit să scape... Cînd se întoarse, ca să se îndrepte spre Thérèse, avu un șoc : nu mai era nimeni. „Fir-ar să fie !“ mormăi el, se îndreptă din umeri și scuipă în port din toate puterile.

Cel mai bine ar fi fost să se ducă înapoi la cuibul Abaléa. Sărman dobitoc, crezuse că le dă cu tifla, și văduvei, și slujnicei, dar le clătise numai privirile cu o scenă care avea să întărîte puterea lor de înțelegere. Ei bine, atîta pagubă. Atîta pagubă pentru el. Dacă niște fete din Ménez-Hom găsesc tăria să ocărască un pescar în văzul Douarnenez-ului, ei bine, pescarul acesta își merită muștruluiala, de vreme ce nu se ține de o făgăduială veche, aceea de a termina cu o ibovnică pe care n-o iubește... Se îndreptă iarăși din umeri și izbucni în rîs.

În ceea ce devenise încet-încet fosta lui cameră găsi un cărucior de copil în care dormea o fetiță bălaie. Era a femeii din Quimper, care locuia peste drum ; una care împletea pulovere... Era și firesc, explicase proprietăreasa. Nu mai dăduse atîta vreme pe-acolo, ar fi fost o prostie să lase odaia neocupată... cînd alții duceau lipsă... Louis tăcu, pe fața lui nu se citea însă vrăjmășie. Cînd rămase singur, după ce îi bătu pe copii prietenește pe obraji, se distră găsindu-și, rînd pe rînd, cămașa de noapte, papucii, periile de ghete, fotografiile... Toate *ale lui*. Nu băgă în seamă scaunul, fiindcă-i plăcu să încerce arcurile sofalei. Hop-

la, hop-la. Cîte somnuri nu trăsese pe ea ! Apoi, în amintire i se proiectă, luminoasă, imaginea Mariei.

•

Maria se întoarce acasă în mare grabă, se aruncă pe pat, fără o lacrimă în ochi, cu obrajii înfierbîntați, cu părul atîrnînd greu. Casa e pustie. Revede scena, blestemînd soarta și propria-i nerozie... Dar totul ar fi putut să fie, acum, minunat dacă ar fi avut timp să se întoarcă. Își imaginează cuvinte, un deznodămînt pașnic... Se scurge mai bine de o oră, fără să aibă curajul să se ridice. Sîngele îi urcă în obraji, în timp ce mîinile și picioarele i se răcesc, părul i se învălmășește, pleoapele i se umflă. Cineva bate la ușă : „N-am nici un chef...“ își spuse ea și nu se clintește, dar bătăile se întețesc și, pentru a nu fi mustrată de mătușă, coboară. Deschide posacă ușa și se pomenește în fața unei femei trupeșe, frumoasă foc, pe cap cu o pălărie înflorată, cu vulpe în jurul gîtului, ca una care s-ar duce la vreo nuntă sau înmormîntare :

— Pentru dumneata am venit, zice femeia și, întrucît Maria a rămas locului uluită, ea intră cu de-a sila și se prăbușește pe un scaun :

— Ce atmosferă apăsătoare, oh, cît e de apăsătoare !

Maria se teme că a ghicit...

— Nu mă recunoști ? Nu m-ai văzut niciodată ? o întreabă cealaltă, renunțînd la intențiile de a i se adresa cu „dumneavoastră“, pen-

tru a o domina mai bine pe ștrengăriță. Sînt patroana bistroului *Retour de la Pêche*. Eu sînt Francine Abaléa...

Tînăra fată roșește, își duce la spate cu stîngăcie, încrucișîndu-și-le, mîinile tremurătoare. Ar vrea să vorbească, dar nu poate scoate nici un sunet. Se așază și ea.

Atunci, cu puterea vîrstei, a condiției ei sociale, a sentimentului pe care îl are că se sacrifică cu minunată generozitate, Francine Abaléa, cu coatele-i ca stînca sprijinite de masă, se pornește repede-repede pe vorbit. Cum că trebuie bine înțeleasă. Cum că n-ar fi venit dacă ar fi fost vreo egoistă. Și că dorește fericirea tinerilor...

Pe cheu, mai adineauri, a izbucnit o ceartă. Din cîrciumă nu se puteau desluși cuvintele, dar puteau fi văzute gesturile, iar Francine ar fi vrut s-o scuture pe Maria ca pe un prun, ca s-o învețe să trăiască. Ce ți-e și cu tinerii ăștia! Cu norocul pe care-l aveai. Te poți lăuda că ai încurcat bine ițele, isteață fără șiretenie ce ești!

Conștientă că meritase epitetul, Maria continuă să tacă, dar o încercă un fel de umilință bucuroasă:

— Dacă tu crezi că pe lume sînt mulți bărbați ca Louis! aruncă cealaltă cu glas puternic. Voinic fără pereche și deștept nevoie mare! O fi avînd el patruzeci de ani, și-o fi făcut de cap, dar de bărbat e bărbat. Și asta înseamnă ceva, ți-o spun eu.

Întinde o mînă spre Maria, care se dă înapoi:

— Tristă cumva? Ești mai mult proastă decît rea; habar n-ai că nu trebuie să plîngi niciodată, ca să nu-ți strici fața! De drăguță ești drăguță, dar să nu mai faci mutre așa...

O îmbrățișează și-o sărută apăsat, pe amîndoi obrajii:

— Haide-haide, ți-aș putea fi mamă!... Sau aproape. Lasă-mă să mă descurc, n-o să-ți pară deloc rău. Pe curînd nunta, trăiască Franța și cartofii prăjiți!

IV

Administratorul își trece palma stîngă peste frunte, peste pleoape — abia a luat masa și simte un fel de greţuri... Superiorii săi nu-i ascunseseră, desigur, că și asta intra în atribuțiile sale, dar, văzută de departe, scena putea luneca în grandiosul facil, ca un tablou de muzeu provincial... Ce rol urît! Se simțea ca un călău, a cărui menire continuă să rămînă obiect de dispreț și în care imaginația populară vede simbolul cruzimii... Furtuna e cea care sfarmă navele, îneacă echipajele; iar regulamentele sînt cele care cer să fie anunțate familiile de naufragiați; cînd totul se reduce însă la epave îndoielnice, la calculul unor date și la rapoarte vagi, un element de apreciere personală dăinuie: zadarnic spui și răspui că după atîtea zile e materialmente cu neputință ca o navă salvată să nu fi dat vreun semn ori că n-au cum să mai fie în viață oamenii unui

vas ieșit la pescuit avînd apă potabilă pentru două săptămîni, că Administratorul, care trebuie să ia asupra lui anunțarea „morții administrative“ pare să acționeze asupra destinului. De parcă el ar fi ținut niște oameni cu capul în apă.

Domnul Rivoallon își vîră în buzunar lista marinarilor de pe *Saint-Joseph* cu adresele familiilor lor și iese hotărît din birou. Traversează încăperea în care comișii scriu în hîrțoage — fericiții, neîmpovărații de misiuni — și se năpustește în stradă. Chiar ieri, nevasta l-a întrebat ce crede despre *Saint-Joseph* și cînd are de gînd să „ia măsuri“ — nu îndrăznise să spună „să viziteze familiile“ ; îi răspunsese pe ocolite. Din dorința de a nu-și face cunoscut planul și de a evita o întrebare concretă.

Nu, n-a divulgat nimic, numai că pășește repede, cu capul plecat între umeri, pălăria și-a înfundat-o strîmb, nu răspunde saluturilor ori nu le vede și, într-un singur minut, s-a împiedicat de două ori pe un trotuar. Și fiindcă disprețuiește șiretlicurile detectiviste, a pornit de la bun început într-o anume direcție, nu într-alta.

Dar iată că, deși domnul Rivoallon are tot dreptul să umble pe străzi ca orice trecător, deși nu bate toată ziua, slavă domnului, orașul ca să-și îndeplinească îndatoririle —, de la ultimul naufragiu s-a scurs mai bine de un an — Douarnenez-ul „miroase“ că se întîmplă ceva. Oamenii se opresc în drum, își încordează atenția, clipesc din ochi. Nu-și dau cu presupusul, încă nu dau din cap într-un anume fel, dar urmăresc mersul și itinerarul reprezentantului lor de la marină. Nu cumva... domnul Rivoallon intră pe strada pe care locuiește prima familie de pe listă, cu trei nume, tatăl și cei doi băieți ? Instinctiv, își șterge ceafa umezită, își îndreaptă nodul de la cravată. Toți cei care au ochi să vadă, să priceapă... Și toată lumea a priceput.

În timp ce Administratorul pătrunde prin mica intrare anonimă, aruncînd o privire cutiilor de scrisori — ultima etapă înainte de ușa fatală a locuinței — se iscă o rumoare. În fața casei se formează un grup, care se îngroașă mereu, în timp ce alți oameni se agită în dreapta și în stînga.

— Doamna Lannuzel ?

În odaia joasă, cu pereți văruiți, trei femei așezate. De îndată ce Vestitorul a trecut pragul, două au și luat în mînă batistele, ca să plîngă, iar a treia, cu ochii secați de lacrimi vărsate mai de multă vreme, nu se trădează prin nimic și se ridică foarte demnă.

— Domnule Rivoallon, spune ea cu glas blînd, știu pentru ce veniți.

— Da, doamnă. Și tușește încetișor. Formele sînt forme. Toată lumea știe pentru ce anume e acolo, dar vor să audă din gura lui. Doamnă, am așteptat pînă în ultima clipă înainte de a veni să vă fac această vizită... această dureroasă vizită... Pînă în ultima clipă... Încerc și eu marea, nemărginita tristețe de a fi silit să vă spun că... sîntem nevoiți să credem acum că *Saint-Joseph*... este dat dispărut... fără urmă.

Bocitoarele au izbucnit în plîns, dar mama-soție primește lovitura fără să se clatine. Cu ochii închiși, pare să refuze formulele emoționale gata făcute, ca și cum ar fi vrut ca evenimentul să-și păstreze întru totul culorile-i crîncene.

Dar victima s-a încrezut prea mult în propriile-i puteri. Scăpînd din strînsoarea mîinilor Administratorului, a apucat de pe șemineu o fotografie a „bărbaților ei". Apucă un colț al șorțului negru și șterge, cu un gest familiar, sticla împrăfoșată : „Isuse prea blînd..." bîiguie femeia, după care se prăbușește în brațele cumnatei sale. Domnul Rivoallon le ajută s-o așeze într-un fotoliu, apoi pe pat. Bocitoarele, preschimbate în femei energice, o bat peste mîini, îi umezesc fruntea, încearcă să-i descleșteze gura, ca să bea rom. Nefericita își revine, geme. „Începe starea de *prostrație*", explică, cu glas scăzut și cu aer științor, cumnata, iar Administratorul — pe jumătate oficial, pe jumătate convins — se lasă năpădit de emoție. Privirea, gesturile, cuvintele lui tulbură femeile îndurerate, ajung poate pînă la nenorocita care, în pofida acelor prezențe umane, se zbate singură, în durerea ei sufletească și în răvășirea forțelor ei fizice. În același timp însă, mesagerul nenorocirii se simte îmbărbătat și puțin mai destins. Odiosul său rol nu e lipsit de măreție, nici inima de milostivire. Își poate continua drumul... Cînd femeia se va simți mai bine, el va trebui să-i spună să ducă la Administrația maritimă, în cel mai scurt timp cu

putință, hîrtiile ce o privesc, spre a i se stabili un livret de pensie.

— Avea ceva bani strînși ? întrebă el.

Cumnata și vecina se uită una la alta. Prima declară că ar fi în casă niscaiva bănuți.

— Carnetele de Cec sînt în sertarul ăsta.

Poate că arde de nerăbdare să-și vîre nasul în ele, dar omul o stăvilește cu un gest :

— Bine, bine !

Pentru orice fel de informație, pentru vreo reclamație, pentru indiferent ce, să nu șovăie, să vină la el. Vecina, și ea nevastă și mamă de pescar, se pornește pe sporovăit expunînd un vast sistem de ajutor familial, făurit de ea noaptea trecută, sistem care nu l-ar costa pe stat nici un bănuț în plus. Administratorul clatină din cap plictisit și murmură :

— Da, da, ar fi o idee... Rămîne de văzut...

Și grăbește puțin despărțirea, strîngerea mîinilor, zicînd că preotul nu va întîrzia să vină.

Domnul Administrator nu prea frecventează biserica, dar ideea Calvarului își face loc în gîndurile lui. Prima oprire. Prima cădere.

Oamenii care sporovăiesc în vestibulul celei de-a doua case îl văd intrînd, discuția lor ia capăt, se opresc unul pe altul cu tîstîituri. El trece cu fruntea împovărată de griji, temător, într-o liniște grea și, peste cîteva secunde, aude în spatele lui un glas care comentează :

— Se duce la Cam.

Omul zîmbește trist...

Înștiințat, în urmă cu cîteva minute, că Administratorul face un turneu de naufragiu, moș Cam și-a îmbrăcat costumul de postav negru

și cămașa groasă, scrobită ; lucrurile cu care se va duce la cimitir, dacă Domnul îi va îngădui să-și dea duhul la el în pat. Dar marele hohot de plîns care i-a țîșnit din gîtlej, spintecînd tăcerea ca o sirenă a nenorocirii, a făcut să izbucnească în același timp durerea pe care femeia o ținea zăgăzuită din toate puterile ei, de atîtea și atîtea zile. Domnul Rivoallon sosește în această explozie de țipete și lacrimi.

— Nu plînge, spune întruna tatăl. Nu plînge, gîndește-te la noi. Doar n-o s-o ții așa !

— Oh, nu vreau, nu vreau ! strigă mama.

Disperat, vizitatorul își mărturisește neputința. Preotul va trece numaidecît ; le va fi de mai mult folos...

— Și eu am copii, doamnă, așa că... sînt în stare să vă înțeleg...

— Dacă mă înțelegeți, nu trebuia să veniți la mine. Erați obligat, desigur, dar chiar și-așa !...

Tăcerea care s-a lăsat e ruptă de moș Cam. Mulțumește domnului Administrator, în numele amîndurora, pentru vizită. Și lui îi vine greu !

— Mai aveți să vă duceți și la alții, încheie el, nu trebuie să mai zăboviți la noi.

Pe palier, Administratorul își consultă lista. Numărul trei, Alexandre Masson. Răsuflă. Vizita asta nu va stîrni mare panică. Etienne, „căpitanul Thérèse“, e un adevărat senior al mării, iar soția, vrednică de el. Mai rău e la familiile celor tineri care au apucat să-și ia

nevastă și să lase în urma lor copii... Coboară scara. În familia Cam se plînge, iar tatăl murmură :

— Haide-haide, ai fete ; curînd o să ai și gineri, pe urmă plozișori...

*

Ceremonia funebră cuvenită oamenilor de pe *Saint-Joseph* devenise acum cel mai important lucru din Douarnenez. Un as ca Théo Magueur nu săvîrșise, fără îndoială, nici o greșeală maritimă, dar furtuna îi luase drept țapi ispășitori, pe el și pe nava lui. Un oraș de pescari, dăruit unei meserii cu faimă, dar aspre și neobișnuite, nu putea spera să scape de loviturile nenorocirii. *Saint-Joseph* sfîrșise prost pentru el și pentru comunitatea douarnenistă !

Ziarele deschideau o listă de subscripție, organizațiile sindicale și politice votau ajutoare, municipalitatea asigura „gestul“, camarazii puneau mînă de la mînă prin bistrouri — bravo ! Cîțiva mai realiști și cîteva femei mormăiau pe ici, pe colo că prea se făcea mult pentru unii și nu destul pentru alții și că, sărmanii de ei, dacă ar fi murit separat, în umile urgii izolate, familiile lor n-ar fi primit nici a zecea parte din ceea ce le aduce astăzi o dispariție colectivă foarte tragică într-o furtună care zguduise flotila dar care nu se deosebea prin nimic cu adevărat nobil, ce mai ! Defăimătorii aceștia aveau, în parte, dreptate ; în multe cazuri mai puțin spectaculoase solidaritatea

nu-și spunea, din păcate, cuvîntul, așa cum s-ar fi cuvenit. Dar ar fi fost necuviincios să se pretindă că *Saint-Joseph* era prea răsfățat.

Episcopul din Quimper veni anume pentru oficierea ceremoniei și, într-o biserică tixită (jumătate din mulțime nici nu încăpuse), în fața familiilor îndoliate, în fața domnului Administrator în uniformă, în fața întregului consiliu municipal, inclusiv a ateilor, în fața mai multor ofițeri de marină din Brest și a înalților funcționari de la poliție și vamă, în fața unei mulțimi de domni cu guler alb și cravată neagră care reprezentau, la rîndul lor, alți domni sau grupări importante, el improviză un discurs. Începu cu glas coborît și lent, alcătuind fraze scurte, căutîndu-și cuvintele în bolta bisericii. Dar cînd isprăvi manevra paselor magnetice și nu mai avu în față obstacole, ce elan neașteptat ! Totul era frumos ca o navă cu pînze, navigînd cu ele umflate și cu vînt bun la pupa...

Hohote de plîns înăbușit îi punctau elocința și i-o stimulau.

Firește, cînd un singur marinar se îneacă, un episcop nu vine chiar pînă la Douarnenez, nu rostește un asemenea discurs. Dar, o, defăimătorilor, luați aminte. În această ocazie nefericită monseniorul de Quimper nu a venit doar pentru *Saint-Joseph* ci pentru toți cei pieriți pe mare, cărora încă nu le-a putut aduce salutul său și pe care acum milostenia lui îi „adună“ laolaltă. În bogatele și mlădioasele-i fraze, asemenea unor liane marine, îi înfățișează Domnului pe toți naufragiații de ieri și de azi, iar la capătul rostirilor acestora un șuier ușor, ca de scripete, i se strecoară printre buzele ostenite.

Minunat discursul, minunată ceremonie funerară. Numeroși preoți din satele învecinate se osteniseră să vină și ei — din prietenie pentru pescari și prețuire pentru episcop — iar la pasajele mai grele pe care dascălii le bîlbîiau, ei interveneau cu o masă corală sigură de sine, un banc de glasuri croindu-și drum cu siguranță și energie printre cuvintele latinești. Afară, o zi de un cenușiu lăptos prefirîndu-se dintr-un cer fără soare ; în biserică, aidoma, o lumină de toamnă care se potrivea cu ceremonia. După *Dies irae*, cînd orgile tăcură, izbucni un hohot de plîns prelung, mărturie de nelipsit...

Mulțimea se risipi încet, de parcă, în pofida tuturor lucrurilor, ar fi așteptat sicriele. Iar ziua aceea de un cenușiu lăptos se îndărătnicea să apese orașul în care, printre pescarii îmbrăcați în haine de duminică, se formau iarăși echipajele. Grupuri de bărbați tăcuți intrară prin bistrouri. Nici unul nu-și dorea o moarte care să atragă după sine deplasarea și discursul episcopului, vacarmul orgilor, sau — între zidurile bisericii — atmosfera aceea de adîncă suferință și minunată unire, dar fiecare își simțea trupul și sufletul molcomite. Față de băieții de pe *Saint-Joseph* ca și față de toți cei care se alegeau cu moartea maritimă pe navele Douarnenez-ului, camarazii își

făcuseră datoria. Iar pescuitul nu mai era o meserie rușinoasă, nici Douarnenez-ul un oraș mort.

V

Peste pămîntul încremenit cădea, la nesfîrșire, din același cer plumburiu, tăcuta burniță bretonă, la fel de blîndă și de monotonă ca zăpada. În acele zile de septembrie doar turiștii, ultimii, mai găseau să se vaite, în timp ce omenirea nu făcea decît să meargă mai departe. Cîmpul și marea păreau să se reculeagă. Ploua peste trifoiul din Plomodiern, peste biserica din Poullan, peste bătrînul cap negru Ménez-Hom, ploua peste cheurile de granit, peste fier, peste pietrișul mare, alb, și peste pietrișul albastru, cu forme alungite, al țărmurilor, ploua peste varec și nisip, peste golful care se micșorase și a cărui pînză de apă se mărunțea și se cresta cu gingășia unui frunziș de salcîm.

Toate ambarcațiunile ieșiseră de dimineață și ar fi părut de necrezut — în calmul acela umed — ca pescuitul să se dovedească slab. Iar peștii aproape că nu mai erau socotiți animale. În nici un caz sălbatice ; un fel de orătănii de curte pe care le lași să ciugulească și să prindă puteri pe cîmp și pe care apoi le prinzi. Ploaia și cerul ofereau luminozitatea verde-albăstrie a tulburei lumini de zi ce străbate în înaltele straturi marine, iar peisajul lipsit de vînt se ținea drept ca un năvod plumbuit.

Să zică ce-or vrea clevetitorii, văduva Abaléa intră în fabrica Celton cu nepăsarea unui băutor dintre cei care-i calcă pragul sau a unui banc de pești în radă. Jandarmul — mama-Sardea — intimidată de asemenea îndrăzneală, a dat imediat învoirile necesare, astfel că Maria Le Meur și-a lăsat lucrul pentru zece minute... așa a spus !

Ocrotite de umbrela mare a coanei Abaléa, cele două femei pășesc la braț de-a lungul zidului fabricii acoperit în partea lui de sus cu cioburi opace. O vrabie ciripește. Văzduhul duhnește, cu tărie și voit, a pește. Puțin mai încolo, drumul schițează un coborîș care se deschide spre mare...

Văduva a spus fără ocolișuri că ea n-a venit să-i facă Mariei complimente, ci să-i tragă o săpuneală. Unde i-a fost capul de n-a venit la ceremonia pentru *Saint-Joseph ?* Nu și-a făcut datoria și a pierdut lesniciosul prilej de a-l vedea pe Louis.

— Poți zice că ești deșteaptă foc ! Pentru două-trei vorbe, acolo ! Mai bine să-ți spună bărbatul două-trei vorbe mai urîte, decît să-l vezi întors pe dos ! Ce, n-am dreptate ?

Astfel înfățișate, lucrurile par să-și schimbe fața. Atenție ! Maria se ferește de vorbăria care explică totul prea limpede... Nu vrea să se lase înduplecată.

— Cînd cineva îți spune cuvinte urîte înseamnă că e un bărbat rău și nu te iubește !

— Că nu te iubește ! Ia te uită, nici nu-i de mirare că te-a lăsat baltă ! I-ai fi schimbat sîngele în apă de Javel ! Da' ce-i în capul tău, la urma-urmei ? Crezi că bărbații știu ca noi să sporovăiască despre unele și altele — că anghinarea costă atît, că măicuța cutare are gripă, că prin prăvălii nu se mai găsește ceapraz alb și mai știu eu ce ?... În ce privește limbuția, noi știm să ne descurcăm, pe cînd bărbații, ei sînt prea dintr-o bucată... Nu-s fini ca noi, sînt ca tăiați în stîncă.

Dacă Antoinette ar auzi toate astea, ce tare s-ar mai distra pe seama ei !... Dar trupeșa femeie și-a reluat firul vorbelor. Hotărăște-te mai repede. Louis nu-i bărbatul care să îndure un afront ; ajunge să te uiți la el, că ți-ai și dat seama de asta. Ar fi în stare să plece oriunde, la La Rochelle, la Saint Jean-de-Luz, la Les Sables, dar tot pleacă. Gata cu viața la țară, la revedere și mulțumesc !

Maria simte în inimă o împunsătură.

— Credeți ? întreabă ea, oprindu-se locului.

— Sigur, sigur că așa cred ! tună văduva, mulțumită că a stîrnit neliniște. A cunoscut o groază de femei, așa că are și el ideile lui. Nu mai poate crede că o să fie fericit. „Holtei am rămas, holtei o să mor", cam asta își zice. Și o să se apuce de băutură. Și o să plece pe lumea ailaltă cu zece ani mai devreme. Dar îți mai spun ceva : în altul să nu prea speri. După ce ai avut treabă cu unul ca Louis, toți ceilalți ți se par niște molîi.

E transpirată toată, își scoate o batistă și își șterge ochii, fruntea, obrajii, nasul. Apoi, brusc, își suflă nasul.

— Dac-ai fi fata mea, ce pereche de palme ți-aș mai trage ! Să dai din mînă drumul unui bărbat, și încă unuia ca ăsta, nu-i de iertat !

Maria se ține cu greu să nu rîdă, subliniind că are două zeci și unu de ani împliniți, că în cazul de față ea e principala interesată, și tot așa, și tot așa...

— Vorbește cît vrei... Ești fetișcană, asta ești !...

Văduva și-a închis umbrela, a vîrît-o pe sub brațul stîng și o trage pe Maria cu pași mai grăbiți.

— Să-ți intre bine în cap : în ziua nunții, bistroul *Au retour de la pêche* oferă gratis toată băutura, de la aperitiv pînă la lichioruri. Și cu vinulețul cel ușor, nu se poate să n-apară vreo bucățică bună, ceva strașnic cu trei zerouri, cum ar fi o bancnotă de o mie de franci... Dar mai cu seamă să nu-mi mulțumești !

Și asta nu-i tot. Maria, care abia își mai trage sufletul la brațul solidei sale tovarășe, ascultă povestindu-i-se o întreagă istorie. Francine Le Gall, femeie de serviciu într-un bistrou din Brest. Pe strada Louis Pasteur. La marinari. Într-o zi, un blond înalt, un soi de suedez care băuse trei halbe în cinci minute, plătește și-i pune pe urmă în deget un inel. Fără să-i ceară nimic, pe cuvînt de onoare ! Și-a plecat, și nu l-a mai văzut nimeni. Îți închipui că a ținut ascuns inelul ! Și pesemne

că a fost cinstit dobîndit, că poliția n-a avut treabă !... Un giuvaer frumos, o peruzea...

Numai că, ce mai încolo și încoace, nimic pînă în ziua nunții !

Gîndește-te bine !

*

Jur împrejurul golfului urcă și coboară marea, evaporată parcă, văzînd cu ochii, de către soare. Se înălța în zori pînă la limita stîncii niciodată atinse, pînă sus de tot pe fîșia de pietriș, uneori chiar pînă la șosea sau după, cu tăcută și domoală strădanie lingînd cu blîndele-i valuri untoase nenumăratele plante amfibii asupra cărora, de două ori pe an, își face simțite drepturile, asemenea unei națiuni care își trimite torpilorul spre un arhipelag revendicat. Ca semn al puterii și bunăvoinței sale, aduce în palmele-i mari daruri fragile, fără număr, un amestec umed și crîmpoțit de varec, scoici, bucățele de lemn, dopuri. Și cutii goale, ruginite. Pești morți, case de sepie, scheletul unui goeland și o căpățînă de vacă. Și cățel de usturoi. Și carcase de crabi...

Acum dă înapoi, tot ceremonioasă, după moda asiatică, prin retrageri succesive și fără să întoarcă spatele nici măcar o dată. Deasupra întinselor plaje, se simte minunat de pură și se bucură de limpezimea aceasta. Valurile nu se prăbușesc ; ci lunecă, scunde și subțiri, iar cînd își dau duhul, spuma lor suriu-argintie aleargă pe nisip cu murmur surîzător.

Anul acesta echinocțiul de toamnă și-a luat drept cuvînt de ordine înțelepciunea. Marea nu-și reînnoiește criza din august, pe care o regretă. Doar dacă n-a uitat-o. Există în azurul transparent al cerului și în albastrul ca floarea de nu-mă-uita al mării, în nuanțele întunecate ale țărmurilor și în albul pescărușilor, în transparența depărtărilor și în adierile proaspăt-călduțe ale vînturilor un magistral îndemn spre echilibru. Trăind asemenea zile, e lesne de înțeles de ce în străvechimile omenirii triburile nomade au renunțat să-și mai urmeze rătăcitoarele drumuri, de ce corturile lor s-au preschimbat în case, de ce s-au ivit civilizațiile suverane, clădite pe unire. Pămîntul făgăduinței înseamnă și toată cununa aceea de țărmuri care se întinde de la Beuzec pînă la Capul Chèvre, în jurul pașnicului Génésareth...

Copiii au regăsit drumul școlii, iar vînătorii, căile fără de număr ale vînatului. Pești sînt cu duiumul. Se nasc bebeluși, carnete de economii își înalță velele, se strevăd zorile unor logodne. Bătrîna Françoise Mescam, care vindea cîteva bomboane acolo și ace de păr — vorba vine că făcea comerț — moare de bătrînețe în pat. Un zidar italian, aflîndu-se cu motocicleta pe coborîșul Ploaré, nimerește într-un autocar, își distruge mașinăria, dar scapă doar cu sperietura și cu niscaiva zgîrieturi. Așa vrea înțeleptul anotimp ! Micile vîrșe își dublează recolta de homari și de țipari, iar o navă din Morgat a aruncat pe plaja Portzic un

năvod asemănător cu cele dinainte de război. Un tomberon întreg, din cel tras de măgari.

Etienne Masson s-a gîndit că Joseph Lagadec va trebui să fie cel care, într-o bună zi, îi va lua locul, dar nu spune nimic nimănui. Același Joseph umblă după fete. Deunăzi, la biserică, după ceremonia funebră, o brunețică — ochi verzi, subțirică, numai zvîcnet — i-a căzut cu tronc. Nu trebuie să se mai ducă la bal ca să găsească domnișoare, ce mai! Tot anotimpul e cel care vrea așa. Se apropie de Cam, însoțit de Louis, pentru o strîngere de mînă și atunci a auzit-o pe Raymonde (frumos nume!) prezentînd condoleanțe; a văzut-o — ochii îi erau plini de lacrimi — strîngînd-o în brațe pe Thérèse. S-a simțit prins în capcană. Și a știut că nu se va putea liniști decît dacă va consola mîhnirea aceasta frumoasă, dacă va arăta tristei copile cu inimă simțitoare că mai există în Douarnenez bucurie și băieți buni.

*

Inimă întristată, Louis se asemuiește cu un crab bolnav ori care își schimbă crusta — și, simțind că pot da o lovitură, dușmanii dau tîrcoale... Terminînd cu Francine, și-a recîștigat libertatea, dar nu și puterea dinainte... Pe vas nu-i chip să existe ceva care să tămăduiască pescar neiubit... nici vîntul vitezei, nici hula din larg, nici opinteala din jurul năvoadelor sau înjurăturile zise pe șleau de camarazi... Pe uscat, altă dandanaie. Nu mai are curajul să privească în ochi femeile, în afară de cele foarte bătrîne, nici să treacă pe lîngă ele fluierînd ori cîntînd încetișor. Iar ele, afurisitele, îi bănuie stînjeneala. Și-atunci, ține-te sporovăială! Ba se mai și întorc după el, îi trec ușurel prin preajmă, fredonează — de parcă s-ar fi inversat rolurile — ar vrea să-i prindă privirile.

Pînă și proprietăreasa, persoană de treabă, aspră și cam morocănoasă, cu care n-a glumit niciodată, a intrat în competiție. Deși nu luptă pentru ea însăși, faptul e plin de înțeles. Și uite că de la șase octombrie o să ia în gazdă o nepoată, Amélie Floch, ajutor-contabil la uzina Leroux și Jaouen. Cinci sute de franci pe lună, casă și masă. Cu tot bănetul ăsta o să poată mînca mai bine și ea și cei patru copilași, ba chiar se bizuie pe chiriașă că o s-o ajute la spălatul rufelor. Louis e încredințat că vrea să i-o vîre pe gît pe această Amélie; o femeiușcă, ce mai, care o să stea în camera de-alături și o să facă în așa fel încît să fie văzută în tulburătoare cămașă de noapte, și care, de cealaltă parte a peretelui, o să cînte refrene de dragoste... Nu și-au găsit fraierul!

În contrast îi apare discreția Mariei... Se ascunde, n-o mai întîlnește nicăieri prin locurile unde se duc fetele, pe la baluri sau cinematograf. Dacă se plimbă cumva o face singură sau cu prietene, zice lumea, niciodată în tovărășia vreunui bărbat... S-ar putea întîmpla să apară duminica dimineață, la biserică. La

slujba de opt. Louis nu se hotărăşte să provoace evenimentele, dar în sufletul lui chipul fetei urcă şi cîntă.

*

Din nefericire, într-o seară, Louis avea să afle că ea a plecat din Douarnenez, la familie. Iar cel care-l informează nu mai ştie nimic altceva. Nu poate spune dacă e vorba de o simplă călătorie sau de o plecare definitivă.

Ca mulţi alţii, Louis a avut de-a face cu Charlotte Abgrall, croitoreasa cu lucru acasă, a cărei mamă locuieşte în aceeaşi casă cu familia Salun. Charlotte e cam murdară de felul ei, nu prea isteaţă, însă are inimă bună. Louis urcă la ea, dar cînd dă cu ochii de odaia aceea ticsită cu de toate şi de femeia neglijentă, care se scoală ca să golească un scaun, se simte ruşinat. Cum a putut iubi aşa ceva! Ai impresia că te afli într-o barcă mare şi veche, gata să se scufunde! Charlotte, nicidecum descumpănită, îl ascultă. Faţa ei buhăită şi parcă făinoasă arborează un zîmbet. Iese... Louis scoate din buzunar o hîrtie de o sută de franci, pe care o ascunde, cam pe trei sferturi, sub o gravură înfăţişînd modele de îmbrăcăminte. Apoi, încrucişîndu-şi braţele, aşteaptă... Peste o jumătate de oră Charlotte urcă gîfîind şi triumfătoare. Mama i-a întrebat pe alde Guennéguès : Maria o să se întoarcă, numele ei figurează în continuare pe listele uzinei.

În aceleaşi clipe, tînăra Maria, cu braţele încrucişate în faţa unui castron aşezat pe muşamaua ştiută din copilărie, ascultă pentru a nu se ştie a cîta oară dojenile materne. E foarte frumos că a venit să-şi vadă mama — au noroc cei cu bani prea mulţi. Dar asta-i treabă pentru milionarii din Paris, pentru ăi de pot azvîrli banii pe fereastră, nu pentru o Le Meur. De cînd nu-şi mai păstrează copiii toţi banii, încît să poată trimite ceva şi părinţilor? Şi încă o fată care a fost la şcoală, în timp ce biata mama n-a ştiut ce-i învăţătura! Să coborî din autocar cu valiză nouă! Mătuşa nu mai avea prin pod vreo papornită veche? Şi pantofi noi, şi geantă frumoasă... „N-o să stau aici nici în ruptul capului“, gîndeşte Maria. „Şi n-o să-i istorisesc niciodată lui Louis toate astea.“ Domnul Trellu a fost numit în altă parohie, călugăriţa Hélène a murit, maica Marie de Jésus, surdă rău... Curată nebunie călătoria asta... Şi cît de bune îi fuseseră intenţiile! Iar roua de pe ferigile scunde, lacom cutreierate de soare, părea atît de îmbietoare! Şi panorama golfului douarnenist atît de veselă! Prin ierburi, pinul plantat de vînt şi care odinioară nu ajungea nici măcar pînă la umerii fetiţei, crescuse cît trei-patru ori statul unui bărbat. Maria s-a oprit locului, ochii i s-au umplut de lacrimi. Şi, cu naivitate, a pus jos valiza, ca să traverseze landa umedă, pînă la copac. Pe trunchi, la înălţimea braţului, patru conuri alcătuiau un ciorchine — conuri

jumătate-roșii, jumătate-verzi, înflorite, compacte, lucitoare ca mobila. Iar mîna ei, regăsind copilăria, le atinse. Tocmai se pregătea să desprindă un con, cînd o pală de vînt făcu acele pinului să cînte... Iar bărbatul douarnenist n-a fost nicidecum zămislit pentru a se mulțumi cu vrednicele fapte ale vasului *Fouquier-Tinville*, în pofida măreției lor !

În aceeași zi, în golful Gascogne, o navă a scos trei thoni care depășeau, fiecare, două sute douăzeci și unu de kilograme și jumătate E lesne de înțeles că băieții au ținut să fie fotografiați lîngă monștrii lor, că evenimentul a circulat prin port și în spatele acestuia, că ziarele au scris articole lungi despre întîmplare. Cu matricola și tonajul navei, cu numele și renumele căpitanului, cu locul și coordonatele pe unde marea își plimba asemenea giuvaeruri... Bun. Triumfurile acestea, fie că le pui sau nu pe seama norocului, le saluți scoțîndu-ți pălăria. Numai că, fir-ar să fie, pentru așa ceva e nevoie de bărbați. Trebuie bărbați care să scoată peștii din apă, bărbați care să recunoască fapta camarazilor și să o laude. Condiții de nelipsit. Și-atunci ?

În Douarnenez-ul lui pustiu și colcăind de viață marină, Louis Marzin se întoarce în sine. Pelicula memoriei s-a tocit dar, cu răbdare, își proiectează și reproiectează crîmpeiele unor scene... Își judecă viața, își calculează responsabilitățile... Fernand chelul, nemaiavînd ce spune după niște baliverne nesărate, îl pa-

sează unui camarad parizian venit cu lozinca *Intensificarea propagandei.* Un dur și un șmecher, la fel de extraordinar în savantlîcuri ca și un thon de două sute douăzeci în specia cărnoaselor ; din nefericire nu-i din ținut, confundă babordul cu tribordul, nu-i plac sardelele în ulei și se simte cît de colo că-i bănuitor. Îi improșcă pe militanții douarneniști cu elogii, dar ici colo mai și insinuează cîte ceva : ba că cifrele electorale nu dovedesc nimic, ba că proporția cititorilor lui Marx — cine o mai fi și ăsta ? — rămîne inferioară celor constatate în cutare ori cutare sector industrial. Și că ar trebui să ne gîndim mai mult la ceilalți... Ce nerușinare ! „Să ne gîndim la ceilalți !“ Dar asta și facem mereu !

Seara în care Amélie Floch a descins la mătușa Gélébart, Louis a fost rugat să cineze cu ele. Și-a plătit partea și, în plus, vreo sută de sardele, dar a stat retras, acoperindu-și de mai multe ori paharul cu palma, ca să nu se lase amețit. Domnișoara zîmbea mult. Pe acolo fetele sînt pesemne mai îndrăznețe decît la Plomodiern ! Ieșise de la coafeză și nu mirosea chiar a pește. (Nici nu-i obligatoriu !) La desert, la o sugestie a mătușii, s-a ridicat ca să-și cînte romanța. Trucuri părelnic-sfielnice, care ar da gata deopotrivă o societate de binefacere și puntea unui vas.

Intră pe ușa cealaltă, ia seama,
E vai de noi dacă te vede mama !

își sfătuiește o fetișcană iubitul. Totuși mama apare ; îndrăgostitul se bîlbîie :

I-am dat Finettei pînză, niște cămăși să-mi facă.
Veneam să văd dacă sînt gata, dacă...

Rugat să cînte și el, Louis se eschivează printr-un mîrîit uricios.

Iar a doua zi după îndelungi cugetări, s-a pilit bine, ca să-și poată face o întoarcere firesc-zgomotoasă și s-o dezguste pe nepoată. A, îmi admiri sardelele ? A, poate că ai vrea să te duc la cinema ? Sînt un bețivan, un bețivan ordinar !

Ar fi avut el gînduri mai mărețe, dar imaginea Mariei l-a oprit. Poate și teama ca nu cumva proprietăreasa să-l dea afară... N-are poftă s-o șteargă. Cu Amélie Floch, cu geamantanul si cu cîntecele ei, casa toată e o harababură, cu atît mai mult cu cît mătușa i-a dat încă de la început nepoatei voie să-i pălmuiască pe copii. O lecție de catehism a degenerat într-o dramă, iar Louis a trebuit să iasă din cameră. Dar încăperea asta joasă, în care din tavan atîrnă cîrligul gros cu bec, e totuși locul lui Louis pe uscat, gaura lui de crab, ascunzișul lui de țipar în care se cuibărește seară de seară... Într-o bună zi Maria o să intre aici. O să cuprindă dintr-o singură privire vizuina navigatorului și în chiar clipa următoare locul va înflori...

Într-una dintre diminețile de plecare a rîndunelelor, Maria se întoarce la Douarnenez. Din înaltul colinelor privirile ei zăresc între țărmurile calme o pată mare de vopsea albastră în care se zbenguie libelule. Tonic și căldicel, văzduhul are iz de varec și frunze moarte.

— Tu ești ? a spus mătușa Catherine, iar fata a tăcut. S-a așezat și a izbucnit în lacrimi... Unchiul a luat un baston și, pe motiv că ar vrea să mai cumpere un ziar, a plecat binișor, din discreție.

— Nu plînge, drăguța mea. Uite, îți fac o cafea bună. Multă lume crede că cimpoiul breton alină durerea ; așa și cu cafeaua, nimic mai bun ca o ceașcă de cafea adevărată, proaspăt măcinată, patruzeci la sută cafea, șaizeci cicoare, două bucăți de zahăr și un pic de lapte rece cu smîntîna lui. (Cînd este vorba de priveghiul morților, să nu se pună lapte. Să fie sporită doza de cicoare.)

S-ar zice să simpla făgăduială a unei cafele a și tămăduit-o pe Maria, care își înalță capul și-și șterge ochii... Nu plînge, drăguță !

VI

De trei zile vîntul n-a mai stat în Douarnenez — un vînt puternic, încăpățînat, scuturător de frunziș, care își face treaba în rafale lungi. Din ținutul în care se încheagă și putrezesc nori se revarsă grăbite puhoaie ce-

nușii, care se duc să-și încerce norocul dincolo de Ménez-Hom. Golful își bulbucă valurile, talazul se năpustește peste insula Tristan, iar pe sparge-valul din port, ca și peste falezele dintre Beuzec și Capul Chèvre, un tiv alb încinge țărmurile. Cad averse neîndurătoare, fără să mai fie precedate de vestitoarele curcubee...

La intrarea în port, în Raz de Sein, spre Dinant și Toulinguet, hula cea mare se instalează definitiv în violența ei de sfîrșit de toamnă și, chiar dacă nu poate fi încă vorba de furtună puternică, marea se năpustește în colțurile de stîncă, în recifuri și promontorii, zguduie vîrtos ambarcațiile, cu mînioasă părere de rău că nu-s și ele tot stînci.

Și iată că se fac obișnuitele pregătiri pentru sărbătoarea tuturor sfinților... Dar, într-o săptămînă întreagă, Louis nu s-a gîndit nici măcar o dată la prietenul pierit pe mare. Sau poate numai în vis, spulberîndu-și dimineața elanurile nocturne. Ce rușine ! El care-l întîlnește regulat pe moș Alexandre... Cîtă inconștiență, cîtă ingratitudine !

Douarnenez începe să intre în hibernare, și navele nu sînt singurele care vor dezarma. Istovirea adunată în cele șapte, opt luni s-a încrustat în trupuri asemenea unor scoici sau crustacee cirripedes. Cît timp era din belșug și pește, și lumină de zi, nimeni nu-și făcea griji nici cît negru sub unghie, dar avea să aibă loc o mare liniștire. Cu somn mult — somnul cel dintîi răzuitor al lumii și al vieții pe pămînt. Aveau să se umple cinematografele,

iar agitatorii politici să-și regăsească asistența. În toate duminicile cu fotbal, un anume public îi va urmări pe jucători. Haide micuțule Louis, e bine-așa, Jean-Jean... Nisipul moale al lunilor negre și al furtunilor avea să-l înnămolească puțin cîte puțin pe foarte-viul Douarnenez, asemenea unui pește ammodytes.

Dar Louis nu socoate că are dreptul la o convalescență. Bilanțul ce-i stă în față se dovedește mult prea jalnic ! O fericire pierdută, un prieten adevărat dus într-un naufragiu și, pe deasupra, un sezon de pescuit macrouri istovitor și aproape deficitar...

Ambarcațiunile n-au ieșit două zile, căci marea nu se arăta bună de pescuit, iar cînd în sfîrșit au făcut-o, peștele se dăduse la fund. Pescăruși, varec de epave — berechet. Dar, în afară de un colțișor în care se grămădiseră vreo zece barcazuri, sardeaua nu se agita defel. Oamenii de pe *Thérèse Masson* ar fi putut aproape să numere balonașele de aer care se spărgeau la suprafața apei. Totuși nu se plîngeau : mulți camarazi fuseseră și mai vitregiți de soartă.

A doua zi, aceeași poveste.

Peste alte două zile, sîmbătă, jumătate din numărul navelor șomară. Respect față de regulamente ? Mai degrabă grija de a nu irosi eforturile. Iar cînd celelalte se întoarseră de la pescuit (*Thérèse Masson* se afla printre ele) trebuiră să recunoască totuși că cerbicia nu era bună la nimic.

Sosi și duminica dimineață cînd avu loc pe cheu și pe dig o involuntară adunare a pesca-

rilor. Intraseră în port aproape toate barcazurile din Concarneau, din La Rochelle și de pe aiurea. De-a lungul balustradei se înșirau la uscat, mereu-mereu, năvoade brune și albastre, care puteau fi regăsite apoi atîrnînd de bărci.. Cu limbile dezlegate de un dejun ceva mai ales, băieții flecăreau cu glas cam tărișor și emiteau, care mai de care, păreri. Nici un turist. Parizienii se vîrîseră în cochiliile lor pariziene, înstăriții din Quimper vînau iepuri și potîrnichi pe ogoarele lor cu varză ; autocarele de nătăfleți cu fîșie de voal de mireasă prinsă la parbriz nu aveau să mai fie văzute decît chiar înainte sau după postul Paștelui, întrucît domnii aceia din agricultură erau siliți, ca și pescarii, să-și orînduiască treptat ocupațiile... Marele sat douarnenist se schimbase. Ca și marea în care, la anumită adîncime, întîlnești cutare pește, nu alte soiuri. Aici nimic altceva decît pescari douarneniști : pescari cu undița, cu vîrșele, cu năvoadele, descoperitori sau re-găsitori de locuri fertile, toată elita secătuitorilor de bancuri de pești, toată elita spintecătorilor de valuri...

Se vorbea mult despre *Saint-Joseph*. O seamă de bătrîni bărboși, cu berete uriașe ca tigaia de clătite, șopoteau în jargonul lor cum că trupurile aveau să urce la suprafață. Uimitor era faptul că nu fuseseră încă găsite nici măcar unul sau două, însă cei mai mulți dintre camarazi se înecaseră pesemne în cabina de comandă. Și-apoi, în afară doar de cazul în care ar fi pierit la mare adîncime, poate că

vremea urîtă din săptămîna asta sfărîmase epava... Portul nu uita.

*

În Lieue de Grève, plaja pe care Maria alergase în copilărie, cînd școala organiza plimbări solemne, nu se decupează nici o siluetă umană. Între liziera îndepărtată a valului și duna unde clocesc algele echinocțiilor, nimeni. Iar în oglinzile imense, pe care soarele le propune ici și colo în nisipul umed, se reflectă liniile moi ale cîte unui nor și pescărușii cei mari, încremeniți asemenea unor păsări de porțelan.

Încet-încet, regulat, peisajul se încarcă iarăși de sălbăticie. Fauna și flora uită, din toate puterile, izul de om și tumultul iscat de el. Pe lîngă capul Talagrip se regrupează melcii de mare și crabii, aricii de mare și crevetele. Prin scobiturile scotocite de arme nedemne se încolăcesc anghilele și rîndunicile de mare. Calcanii cei mari și-au reînceput piruetele la cîțiva metri de țărm. Peștișorul-momeală și-a recîștigat încrederea în valoarea rasei sale și își sapă iarăși, în nisipul mîlos, galeriile în care picură apa întruna.

Iarna, asemenea unei grote calme, își adună lumea la un loc. În toiul celei mai violente furtuni îi va voi binele. O va lovi, dar de veghеat va veghea asupra ei.

Cu înțeleaptă încetineală, bancurile de sardele părăsesc locul. Chiar dacă oamenii le decimează, supraviețuitorii din rîndurile lor sînt numeroși și s-au ghiftuit după plac. Cele care

nu vor fi pierit se vor întoarce într-o bună zi, cînd va înflori căldura, însoţite de droaia urmaşilor, subţiri şi nervoşi, a căror perfecţiune se va desăvîrşi în minunatul belşug al apelor.

*

Pe cheu, Louis Marzin, cu un chip pe care barba nerasă de mai multe zile i-l mînjeşte, deşi a trecut o duminică — asta pentru a o dezgusta cît mai tare pe Amélie — caută de lucru. Etienne Masson spune că o să înceteze mai devreme decît alţii. Furtuna din august l-a costat vreo cincisprezece vîrşe, nu prea are poftă să mai cumpere alte unelte pînă la anul. O să ţină legătura cu băieţii lui, în principiu, pînă la sfîrşitul campaniei de pescuit, oricare ar fi soiul de peşte, însă ar trece bucuros la macroul mic, devenit mai de treabă ca sardeaua. Ştie foarte bine că asta-i specialitate de pescar bătrîn, că ar trebui — atunci — să se despartă de jumătate din echipaj —, iar el nu sileşte pe nimeni — dar, cu toate că rămîne valorosul „căpitan Thérèse", ager în toate şi marinar iscusit, doliul l-a lovit puternic. Că nu se găseau cadavrele navei *Saint-Joseph* era lucru de înţeles şi care se întîmplă, dar nu poate scăpa de o anumită ruşine. De parcă, printr-o convenţie tacită, pescarii care naufragiază n-ar trebui să se ascundă de cei vii cu atîta deplinătate. Păstrează pentru el slăbiciunea care-l încearcă, dar îşi chinuie creierii. Fatalitatea, cauză a naufragiilor, nu explică îndestul pentru ce marea îşi tăinuieşte

cadavrele... sau poate că ele, preaînciudate, şi-au dorit — cuibărite în adîncuri de mare — singurătatea aceasta ?

Traiul lîngă o nevastă care te dojeneşte că nu te rogi sau că nu te rogi destul, pentru regăsirea trupurilor, devine anevoios. După ce ai trudit pe mare, să te trezeşti la unu din noapte ca să auzi spunîndu-ţi-se grosolănii — cum că un bărbat nu trebuie să sforăie cîtă vreme trupul fiului său nu odihneşte în ţintirim — este lucru care, în cele din urmă, oboseşte. O femeie atît de curajoasă şi devotată. Prea multe nenorociri, fără-ndoială, pe capul aceluiaşi om. Fiica, fiul...

Etienne se bizuie pe venirea iernii ca s-o ia de la capăt. Căpitanul Thérèse va şti să arate oamenilor că un căpitan douarnenist este cineva. Iar barcazul, pe deplin nevinovat de nenorocirea ce s-a abătut pe capul familiei Masson, nu va fi lipsit de frumoasele zile pe care i le hărăzeşte tinereţea. Ce tare o să mai alerge la primăvară sub comanda lui !

De-ar ajunge mai repede în iarnă.

Louis trece de la căpitan la căpitan... Nouă din zece îi rîd în nas. Asta vrea să înceapă cînd alţii termină ! Nu cumva eşti beat ? Dar el nu se lasă...

VII

Trebuie să aştepte, altceva nu-i de făcut. Priceperea acestor bărbaţi nu contează în mo-

mentul de față cît privește soarta lui *Albatros II*. Eugène și Joseph, colo sus, pot spune că îndeplinesc un rol — cu privirea lor scormonitoare, cu iscusința de a ține prova-n val, asta nu-i deloc un fleac ; dar acolo, în comandă, la ce poți fi bun ?... Să faci de cart ? Mă rog, de acord. Și pe urmă ?

Dealtfel, fără să vrei a-i jigni pe băieții din comandă, te întrebi chiar cît de importantă e treaba pe care o fac. Furtuna n-are nici ochii, nici șiretenia lor — cel puțin nu s-ar părea —, dar uriașa ei violență a luat inițiativa și o tot ține așa, fără rușine.

Urletele, șuierele vîntului și ale valurilor te împiedică să auzi pulsațiile motorului, dar ceea ce nu mai percep urechile simt mîinile și picioarele ; iar ritmul care le scutură păstrează, în ruliu, o regularitate aproape desăvîrșită. Elicea nu-și pierde cumpătul, nu se joacă de-a peștii zburători. Mîinile groase ale lui Eugène n-ar ști să coasă la loc un pîntec precum chirurgul, dar... fir-ar să fie, știu să manevreze printre valuri ! N-au ținut prea multă vreme tocul în fața unui pupitru de școală și nici n-ar ști să facă releveul unui profil de colină pentru cine știe ce treabă vicinală, dar se pricep să construiască drumuri ! Iar spărgătorii de pietriș, cu fundul bine așezat pe pămînt uscat și liniștit, n-au decît să-i caute pricină...

Prin cele două hublouri se prefirează o lumină slabă și tulbure, lumina zilei sumbre și parcă ostenite ce se tîrăște afară sub un cer asemănător unui zid îmbibat de apă și gata să se prăbușească ; iar lumina aceasta nu-i în

stare să sfîșie întunericul opac ce se tîrăște înăuntru. Fețele se zăresc palide, mîncate de bărbi, impasibile toate în egală măsură. Adevărat convoi de înecați, își zice Louis, a cărui memorie a înregistrat cu grijă acele Vlo... o... op-uri pe care le slobozea într-o zi motorul navei *Thérèse Masson*. Cum să se apere de obsesie ? Moralul se ține tare, dar aceste vlo... o... op-uri îl hărțuie mai rău decît țînțarii de noapte... De vină-i lipsa de acțiune. De-ar exista măcar pe-acolo vreo trebușoară al cărei făgaș să se poată potrivi cu firea lui ! Louis e destul de copt și fără aceste vlo... o... op-uri, ca să priceapă că izbînda ține de motor !

Fir-ar să fie ! La naiba ! Fir-ar să fie ! Vlohop. Of...

În asemenea situații trebuie să recurgi la orice. Să-ți fabrici încredere cu ce se găsește la îndemînă. Douarnenez și-a plătit catastrofele marine, și-a dat obolul pentru o bucată de vreme, nu-i așa ? Că doar n-o să mai fie tîrît sărmanul episcop, cu aorta lui slabă, de la Quimper la Douarnenez, pentru încă un discurs funebru ? Cu neputință să crezi că portul nu și-a vărsat toate restanțele de înec luînd avans, după naufragiul lui *Saint-Joseph* care a șterpelit dintr-un foc treisprezece băieți. Așa că *Albatros II* să-si vadă de drum.

Nu ți-e rușine, Louis Marzin, să jonglezi în felul ăsta cu moartea prietenilor ? Ce-a pățit Jean poți păți și tu.

Vlohop... Zdrang ! Tribordul a încasat-o... Vlohop... Fir-ar să fie ! Da' tot o s-ajungem... Bum ! Încă una tot la tribord ! Va să zică nu

mai merge, Eugène... Sssssssiiii... Sssssssiiii.. Bum !

Oamenii din comandă se uită unul la altul, suduie și ridică din umeri. Un ruliu adînc — și care, pe deasupra, operează în doi timpi — îi face să se încordeze ca să se poată ține pe picioare, cramponîndu-se de cușete, după care efortul trebuie luat de la capăt în sensul celălalt. Pulsațiile motorului nici n-au contenit, nici nu s-au ambalat. Bum, Eugène ! *Albatros*-ul tău nu știe nici latina, nici franceza, dar aorta nu-i este bolnavă ! Poate că va ști să se strecoare... Bum ! Babordul a încasat-o și el ! Era rîndul lui !... Vlo... o... op ! Da' mai taci, blestematule de „vlohop", ce rost are să împui urechile unor bieți oameni care nici măcar nu și le pot astupa !... Haide, Eugène, trîntește-ne un ruliu de să ne cramponăm zdravăn, cel puțin să avem de făcut ceva util... Bum... Vlo... o... op. Iar eu îți zic că motorul n-o să se lase. Nu noi o să-i prăpădim tîmplarului scîndura pentru sicrie ! O să mai vedem micuța insulă Tristan, bătrîna și foarte de treabă insulă Tristan, cea trecută prin ciur și prin dîrmon... Bum !

Pe nava asta nouă pentru el, cu noii săi tovarăși, Louis nu vrea să stîrnească nici un fel de comentarii, dar nu mai rabdă, trebuie să facă ceva. Lunecînd între două ruliuri, de-a lungul unei cușete, iată-l aplecîndu-se deasupra adînciturii aceleia negre unde se află întins patronul. Respiră bine. Nici aorta lui nu e bolnavă. Și pe el or să-l aducă în port ! În primele minute un val l-a izbit de catarg,

silindu-l să stea locului, buimăcit, un răstimp — un căpitan „Albatros" înseamnă vîrstă înaintată, ceva în jur de șaizeci de ani și mai bine —, dar nu i s-a rupt nimic, nici temperatură n-are, iar acum — somnul bravilor ; sincere felicitări. Parcă ce-ar fi costat-o pe coana furtună să-l azvîrle peste bord, cît îi el de patron, și mai scoate-l de-acolo dacă poți ! Un om care a văzut cu ochii lui, pe coasta senegaleză, negri harponînd calcani de două tone !... Furtuna l-a respectat pe individ, avem la bord o mascotă ! Vîntul și marea sînt brutale, violente, crude, dar nu-s trădătoare ! Pentru cei care le cunosc înseamnă prieteni și încă din cei adevărați ! Cînd pescarii sînt amețiți de băutură, ajung și ei să facă rele. Și atunci marea, vîntul să n-aibă niciodată dreptul să fie amețite ?

▪

Dar toate astea le spui mai bine pe uscat cînd ai chef să te fălośești. Pentru moment, ne găsim pe mare și cu ea trebuie să ne descurcăm !

Se ridică un glas. Al lui Charlot Bizouarn, vlăjgan cu urechea dreaptă atrofiată și tată a șase copii.

— Cum facem la noapte cu luminile ?! Eu unul nu mă urc pe catarg să agăț lanterna !

— Nu, fiule. Și nici n-o să fie nevoie, intervine Louis, care trimite la plimbare discreția. O să-ți arimăm botul de punte, și o să-ți înfigem o lumînare în fund ; asta o să ne dea ceva lumină !

Un ruliu a zguduit nava, dar cu toții au făcut un haz nebun.

— Dac-ai fi însurat și-ai avea copii de hrănit, n-ai fi așa de semeț !

— Și... la ce te gîndeai cînd făceai copii ? La nimic ? Ei bine, ăilalți or să gîndească pentru tine. Să zicem că nu te-ai mai întoarce acasă, n-or să-ți lase lumea plozii să moară de foame, asta-i sigur !

— Sigur ! încuviințează încă șase, șapte glasuri, iar Louis înțelege că situația lui s-a și schimbat. Elementul de înnodare cu ceilalți, de apreciere, iscat mai degrabă din milă și în condiții de inferioritate pentru pescarul ale cărui gesturi și fapte sînt mai mult sau mai puțin cîntărite de cei din jur — nu mai există. Există doar Louis Marzin, sau Marzin, sau Louis, și atît, un bărbat, un prieten.

Ca să geamă iarăși, Bizouarn așteaptă o serie de „bum"-uri, urmată de pîrîituri prea puțin simpatice (nimic asemănător cu cinstitele sunete scoase de dulapurile vechi, flux și reflux al lemnului la schimbările vremii ; aici, ceva își pierde curajul, gîndește să fugă, să abandoneze partida).

— Oricum ! Am șase copii, sînt în drept să vreau a le păstra tatăl !

— Nimeni nu zice altfel ! Dacă vrei să-ți vezi plozii și cucoana, fii bărbat, ce mai. Și nu doar ca să faci copii !

Mormăitul prelungit al celor de față vine în sprijinul reflecției. În magazia uneltelor de

pescuit cu văicăreții ! Ar putea chema nenorocirea. Și-apoi, fir-ar să fie, un douarnenist care plînge ca un Marius e lucru rar. Castelul de Beuzec este vechiul său camarad, nu castelul If ! [1]

Un pîrîit la tribord... Întrerupt o clipă, continuă totuși și se întețește într-un chip sinistru. Dădea tuturor impresia că navigau cu coca toată numai crăpături.

— Ăsta-i un rechin care vomită un țipar-de-mare ! hotărî Louis, dar un ruliu uriaș puse capăt rîsetelor. Vorba mersese însă la țintă, căci François Jestin, un roșcovan pieptănat cu mare dichis — cărare la mijloc semănînd a brazdă, același număr de fire pe dreapta, același pe stînga — rîse cu poftă :

— Ba-i Eugène... leagănă barcazul ca să ne sperie !

— Aș, sînt calcanii care dansează din buric ! aruncă un al treilea, iar un al patrulea își dădu cu părerea că, mă rog, calcanii încetaseră demult să mai facă pe ghidușii. Dar Bizouarn interveni :

— Decît să trăncăniți verzi și uscate, mai bine v-ați gîndi la Ugène și la Jo.

— Lasă-i pe Ugène și pe Jo. Sînt închiși în cabină, n-or să se miște de-acolo.

— Da' dacă se duce dracului o ușă, ca deunăzi pe *Notre Dame des Vagues* !

[1] Castel din insula cu același nume, cîndva temniță de stat, devenit cunoscut datorită romanului *Contele de Monte Cristo* de Alexandre Dumas.

— Ei bine, se duce ! Şi Ugène după ea ! Şi Jo de asemenea, ca să asigure balansul ! Iar pînă una-alta...

Pînă una-alta, ieşi din găoacea de lemn a cuşetei de care se crampona, ca să-l înşface pe Bizouarn şi să-i dea doi pumni zdraveni. Uriaşul se rostogoli în braţele unui camarad.

— Maţe-fripte ce eşti ! Spune-ţi, dacă vrei, rugăciunile, da' nu ne mai plictisi cu văicărelile tale ! Dac-o fi să pierim, pierim ! Lapte covăsit ai în vinele tale, nu sînge !

Un ruliu, un pîrîit, un ruliu... Nimeni nu mai crîcnea. Or fi gîndind că le-am zis-o cam pe şleau, se mustră Louis, care întrebă, calm, cît e ceasul. Pe loc auzi scăpărat de chibrite. Patru, cinci mîini mari căutau să apuce, care mai de care, un ceasornic grosolan.

— Două fără... opt minute.

Unii avură ceva de zis. Dar Louis nu mai asculta. Iar o pereche de cizme ce-i căzură peste cap nici nu-i risipiră măcar gîndurile.

— Ei drăcie ! de unde or mai fi răsărit acum şi astea, murmură el, dar nu cu mînie. Peste puţin, poate că or să suie dinspre podea niscaiva pălării !

Se şterse puţin, lovi cu piciorul în cizme, apoi îşi dădu cu părerea :

— Nu-i în regulă. Doar n-o să tăiem frunză la cîine aşa, întruna. Ia să jucăm cărţi !

Pe feţele camarazilor se citi uluirea. Nimeni nu pricepea. Louis fu nevoit să repete... René Cadiou — un metru şaizeci şi doi şi faţă ca de copil din corul bisericesc — întrebă :

— Cărţi marinăreşti ori altele ?

— Are grijă nava să joace cărţi marinăreşti ! răspunse Louis. Auto-bridge, cum se spune. Şi cu siguranţă că nu se plictiseşte ! Nu. Noi o să jucăm însă cu cărţi obişnuite, ca la bistrou.

Aproape linişte. Şi, deodată, cu acelaşi tărăboi asemănător celui dintr-un dormitor de internat, mii de urlete răsunară în spaţiu şi alte violenţe asaltară nava. Bum ! Bum ! Rrrum !... Sssssiiii !... Ssssiii... Zdrang... Plank... Rrum !... Sssiiii... Uuuuu-uuU.. o... o... Zdrang... Rrum.. Pulsaţiile motorului nu sufereau însă vreo tulburare, şi nici elicea, care se rotea cuminte în ;udalmele mării... Dar vijelia era vijelie ! Şi, fără să vrei să-ţi spui temerile în felul mătăhălosului Bizouarn, nu se putea să nu te întrebi dacă nu cumva talazurile or să se înfoaie şi mai tare, revărsîndu-se din gros la pupa. *Albatros II* era un vas al mării, dar îşi cîştigase dreptul la pensie ; nu trebuia să joci prea tare tontoroiul pe scînduri ! Lemn bun-tare, solid — sigur că da, uşor de zis — şi-apoi drept este că nu ţi-ai fi putut afunda în el degetul ca în carnea unei scoici, dar toate astea nu-l puteau preschimba pe *Albatros II*, veche navă de pescuit cu priponul, într-un transatlantic.

Tumultul se domoli. Adică vacarmul mai dăinuia afară, dar înăuntru se putea vorbi din nou ca lumea... Iar băieţii nu profitau de asta. Poate că aşteptau încă o dezlănţuire sau voiau să-l facă pe Louis să înţeleagă cum că furtuna îşi bătea joc de istoriile lui ?

— Doar nu te-ai smintit ? spuse bătrînul Gélébart, om al cărui nepot reuşise la École centrale şi care purta în mîneca dreaptă un

cîrlig de fier (în locul mîinii ce trebuise tăiată). Să nu scîncim, firește... Da' să jucăm chiar cărți ?

— De ce nu ! O partidă frumoasă de belotă ! Cei care nu au cărți, să privească. Tu, de pildă, bunicule, nu prea ți-ar fi la-n-demînă cu cîrligul ăsta al tău. Iar cînd ne-om întoarce acasă, echipa care a pierdut o să ofere tuturor băuturică !

Bunicul mormăi că, mă rog, cîrligul lui era altă poveste și că... de jucau băieții cărți, el nu... Dar, socotind potrivit momentul să-l strîngă cu ușa pe boxerul lui, Bizouarn urlă :

— Niște netoți, niște netoți ăi de s-or apuca să joace acuma cărți !

— Încă nu te-ai săturat de mine ? i-o tăie Louis si se prinse cu dreapta de René Cadiou.

— Haide, René, fetițico, adu-ncoace jocul ăla !

Loviturile de berbece ale mării se țineau lanț, așa că flank și flank, rrum și rrum, sfîrșitul furtunii nu se prea întrezărea și, să zicem că lumea ar fi putut scăpa de mînia valurilor, dar, fără ca cineva să fi rostit vreo vorbă de încuviințare, zarurile fuseseră aruncate : oamenii din comandă lăsau furtunii partea de-afară, cu libertatea de a distruge nava și de a-i supune pe ei unui dans extravagant, și își rezervau un loc micuț, rău mirositor și admirabil. Nu le fusese încă dat să audă că marinarii ar fi jucat vreodată, înainte vreme, cărți în

plină vijelie. Ei și ? Fusese nevoie de anumiți băieți care să descopere acel Ravin de la Mort [1], locurile de pescuit de unde se străduia să se întoarcă *Albatros II*, fusese nevoie ca alți băieți să descopere gropile cu languste și faptul că lovind caracatițele moarte cu un mai de rufe le frăgezești, de-ajung ca și savurosul fileu adus pe o masă de nuntă, iar astăzi era nevoie de un Marzin, de un Cadiou, de un Jestin François și Jestin Guillaume, de un Gélébart și Maguérès, Donnard Quéméneur și chiar, să zicem, de un Bizouarn, pentru a spune verde porturilor Douarnenez, Camaret, Guilvinec, Étel, Concarneau și tuturor celorlalte pepiniere de bărbați curajoși că nimic nu-i mai nimerit ca să-ți faci curaj decît o partidă de cărți pe un vas de pescuit cu priponul !

Într-o clipită Donnard taciturnul aprinsese o lanternă, o atîrnase de plafon și, cu un imbold spontan, îi desemnase pe jucători : Marzin, Cadiou, François, Jestin și Quéméneur zis Jo-apă-de-colonie. (De cincisprezece ani de cînd femeia lui ținea o prăvălioară, aceeași unică sticlă zăcea din totdeauna în mica ei vitrină, pe un ziar înțesat de muște moarte !) Băieții aveau să joace în picioare, într-o mînă ținînd cărțile, cu cealaltă gata să se sprijine de ceva, de orice. Drept covor pentru „masa“ de joc, o beretă pe care Maguérès, musul, avea să i-o înfățișeze fiecăruia, pe rînd. Și atenție, băieți,

[1] În traducere : Viroaga Morții.

nu lăsați nimic să cadă, căci acum picioarele se bălăceau vîrtos în apă.

În timp ce-și alegeau culoarea, un șirag de lovituri primite în tribord, babord, tribord, babord, zgudui nava și, cînd tocmai se credeau ieșiți din belea, krrum... tsii, krrrum... tsiiiiii..., un tangaj nemaipomenit îi săltă și-i aruncă de la locurile lor. Simțiră clar că elicea ieșea din apă și că se zbătea precum o coadă de calcan pe uscat. Între timp un tremur de bătrîn cu respirație grea agita coastele navei. Un dagadagadagadagadagadagadagadagadaga... fără de sfîrșit. Krrr-rum... tsiii... Krrum... tsii...

Nu se putură stăpîni să nu se uite unul la altul.

— Ce dracu' tot face Ugène colo sus ? întrebă Jo-apă-de-colonie.

Nimeni nu dădu vreun răspuns, pînă ce Louis se hotărî. Și înțelese că, prin gura lui, se exprima sufletul prietenului Jean :

— Își dă cu șampon de valuri !

Situația se îmbunătățise — băieții izbucniră în rîs.

— Pasez, zise Cadiou, echipierul lui Louis Marzin.

— Atu, cupă ! ceru Jo-apă-de-colonie.

Și fiindcă Gélébart, întinerit cu treizeci de ani, îl ciocănea la cap pe Jo, declarînd că încornorații trebuiau puși în inferioritate, că prea fuseseră băftoși de la început, rîsetele se porniră din nou : „Ce mîndră ar fi Maria, dac-ar ști !“, își spuse Louis. Uite că tot sînt bun la

ceva, oamenii nu se plictisesc cu mine !“ François Jestin împărți restul de cărți și un lung și puternic ruliu îi făcu pe toți să se aplece. Babord, tribord... Babord, tribord...

— După părerea mea, încornorații au rămas acasă ! zise Jo-apă-de-colonie, dîndu-și capul pe spate. Un aperitiv cu apă de mare, p-ăla o să-l bem acuși-acuși !

— În pahare din cele pentru degustat ! întări René Cadiou, căruia îi ținu pe dată ison glasul de bas al tinerelului Maguérès :

— În cazane de fiert rufe !

Măsura fusese întrecută : coeziunea grupului devenea mult prea solidă încît să nu țîșnească și un cîntec. Cel care dădu tonul fu Louis, dar pe dată ceilalți îl urmară, toată lumea urla sau fredona — dîndu-și impresia, fiecare, că el cîntă un cîntec anume. Oare patronul avea să se trezească ? Ar fi fost primul în stare să înțeleagă, să aplaude !... Familiile, furtunile, banii, peștele, iubirile, religia și politica, tribordul, babordul, carburantul, Jean Cam, omletele cu verdețuri de la maica Jestin, pîinea arsă de la brutăria lui Floch, bicicleta roșie a cumnatului, totul, totul, își găsea o încheiere în corul acesta mai mult decît fals și plăcut lui Dumnezeu :

Facem o mică belotă...
Și pe-urmă-i bine !
Iarăși, iarăși o belotă...
Cu toată puterea brațelor...

Şi... poticnire. Nimeni nu ştia mai departe... Se grăbiră să urce iarăşi panta, spre a intona încă o dată toboganul sonor :

Facem o mică belotă...

După ce puseră capăt şi celei de-a doua ediţii, tăcură cîteva secunde, bucurîndu-se de ispravă. Ce mai tura-vura, nu erau nişte papă-lapte !

— Păcat, zise François Jestin, că aparatul de radio e-aşa de prăpădit ! Altfel am fi chemat Douarnenez-ul şi le-am fi transmis un concert ! Ce haz ar mai fi făcut !

— Pentru ce să facă haz ? se vîrî Louis în vorbă. Oare greşim că vrem să ne apărăm pielea ? Ce rost ar avea să căutăm peştele la el acasă !... Oricum, Bizouarn nu ştie să se poarte... Eu zic aşa, că cel ce se teme e pe jumătate pierdut ! Dacă omul trebuie să-şi sape groapa în apă, atunci mai bine să joace întîi cărţi şi să facă haz. N-are nici un rost să şi-o privească dinainte, să vadă dacă-i destul de adîncă !

Cîrligul bătrînului Gélébart se ridică înfocat :

— Ai dreptate, fiule. O să mai vii pe nava mea !

— Nu să te duci la fund e greu, bunicule, ci să ieşi de-acolo, şi încă pe picioarele tale !

Camarazii rîd din nou, iar el continuă :

— Haide, fir-ar să fie, asta nu-i totul. Nu sîntem aici ca să ne distrăm. Poate că ar trebui să vedem puţin licitaţia, poate că...

— Terţă...

— La ce ? Tot terţă...

— Nu-i bun... cincizeci...

*

Pe uscat, ori de cîte ori cîntau, se aflau aşezaţi în faţa unei mese — o masă pe care se sumeţeau sticle. *Facem o belotă mică...* redeşteptase în afundul gîtlejurilor blestematele pofte tradiţionale...

Şi atunci se făcu auzit un glas, cel al lui Donnard taciturnul, care se manifesta numai în împrejurări grave.

— Ce-ar fi să bem un păhărel de rom ?

— Care s-atinge de rom o să aibă de-a face cu mine, se oţărî Louis. Avem aici un rănit, să nu uităm asta. Şi-apoi avem noi habar cît o să stăm prizonieri în bucăţica asta de lemn ? Sîntem bărbaţi, nu căţeluşi ! N-o să ne distrăm acum să dăm gata tot ce-avem.

Donnard taciturnul se mulţumi cu atît şi, un timp, o rafală puternică de vînt cuceri atenţia tuturor. Un vînt cu dinţi lungi, venit de departe !

François Jestin îl imploră pe noul camarad :

— N-am putea pune deoparte ce i se cuvine rănitului şi să bem noi restul ? Dacă aşa, bărbaţi cum sîntem, trebuie să facem curînd groapă în mare, atunci mai bine să coborîm în ea cu

mațele-ncălzite. Ia spuneți, băieți, n-am dreptate ? Sau ce...

Dar, discret, înainte ca omul să-și fi încheiat vorba, Louis ascunse sticlele. Le dibuise locul cu puțină vreme înainte, în timp ce-l căutase pe patron... Le vîrî într-unul din buzunarele hainei sale de ploaie.

— N-ai decît să mănînci pîine, dacă vrei să-ți încălzești mațele ! țipă el. Istețule ce ești. Rom nu căpătați acum !

— Nu ești tu căpitanul ! obiectă Bizouarn cu glas moale, nădăjduind în ajutorul camarazilor ; dar acesta nu veni. Un angajat trecător n-are deci dreptul să facă pe marele șef ? Ce-are a face ! În primejdie nu se mai stă la tocmeală. Marzin se impusese tuturor.

— Nu-s căpitan, da'mi păstrez firea ! le-o întoarse Louis, fără să ridice însă glasul. Și vă spun că sînteți bărbați !

Ssiii... Sssiiiii... Flankk ! Flankk !... U-uuu... O... Flankk ! Ssiiiiii...

— Cît e ceasul ?

U-uuu... O... O... Flankk ! Sssiiiiii...

— Trei fără nouăsprezece minute.

Și din nou tangaj. Fără îndoială că valurile erau mult prea mari ca să le mai poată Ugène evita. Se dovedea destul de priceput în ale navigației — nava înainta întruna fără să se abată din drumul ei, încontinuu rectificată de mîinile acelea mari, dibace, dar nici să netezească marea nu i se putea cere ! Elicea sfîșie suprafața apei și, din nou ridicată, se roti prostește prin văzduh, ca o cheie de automobil de bazar. Un lung șir de frisoane zgomotoase îi

scutură coca. Ai fi zis că-i un înotător friguros care clănțăne din dinți pe plajă. Glumele astea nu erau bune pentru *Albatros II*, care risca să se aleagă în același timp cu o spărtură și cu o avarie de motor ! Chiar și Jézéquel s-ar fi văzut silit — în toiul unei asemea furtuni și în bezna care se aduna — să pună serios mîna la treabă !

— Mă duc sus să văd puțin ce mai e pe-acolo, declară Louis. Charlot... ei, Bizouarn, treci în locul meu. Și vezi să nu pierzi, René !

Măgulit în taină că Louis îl desemnase jucător, Bizouarn uită să spună că Ugène și Jo nu așteptau pe nimeni înainte de ora trei și jumătate. Se deplasă în tăcere. Doar bătrînul Gélébart rosti cîteva cuvinte :

— Da' vezi, nu sta prea mult... Cu tine, uite că ne mai distrăm olecuță... Cine-ar fi zis ?

Louis se cățără pe treptele ude și, tîrîndu-se în patru labe, ieși în vacarmul punții. O durere îi înjunghia epigastrul. Nicicînd n-o să se mai întoarcă acolo ! „Ești bărbat, ești bărbat !“ își repeta el, ca în copilărie, dar ce însemna strigătul acesta slab, de cocoș, într-un asemenea tumult ! Un bărbat, un bărbat — dar marea rămîne și ea tot mare ! Și poate că nici-odată n-o văzuse ori auzise afirmîndu-se cu atîta putere. Sub cerul ca de poșircă ce înăbușea lumea, valurile ofereau imaginea unor faleze cenușii împestrițate cu flori albe ; iar valurile acestea, necontenit învălmășite de capătul goanei lor, își răsturnau prelungile creste în clădirile smintînoase ale căror povîrnișuri se ridicau cu furie din adîncuri. *Albatros II* le în-

hăța repede, silit prin însuși drumul lui să caute a le face să urce iarăși, încercînd să le prelungească avîntul cît mai mult cu putință, și într-un dezechilibru perpetuu, ruliul continua, se legăna asemenea unui înotător debutant, cuprins de spaimă în vîrtejul valurilor. Ca să treacă dintr-un talaz într-altul, Ugène cîrmea în direcția vîntului, dar ele, talazurile, i se împotriveau întruna, iar dezastruoasele lor povîrniri nu urmau o formulă anume, astfel că era cu neputință să eviți fie lovitura de berbece, fie afundarea în apă a provei, fie tangajul sau o agresiune împotriva elicei.

Comandate de un mitralior, vînturile măturau un cîmp din spațiu, fericite în chip sinistru de propria lor nestatornicie. Și urcau, și coborau, și se agitau cu frenezie în drumul lor, temătoare să nu se risipească înspre margini. Instalate într-un ungher al orizontului, asemenea păstrăvilor femele în albia unui pîrîu, căpeteniile catapultau în jet continuu nenumăratele lor ouă și mișunau, și colcăiau, ca bancurile de șproturi afundîndu-se într-o radă.

„Ești bărbat, ești bărbat..." Poate, dar un bărbat se ține pe picioarele lui, pe cînd Louis stătea în patru labe...

„Dacă nu mă mai întorc..." Dar, în timp ce căuta în minte concluzia cea mai cuminte, o ideea ce-l muncise cu cîteva clipe înainte, în cabina de comandă, și care-i apăruse neroadă, i se înfățișă din nou. Trecuseră treizeci de secunde de cînd ieșise pe punte, treizeci de secunde în timpul cărora o navă condamnată la moarte își urmase printre valuri furioasa că-

lătorie, fără ca elicea să i se învîrte, fie și o singură dată, în gol. Cît o să mai țină așa ? De ce ? Nu părea posibil ca, în continuarea drumului său, *Albatros II* să întîlnească valuri și mai puternice... Barcazul se înclina la babord, la tribord, o lovitură de măciucă, un val uriaș, o lovitură de măciucă, dar înainta, înainta, oarecum nepăsător, ca o mașină veche a unui turist străin într-o capitală cuprinsă de revoluție...

Încrederea — cînd apărea, cînd se făcea nevăzută. *Albatros II* nu avea să se mai bucure multă vreme de penumbra murdară ce picura din cer ; căci peste doar un ceas urma să se cufunde în tenebre. Noaptea. Noaptea care poate fi atît de frumoasă ori atît de cumplită, după cum îi e pe plac, avea să-l învăluie, totală și mugindă. Pretutindeni, în față și în spate, cerneală de caracatiță, urlete, spectre și hăuri...

Tîrîndu-se și riscînd în două rînduri să fie azvîrlit în mare, pescarul ajunse la cabină. Prova era un adevărat hîrdău de fiertură, în care apa se rostogolea dintr-o margine într-alta ca o minge de fotbal, fumegîndă de stropi și trosnind de spumă. Partida se juca aici, ca și la elice. Profilul și înălțimea etravei, robustețea și etanșeitatea scîndurilor aveau să hotărască victoria sau înfrîngerea... Louis își semnală prezența prin cîteva lovituri în ușă ; așteptă ruliul favorabil și împinse.

— Îi este cumva rău patronului ? întrebă Jo, fără să-și desprindă privirile de la haosul din care *Albatros II* pretindea să iasă viu.

— Nu.

— Atunci de ce-ai urcat ? Ai avut chef să te vezi azvîrlit în mare ?

— Voiam să vă văd...

Două hohote de rîs, sincere, izbucniră.

— Credeai că am plecat în lumea peștilor ? Asta credeai ?

Louis nu le răspunse că buna ținută a barcazului pe apă dădea oamenilor din comandă certitudinea că mîini omenești îl îndrumau întotdeauna, ci scuipă și preciză că simțise nevoia să-i vadă și-atît.

— N-ai încredere în noi sau ce ? Îți plăcea cumva mai mult de *Thérèse Masson* a ta ? glumi Jo.

— N-am spus asta, i-o întoarse Louis, a cărui supărare dispăru cînd celălalt îl blagoslovi, rîzînd, cu un pumn între omoplați.

— Haide, haide, te-am luat puțin peste picior. Nu te sinchisi...

Un răstimp de tăcere. Cei trei bărbați, cu ochii aproape lipiți de geam, urmăreau lupta navei în valuri, în timp ce mîinile mari și păroase ale lui Ugène, ușor crispate pe timonă, imprimau unduirea tribord-babord. Rrruff !... Uuuu-u ! Flancc !... Pentru această ultimă ieșire a sa din an, *Albatros II* nu trăsese un loz bun !... O perdea de ploaie alerga pe mare. Chinuind mai departe nava, rafala de picături mari atenua pentru o clipă violența valurilor... Perdeaua ploii se apropia cu zgomot de tobe, iar apa fumega asemenea unui covor bătut... Coca se cutremura toată, apoi cîte o vijelie preceda ori fugea de aversă ; iar în măruntaiele vasului, cu de-a sila cocoțat pe creasta celor mai semețe valuri, era ca și cum încărcătura de pește s-ar fi răsculat împotriva echipajului... Apoi cataracta. Precise și puternice ca boabele de grindină, nenumărate ca lăcustele, picăturile de ploaie ropoteau furioase peste geamul cabinei care plesni sub forța masei lor. Din omenire nu mai rămăsese decît o ceață albă și un oarecare spațiu dur, de culoarea landei, în care necazurile se înmulțeau...

În chip ciudat sufletul bărbaților încerca impresia unui adăpost, iar aversa brutală ridicase pentru sufletul acesta, în furtună, ca un fel de cort în care să se reculeagă. Suprafața apei nu mai oferea imaginea unei dezlănțuiri neînfrînate. Ceea ce se putea vedea se asemăna cu plăcile de hulă pe care primul larg le lansează — pe vreme frumoasă — la ieșirea din golfurile calme...

Și-apoi, dintr-o dată, platoul scenei se adîncește în tumult ; în cuprinsul asaltului, în depărtările haotice, valuri grele, neregulate. Ziua se stingea. Disperarea cînta din corn în dezmățul norilor. Louis se simți încercat de o durere, dar își privi tovarășii și un val de simpatie îi inundă inima — față de ei și de bravul vas care își continua lupta.

Ugène Coatanéac'h, corsarul de pești de două ori torpilat, mustăți de focă și ochi verzi ca măslina în care se alergau uragane și fanfare, Jo Lucas cel cu nas lung, mîini lungi, picioare lungi, mestecînd la nesfîrșire același spurcat capăt de țigară — ăștia cu adevărat bărbați !

Jean Cam nu putea fi înlocuit, dar cel puțin stirpea lui nu se stinsese. De ciudata blîndețe a primului răspundea o femeie care îi ajungea pînă la umăr și care își ținea casa curată ca un pahar. Gît de taur și niciodată văicăreț ! Al doilea trecea drept un cîrtitor și un supărăcios, dar putea să se entuziasmeze atît de tare și atît de nemăsurată era dragostea lui pentru dreptate, încît de zece ori pe zi ar fi binemeritat să i se spună „frate"... De la sardelar la pescarul cu pripon, galeria douarnenistă se menținea la fel de făloasă. Minunat destin să mori cu oamenii aceştia care nu puteau învinge furtuna la nesfîrșit, dar care cel puțin își înfrînaseră o parte din propria ființă simțindu-se răspunzători în fața mării și a stîncilor întru nobila cauză a oamenilor.

Albatros II înaintează pe coasta unui val și, redresat de Ugène, taie în două o creastă. Un tangaj mic, nu mai mult de-atît...

— Poftim, trageți o înghițitură ! Voi, barem, aveți tot dreptul !... Nu prea mult, dacă se poate ! spuse Louis, neînstare să-și dovedească admirația printr-un alt mijloc. Și se simți tare mic, cînd cei doi camarazi repetară de mai multe ori același semn de refuz. Nu-i nevoie ! La bord se găsea și un rănit !

Ca să-și ascundă dezamăgirea, Louis își lipi nasul de geam. Noaptea țîșnea de pretutindeni. Mari armate întunecoase puneau stăpînire pe văzduh, pe mare și cer. Catargul și ancora nu se mai deslușeau prea bine, iar valurile, ipocrite, se prefăceau că s-ar micșora. Furtuna își dădea la o parte sinceritatea...

— Încotro ne duci așa ? îi spuse el lui Ugène. Peste puțin n-o să mai vedem nimic !

— Undeva tot ajungem noi !

— Chiar dacă ne ducem la fund ?

— Și asta înseamnă să ajungi undeva.

Rîsul lui Jo, ușor silit, încuviință.

— Încearcă, măcar, reluă Louis să nu ne scufunzi. O navă ca asta merită să sfîrșească la Invalizii [1] din Pouldavid-pe-mîl.

— O navă bătrînă își dă duhul pe mare, ăsta-i e locul... Dar n-am poftă acum de așa ceva ! Prea ar fi aspră lovitura și mi-ar fi rușine, cu un patron rănit !

— Ți-ar fi rușine... mormăi Jo, păi nu ți-ar mai fi rușine de vreme ce...

Își întrerupse șirul cuvintelor, a căror urmare se înțelegea mult prea ușor, și tăcerea se instăpîni. Buzunarele cu noapte continuau să-și golească sub urletele vîntului pulberea fără măsură. Încă puțin și vîrful catargului nu avea să se mai lege de nimic.

— Să nu aprindem farul de drum ? întrebă Louis.

— În situația în care ne aflăm asta ar însemna să stricăm orzul pe gîște.

— Ba dimpotrivă, fir-ar să fie, să le aprindem pe toate ! Să ne îngăduim o iluminație !

Ugène stătu puțin pe gînduri.

— Fă cum crezi, hotărî el.

Înainte de a ieși pentru a aprinde farul verde de la tribord, Louis își lipi din nou fruntea de

---

[1] Aluzie la Domul Invalizilor din Paris (ca semn al unui respect față de merite eroice).

geam și nu-și putu învinge o stare de sfîrșeală. Densă, vîscoasă, opacă, noaptea urlătoare și șuierătoare împresura nava care înainta prin apă și pîclă, iar pulsațiile motorului alcătuiau în surdină un tam-tam înfiorător. S-a zis cu supele gustoase și calde, cu paturile bune de pe uscat, s-a zis cu fornăielile fonografelor... Pescarul se descoperea ca un copil, singur și gol, părăsit în pădurea nocturnă. La tribord, la babord, nimic altceva decît capcane, dușmani sălbatici și puși pe batjocură... Un vuiet sfredelitor, apoi lovituri puternice zguduiră coca. Furtuna urca la abordaj. Dinții cruzi ai valurilor se dezveleau într-un rînjet.

Dar își veni în fire și, cu glas nepăsător, întrebă :

— Unde ne aflăm ?

— Nicăieri, răspunse Jo rîzînd, nicăieri și totuși undeva.

— Da' așa, cu aproximație ?

— Cu aproximație între plecare și sosire, între aici... (schițează un gest larg...) și acolo... (alt gest larg). Ești mulțumit ?

— Nu știi nimic, ce mai !

— Nu, fiule, nu știu chiar nimic !

Glasul tovarășului devenit invizibil era sincer și grav, astfel că Louis se simți în același timp ca lovit cu măciuca, dar și eliberat. Avea chef să rîdă nebunește și, dacă nu chiar să plîngă — un bărbat nu plînge niciodată ! — să fie trist. Nava asta de pescuit cu priponul, care se afunda în furtună, nici nu-și mai cunoștea drumul ! Plaja de Gâvres, Capul Penmarch, Capul Raz, Capul Lizard, Capul Finistère, locurile acestea autentice și cu faimă se învălmășeau în terciul acela nocturn. Nava avea să rătăcească asemenea unei făpturi nevinovate, cu ochii legați, pînă ce marea avea să se hotărască să o sfarme și s-o ia cu sine !

Cei trei bărbați nu mai scoteau nici un cuvînt. Noaptea urla, șuiera. Louis uitase de farul verde.

Jo vorbi primul. Dacă aparatul de bord ar fi funcționat, în cîteva secunde s-ar fi găsit pe hartă. Nu că ar fi ieșit neapărat din încurcătură, dar ar fi știut măcar prin ce locuri aveau să se scufunde... Da, minunată telegrafia fără fir cînd funcționează bine.

Ugène și Louis nu răspunseră dar, în timp ce cugetau la soarta lor, ascultau fără voie chelălăitul vîntului și vuietul valurilor ca pentru a desluși, în străfundul acestora, chemările dulci ale uscatului-uscat : „Sînt Eckmühl ! Sînt Eckmühl !“ — „Sînt Ar-men ! Sînt Armen !“ — „Aici Douarnenez. Chem *Albatros II*, chem *Albatros II*. Răspundeți, răspundeți, dați-ne poziția și spuneți-ne dacă la bord totul merge bine...“ Cu cangele ei uriașe și cu radiofarurile ei, scumpa Bretagne — case joase și biserici de granit — se pleca departe de țărmurile ei și, neobosită, scormonea în beznă. Dar biata lor navă nu auzea nimic și nu putea emite nici un strigăt.

Muți, surzi, orbi... Orbi ? Visul adînc al lui Jo urma aceeași cale cu cel al bărbaților de lîngă el, căci, deodată, omul vorbi din nou. Și spuse cît de plăcută ar fi ochilor, în mocirla

asta făcută din beznă, averse și furtună, lumină unui far.

Un ruliu peste măsură de puternic îi azvîrli pe Jo și pe Louis pînă la tribord. Ugène se cramponase de timonă. Cîteva minute, nava dănțui ca un dop. Era cu neputință de văzut cum prindea etrava talazul, trebuia să o simți în trup și să interpretezi biciuirea geamului prin spuma care-l stropea.

Un „fir-ar să fie“ se strecură printre buzele lui Ugène — singurul comentariu al acelui trio privitor la violența firii. Uuuuuuuuuu... Sssssiiii... Hou-hou... O... O... urla, șuiera, lătra vîntul. Rrrum ! Rrruum !... Planсc !... se zbătea marea. Fără de istov, fără de istov. Nava rătăcea parcă prin atelierele unei uzine dezlănțuite. Pulsațiile motorului, în sfîrșit deslușite datorită surescitării nocturne a simțului auditiv, însemnau un simplu tic-tac de la un căpătîi de pat... Planсc !... Pllancc !... Uuuuuu... Uuuuu... Sssiiii... În timp ce un ruliu scîrbos chinuia nava din tribord în babord, din babord în tribord.

Un tangaj veni să se adauge tumultului... Krrumtssiiii... Krrum-tsssiiiii... Elicea ieși din apă, iar bătrîna pupă, mînjită de scoici, pupă făcută să doarmă pe nisipul porturilor, primi într-o coastă șarja valurilor... Prova se afundase în mare... Cei trei bărbați simțeau în gură un gust sălciu, un gust de grăsime și sînge...

Louis se pregătea tocmai să spună că furtuna nu-i îmbărbăta pe jucătorii de belotă. Se bucura să-i înștiințeze apoi, pe Ugène și pe Jo, că băieții începuseră o partidă. Asta avea

să mai însenineze puțin atmosfera. Dar la babord un șoc zgudui coca, o coloană albă se înălță... Prruhh !... Un șuvoi livid se izbi de toată fața geamului... Într-o clipită, Jo, Ugène și Louis primiră în obraz o palmă zdravănă de apă și sfărîmături.

— Uite-așa o să-nghițim și oleacă de aer, făcu Louis, încetișor, pe fanfaronul. Pusese jos lanterna stinsă și își ștergea sprîncenele. Nimeni nu-i răspunse. Cîteva secunde mai apoi, Jo își strivi pe buze o sudalmă.

— Ați pățit ceva ? întrebă Louis.

— O bucățică de sticlă nu vrea să-și ia tălpășița... explică Jo, iar Ugène declară că și el se găsea în aceeași situație...

— O bucată mare, preciză el, cu glas calm. Înfiptă de-a dreptul în palmă...

— Cum ne conduci ?

— O să ne descurcăm...

Din tribord în babord, din babord în tribord, apa șuvoia cu zgomot în cabină. Prin rana ce se căscase în fereastră pătrundeau frigul nopții și mireasma ei sălbatecă. Sare, ceață și crimă. Inamicul trecea la faza finală a luptei sale.

— Voi, răniților, trebuie să plecați de-acolo ! În comandă există puțină tinctură de iod, acolo o să și puteți vedea mai bine...

Se pricepea el să conducă în beznă nava asta rătăcită. Aproape tot atît de bine ca și Ugène.

— Așază-te în genunchi.

În timp ce Jo ținea timona, Louis ieși cu Ugène, mînîndu-l spre pupa, fără să caute a se grăbi. Furtuna urla, apropiată și depărtată,

prin tenebre. Poți să numești asta singurătate... da' de unde ! Armate, grupuri de armate atacau în cer, iar pe mare vuia răscoala unor popoare fără număr. Ugène, cu mîna rănită atîrnînd pe după gîtul lui Louis, se supunea militărește indicațiilor. „Cred că n-arătăm prea grozav", gîndi Louis, încordîndu-și puterile. Poate că aveau să naufragieze, mai mult ca singur că aveau să naufragieze, dar Ugène tot o să-și îngrijească mîna și, pînă în ultima clipă, nava o să fie mînată ca și cum ar trebui să intre în port.

— Am venit cu lume, strigă el, cînd ajunse în comandă, unde băieții continuaseră, de bine de rău, să joace cărți. Dați-i ăstuia o dușcă de rom și aranjați-l. Mă duc sus să-l schimb pe Jo, că și el are un necaz.

— Vin și eu, se oferi Gélébart.

— Nu. Nu dumneata, bunicule ! Ești prea de preț cu cîrligul ăla al dumitale. Mai bine le tragi una zdravănă ălora de-or vrea să termine prea iute romul. Întîi și-ntîi răniții !... Dumneata o să păzești sticlele !... Haide, René, vino cu mine.

— Nu pot urca eu să-l aduc pe Jo ? întreabă Bizouarn, grijuliu să reintre în grațiile celorlalți.

— Jo poate coborî singur. Vino dacă vrei, în felul ăsta o să iei și tu puțin aer... ba o să ai parte și de cinema.

Cei trei bărbați se tîrau pe punte, unul după altul, în vacarmul furtunii noptatice. Ruliuri, talazuri, zvîcniri ale navei și iarăși tangaj, toate se țineau șirag. Iar blestemele vîntului

erau mai discordante decît concertele de pisici sălbatece de la hotelurile din Morgat. Catargul se miorțăia ca un urs de pluș. O bucată de pînză prinsă între scînduri bătea darabana pe ele. Coastele începeau să cedeze. Iar cînd și cînd urca dinspre mare și cobora din văzduh un vaier prelung, asemănător unui glas omenesc.

„Uf, fir-ar să fie, că tare urît mai suflă !" gîndeau ei și își încordau fesele, dar erau de-o veselie adîncă. Fiecare simțea o nemărginită încredere în curajul și priceperea celorlalți... Iar Bizouarn și Cadiou, cuceriți de răcnetele camaradului, știau că o singură minte și voință conduceau mai departe bătrînul vas de pescuit...

Și o milostenie tainică. Jo, cîrtitorul, care nu voia să-și dezvăluie suferințele, se simțise rău. Nu-și pierduse cunoștința, dar fusese nevoit să se așeze în apă și în cioburile de sticlă, astfel că manevra timona la întîmplare. Cadiou și Bizouarn se tîrîră încet pe punte și începură să-i îndrume pașii pînă la cabina de comandă.

Încă o pornire prietenească față de *Albatros II* și de camarazii lui îl năpădi pe Louis, rămas singur în fața nopții nărăvașe, cu gust de sare și gheață în care nave se afundau mereu-mereu, ca în furtuna unui formidabil rîu subteran. O pornire mai bărbătească, mai plină de entuziasm. „Dacă totuși mă-ntorc acasă..." De data asta știa continuarea frazei. Dacă o să se întoarcă, o s-o ia de nevastă pe Maria...

Albatros II se pomeni ridicat pe creste și îndură un tangaj care îl zgudui și-l făcu să

geamă ; o aversă țîșni apoi rostogolindu-se din zidurile negre. Picăturile de ploaie se striveau de punte ca niște lăcuste, băteau darabana în bucățile de geam care încă nu se dăduseră bătute, biciuiau fața bărbatului... Mătăniile pulsațiilor motorului se înșirau neîntrerupt : masa întunecată a lui *Albatros II* înainta întruna prin bezne.

VIII

Și dacă altele nu se întorc, uite că ea se întoarce. De-a dreptul în port, fără să înțeleagă, fără să poată da vreo explicație. Iar echipajul, hirsut și nedormit zări, cu emoție — în sumbrele neguri ale zorilor care stingeau farurile — clopotnița înaltă din Ploaré cîntînd pe colină. Iar ochii nu mai puteau număra catargele navelor pe care hula din port le frămînta, într-atît se închideau de oboseală și într-atît de mare era totuși numărul acelor catarge. După o asemenea întoarcere, somnul n-avea decît să se deschidă în moarte ! Oricum, îi fusese dat sufletului să guste din multa fericire...

Și-apoi toate mutrișoarele acelea cumsecade ale camarazilor, bărbierite grosolan, călite bărbătește, erau acolo de față. Băieții de pe *Thérèse Masson* se numărau printre primii. Și s-au ivit atunci brațe care să ajute la descărcarea peștelui, la transportarea căpitanului, și femei care să alerge, fără să le roage nimeni, ca să vestească pretutindeni vesela întoarcere.

O servitoare care se culcase noaptea cu un bărbat (în nopțile de furtună ți-e frică să stai singură !) aducea de la un bistrou o cană mare cu cafea ; pe urmele ei pășea mîndru prin bălțoace și peste sfărîmăturile de ardezie un bățetandru cu picioarele goale purtînd — ea i-l dăduse — un lighenaș plin cu pahare.

— Ce mulțumită o să fie Augustine !

— Cum ați făcut ca să treceți de Armen ?

— V-a rezistat motorul tot timpul ?

— Și a fost chiar atît de mult pește ?

Supraviețuitorii nemaipomenitei nopți rîdeau întruna — rîsul le era puțintel rătăcit — și nu se mai gîndeau să moară. Fiecare se minuna singur, în tăcere, de toate lucrurile bune pe care le aducea pămîntul, de mina cu bogății pe care o reprezenta Douarnenez-ul. Bonetele femeilor, saboții, umbrelele, beretele și catargele ...Și toate pietrele acelea mari înverzite de alge, cheurile și digurile. Și storurile ferestrelor... De orice lucru li s-ar fi poticnit privirile, descopereau o bucurie... Păcat însă că... mare păcat că erau siliți, pentru a reintra în fericirea cotidiană, să se decimenteze de grup. Ce grozavă colonie de bărbați alcătuise echipajul, în noaptea aceasta, împotriva furtunii ! În rîsul puțintel rătăcit, țîșnind dintre buzele arse de vînt, se simțea și oboseală, dar și anume tristețe. De parcă ar fi cît pe ce să piardă fructul unei revelații.

Pe Louis, socotit un as al bordului și un mare salvator, toți camarazii ar fi vrut să-l aibă la ei, la cea dintîi masă luată pe traini-

cul uscat. Începînd chiar cu radiosul Bizouarn, dornic să justifice anumite vorbe, arătîndu-i nevasta și copiii. Dar Louis se desprindea. Era „așteptat" — și folosea, ca să spună cuvîntul „așteptat", un ton ușor glumeț. Nu, nu era „așteptat". Pentru el nu exista, fățiș, o fericire cotidiană. Totul trebuia reclădit. Dar, sub firicelul de cîntec al vîntului de nord-vest — care sufla ca un apucat, dar care, în lumina de culoarea unui pîntece de pește plat a cerului douarnenist, arbora o alură veselă — Louis se simțea sătul de toate ; cumplit de sătul. Îl dureau ochii, urechile, picioarele. Își vedea de drum doar ca să-și facă datoria. În minte îi reveneau neașteptate lumini noptatice întrezărite asemenea unor gămălii în crestături de podea. Dorea să dea uitării trecutul, să uite că se apropia un viitor. Voia să se cufunde în somn asemenea unui șarpe sub obrocul pietrelor... Strădufa dansa în juru-i ca *Albatros II*..

Maria țîșni în cadra ușii după care se ascunsese. Louis se opri dintr-o dată locului. Dincolo de faruri și de vuietul valurilor, recăpăta viață, ca un dulce imn, întîlnirea prilejuită de o întîmplare care se asemăna cu providența. Prima lor întîlnire în orașul acesta. Totul nu începuse în ziua aceea, dar totul ar fi putut, încă de-atunci, să capete — cu atîta gingășie — un contur. O fericire simplă și deplină, ca o sardea frumoasă, frunză de fag în soarele de iunie... Din vina lui romanul se stricase...

— Bietul de tine, de unde vii în halul ăsta ?

Se văzu cum arăta pe dinafară, zdrențăros, ud, hirsut, cu o cicatrice proaspătă deasupra

ochiului drept. Un pirat. Sau aproape. Și iată că el, care atît de bucuros ar fi strîns la piept și acoperit cu sărutări — chiar plătind cu lacrimi ! — căpșorul drag care avusese ideea să-i pîndească trecerea, se îmbățoșă într-o îndărătnică trufie.

— De unde ? De la nuntirea cu marea, se pare ! N-ai auzit ce chiolhan i-a tras astănoapte dumneaei ?

— Nu îndruga prostii. Deunăzi am fost rea. Nu te mai gîndi la asta... Era cu tine o persoană...

— Nu știu !

Și-ar fi tras cîțiva pumni zdraveni... Dar refuza să se lase pradă înduioșării...

— Ah, spuse ea, simțind un nod în gît, nu știi...

Asprimea pescarului se dovedi neputincioasă de data aceasta, nu putu minți mai departe și își acoperi înfrîngerea folosind un ton violent :

— N-o să mă-nsor cu nimeni ! Doar cu vremea proastă !

Și, fără să vrea, completă cu gluma-i clasică :

— Un socru și o soacră am chiar și-acum ! Știi foarte bine că nu mă pot însura !

Fata simți născîndu-se o nădejde ; se grăbi să riposteze că istoria asta cu „socrul și soacra" nu era decît o vorbă de haz.

— Vorbă de haz e asta să nu mai ai nici tată, nici mamă la doisprezece ani !? Găsești că...

— Nu vorbi așa, Louis. Dinadins te prefaci că nu pricepi ! Mie tocmai asta mi se pare : că nu ai fost răsfățat și aș vrea să te răsfăț puțin ! Ești rănit ? Cum s-a întîmplat ?

— M-a pocnit marea cu o bucată de lemn peste obraz !

— Ia să ne ocupăm de asta imediat ! Haide să mergem împreună la un farmacist.

— Pentru nimic în lume ! Ce mutră aș avea ? Cînd te duci să pescuiești de unde mă-ntorc eu, nu trebuie, pesemne, să te aștepți la o bătaie cu flori, așa cum se întîmplă cu începătorii în ale marinăriei din Sud !

— Ce obosit trebuie să fii ! Nu vrei... nu știu, mă rog... nu vrei să mă duc la proprietăreasa ta să-ți încălzesc o cană de cafea ?

Un răstimp Louis nu răspunse... Maria avea să intre în camera lui, să cumpănească totul, să facă rînduială. Avea să apară apoi în cadra ferestrei, ca să privească în stradelă...

— Lasă-mă în pace, Maria. Poate că... dacă te-aș fi cunoscut mai demult... m-aș fi însoțit bucuros cu tine. Dar n-am nimerit drumul cel bun. Unii o iau într-o parte, alții într-alta... O clipă am trecut unul pe lîngă celălalt. Trebuia să prindem clipa asta ; acum e prea tîrziu. Sînt un crab bătrîn. Lasă-mă în groapa mea.

— Ba nu ești deloc un crab bătrîn ! N-ar trebui să vorbești așa mereu !

Louis s-a și îndepărtat. Ca să sublinieze și mai bine situația, strigă cu glas morocănos :

— Nu te osteni ! Și nu te mai băga în treburile altora !

*

Prin grădinile din Tréboul înfloresc mimoze, pe coline și faleze, drobiță tîrzie. La cinematografe se dau filme tonice, cargouri cuprinse de flăcări, tineri juni-primi în prim plan, împușcături, U.S.D.P.-ul a cîștigat în lupta cu echipa Orléans un meci în Cupa Franței, iar ziarul orașului ales pentru întîlnire i-a calificat pe douarneniști drept jucători eleganți și direcți. În fiece săptămînă, timpul scoate din rezervele sale una, două zile albastre, cu nori fini risipiți ici-colo, asemenea unor cuiburi... Dar portul Douarnenez se afundă tare în sfîrșitul de toamnă. Prea des are văzduhul culoarea granitului vechi și un gust de cenușă rece. Plouă, plouă. Uricioasa cîntare a rîurilor cu apă mîloasă a înlocuit, într-un chip neinspirat, săgetările rîndunelelor și sunetele lor minunate. Și ce suflu scurt are lumina ! Cînd apare, soarele nu mai știe urca, se tîrăște... Obișnuitul cer atîrnă deasupra orașului ca o tablă veche, neagră.

Dar Dumnezeu a prilejuit oamenilor acest anotimp pentru ca ei să aibă vreme să mai și cugete. De subiecte nu-i lipsă — rezultatele pescuitului, prețurile peștelui, valoarea navelor și a căpitanilor, noile unelte, cum a fost în unele momente de răscruce, proiecte privind viitoare ieșiri la pescuit, probleme de politică locală ori de-aiurea. Iar tinerii își au — asta-i de cînd lumea — poveștile lor de dragoste.

Femeile muncesc din greu — pregătesc cina, spală rufe, repară năvoade. Bărbații le dau cîte

o mînă de ajutor. Dacă nu la cină, măcar la năvoade... Nici ele nu le cer prea mult, căci se cade ca fiii și bărbații să se odihnească înainte de a pleca din nou pe mare ; dar tot ele mîrîie dacă, odată cu scurgerea timpului liber, bănuții se cam duc de-a dura în casele de bani, adînci, ale crîșmelor.

O să vi se spună că femeile s-au apucat de băutură. Mai ales tinerele. Mîrșăvii moderne, ce mai !... Să nu prea credeți în ce spun „toboșarii" satului. Dați la o parte jumătate, dați chiar mai mult...

Albatros II și-a trăit traiul. După unele discuții cu cei în drept, s-a luat hotărîrea să fie despuiat de tot materialul și să se vîndă coca... Nu prea dau buzna amatorii : nava se odihnește, culcată pe tribord, în afundul golfului Pouldavid, la hotarul dintre un teren mlăștinos și nisipul brun. Iar nările abordajului, aplecate, par a fi doi ochi mari, triști, ca ai unui cal bolnav, numai bun de încredințat ecarisajului.

Cei mai pricepuți în a evalua coca unui vas au spus și repetat că strașnic noroc a mai avut echipajul că s-a întors din furtună cu asemenea lemn. Cîțiva antiecleziaști au rostit cuvîntul *miraculos*... Biată navă ! Întristător e totuși gîndul că nu-și va mai înălța niciodată silueta pe hula densă a frumoaselor dimineți de iunie.

*

Bancuri de șproți mici — un pescuit de rînd — au invadat golful. Avantaj neprevăzut. Și

cel puțin, dacă nu poate fi vorba să fie vîndut scump, o să asigure măcar hrana gospodăriilor...

În timp ce Louis lenevește în odaia lui, cu furie încredințat că nu se va îmbarca la anul pentru a pescui macrouri mari, dar incapabil să părăsească Douarnenez-ul natal și să coboare spre Lorient, moș Cam deschide ușa ; ochii îi sînt roșii. Cineva din Camaret a găsit în apa mării și a adus în port un cadavru care ar putea fi cel al lui Jean. Asta rezultă dintr-un telefon între autoritățile maritime. Oare n-ar putea Louis Marzin să...

Louis șovăie, nu prea vrea să înțeleagă în ce anume ar consta serviciul care i se cere. Să recunoască un cadavru, după cîteva luni ?

Totuși, fiindcă interlocutorul său oftează și declară pe un ton calm : „Dacă nu vrei, mă duc...", Louis socoate că ar fi laș. La naiba cu grețurile. E bărbat, execută o misiune de încredere.

Iar a doua zi iese, cu chip buhăit ca de bețiv, din hangarul amenajat în capela înțesată de lumînări, unde a fost depus cadavrul. Administratorul, care își ține o batistă pe gură și ai cărui ochi clipesc des, întreabă :

— Ai fi preferat să fie camaradul tău ?

Louis ridică mîna doar pe jumătate și scuipă într-o grămadă de talaș. Privește spre micul golf Camaret, unde în dimineața asta marea e lină sub cerul alb-cenușiu. Fluxul fredonează pe o plajă... Nu crede că ar putea răspunde unei asemenea întrebări.

Administratorul comentează tăcerea :

— Da, fireşte !... Să recunoşti pe cineva în starea asta !

Pescarul ar vrea să vorbească — nu poate. Primeşte ţigara care i se oferă, apoi focul pentru ea. Şi cei doi bărbaţi care privesc spre mare slobozesc odată primul fum...

Noaptea a coborît peste Douarnenez, dezvăluind încetul cu încetul luminile oraşului. Louis rătăceşte, cu braţele bălăngănindu-i-se de-a lungul trupului, purtînd cu sine marea şi îndărătnica lui suferinţă.

O tradiţie ruşinoasă îi dă ghes s-o pornească spre *Retour de la pêche* şi iată-l trecînd pragul unui bistrou fără muşterii ; privirea îi este fixă, mersul şovăielnic. Coana Abaléa scapă ziarul din mînă, citea un articol mare : „Şicul parizian". Ce să mai vorbim de şicul parizian !

— Salutare, patroană ! îşi aruncă Louis vorbele şi se proţăpeşte la jumătate metru de trupeşa văduvă, care simte că se înăbuşă.

— Da' ce-i cu tine ? exclamă ea întru sfîrşit, cu glas de falset. Ce nebun şi ăsta ! Locul tău nu mai e aici !

— O duşcă de rom !

— O duşcă de rom ? Ai să te duci după Maria, da, în loc s-alergi după bătrîne ! Ce ruşine !

— Nu-nţeleg ! Vreau o duşcă de rom !

— Nu !

— O duşcă de rom !

Ca fascinată, pentru o clipă doar, văduva a înşfăcat o sticlă.

Louis se sprijină cu coatele de tejghea. Umilinţele interioare ale acestei perioade uricioase în care tot şovăie, deloc în stare să fie într-adevăr bărbat, îl întărîtă şi-l fac să se grozăvească.

— Găseşti că un cetăţean care a fost să vadă un înecat de trei luni şi mai bine, după care s-a dus să spună unei familii că înecatul nu e fiul lor, că deci tot trebuie să mai spere, găseşti că un frate ca ăsta n-are dreptul să-şi recapete puterile ?! Romul e prietenul marinarului !

— Ei da, atunci, mă rog... Mda ! Bietul Jean Cam ! Sărman copil !

Şi, cu inima împovărată, văduva îşi toarnă sieşi un păhărel de ceva. Nu din plăcere. Ca să reziste.

Femeia bea, simte cum energia îi revine odată cu arsura ce-i aleargă prin gîtlej... apoi, pe neaşteptate, izbucneşte. Nu numai băieţii înecaţi îşi încheie viaţa înainte de vreme. Există şi băieţii descurajaţi, care nu vor să-şi întemeieze o familie. De-alde ăştia care se duc să vadă cadavrul unui pescar, dar nu se hotărăsc să facă şi ei copii care să-i înlocuiască pe nefericiţii duşi pe cea lume.

— Mai taci, nu eşti bărbat ! îl ia femeia la rost privindu-l ţintă în ochi. De umblat după femei ai umblat destul !

— Acu' nu mai alerg, i-o întoarce pescarul. Iar dacă ar fi îndrăznit să-şi citească în inimă, s-ar fi descoperit ruşinat nevoie mare. Da' nu mă-nsor. Acu' sînt prea bătrîn ! explică omul

și rîde cu voioșie. Una ca tine, asta-mi trebuie !

— A... da ? Așa crezi ? Ei bine... mie una nu-mi trebuiești. Nu-mi mai zici nimic. N-am fost întotdeauna o femeie cinstită, da' n-o să mă duc acum să stric căsnicii. Haide, șterge-o ! Pleacă de-aici ! Ai plecat ? La naiba !... Caut-o pe Maria și ai să vezi atunci de ești cumva prea bătrîn !

Tot strigînd așa, a dat ocol tejghelei, țîșnind chiar în fața lui Louis pe care atîta energie îl uluiește pînă la încremenire. Profitînd de clipa unei complicități tainice, îl apucă de braț și îl împinge afară, în noaptea care mirosea a pește... Apoi zăvorăște și baricadează ușa.

Dar, pe dată, Louis a și luat-o din loc.

IX

Farurile punctează noaptea opacă prin care vîntul suflă în goarna-i înfundată. Fluxul urcă serios pe Lieue de Grève. Noi forțe marine pătrund în Grotte de l'Autel, ale cărei ape moarte nu lepădaseră încă algele Laminaria. Bezna ascultă acolo murmurul unui izvor feruginos, ascultă cum clinchetesc, rînd pe rînd, peste cuirasa valului, picăturile de apă prelinse din stîncă. Curentul Aber și bancurile de pești ammodytes care coboară cu el au făcut cale-ntoarsă : încet, cu vîrtoșie, rîul mușcă din nisipul plajei...

Louis i-a cerut proprietăresei o oală cu apă caldă și iată-l bărbierindu-se pentru a doua oară în aceeași zi. Își pipăie bărbia devenită netedă ca o anghilă... Masa de seară o ia într-un restaurant. Jeannie șchioapa i-a împrumutat două sute de franci în contul viitorului pescuit, pentru că acolo unde trebuie să se ducă se cade să fie în formă... Se întoarce acasă, ca să-și parfumeze batista, iar inima și-o simte bătînd ca la prima dragoste. Amélie Floch fredonează dincolo de perete nefericita poveste a unui cîntăreț de tangouri care crezuse... Cîntă dragă, cîntă cît vrei, n-are nimeni treabă cu tine !

La catul locuit de familia Salaun se vede lumină. Dacă își amintește bine ce i-a explicat Maria, oamenii se află în sufragerie...

Castronul de supă cu capac țuguiat aburește discret pe masă. Pîinea e pusă în el, la muiat. Cei trei meseni așteaptă sfîrșitul operației, citind fiecare cîte o pagină de gazetă. Mătușa — rubrica cu necrologul și fapte diverse, unchiul — știrile maritime, nepoata — foiletonul.

„...Sébastienne se îmbujorase, rușinată. Așadar necunoscutul din grădină și bărbatul care se afla acolo, în fața ei, erau unul și același ! Ea vru...“

— Maria !

Fata are o tresărire și își ridică ochii. Unchiul și mătușa o privesc.

— Louis ! șoptește ea.

— Maria ! strigă din nou strada.

Unchiul își scoate ochelarii și se uită spre nevastă.

— Faci cum vrei, Maria !

În pîrîiaşul Lestrevet o anghilă coboară spre mare. Un drac-de-mare a pornit în cursă pe nisipul plajei Telgruc, un peşte percidès sare în faţa capului Pointe du Raz.

Maria s-a ridicat dintr-o mişcare. Nici nu-şi mai pune în cui şorţul, îl aruncă într-un colţ, nici măcar nu se mai uită cum e pieptănată. Se vîră în palton, în saboţi şi pleacă repede-repede.

Mătuşa ar vrea să deschidă fereastra şi să pîndească de după jaluzele, dar unchiul interzice spionajul. Şi-apoi, mai bine ar începe să mănînce supa.

Speriat de o geamandură sonoră, un cormoran o şterge — la rasul valurilor — în direcţia Pietrelor Negre.

Maria iese din casă şi se îndreaptă cu braţele deschise spre Louis, care se dă la o parte. Ea face la fel.

— Atunci pentru ce m-ai chemat ?

— Nu mai ştiu.

Maria îşi muşcă buzele pînă la sînge şi spune :

— Nici eu. Nu mai ştiu pentru ce am ieşit.. Bună seara... de vreme ce sîntem atît de proşti !

— Bună seara !

Şi unuia şi altuia le lipseşte puterea să-şi consume pînă la capăt umilinţa — nu se mai clintesc, aşteaptă... În sfîrşit, Maria hotărăşte să fugă... Poate că o s-o şi facă... Louis o strigă cu glas coborît :

— Maria... Maria...

— Ce mai e ?

I-a vorbit pe un ton cam aspru dar se apropie iarăşi de el. În şenalul Four, un banc de peşti merlangus a luat-o la sănătoasa, un cargou sloboade şuier de sirenă.

— Maria, zice Louis, aş avea chef s-o şterg din Douarnenez. Dar înainte de asta vreau să ştiu ceva. E ori nu adevărat că mă găseşti prea bătrîn ?

Nădejdea, deznădejdea ţîşnesc în sufletul Mariei, înfricoşată de preţul răspunsului ei. Se răzvrăteşte, îi vine să izbucnească în lacrimi — aruncă iute vorbele care-i trec prin minte :

— Bătrîn, asta nu ştiu... Da' de prostănac, sigur eşti prostănac !

Louis i-a cuprins umerii ; cele două chipuri lunecă în umbră unul spre celălalt, iar sărutul imens în care li se mistuie suferinţa nu mai este un tîrg de păcăliţi, ci semnul înflăcărat al iubirii împărtăşite.

*

Apoi simţiră că trebuie să coboare spre mare ; şi străduţa, şi portul aşteptaseră clipa. Vîntul sufla cu putere, sincer, amical, iar izul de peşte mort flutura prin văzduh ca şi steagul douarnenist. Semnalele luminoase ale unui remorcher ancorat în rada mare zvîcneau departe, iar între ei şi cheu închipuirea vedea dormind flotila uşor unduitoare a bărcilor...

Se păstrau în aceeaşi tăcere, fericiţi ca niciodată pînă atunci, dincolo de orice speranţe. Prin spaţiu vibrau lucruri binevoitoare ; şi mii

de camarazi — fabricanţii, angrosiştii — cu toţii locuiau în oraşul minunat.

— Pentru întîia oară îmi pare rău că nu-s bogat, murmură Louis. Aş fi dat unei nave numele tău. *Maria*. Un thonier mîndru cu o cocă verde şi pînze roşii...

— Ei bine, o să dai numele ăsta unei fetiţe... Maria este o patroană bună...

Viitorul li se aşterne dinainte, invizibil ca şi lumea întreagă, la fel de frumos şi de larg ca ea.

Vîntul de pe dig spulberă dintr-o dată miros de adîncuri. Lanţuri şi coaste de nave scîrţîiră. Un pescăruş strigă.

— Sărmanul Jean, glăsui bărbatul reamintindu-şi o viziune cumplită. Un camarad atît de bun. Întotdeauna vesel. Să moară aşa !

— Continuă să trăiască, şopti fata. Şi nici tu n-o să mori niciodată !

Fluxul pătrundea printre blocurile de sparge-val cu duiosul şi convingătorul zgomot al suptului, întrerupt cînd şi cînd de către un elan sonor şi vioi. Velele remorcherului se legănau prin văzduh, asemenea unor hamace.

— N-o să mor niciodată ? Aşa vrei tu ? Ori aşa trebuie să fie ?

— Aşa trebuie să fie...

Se sprijiniră cu coatele de piatra aspră, udată de o aversă trecută. Marea clipocea într-un culoar, iar mireasma universului le scălda feţele cu dărnicie.

Pe deasupra nevăzutei arcade de la Kadorc'h veghea farul din Morgat.

La poalele bătrînului său munte, marele golf gînditor, afundat în noapte, odihnea între falezele şi plajele sale. Eroismul şi bancurile de peşti mai forfoteau pe malurile şi în apele sale ; iar frumuseţea lumii continua să-şi reverse acolo, din fîntînile-i limpezi, florile, azurul, întoarcerea în port a bărcilor, voalura falnică a thonierelor, alergînd voioasă în depărtare, pentru toţi oamenii cei de treabă, în prismele luminii şi ale iubirii.

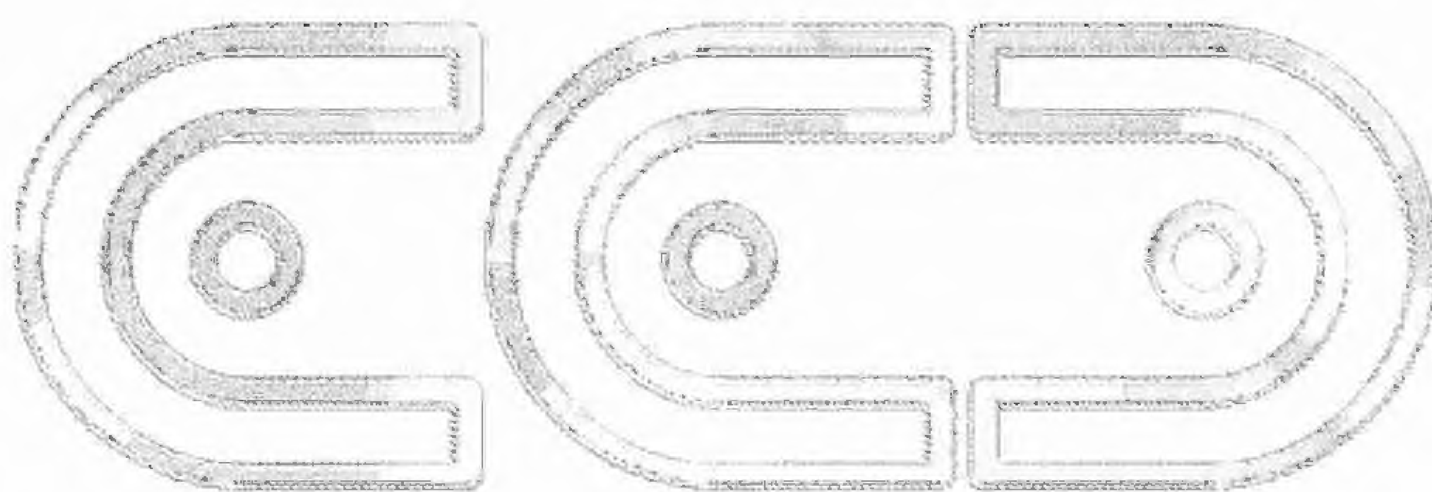
Lector : ANGELA CISMAŞ
Tehnoredactor : NICOLAE ŞERBĂNESCU

Bun de tipar 31.03.1982. Coli tipar 14.

Tiparul executat sub comanda
nr. 821 la
Întreprinderea poligrafică
„13 Decembrie 1918",
str. Grigore Alexandrescu nr. 89-97
Bucureşti,
Republica Socialistă România

Scanare și prelucrare digitală

de

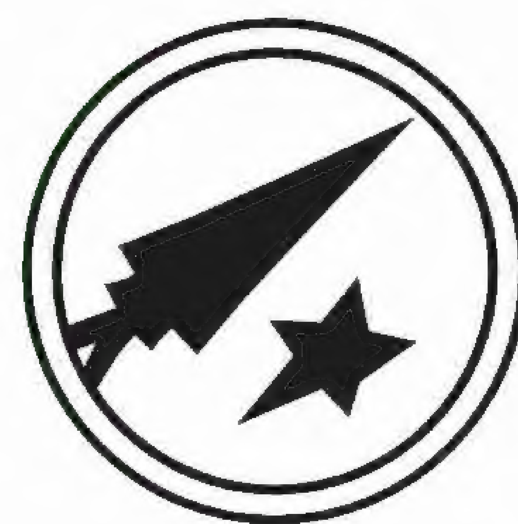

Anonim

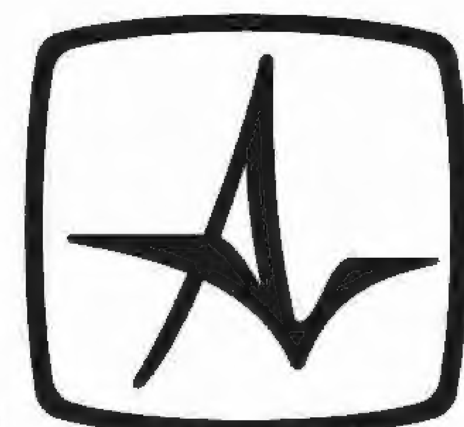
și

CAT Graur

Antwerpen

2024

